

Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu: 3. serija - sv. XX

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **1987**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:300:031854>

<https://doi.org/https://doi.org/10.52064/vamz>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-30**

Repository / Repozitorij:

[AMZdepo - Repository of the Archaeological Museum in Zagreb](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

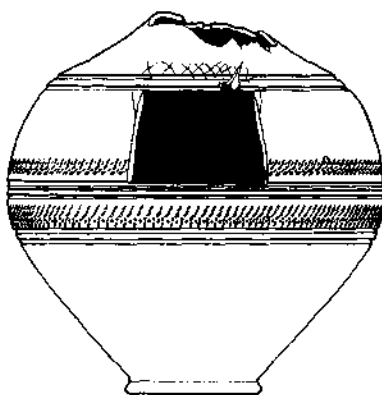
UDK 902

YU ISSN 0350-7165

VJESNIK

ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU

3. SERIJA - VOL. XX.

VAM2 3. SERIJA

VOL. XX, str. 1-131.

ZAGREB 1987.

ZAGREB 1987.

Dosadašnjese serije VJESNIKA:

VIJESTNIK NARODNOGA ZEMALJSKOGA MUZEJA U ZAGREBU, I (1870), II (1876);
VIJESTNIK HRVATSKOGA ARKHOLOGIČKOGA DRUŠTVA, I-XIV (1879-1892);
VJESNIK HRVATSKOGA ARHEOLOŠKOGA DRUŠTVA, N. S., I-XXII/XXIII (1895-1941/1942);
VJESNIK ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU, 3. SERIJA (od god. 1958. dalje).

Izdavač:

ARHEOLOŠKI MUZEJ U ZAGREBU

Uredništvo:

Arheološki muzej u Zagrebu, Zrinski trg 19, 41 001 Zagreb, poštanski pretinac 542

Glavni odgovorni urednik:

ANTERENDIĆ-MIOČEVIĆ (Zagreb)

Redakcijski odbor:

VALERIJA DAMEVSKI (Zagreb), ZDENKA DUKAT (Zagreb), KATICA SIMONI (Zagreb)

Izdavački savjet:

STRUČNI KOLEGIJ ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU
Zrinski trg 19, 41000 Zagreb

Lektura:

SALIH ISAAC (hrvatski jezik); Dr. SONIA BIČANIĆ (engleski jezik);
ELLEN ELIAS BURSAĆ (engleski jezik)

Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu izlazi jednom godišnje.

IZDAVANJE ČASOPISA FINANCIRAJU: SAMOUPRAVNA INTERESNA ZAJEDNICA ZNANOSTI SRH,
Zagreb, Opatička 10 i UDRUŽENA SAMOUPRAVNA INTERESNA ZAJEDNICA KULTURE GRADA ZAGRE-
BA, Zagreb, Božidara Adžije 18.

SADRŽAJ

CONTENTS - INHALT - SOMMAIRE

IZVORNI ZNANSTVENI RADOVI

ORIGINAL SCHOLARLY PAPERS

DUBRAVKA BALEN-LETUNIĆ

- Prehistorijski nalazi s gradine Kiringrad. 1
Vorgeschichtliche Funde aus Kiringrad. 17-

IVAN MIRNIK - ANTE RENDIĆ-MIOČEVIĆ

- Liberlinterus Zagrabensis II.* (stručni rad). 31

IVAN MIRNIK

- Skupni nalazi novca iz Hrvatske
Coin hoards from Croatia
V. Ostava iz Gračaca iz godine 1926. 49
V. The 1926 Gračac hoard. 62
VI. Skupni nalaz novca XV-XVI. stoljeća iz Devčić-drage. 65
VI. The hoard of goldcoins of the 15th and 16th centuries from Devčić-draga 74

ZORAN GREGL

- Figuralna ornamentika na urnama u obliku kuće. 85
Figurale Ornamentik an Hausurnen. 89

NIKOLA ŠIPUŠ

- Skupni nalaz rimskih brončanih novaca iz sredine IV. stoljeća nađen u Sisku godine 1985. 93
A hoard of Roman bronze coins from the mid-4th century found in Sisak in 1985 . . .100

ANTE MILOŠEVIĆ

- Ranosrednjovjekovna sjekira iz Vedrina i drugi nalazi sjekira tog vremena na području Hrvatske. 107
Frühmittelalterliche Streitaxt aus Vedrine bei Trilj und andere Streitaxtfunde derselben Zeit in Kroatien. 123

PRIKAZ

ZORKO MARKOVIĆ

- Nándor KALICZ, Kőkori falu Aszódon (Zusammenfassung: Neolithisches Dorf in Aszód);
Múzeumi Fiizetek, 32. szám, PetőfiMúzeum, Aszód 1985, str. 108, Abb. 85. 129

DUBRAVKA BALEN-LETUNIĆ

Arheološki muzej Zagreb

PREHISTORIJSKI NALAZI S GRADINE KIRINGRAD

UDK 903.3 (497.13)

Izvorni znanstveni rad

U radu je obrađen izbor nalaza s gradine Kiringrad, koji su darovani Muzeju ili kupljeni u nekoliko navrata od više sakupljača. Kako je grada isključivo iz slučajnih nalaza ili nestručno vodenih iskopavanja pa je stoga bez dokumentacije, tipološkom se analizom pokušalo utvrditi u kojim je sve prehistorijskim razdobljima gradina bila nastanjena, a isto tako, koliko je to raspoloživi fundus dopuštao, nastojalo se ukazati na veze sa susjednim područjima - jugoistočnoalpskim, zapadnobalkanskim i panonskim.

Gradina Kiringrad (si. 1) locirana je između rječica Velike i Male Trepče, na sjevernom rubu sela Donji Kirin. To je izdvojeni brijeg (kota 195) koji dominira tim područjem. Oko gradine prostiru se obradive njive, pašnjaci i manji šumarci (Lugovi i Crne bare). Brijeg imade oblik stošca na vrhu kojeg je manja zaravan, znatno ogoljena s vidljivim tragovima krajiškog čardaka i jamama, odnosno grobnim rakama izdubenim u kamenu pješčenjaku, iz kojih su prije tridesetak godina izvađene kosti, a od grobnih nalaza svega nekoliko primjeraka rimskog novca. Padine brijega su dosta strme sve do podnožja, osim na jugoistočnoj strani, na kojoj je padina malo blaža, a na nju se naslanja prostrani plato na koji se dolazi blagim prevojem preko manjeg uzvišenja (Malo brdo ili Ogradak). Na platou je još prije sedam godina obrađivana zemlja, (danas je cijela gradina obrasla šikarjem, a zemlja se ne obrađuje), i tada su nalaženi ulomci keramike, pa je po svemu sudeći na tom mjestu bilo naselje, dok je visoki i relativno mali plato na vrhu služio kao refugij. U podnožju uzvišenja Malo brdo ili Ogradak na njivama (Zemlje pod gradom) nađeni su također ulomci keramike, dok na samom uzvišenju zasad nisu otkriveni površinski nalazi.

Mnogobrojni nalazi s ovog lokaliteta - prehistorijski antički ili srednjovjekovni - koje čuva Arheološki muzej u Zagrebu, nabavljeni su u nekoliko navrata kupnjom ili su darovani Muzeju od više sakupljača¹. Na sličan način pribavljen je i manji broj predmeta koji se nalaze u Gradskom muzeju u Karlovcu², dok je znatan dio po privatnim zbirkama u koje nažalost nemamo uvida. O okolnostima nalaza ne postoje gotovo nikakvi podaci, a najčešće raspolažemo, uz naznaku

¹ Osim V. Dukića, čijim je posredstvom nabavljeno najviše nalaza, treba spomenuti i Đ. Niševića, M. Kajganića, Đ. Szaba i M. Bratinski koji su također prikupljali materijal s ovog lokaliteta.

² Najljepše zahvaljujem kolegi L. Čučkoviću iz Gradskog muzeja u Karlovcu za uvid u nalaze iz Kiringrada i Turske kose.

lokaliteta, imenima darovatelja ili prodavača te godinom prispjeća nalaza u muzej. Tako prikupljena građa ne pruža nam velike mogućnosti za precizniju interpretaciju, no unatoč nedostacima zaslužuje pažnju, ponajprije stoga što je jedan dio prehistorijske građe s ovog lokaliteta u nekoliko navrata korišten u arheološkoj literaturi, dok je znatno veći dio ostao do danas neobjavljen. Tako, primjerice, S. Dimitrijević uvrštava Kiringrad u značajne lokalitete lasinjske kulture³, dok K. Vinski-Gasparini daje manji izbor keramičkih nalaza u sintezi o kulturi polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj⁴, a pojedini autori u okvirima svojih radova koriste tek pokoji nalaz s ovog lokaliteta⁵. I ovom prilikom zbog ograničenosti prostora nismo u mogućnosti objaviti katalog kiringradskih nalaza, već dajemo izbor građe uzimajući pritom u obzir sve oblike i ornamentiku posuda koje se javljaju na ovom lokalitetu. Ne reproduciramo već ranije objavljenu građu, izuzev antropomorfne plastike, i to stoga što se na pojedinim reprodukcijama ne uočavaju detalji, a neke su publikacije u kojima su idoli objavljeni teže dostupne⁶.

Treba istaći da su nalazi — kako prehistorijski, tako i antički ili srednjovjekovni - signirani pod Kiringrad, što upućuje da su s istog položaja, odnosno da su s gradine, što je malo vjerojatno premda nije posve nemoguće. Ukoliko su ti podaci točni, gradina bi bila kontinuirano korištena od eneolita bez većih lakuna do 16. odnosno 17. stoljeća, kad je na njoj sagrađen krajiški čardak⁷. Da li je to uistinu pravi kronološki slijed života na gradini, ili su nalazi prikupljeni s više položaja u Kirinu (Gornji i Donji Kirin) i bližoj okolini - moguće je utvrditi jedino arheološkim iskopavanjima. Jedan dio prehistorijske građe je svakako s gradine, no za neke nalaze koji su inače karakterističan inventar nekropola, posebice nakit kao i dijelovi nošnje, to nije uobičajeno, stoga su vjerojatno prikupljeni na nekom položaju oko gradine ili u njezinoj neposrednoj blizini.

Najbrojniju skupinu kiringradskih nalaza sačinjava keramika manje-više fragmentirana, što u znatnoj mjeri otežava određivanje oblika i ornamentike posuda. U? keramičke nalaze prikupljen je i znatan broj antropomorfne plastike, zatim različiti pršljenci kao i piramidalni utezi, životinjske kosti⁸, odnosno jednostavne alatke, ponajviše šila izrađena od jelenjih rogova. Manji dio nalaza su ulomci maza, odnosno lijepa često ornamentiranog, te dijelovi peći, a što se tiče metalne građe, prikupljeno je ponešto nakita i oružja. Zamjetljivo je da među brojnim keramičkim

³ S. Dimitrijević, Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji, *Opuscula archeologica*, V/1961, 30 sqq., T. XIV:98-100; XV:101-113; XVI:114-122; XVII:123-129. - S. Dimitrijević, Idoloplastika u lasinjskoj kulturi, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, XIII/1976, T. 11:2-4. S. Dimitrijević, Lasinjska kultura, Praistorija jugoslavenskih zemalja III, Eneolit, 1979, 137 sqq.

⁴ K. Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, *Monografije Fil.fak. u Zadru*, 1/1973, 15, 66 sq., 133, 181, T. 22:13-15.

⁵ M. Šeper, Prapoviestne glinene figure, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s. XXIV-XXV/1943-1944, 21 sq., T. IX:83 a,b,c, 85 a,b; X:86 a,b, 87 a,b, 89 a,b. — K. Vinski-Gasparini, Neke pojave kontinuiteta s područja arheologije u našim krajevima, *Peristil*, 1/1954, fig. 3. — S. Ercegović, Istraživanje u Gackom polju i rasprostranjenost starohrvatskih naušnica izvan Dalmatinske Hrvatske, *Starohrvatska prosvjeta*, III ser. 7/1960, 250, T. IX:44. — A. Horvat, O spomenicima kulture s područja oko Petrove gore do 20. stoljeća. *Simpozij o Pertovoj gori* (Topusko 10-13. studenog 1969), JAZU,

Zagreb 1972, 236 sq., fig. 2,4,7. - Š. Batović, Odnos jadranskog primorja prema području jugoistočnih Alpa u neolitu i eneolitu, *Arheološki vestnik*, XXIV/1973 (1975), 95, T. 20:1,4,6; 21:1,5-7. - D. Balen-Letunić, Prehistorijske minijature posude-igračke iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. XV/1982, 76 sq., T. 2:7-9,13; 8:2. - T. Težak-Gregl, Neolitička i eneolitička antropomorfna plastika iz fundusa Arheološkog muzeja u Zagrebu, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. XVI-XVII/1983-1984, 26 sqq., 41, T. 8:4-6. - I. Mirnik, nalazi starog novca s karlovačkog područja, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 10/1985 (1986), 109.

⁶ M. Šeper, o. c. (nota 5), navedeni broj Vjesnika nije u cijelosti tiskan, naime otisnut je samo Šeperov rad, i to u vrlo maloj nakladi, stoga je teže dostupan.

⁷ M. Kruhek - Z. Horvat, Utvrde banske krajine od Karlovca do Siska, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 10/1985 (1986), 169 sq., fig. 9.

⁸ Prikupljene su kosti slijedećih životinja; jelena, srnce, ovce, svinje i goveda. Na determinaciji kostiju zahvalnost dugujem kolegi M. Jurišiću iz Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.

materijalom gotovo i nema neukrašenih primjeraka, bilo da je riječ o ulomcima posuda veoma grube, prelazne ili izrazito fine fakture. Teško je povjerovati da je to prava slika keramičkog inventara ovog lokaliteta, već se nameće misao da su sakupljači sabrali samo ukrašene primjerke, dok na neukrašene, ukoliko to nisu veći ulomci ili gotovo cijele posude, nisu svraćali pozornost.

Većina keramičkih oblika tipološko-kronološkim odlikama pripada razdoblju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba, odnosno znatni dio njegovu mlađem horizontu, dok manji broj nalaza treba opredijeliti u mlađe željezno doba. Za veliki dio građe zastupljene na ovom lokalitetu dobre paralele nalazimo na kordunsko-banijskim naseljima, no potrebno je istaći da nam taj materijal i nije od velike pomoći budući je većinom prikupljen, pa je stoga kao i kiringradski bez stratigrafskih podataka. S ovog područja - izuzmemo li istraživanja na gradini Turska kosa u Velikoj Vranovini kod Topuskog⁹, koja su još uvijek u toku, zatim manji sondažni zahvat na gradini Belaj¹⁰ južno od Karlovca ili na gradini Trsište u Trošmariji¹¹ kod Ogulina, kao i Osječenići¹² u Goričkoj kod Dvora na Uni - nema istraživanih naselja. U iznalaženju analogija za naš materijal upućeni smo, osim na nalaze iz navedenih lokaliteta, uglavnom na građu iz naselja i nekropola sjeverne Hrvatske, sjeverne i sjeverozapadne Bosne kao i jugoistočnoalpskog prostora.

Što se tiče oblika posuda, zapaža se znatan broj zdjela uvučenog oboda, glatkog neukrašenog (T. 4:5) ili ukrašenog širokim kosim kanelurama (T. 1:1,2) bez ili s horizontalno postavljenom drškicom na ramenu zdjele, zatim plitkim kosim (T. 1:3) kao i vertikalnim gustim kanelurama koje obrubljuju otvor zdjele ili su grupirane u metope. Isto tako zdjele ovog tipa vrlo su često ukrašavane troprutim cik-cak motivom (T. 1:5), zatim linijama (T. 2:5; 4:2) ili trokutima (T. 2:3) izvedenim pseudovrpčastom tehnikom kao i motivom urezanih girlanda (T. 3:2) i valovnica. Zdjele uvučenog oboda općenita su pojava u kulturi polja sa žarama i standardni su inventar kako naselja, tako i nekropola. Za zdjele oboda ukrašenog širokim kosim kanelurama analogije nalazimo u naseljima¹³ kao i u grobovima, najčešće uz metalni inventar, koji ih pretežno datira u Ha Al stupanj¹⁴. Ostali navedeni primjerci zdjela uvučenog oboda s ovog lokaliteta pripadaju mlađim tipovima poznatim na širokom prostoru od srednjeg Podunavlja do jugoistočnih Alpa, kroz cijeli Ha B horizont, a neznatno modificirane mogu se kontinuirano pratiti i mimo navedenih vremenskih okvira. Naši su primjerci zdjela oblikom i detaljima vrlo slični zdjelama iz prostorno bliskih nekropola u Krupačama¹⁵, Trešcerovcu¹⁶, Ozlju¹⁷, kao i primjercima iz brojnih naselja tog raz-

⁹ Nalazi s Turske kose zasad nisu objavljeni, osim nekoliko primjeraka reproduciranih u katalogu izložbe, cf., L. Čučković, *Prehistorijska gradina Turska kosa*, Katalog izložbe, Karlovac 1983, 3 sqq. - L. Čučković, *Arheološka topografija karlovačke regije*, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 10/1985 (1986), 12 sq., fig. 4:1-4.

¹⁰ N. Majnarić-Pandžić, *Prilog poznavanju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba na Kordunu i Baniji*, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 10/1985 (1986), 29 sqq.

¹¹ D. Balen-Letunić, *Istraživanje gradine Trsište u Trošmariji*, *Obavijesti HAD-a*, XVIII/1986, 1, 21.

¹² A. Durman, *Gorička-Osječenića*, *Dvor na Uni*, *Arheološki pregled*, 26/1985 (1986), 15, karta nalazišta istraživanih u 1985 godini, br. 48, nalazi nisu objavljeni.

¹³ K. Vinski-Gasparini, o. c., (nota 4), T. 21:9. - Z.

Homen, *Novi kasnobrončanodobni lokalitet u Križevcima*, *Muzejski vjesnik* (Varaždin), 5/1982, 18 sqq., T. 1:1. - A. Benac, *Slavonska i ilirska kultura na prehistorijskoj gradini Zecovi kod Prijedora*, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n.s. XIV/1959, 40 sqq., T. XVI:6,7; XVIII:6,7.

¹⁴ K. Vinski-Gasparini, o. c., (nota 4), T. 25:5-9. - F. Starč, *Dobova*, *Posavski muzej Brezice*, knj. 2/1975, T. 15:1; 40:1; 52:1.

¹⁵ K. Vinski-Gasparini, o. c., (nota 4) T. 100:3.

¹⁶ K. Vinski-Gasparini, o. c., (nota 4), T. 101:8,9,12,14.

¹⁷ D. Balen-Letunić, *Grobovi kasnog brončanog i starijeg željeznog doba iz okolice Karlovca*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. XIV/1981, T. 1:2,7; 2:3,6,11; 3:4.

doblja u Hrvatskoj; gradina Belaj¹⁸, Turska kosa¹⁹, Osječenica²⁰, Krč²¹, Kameni vrh²², ili Marić-gradina²³. Uz zdjele vrlo čest keramički oblik zastupljen na ovom lokalitetu su i posude s prema van razgrnutim obodom, često s nutarnje strane horizontalno facetiranim (T. 1:4,7), a koje nerijetko imaju na ramenu malu dršku ili su ukrašene plastičnim trakama. Također su zastupljene i posude poluloptastog trbuha i blago prema van izvijenog oboda, kojima su trbusi - kako primjericima većih dimenzija grube fakture, tako i primjericima manjih dimenzija i znatno finije fakture - ukrašeni plastičnim horizontalnim (T. 1:6) kao i valovitim trakama prelomljenim pritiskom prsta ili štipača. Što se tiče ukrasa, korišten je također i urezani motiv trokuta, snopovi linija (T. 4:3) ili - znatno češće - motiv višestrukih girlanda izvedenih urezivanjem (T. 3:4) ili pseudovrpčastom tehnikom kao na truhu posudice (T. 2:7) čiji oblik ne možemo rekonstruirati. Ornamentika izvedena pseudovrpčastom tehnikom vrlo je često korištena na posudama ovog lokaliteta posebice na zdjelama, posudicama poluloptastog trbuha ili šalicama koje se mahom - oblikom ili ornamentikom - uklapaju u dobro poznatu keramografiju kasnog brončanog doba. Za njih paralele nalazimo na lokalitetima sjeverne Hrvatske²⁴, sjeverne i sjeverozapadne Bosne²⁵ i Slovenije²⁶. Motiv koji, međutim, treba izdvojiti, a koji je na ovom lokalitetu relativno brojno korišten jest višepruta valovnica. Izuzmemo li Kiringrad i Belaj²⁷ gdje je ona često upotrebljavana, na području sjeverne Hrvatske kao i Slovenije nalazimo je sporadično²⁸. Brojne analogije za ovaj motiv, međutim, nalazimo u Podunavlju na keramici bosutske grupe (horizont Bosut lila, po P. Medoviću)²⁹, gdje valovnicu uz girlande treba uvrstiti među vodeće dekorativne elemente. Za razliku od navedenih, valovnica na kiringradskim i belajskim posudama izdvaja se ponajprije znatno preciznijom izvedbom, odnosno valovite linije teku ravnomjerno i ujednačeno, a k tome gotovo redovito su u kombinaciji s drugim motivima izvedenim u različitim tehnikama. Najčešće je razdvojena plastičnim rebrima, kaneliranim linijama (T. 3:6) ili je nadopunjena vrlo sličnim motivom (T. 3:3), kakav primjerice nalazimo na posudama iz slojeva kasnog brončanog doba naselja Pod kod Bugojna³⁰, ili Varvare na izvoru Rame³¹. Zanimljiva je svakako i nadopuna valovnice s trokutima produženog vrha (T. 3:5) koje kao motiv nalazimo ne samo na keramičkim posudama već znatno

¹⁸ N. Majnarić-Pandžić, o. c., (nota 10), fig. 3:1-3; 5:2,3.

¹⁹ L. Čučković, o. c., (nota 9 - Katalog izložbe), fig. 15, ostali nalazi nisu objavljeni.

²⁰ A. Durman, o. c., (nota 12), 15, manji broj nalaza iz ovog lokaliteta čuva Arheološki muzej u Zagrebu, koji zasad nisu objavljeni.

²¹ D. Balen-Letunić, Probno istraživanje gradine u Orešju Donjem, *Obavijesti HAD-a*, XVI/1984, 3, 38 sq., nalazi nisu objavljeni.

²² M. Šimek, Kameni Vrh, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, 7/1985, T. 1:6.

²³ D. Iveković, Marica gradina, Mikleuška - višeslojno praistorijsko naselje, *Arheološki pregled*, 7/1965, 52 sqq.

²⁴ K. Vinski-Gasparini, o. c., (nota 4), T. 100:2,5. - R. Drechsler-Bižić, Nekropola brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. XII-XIII/1979-80, T. X:9; XXXV:2. - N. Manjarić-Pandžić, o. c., (nota 10), fig. 4:2; 6:1-3; 7:2. - R. Drechsler-Bižić, Naseobinski objekti na nekim gradinama u Lici, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. XIX/1986, T. 8:3,5; 9:1,2,11,12; 14:6,15.

²⁵ Z. Marić, Donja Dolina, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n.s. XIX/1964, T. 11:1,2,9,10-12, 14-19. - Z. Marić, Vis kod Dervente naselje kasnog brončanog

doba, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n.s. XV-XVI/1960-1961, T. 1:3; 11:3,10,11.-B. Čović, Gradinsko naselje na Kekića glavici, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n.s. XVII/1962, T. 11:9,13,15; 111:1,2. - A. Benac, o. c., (nota 13), T. XVIII:4,5; XIX:1-3; XX:3. - V. Radimsky, Gradina Cungar kod Cazina, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, VI/1894, T. VII:98,99; VIII:101,103. - V. Radimsky, Prehistorička sojenica kod Ripča u Bosni, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, VII/1895, T. XXXIV:262,270,272.

²⁶ H. Müller-Karpe, Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, *Röm.-Germ. Forschungen*, 22/1959, T. 108:J1; 110:E4; 120:11; 121:16.

²⁷ N. Majnarić-Pandžić, o. c., (nota 10) fig. 7:1.

²⁸ H. Müller-Karpe, o. c., (nota 26), T. 109:C5; 114:F1, K2; 123:4. - S. Pahić, Pobrežje, *Katalogi in monografije*, 6/1972, T. 9:1; 12:4; 14:4; 19:6; 31:2; 34:12.

²⁹ P. Medović, Naselja starijeg gvozdenog doba u jugoslavenskom Podunavlju, *Dissertationes et Monographiae*, XXII/1978, T. XXXV:1-6; XXXVI:1-4. - D. Popović, Keramika starijeg gvozdenog doba u Sreću, *Fontes archaeologiae Iugoslaviae*, IV/1981, T. XXXIX:1-20.

³⁰ B. Čović, Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n.s. XX/1965, T. V:14.

³¹ B. Čović, o. c., (nota 30), T. XII:5,8.

Slika 1

češće na metalnim ukrasnim predmetima karakterističnim pretežno za Ha B2 i Ha B3 stupanj. Tako je trokutima produženog vrha ukrašen i raskucani luk fibule tipa Prozor³², kao i rubovi većih okruglih brončanih ploča nađenih npr. u grobu 121 i 170 iz Kompolja³³ kao i u grobovima tumula na Glasincu³⁴ ili pak na ploči pektorala iz ostave Krehin Gradac³⁵. Među keramičkim oblicima znatno su zastupljene posude i šalice s drškama. Uglavnom su nalažene trakaste drške koje su spajale trbuh s vratom ili su nadvisivale obod šalica, kakve poznajemo sa širokog geografskog prostora, a koje su upotrebljavane u cijelom kasnom brončanom dobu³⁶. Rjeđe su zastupljene trakaste drške (T. 2:4) vertikalno kanelirane, karakteristične za kraj Br D i početak Ha A stupnja³⁷. Svega jednim primjerkom zastupljene su četvrtaste drške (T.2:1) kakve nalazimo na Turskoj kosi³⁸, a znatno brojnije nalažene su na području Like³⁹, kao i na lokalitetima u Bosni⁴⁰, pretežno s materijalom Ha B horizonta. Šalica ornamentirana sa tri horizontalne linije (T. 2:8) oblikom je

³² R. Drechsler-Bižić, Japodske dvodelne fibule tipa Prozor, *Arheološki radovi i rasprave*, 11/1982, fig. 1.

³³ Brunšmidova iskopavanja 1903-1905 godine, nalazi nisu objavljeni.

³⁴ A. Benac - B. Čović, *Glasinac I*, 1956, 33sq., T. XXXV: 1; XXXVII: 3; XL: 1. - B. Čović, Glasnička kulturna grupa, Praistorija jugoslavenskih zemalja IV, Bronzno doba, 1983, 413 sqq., za ukras na keramici cf., Prelazna zona, 390, fig. 27:11.

³⁵ M. Miich, Der Bronzeschatz von Krehin-Gradac in der Hercegovina, *Mitteilungen K. K. Central-Commission*, XIV/1888, 7 sqq., fig. 4. - M. Much, *Kunsthistorischer Atlas*, K. K. Central-Commission, Wien 1889, T. XXXVII:6. - Š. Ljubić, Iz Krehina Graca blizu Mostara, *Popis arheološkog odjela Nar. zem. muzeja u Zagrebu*, I, 1, 1889, 98 sqq.

³⁶ K. Vinski-Gasparini, o. c. (nota 4), T. 8:3,5,7,10; 24:4; 122:10,11.

³⁷ R. Drechsler-Bižić, o. c. (nota 24-Bezdanjača), XXIX:8;XXX:3.

³⁸ L. Čučković, o.c. (nota 9 - Katalog izložbe), fig. 9.

³⁹ R. Drechsler-Bižić, Cerovačka Donja spilja, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. IV/1970, T. 111:2-4. - R. Drechsler-Bižić, Zaštitna iskopavanja pećine Golubinjače kod Kosinja, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. IV/1970, T. 111:6. - R. Drechsler-Bižić, Brončano doba u pećinama Like, *Deveti jugoslavenski speleološki kongres*, Karlovac 17-20. X, Zagreb 1984, T. 11:2.

⁴⁰ B. Čović, o. c. (nota 25), T. 1:2,3. - M. Kosorić, Praistorijsko naselje Gradina u Sovićima kod Šekovića, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n. s. 38/1983, T. VII:4,5; IX:2; X:2,3.

slična neukrašenim primjercima iz nekropola Velika Gorica i Krupače⁴¹, datiranim u Ha BI i Ha B2 stupanj. Među drške treba uvrstiti i znatan broj plastično izvedenih ukrasa koji su mogli imati i funkciju drške. Ponajprije tu treba ubrojiti veća lingulasta izbočenja, buklike različitih oblika i veličina po rubovima dekorirane utiskom prsta ili štapića, izbočine četvrtastog oblika različitih dimenzija kao i ukras nalik sidru (T. 4:6), kakve mahom poznajemo iz naselja susjednih područja⁴².

Kvantitativno najzastupljenija je keramika bogato ornamentirana motivom urezanih snopova linija, šrafiranim trokutima često u kombinaciji s kukastom spiralom, girlandama, koji je gotovo redovito nadopunjen točkicama, trokutićima, zarezima ili udubljenjima izvedenim ubadanjem ili utiskivanjem pomoću štapića zašiljenog ili tupog vrha. Osim relativno malog broja primjeraka kojima se može odrediti oblik, velik dio ovako ornamentirane keramike fragmentiran je nažalost u tolikoj mjeri da je nemoguće rekonstruirati ne samo oblik već i ornamentiku posuda, što znatno otežava precizniju determinaciju pa time ujedno i dataciju. Kako ornamentika ovih posuda neobično podsjeća na ukrase lasinjske kulture, jedan dio ove građe bio je već ranije objavljen, i upravo zbog navedenih sličnosti pripisan je toj eneolitskoj kulturi⁴³. Od keramike lasinjske kulture kiringradska se razlikuje prije svega fakturom, bilo da je riječ o ornamentiranim primjercima veoma debelih stijenki (T. 12:3,4,5,7) tanjih (T. 5:1-9)⁴⁴ ili posve tankih, često glačanih do visokog sjaja⁴⁵. Zahvaljujući istraživanjima na gradini Turska kosa kod Topuskog, prilikom kojih je nađen i znatan broj sličnih kao i identično ornamentiranih posuda, moći ćemo donekle i kiringradske nalaze svrstati u vremenske okvire. Naime ovako ornamentirana keramika na Turskoj kosi nalažena je s građom karakterističnom za mlađe stupnjeve kasnog brončanog doba, a isto tako kontinuirano se nalazila i u slojevima starijeg željeznog doba⁴⁶. Kako su to pokazali nalazi iz tog lokaliteta, koji je geografski veoma blizu Kiringradu, ukras šrafiranih trokuta i snopovi linija ne podliježu većim stilskim promjenama, te se kao dekorativni element zadržavaju kroz veoma dugi vremenski period. Za većinu kiringradske keramike paralele nalazimo isključivo na Turskoj kosi, kao npr. za posude (T. 5:2,4,5,7)⁴⁷ kao i za primjerke koje je objavio S. Dimitrijević⁴⁸, zatim za šalice ukrašene snopovima linija ili šrafiranim trokutima (T. 5:1,3) kombiniranim često s kukastom spiralom⁴⁹. Van ovog lokaliteta stanovite sličnosti u ornamentici nalazimo i među keramičkim primjercima iz Donje Doline⁵⁰, naselja Pod kod Bugojna (Pod C)⁵¹, Poštele kod Maribora i n?pose Brinjeve gore⁵², no međutim oni više asociraju na keramiku ove vrste nego što bismo ih

⁴¹ K. Vinski-Gasparini, o. c. (nota 4), T. 105:7; 100:7.

⁴² R. Drechsler-Bižić, o. c. (nota 24-Nasebinski objekti), T. 7:5; 9:4; 11:9. - Z. Marić, o. c. (nota 22-Vis) T. IV:9a; V:10a.

⁴³ S. Dimitrijević, o. c. (nota 3-Problem neolita i eneolita), T. XIV:98-100; XV:101-113; XVI:114-122; XVII:123-129. - Š. Batović, o. c. (nota 5), T. 20:1,4,6; 21:1,5-7.

⁴⁴ S. Dimitrijević, o. c. (nota 3-Problem neolita i eneolita), T. XIV:98-100; XV:101-109, 112; XVI:114-120; XVII: 123,124,126,127.

⁴⁵ S. Dimitrijević, o. c. (nota 3-Problem neolita i eneolita), T. XV:110,111,113.

⁴⁶ U ovom broju *Vjesnika* trebao je biti tiskan i rad kolege L. Čučkovića o nalazima iz Turske kose, što bi znatno olakšalo praćenje kiringradske građe. Istraživanja ovog lokaliteta vršena su i ove godine, stoga objavu nalaza očekujemo u ječnom od idućih *Vjesnika*

⁴⁷ L. Čučković, o. c. (nota 9-Katalog izložbe), fig. 12,13,16,18.

⁴⁸ Vidi notu 44.

⁴⁹ S. Dimitrijević, o. c. (nota 3-Problem neolita i eneolita), T. XIV:100; XVI:119; XVII:125. - Na Turskoj kosi nalazimo paralele za cjelokupnu ornamentiku posuda ovog tipa, osim za motiv girlandi (vidi notu 45), koja se na ovom lokalitetu pojavljuje u gotovo zanemarujućem broju. Razlike postoje i u motivu kukaste spirale koja se na posudama iz Turske kose nalazi također u kombinaciji sa šrafiranim trokutima, ali je izdvojena, dok je na kiringradskim posudama spirala uklopljena u motiv trokuta.

⁵⁰ Č. Truhelka, Prehistorička sojenica u koritu Save kod Donje Doline, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XIII/1901, T. XVII:7,9.

⁵¹ B. Čović, o. c. (nota 30), T. XIV:7,8.

⁵² Zahvaljujem kolegici B. Teržan na usmenim podacima. Rad u kojem su obrađeni i nalazi iz ovog lokaliteta je u tisku. - S. Pahić, Brinjeva gora 1953, *Arheološki vestnik*, XXXII/1981, prilog 3 (okras). - D. Oman, Brinjeva gora — 1953 (Obdelava prazgodovinske keramike), *Arheološki vestnik*, XXXII, 1981, T. 3:13,16,18,19; 15:9; 60:5,6,8.

mogli smatrati direktnim analogijama. Na Turskoj kosi paralele nalazimo također i za cilindrične posude (T. 12:6) debelih stijenki ukrašenih plastičnim rebrima". Jedan primjerak ovakve posude nađen je i u kući 5 na gradini Veliki i mali Vital u Prozoru, zajedno s keramikom Ha C2 stupnja, koju kao osamljen nalaz treba smatrati importom na područje Like⁵⁴. Za tipove posuda karakterističnih za mlađi horizont starijeg željeznog doba, posebice za primjerke crne boje veoma tankih stijenki često poliranih do visokog sjaja, osebujne ornamentike, analogije nalazimo — kako prema obliku, tako i prema detaljima - na širem prostoru. Riječ je pretežno o posudama ili šalicama trbuha ukrašenih plitko urezanim trokutima popraćenih ubodima (T. 6:2), plastičnim okruglim ispupčenjima (T. 6:8) vertikalnim i kosim plastičnim naborima (T. 6:3,5,6) s drškama, kako nas na to upućuju sačuvani primjerci iz drugih lokaliteta, raščlanjenim sa po dva mala roščića pri vrhu drške (T. 7:6), slabije ili jače naglašenim dugmetastim zadebljanjima (T. 7:3,5) ili - što je češće — stiliziranim životinjskim glavicama (T. 7:1,2,4). Pri dnu drške vrlo često, naši primjerci redovito, imaju veće lingulasto zadebljanje, a isto zadebljanje nalazimo također i kod širokih trakastih drški (T. 7:7; 8:1,4,6), kakvih je na Kiringradu nađen znatan broj, ali nam nije poznato kojem su tipu šalica pripadali. Analogije za naše primjerke nalazimo prije svega na brojnim lokalitetima Dolenjske⁵⁵, sjeverne Hrvatske⁵⁶ sjeverne i sjeverozapadne Bosne⁵⁷, a s kordunsko-banijske regije ovu vrstu keramičkih posuda poznamo s lokaliteta Klinac⁵⁸, Pogorelac, Božici (Gornji Budački) kao i Turske kose⁵⁹, kojima je većina kiringradskih primjeraka oblikom i kvalitetom najsljednija. Izuzetna sličnost pojedinih posuda nađenih u naseljima ili nekropolama sjeverozapadne Bosne⁶⁰ s primjercima iz Dolenjske, apostrofira mišljenja autora o importu keramike ove vrste iz dolenskih radionica, što bi se moglo pretpostaviti također i za pojedine vrlo kvalitetno izrađene kiringradске primjerke. Ova danasve kvalitetna keramika osebujne dekoracije, specifična za dolenska radionička središta, privlačna je roba kojom se moglo trgovati, a k tome bila je i poticajem keramičarima koji su je nastojali više ili manje uspješno imitirati.

Antropomorfne figurine⁶¹ posebna su grupa nalaza s ovog lokaliteta. Uglavnom su rađene u punoj plastici, stoga su mogle stajati zasebno, a izuzetak je antropomorfna aplikacija, koja je ranije bila priljubljena na podlogu, najvjerojatnije stijenku posude. Najjednostavnije modelirane statue imaju valjkasto oblikovano tijelo s udovima u obliku patrljaka (T. 9:2), a glava, ukoliko je sačuvana, izrasta iz valjkastog tijela (T. 9:9), i bez jasno je naznačenih detalja, osim ponekad nosa i oči. Na tijelu figurina urezan je znak križa ili plastični naljepci kojima se vjerojatno želilo naznačiti nakit ili možda odjeću. Osim valjkastih, krajnje stiliziranih figurica uočavaju se i primjerci izrađeni s više detalja. Čini nam se da je posebna pažnja posvećena udovima, osobito rukama figurina, koje su isto tako u vidu koničnih patrljaka spuštenih niz tijelo (T. 9:4,6), lučno savijenih prema dolje (T. 9:5) ili podignutih uvis (T. 9:8) nalik adorantu. Slično kao i ruke, noge su također u vidu razdvojenih ili lučno povijenih patrljaka. Na stiliziranoj glavi figurina ove vrste razabira se

⁵³ L. Čučković, o. c. (nota 9-Katalog izložbe), fig. 17.

⁵⁴ R. Drechsler-Bižić, o. c. (nota 24-Nasebinski objekti), 116, T. 13:6.

⁵⁵ J. Dular, Halštatska keramika v Sloveniji, *Dela SA-ZU* 23, 1982, 85, 142-144, T. 22:197-201; 23:203-208; 24:226-232; 25:236-243.

⁵⁶ K. Vinski-Gasparini, Grupa Martijanec-Kaptol, Praistorija jugoslavenskih zemalja V, Željezno doba, Sarajevo 1987, fig. 13:15. - V. Vejvoda-I. Mirnik, Halštatski kneževski grobovi iz Kaptola kod Slavonske Požege, *Arheološki vestnik*, XXIV/1973 (1975), T. 4:13.

⁵⁷ Z. Marić, o. c. (nota 25-Donja Dolina), T. XII:8,10j XVI:4; XIX:1. - F. Fila, Nekropola ravnih grobova kod Sanskog Mosta, *Glasnik Zemlajskog muze-*

ja Bosne i Hercegovine, VIII/1896, fig. 22,59,62,68, 80, 101. - B. Čović, o. c. (nota 30), T. 11:9,10. - B. Čović, Ilirska nekropola u Čarakovu, *Glasnik Zemlajskog muzeja u Sarajevu*, n.s. XI/1956, T. IV:6,7.

⁵⁸ N. Majnarić-Pandžić, o. c. (nota 10), fig. 10:1,2; 11:1,2.

⁵⁹ Nalazi iz ovih lokaliteta nisu objavljeni.

⁶⁰ J. Dular, o. c. (nota 55), 143 sq., fig. 27:11,12. - N. Majnarić-Pandžić, o. c. (nota 10), 35.

⁶¹ Tri figurine (T. 10:4,5,8) već su ranije u više navrata objavljene i pripisane su idoloplastici lasinjske kulture (vidi notu 3 - Problem neolita i eneolita; Idoloplastika i notu 5-T. Težak-Gregl).

uši i nos naznačeni izbočinama, a oči ubodima, dok su dijelovi nošnje i nakit naznačeni plastičnim trakama. Sve ove figurine su bez naznake spola, osim jedne (T. 9:7) koja ima naznačene grudi, a oblikom se i izradom znatno razlikuje od ostalih figurina. Naime, figurina je odjevena i cijeli njen lik podređen je odjeći. Razabire se košulja koja seže do gležnjeva, a iz dugačkih proširenih rukava izviruju ruke u obliku patrljaka. Ovalni izrez oko vrata, rubovi rukava, dio preko »pasa« i nogu figurine ukrašeni su širokim, koso zarezanim plastičnim trakama. Teško je zaključiti da li se trakama želio prikazati metalni nakit - ogrlica, narukvice, pojas i nanogavice - ili su na taj način prikazani vezeni ili tkani ukrasi na nošnji. Ovalne i okrugle naljepke oko vrata i na grudima figurine s više bi sigurnosti mogli pripisati nakitu od metala. I kod antropomorfne aplikacije (T. 9:1) odjeća je također naglašena bogatim naborima ispod male ovalne glave na kojoj nema detalja. Ruke su figurine uzdignute, dok su noge skupljene. Krajevi ruku i nogu nazubljeni su, čime se vjerojatno želilo naznačiti prste. Oko pasa figurine ističe se veća četvrtasta izbočina, koju bi vjerojatno također trebalo tumačiti kao dio nošnje. Za naše statuete dobre paralele nalazimo također na lokalitetu Turska kosa, osim za antropomorfnu aplikaciju za koju nemamo direktnih analogija. Sretna je naime okolnost što je prilikom istraživanja ovog lokaliteta nađeno stotinjak statueti više ili manje sličih našim primjercima, a nađene su van stambenih objekata, pretežno s keramikom karakterističnom za starije željezno doba⁶². Dva primjerka slično modeliranih statueta nađeno je i u kasnohalštatskom naselju na Pogorelcu u Sisku⁶³, lociranom na visokoj obali Kupe. Ovim figurinama treba pridružiti i primjerak nađen na Marić-gradini⁶⁴, koji je također veoma stiliziranog valjkastog tijela s rukama u vidu patrljaka i veoma naglašenog muškog spolovila, koju također prema raspoloživom materijalu treba datirati potkraj kasnog brončanog ili u razdoblje starijeg željeznog doba. Neki autori figurine ove vrste upravo zbog njihove rustične izvedbe, kao i zbog raznolikosti oblika, tumače kao predmete koji su služili prilikom magijskih ili kulturnih obreda⁶⁵. Kiringradske se statuete tipološkim odlikama u potpunosti uklapaju u grupu idoloplastike kasnog brončanog i starijeg željeznog doba kakvu poznajemo iz nalazišta u Sloveniji (Ptuj, Mari-bor, Ormož, Brinjeva gora)⁶⁶, kordunsko-banijskoj regiji (Kiringrad, Turska kosa, Pogorelec)⁶⁷ zatim sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Marić-gradina)⁶⁸ niz Savu u sjevernoj Bosni (Donja Dolina)⁶⁹ zatim u zapadnoj Bosni (Ripač, Kekića glavica)⁷⁰ sve do izvora Rame u Hercegovini (Velika gradina u Varvari)⁷¹, odnosno do u blizini Sarajeva (Debelo brdo)⁷². Zoomorfna plastika na ovom lokalitetu zastupljena je svega jednim, već ranije objavljenim primjerkom⁷³, i poput antropomor-

⁶² L. Čučković, o. c. (nota 9-Katalog izložbe), fig. 19,20. - L. Čučković, *Arheološka otkrića na karlovačkom području*, Katalog izložbe, Karlovac 1982, fig. 31 a,b,c.

⁶³ Z. Burkowsky, *Skulptura u Sisku*, Katalog izložbe, Sisak 1984, fig. 1; figurina ima naznačene dojke, a noge završavaju stopalima, što na fotografiji nije vidljivo. Neobjavljena figurina je bez naznake spola, a po svim ostalim detaljima slična je objavljenom primjerku. Po izjavi nalaznika u blizini figurina nađeno je preko desetak minijaturnih posuda, dosta rustične izvedbe, koji imitiraju oblike posuda starijeg željeznog doba. Za uvid u nalaze i podatke zahvaljujem kolegi Z. Burkowskom.

⁶⁴ A. Bobovac, Mikleuška - gradina Marić, *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Katalog izložbe, 1986, 102, fig. 10.

⁶⁵ Z. Marić, o. c. (nota 25), 55, T. XXIV:1-6. - B. Čović, Umjetnost kasnog brončanog i starijeg željeznog doba na istočnoj jadranskoj obali i u njenom zaleđu, *Duhovna kultura Ilira, Centar za balkanološka ispitivanja*, LXVII/11, 1984, 30 sqq.

⁶⁶ J. Korošec, Parazgodovinska naselbina na Ptuj-skem gradu, *Dela JAZU*, 6/1951, fig. 73. - H. Müller-Karpe, o. c. (nota 26), T. 120:45. - B. Pere, Parazgodovinska naselbina v Ormožu, *Ptujski zbornik*, 2/1962, 208. - S. Pahič, o. c. (nota 52), fig. 26:1-4.

⁶⁷ Kiringradski primjerci objavljeni su u ovom radu; od stotinjak figurina nađenih na Turskoj kosi objavljeno je svega nekoliko primjeraka (vidi notu 62); za Pogorelec (vidi notu 63).

⁶⁸ Vidi notu 64.

⁶⁹ Vidi notu 65.

⁷⁰ V. Radimsky, o. c. (nota 25-Ripač), T. XXIV: 116-120. - B. Čović, o. c. (nota 65), T. V:7a,b.

⁷¹ B. Čović, *Od Butmira do Ilira*, Sarajevo 1976, fig. 80a,b.

⁷² F. Fila, Jedna prehistorička naselbina na Debelom brdu kod Sarajeva. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, VI/1894, T. VIII :7.

⁷³ S. Dimitrijević, o. c. (nota 3-Problem neolita i e-neolita), T. XVII: 129.

fnih figurina nalažena je također vrlo brojno na području ove regije bilo da je riječ o stiliziranim ili posve realistično prikazanim primjercima.

Prikupljen je i znatan broj piramidalnih utega (grijači), među kojima se uočavaju razlike u dimenzijama i kvaliteti izrade. Tako su utezi većih dimenzija redovito izrađeni od nepročišćene gline i najčešće su neukrašeni, osim pokojeg primjerka koji na zaravnjenom vrhu ima urezani znak X, križ, zvijezdu ih mrežasti ukras. Utezi manjih dimenzija bez izuzetka su od pročišćene gline i, izuzev jednog primjerka, bogato su ukrašeni. Plohe utega gusto su prekrivene ornamentom izvedenim točkicama i zarezima utiskivanjem, odnosno ubadanjem tvoreći tako motiv mreže, zvijezde (T. 10:12), šahovskog polja, a na jednom je utegu točkasto utisnut istokračni trokut (T. 10:11), pri vrhu neznatno produženih krakova, koji neobično podsjeća na trokute kakvima se obično prikazuje ljudski lik ne samo na keramičkim posudama već i na predmetima od metala⁷⁴. O piramidalnim utezima, napose o njihovoj praktičnoj funkciji - grijači, utezi u vertikalnom tkalačkom stanu, utezi za ribarske mreže - dosta je raspravljano⁷⁵, no zanimljivija su mišljenja autora koji piramidalnim grijačima pripisuju simboličnu, odnosno kultnu funkciju, osobito primjercima nalaženim u grobovima, dok utege manjih dimenzija koji su ukrašeni solarnim simbolima - križ, zvijezda, svastika, krug - nalaženim oko ognjišta povezuju s dušama pokojnika te ih smatraju prikazima Lara, zaštitnika kućnog ognjišta i obitelji⁷⁶. Naši primjerci nisu nađeni *in situ*, pa je o njihovoj praktičnoj, a ponajmanje kultnoj funkciji teško govoriti. Moglo bi se pretpostaviti da su primjerci većih dimenzija služili kao grijači ili utezi na vertikalnom tkalačkom stanu; međutim oni manjih ili posve malih dimenzija tu funkciju nisu imali (posrijedi su tehnički razlozi), te bi stoga jedan dio kiringradskih utega, napose onih manjih dimenzija bogato ornamentiranih, trebalo smatrati ukrasom ili, što je vjerojatnije, privjescima-amuletima. Prikupljen je i znatan broj pršljenaka, različitih, često neuobičajenih oblika (T. 10:1,3,6,7,9), kao i perla (T. 10:4,5,10) vrlo često pažljivo ornamentiranih. Među keramičkim nalazima svakako treba spomenuti i ulomak predmeta (T. 8:5) u vidu životinje za koji sa sigurnošću ne možemo reći da li je pripadao gornjem dijelu, odnosno horizontalnoj ploči pokretne peći ili je možda dio s prijeklada (Feuerbock). Pokretne peći čest su inventar naselja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba⁷⁷, a naš primjerak, ukoliko je pripadao peći, zanimljiv je stoga što dekoracijom odudara od nama poznatih cijelih ili fragmentiranih primjeraka. Ovnujskim glavama - a navedeni primjerak neobično slični ovnu - najčešće su ukrašavani prijekladi kakve npr. poznajemo iz naselja s područja Slovenije⁷⁸. Kako nam iz sjeverne Hrvatske posve nedostaju podaci o konstrukciji i obliku kuća kasnog brončanog i starijeg željeznog doba, a ponajmanje znamo o njihovom interijeru, stoga su pažnje vrijedni i ulomci glinenog zidnog maza ornamentiranog geometrijskim i spiralnim motivima (T. 12:1,2) veoma sličnog mazu kakvim su obloženi i unutarnji zidovi prehistorijskih kuća u Mostu na Soči (Sv. Lucija)⁷⁹. Nije nam poznato čemu je služio glineni trapezno oblikovan predmet (T. 9:3), kojeg gornji krajevi završavaju sa po jednom antitetično postavljenom životinjskom glavicom. Premda

⁷⁴ J. Horvat, Prazgodovinske naselbinske najdbe pri farni cerkvi v Kranju, *Arheološki vestnik*, 34/1983 (1984), 152 sa navedenom literaturom.

⁷⁵ V. Radimsky, o. c., (nota 25), 494 sq. - Č. Truhelka, o. c., (nota 50), 258 sqq.

⁷⁶ A. Stipčević, Kulturni simboli kod Ilira, *Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, LIV/10, 1981, 20 sqq., sa navedenom literaturom.

⁷⁷ J. Korošec, o. c., (nota 66), fig. 252, 319, 468. - K. Vinski-Gasparini o. c., (nota 56), T. XXIII:8. - Z. Ho-

men, o. c., (nota 13), T. 1:8. - M. Šimek, o. c., (nota 22), T. IV:1.-B. Čović, o. c., (nota 30), T. XII:11. - Ulomci pokretnih peći nađeni su i na Pogorelcu u Sisku, kao i u Ličkom Lešću - nalazi su neobjavljeni.

⁷⁸ A. Stipčević, o. c., (nota 76), 29 sa navedenom literaturom.

⁷⁹ B. Žbona-Trkman - D. Svoljšak, *Most na Soči 1880-1980 - sto let arheoloških raziskovanj*, Katalog izložbe, Tolmin 1981, fig. 4-9. - D. Svoljšak, Prazgodovinska naselbina na Mostu na Soči, *Situla*, 20-21/1980, (Gabrovčev zbornik), 187 sqq.

je izrađen u punoj plastici, neobično asocira na trapezoidno koncipirane privjeske, koje nalazimo na liburnskom i japodskom području kao dodatak fibulama, a čiji krajevi završavaju životinjskim, najčešće konjskim glavama⁸⁰. Među keramičkim materijalom, naposjetku, treba spomenuti i desetak ulomaka posuda rađenih na lončarskom kolu keltske provenijencije. Reproduciramo svega dva ulomka, jer preostali pripadaju dijelovima posuda prema kojima je teško odrediti oblik. Za zdjelu uvučenog zadebljalog oboda (T. 11:8) paralele nalazimo na Gradini u Oroliku na Bosutu⁸¹, koju cjelokupni inventar datira u razdoblje kasnog latena. Za kasni laten karakterističan je i profil veće posude debelih stijenki (T. 11:5), a istom razdoblju treba pripisati i preostale nepublikirane ulomke koji su ukrašeni češljastim ukrasom, kao i one finije fature tamnosive boje s upoliranim motivom mreže i linija.

Za razliku od keramičkih, metalni su nalazi skromnije zastupljeni, pa osim amorfnih grumenčića bronce te sitnih ulomaka različitih predmeta, čiji je oblik neprepoznatljiv, raspolažemo svega s nekoliko ukrasnih predmeta i oružja. U ovu grupu uvrstili smo i kalup za odljevanje šupljih sjekira. Brončane nanogvice i narukvice od šire trake, neznatno rastavljenih krajeva, dosta često su nalažene na kordunsko-banijskoj regiji, tako da za naš primjerak (T. 11:4) dobre paralele nalazimo u kasnobrončanodobnoj ostavi iz Krnjaka⁸², kao i u neukrašenim primjercima iz groba 4, tumula III u Dugoj Gori⁸³, datiranog vačkim tipom fibule. Masivnija brončana narukvica (T. 11:2) priljubljenih krajeva ubraja se među čest nakitni oblik mlađeg horizonta starijeg željeznog doba na području Dolenjske⁸⁴, gdje nalazimo slične kao i identično izvedene primjerke. Za privjeske u obliku košarice zaobljenog dna treba istaći da su duže u upotrebi te da s vremenom donekle mijenjaju oblik. Tako se za stariju varijantu košarica ovog oblika mogu navesti primjerci iz grobova u Stični⁸⁵, Kaptolu⁸⁶ ili Glasincu⁸⁷, dok mlađe tipove ovih privjesaka, u koje treba uvrstiti i kiringradski primjerak (T. 11:3), nalazimo najčešće kao dodatak fibulama svetolucijske grupe - Sv. Lucija Ha, zatim fibulama kao i privjescima karakterističnim za liburnsko i japodsko područje, a sporadično su nalaženi i na prostoru Dolenjske grupe⁸⁸. Kalotasti gumb s petljom na poleđini (T. 11:9) ne predstavlja nalaz koji se može decidirano datirati, jer takvi gumbi, osim što su imali praktičnu funkciju, služili su i kao ukras našivan na dijelove odjeće, i vrlo su dugo u upotrebi. Brončane fibule s ovog lokaliteta srednjolatenke su sheme, no pripadaju različitim radioničkim krugovima. Fibula s pseudofiligranskom rozetom na luku (T. 11:6) osnovnom koncepcijom slična je žicanim fibulama s okruglom pločicom ispunjenom spiralama i granulama na kraju unazad savijene nožice. Ovakve fibule karakterističan su oblik za Lt C stupanj i dosta brojno su

⁸⁰ Š. Barović, *Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas*, Katalog izložbe, Zadar 1981, fig. 13:2, T. 12:1. - R. Drechsler-Bižić, Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju 1955. godine, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s. 11/1961, T. XIII:1. - S. Gabrovec, Srednjolatenko obdobje v Sloveniji, *Arheološki vestnik*, XVII/1966, T. 18:4,5,6.

⁸¹ N. Majnarić-Pandžić, Keltsko-latenka kultura u Slavoniji i Srijemu, *Acta Musei Cibalensis*, 2/1970, 55 sqq., T. LIII:2. - N. Majnarić-Pandžić, Prilog problematiki kasnolatenkih utvrđenih naselja u Slavoniji, *Opuscula archaeologica*, 9/1984, 26, nota 6.

⁸² L. Čučković, o. c. (nota 9-Topografija), fig. 2:1.

⁸³ D. Balen-Letunić, Revizijska iskopavanja tumula starijeg željeznog doba u Dugoj Gori, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 10/1985 (1986), fig. 3:4.

⁸⁴ V. Stare, Prazgodovina Šmarjete, *Katalogi in monografije*, 10/1973, T. 30:3; 31:8,9. - V. Stare, Prazgo-

dovinske gomile iz Rovišća, *Arheološki vestnik*, XIII-XIV/1962-63, T. VI:21,22. - K. Kromer, Brezje, *Arheološki katalogi Slovenije*, 2/1959, T. 2:11; 24:8; 39:5,6. - M. Guštin, Libna, *Posavski muzej Brezice knj.*, 3/1976, T. 59:13; 78:18.

⁸⁵ S. Gabrovec, Halštatska kultura v Sloveniji, *Arheološki vestnik*, XV-XVI/1964-1965, T. 4:15,16.

⁸⁶ V. Vejvoda - I. Mirnik, Istraživanja prehistorijskih tumula u Kaptolu kraj Slavonske Požege, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. V/1971, 191 sq., T. VI:7,11.

⁸⁷ A. Benac - B. Čović, *Glasinac II*, 1957. T. XXVII:11; XXXIII:17-21.

⁸⁸ Za kartu rasprostiranja košarastih privjesaka cf., S. Gabrovec, Halštatske nekropole v Bohinju, *Arheološki vestnik*, XXV/1974 (1976), 302, sq., 304, fig. 7. - B. Teržan, Valična vas, *Arheološki vestnik*, XXIV/1973 (1975), 684, (nota 60).

nalažene na području Slovenije⁸⁹ istočne Slavonije i Srijemu⁹⁰, a nekoliko primjeraka registrirano je u sjevernoj, odnosno sjeverozapadnoj Bosni⁹¹. Naš primjerak razlikuje se od navedenih fibula prema znatno ispupčenijoj rozeti koja je uokrug i pri vrhu nadopunjena nakupinama sa po tri granule. Ona je zasad osamljeni nalaz u ovoj regiji, a i na susjednom području za nju nemamo direktnih analogija, ali s obzirom na stanovite sličnosti, treba je smatrati varijantom navedenih fibula. Zadebljali luk (T. 11:1) karakterizira fibule s okruglom pločicom na prebačenoj nozi u koju se umetalo zrno jantara ili stakla, nastalih na području japodske grupe. Geografski najbliže paralele našem primjerku nalazimo u Vinici⁹² dok ih na području Like⁹³ i Pounja⁹⁴ treba uvrstiti u jedan od standardnih oblika fibula.

Na kraju treba spomenuti uz kalup za odljevanje šupljih sjekira, trobridu strelicu i željeznu sjekiru. Od kalupa (kamen pješčenjak) ostao je sačuvan samo dio na kojem je vidljiv utor za jezgru, kao i zadeljali rub otvora (T. 10:13) prema kojem se može zaključiti da je riječ o kalupu za odijevanje šupljih sjekira karakterističnih za Ha B3 stupanj⁹⁵. Željezna sjekira s rupom za nasad uz koplja ubraja se u standardnu opremu ratnika starijeg željeznog doba, i njen oblik bitno se mijenja - mlađi tipovi sjekira malo su izduženiji i vitkiji - za cijelog ovog razdoblja, a našem primjerku brojne analogije nalazimo na lokalitetima dolenske grupe⁹⁶. Skitskoj trobridoj strelici (T. 11:7), koja u ovoj regiji predstavlja osamljen nalaz, najbliže paralele nalazimo također na području dolenske grupe gdje se ovakav tip strelica ubraja među učestale nalaze⁹⁷.

Rezimiramo li iznesene podatke, koji se temelje isključivo na tipološkoj analizi raspoloživog fundusa i komparaciji s građom iz naselja i nekropola susjednih područja, može se zaključiti da se život na Kiringradu, uz stanovite lakune, odvijao gotovo kontinuirano od eneolita do kraja mlađeg željeznog doba. keramički i litički materijal pripada lasinjskoj i Retz-Gajary kulturi⁹⁸, dok razdoblje ranog i srednjeg brončanog doba nije potvrđeno nalazima. Naprotiv, kasno brončano doba dokumentirano je brojnim keramičkim nalazima, koji se oblicima i ornamentikom, uz neke regionalne pojave, uklapa u općepoznatu sliku nalaza starije i mlađe faze kulture polja sa žarama sjeverne Hrvatske. Iz tog razdoblja nedostaju nam metalni nalazi, koji su, za razliku od keramike, mjerodavniji za dataciju, stoga i nije posve opravdano fiksirati život na gradini od početka starije faze kulture polja sa žarama, ali nalaz ostave iz Maličke", koja je prostorno veoma blizu

⁸⁹ S. Gabrovec, o. c. (nota 80), T. 13:4,7 (Mokronog). - S. Pahič, Keltske najdbe v Podravlju, *Arheološki vestnik*, XVII/1966, T. 11:8,9 (Formin). - B. Teržen, o. c. (nota 88), T. 4:8 (Valična vas). - M. Guštin, Die Kelten in Jugoslawien, *Jahrbuch des Röm-Germ. Zentralmuseums*, 31/1984, fig. 18:1,2,3 (Brezice). - *Treasures of Carniola*, 1934, T. XIII:60; XVIII:98 (Vinka).

⁹⁰ J. Todorović, Kelti u jugoistočnoj Evropi, *Dissertationes*, VII/1968, T. IX:6 (Orošac), T. XVII:4,5 (Osijek), T. LV:13 (Zemun). - N. Majnarić-Pandžić, o. c. (nota 81), T. IX:3,5 (Kupinovo), T. XXIII:3 (Sremska Mitrovica).

⁹¹ Z. Marić, o. c. (nota 25-Donja Dolina), T. XX:6 (Donja Dolina). - Z. Marić, Japodske nekropole u dolini Une, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n. s. XXIII/1968, T. X:36 (Ribić).

⁹² S. Gabrovec, o. c. (nota 80), T. 15:2; 30:8.

⁹³ Na području Like nalažen je znatan broj fibula ovog tipa - Mazin, Drenov klanac, Vlaško polje, nalazi su neobjavljeni.

⁹⁴ Z. Marić, o. c. (nota 91), T. XII:28,29,32,37.

⁹⁵ K. Vinski-Gasparini, o. c. (nota 4), T. 36:10,16,18;

37:2,3; 46:12; 61:1,6,8,13; 129:4.

⁹⁶ V. Stare, o. c. (nota 84), T. 9:1-8; 11:1,2; 58:12,13. - J. Dular, Podzmelj, *Katalogi in monografije*, 16/1978, T. XVII:10-12. - M. Guštin, o. c. (nota 84), T. 20:1-4; 28:11; 60:12. - K. Kromer, o. c. (nota 84), T. 21:5; 36:6.

⁹⁷ Za kartu rasprostiranja strelica ovog tipa cf., M. Parducz, Probleme der Skythenzeit im Karpatenbecken, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, XXV/1973, 1-2, 29, karta (Karte), 1, 59, za nadopunu ovog karti cf., M. Guštin-B. Teržan, Malenškova gomila v Novem Mestu, *Arheološki vestnik*, XXVI/1975 (1976), 191, nota 37.

⁹⁸ Od cjelokupne građe izdvojeno je osim litičkog materijala svega nekoliko ulomaka lasinjske i jedan ulomak Retz-Gajary keramike. Nalaze izdvojio A. Durman na čemu najljepše zahvaljujem.

⁹⁹ D. Balen-Letunić, Ostava kasnog brončanog doba iz Maličke, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. XVIII/1985, 35 sqq.

• Crteže izradio K. Rončević, a fotografije I. Mirmik na čemu im najljepše zahvaljujem.

našem lokalitetu - sadržava karakteristične elemente ostava horizonta II-Veliko Nabrđe, tipološki povezane za oblike Br D i Ha A1 stupanj - potvrđuje da se život a tom području odvijao i u ovom vremenskom intervalu, što bi donekle opravdalo pretpostavku o životu i na Kirngradu u isto vrijeme. Poznavanje naseobinske keramike, napose starijeg željeznog doba, oskudno je, jer - kako je već u uvodu istaknuto - na ovom području gotovo da i nema istraženih naselja. Da je život na gradini nastavljen i u ovom razdoblju, potvrđuju malobrojni karakteristični nalazi, izuzmemo li znatan broj bogato ornamentirane keramike, čija atribucija prije istraživanja naselja na Turskoj kosi nije bila posve jasna. Nalazi relevantne metalne građe kao i osebujno dekorirane keramike specifične za jugoistočnoalpski prostor dobro dokumentiraju mlađi horizont starijeg željeznog doba. Metalnim nalazima dokumentirano je i razdoblje srednjeg latena, dok je život u kasnom latenu registriran nalazima keramike keltske provenijencije. Nalazi ovog tipa nameću pitanje - vezano ne samo za ovu regiju - o trajnijem prisustvu Kelta na nekim područjima južno od Save, ili pak ove nalaze treba pripisati jakim utjecajima iz prostora na kojem su živjeli Kelti. Kod ovakvog stanja istraženosti nismo u mogućnosti formulirati konkretnije zaključke, ali se nadamo da će buduća istraživanja ne samo ove gradine nego i brojnih lokaliteta kordunsko-banijske regije dati podatke koji će omogućiti pravilniju valorizaciju stratigrafski nedokumentirane građe.

OPIS I SADRŽAJ TABLI BESCHREIBUNG UND INHALT DER TAFELN

Tabla 1

1. ulomak zdjele turbanasto kaneliranog uvučenog oboda, svijetlosmeđe boje, pročišćena glina, dobro glačana površina; 2. ulomak zdjele turbanasto kaneliranog uvučenog oboda s horizontalnom drškicom na ramenu, svijetlosmeđe boje sa sivim mrljama, faktura kao 1; 3. ulomak zdjele fazetiranog i koso kaneliranog uvučenog oboda, oker-boje sa sivim mrljama, pročišćena glina, nemarno glačana površina; 4. ulomak posudice prema van razgrnutog oboda s unutarnje strane fazetiranog, četvrtasta bukla ispod vrata posudice, svijetlosmeđe boje sa crnim mrljama, faktura kao 3; 5. ulomak zdjele uvučenog oboda, rame ukrašeno urezanim cik-cak motivom, tamnosmeđe boje sa sivim mrljama, faktura kao 3; 6. ulomak posudice prema van razgrnutog oboda i poluloptastog trbuha, ukrašenog plastičnom trakom prelomljenom pritiskom prsta, zagaskosive boje, faktura kao 3; 7. ulomak posudice prema van razgrnutog oboda s unutarnje strane fazetiranog, trbuh ukrašen platičnom valovitom trakom prelomljenom pritiskom nokta, tamnocrvene boje, fakture kao 3.

Tafel 1

1. Fragment einer Schüssel mit turbanartig kanneliertem, eingezogenem Rand, lichtbrauner gereinigter Ton, gut geglattete Oberfläche; 2. Fragment einer Schüssel mit turbanartig kanneliertem, eingezogenem Rand mit horizontalem Henkel auf der Schulter, lichtbraun mit grauen Flecken, Faktur wie 1; 3. Fragment einer Schüssel mit facettiertem, schräg kannelierten und eingezogenen Rand, ockerfarben mit grauen Flecken, gereinigter Ton, nachlässig geglatte Oberfläche; 4. Fragment eines kleinen Gefäßes mit ausgebogenem Rand der an der Innenseite facettiert ist, quadratischer Buckel unterhalb des Halses, lichtbraun mit schwarzen Flecken, Faktur wie 3; 5. Fragment einer Schüssel mit eingezogenem Rand, die Schulter mit eingeritztem zickzackmotiv verziert, dunkelbraun mit grauen Flecken, Faktur wie 3; 6. Fragment eines kleinen Gefäßes mit ausgebogenem Rand und halbkugelförmigem Bauch, der mit einem plastischen, mit fingereindrücken unterbrochenem Band verziert ist, dunkelgrau, Faktur wie 3; 7. Fragment eines kleinen Gefäßes mit ausgebogenem Rand der an der Innenseite facettiert ist, der Bauch ist mit einem plastischen, durch Nageleindrücke unterbrochenen Wellenband verziert, dunkelrot, Faktur wie 3.

Tabla 2

1. drška (sjekirasta, četvrtasta), tamnosive boje, pročišćena glina, nemarno glačana površina; 2. ulomak posudice prema van zakošenog oboda ukrašenog urezanim linijama, trbuh urezan trostrukom girlandom, svijetlosive boje, pročišćena glina, dobro glačana površina; 3. ulomak zdjele uvučenog oboda ukrašen horizontalnim pseudovrpčastim linijama, rame s pseudovrpčastim trokutima, tamnosive boje sa svjetlijim mrljama, faktura kao 1; 4. trakasta drška s vertikalnim kanelurama, tamnosive boje s oker-mrljama, faktura kao 1; 5. ulomak zdjele s horizontalnom drškicom na ramenu i non-alnom pseudovrpčastom linijom, tamnosive boje, faktura kao 1; 6. ulomak posude ljevkašto razgrnutog vrata, ukra-

šen horizontalnom pseudovrpčastom linijom, faktura kao 1; 7. ulomak trbuha posude ukrašen horizontalnim linijama i trostrukom pseudovrpčastom girlandom, oker-boje, sa sivim mrljama, faktura kao 1; 8. poluloptasta šalica (drška koja nadvisuje obod nedostaje), ukrašena sa tri urezane horizontalne linije, tamnosive boje, osrednje pročišćena glina, nemarno glačana površina.

Tafel 2

1. Henkel (quadratisch), dunkelgrau, geriniger Ton, nachlässig geglättete Oberfläche; 2. Fragment eines kleinen Gefäßes mit nach außen abgeschragten Rand, der mit eingeritzten Linien verziert ist, am Bauch eine eingeritzte dreifache Girlande, lichtgrau, gereinigter Ton, gut geglättete Oberfläche; 3. Fragment einer Schüssel mit eingezogenem Rand, verziert mit horizontalen pseudobandartigen Linien, Schulter mit pseudobandartigen Linien, dunkelgrau mit lichterem Flecken, Faktur wie 1; 4. Bandartiger Henkel mit vertikalen Kannelüren, dunkelgrau mit ockerfarbigen Flecken, Faktur wie 1; 5. Fragment einer Schüssel mit horizontalem Henkelchen an der Schulter, horizontaler pseudobandartiger Linie, dunkelgrau, Faktur wie 1; 6. Fragment eines Gefäßes mit trichterartig ausgebogenem Hals, verziert mit einer horizontalen, pseudobandartigen Linie, Faktur wie 1; 7. Fragment eines Gefäßbauches, verziert mit horizontalen Linien und dreifacher, pseudobandartiger Girlande, ockerfarben mit grauen Flacken, Faktur wie 1; 8. Halbkugelförmige Schale (der über den Rand hinausreichende Henkel fehlt), verziert mit drei eingeritzten horizontalen Linien, dunkelgrau, mittelmäßig gereinigter Ton, nachlässig geglättete Oberfläche.

Tabla 3

1. ulomak posudice blago prema van razgrnutog oboda, poluloptastog trbuha, ukrašen urezanim trostrukom linijom i girlandom sa žigosanim kružićima, svijetlosive boje, pročišćena glina, dobro glačana površina; 2. ulomak zdjele, rame ukrašeno duboko urezanim horizontalnim linijama i trostrukom girlandom, oker-boje sa sivim mrljama, pročišćena glina, nemarno glačana površina; 3. ulomak trbuha posude, ukrašen urezanim dvoprutom valovnicom i spojenim polukrugovima, svijetlocrvne boje, faktura kao 2; 4. ulomak posudice blago prema van razgrnutog oboda i poluloptastog trbuha, po rubu oboda ukrašena otiskom nokta, trbuh s urezanim trostrukom girlandom, smeđe boje, faktura kao 2; 5. ulomak trbuha posude ukrašen urezanim dvoprutom valovnicom i šrafiranim trokutima produženog vrha, oker-boje sa sivim mrljama, faktura kao 2; 6. ulomak posude ljevasto razgrnutog vrata, po rubu oboda ukrašena otiskom nokta, trbuh s urezanim dvoprutom valovnicom razdvojenom kaneliranom linijom, sive boje s oker-mrljama, faktura kao 2.

Tafel 3

1. Fragment eines kleinen Gefäßes mit leicht nach außen gebogenem Rand, halbkugelförmigem Bauch mit eingeritzten dreifacher Linie und Girlande mit gestempelten kleinen Kreisen, lichtgrau, gereinigter Ton, gut geglättete Oberfläche; 2. Fragment einer Schüssel, die Schulter mit tief eingeritzten horizontalen Linien und dreifacher girlande verziert, ockerfarben mit grauen Flecken, gereinigter Ton, nachlässig geglättete Oberfläche; 3. Bauchfragment eines Gefäßes, verziert mit zweifachem, mit Halbkreisen verbundenen Wellenband, lichtrot, Faktur wie 2; 4. Fragment eines kleinen Gefäßes mit leicht nach außen gebogenem Rand und halbkugelförmigen Bauch, der Rand mit Nageleindrücken, und der Bauch mit eingeritzter dreifacher Girlande verziert, braun, Faktur wie 2; 5. Fragment eines Gefäßbauches, verziert mit zweifachem Wellenband und schraffierten Dreiecken mit verlängerter Spitze, ockerfarben mit grauen Flecken, Faktur wie 2; 6. Fragment eines Gefäßes mit trichterartig ausgebogenem Rand der an der Kante mit Nageleindrücken verziert ist, Bauch verziert mit zweifachem Wellenband das von einer kannelierten Linie unterbrochen wird, grau mit ockerfarbigen Flecken, Faktur wie 2.

Tabla 4

1. ulomak šalice s trakastom drškom koja nadvisuje obod, vrat ukrašen horizontalnim, a trbuh snopovima plitko urezanih linija, pročišćena glina, dobro glačana površina; 2. ulomak zdjele uvučenog oboda ukrašenog sa tri horizontalne pseudovrpčaste linije, oker-boje sa sivim mrljama, faktura kao 1; 3. ulomak trbuha posude, ukrašenog urezanim horizontalnim i snopovima sa po tri linije, ciglastocrvene boje, faktura kao 1; 4. ulomak šalice s trakastom drškom koja nadvisuje obod, tamnosive boje, dobro pročišćena glina, nemarno glačana površina; 5. ulomak zdjele uvučenog oboda s malom vertikalno probušenom drškom na ramenu, tamnosive boje s oker-mrljama, faktura kao 4; 6. ulomak trbuha posude ukrašen plastično izvedenim »sidrom«, tamnosive boje, faktura kao 4; 7. drška s blago po sredini naglašenim vertikalnim rebrom, oker-boje, faktura kao 4.

Tafel 4

Fragment einer Schale mit bandartigem Henkel der über den Rand hinausreicht, Hals mit horizontalen Linien, Bauch mit Bündeln flach eingeritzter Linien verziert, gereinigter Ton, gut geglättete Oberfläche; 2. Fragment einer Schüssel mit eingezogenem Rand, verziert mit drei horizontalen pseudobandartigen Linien, ockerfarben mit grauen Flecken, Faktur wie 1; 3. Fragment eines Gefäßbauches, verziert mit eingeritzten horizontalen Linien, und Bündeln von je drei Linien, ziegelrot, Faktur wie 1; 4. Fragment einer Schale mit bandartigem Henkel der über den Rand hinausragt, dunkelgrau, gut gereinigter Ton, nachlässig geglättete Oberfläche; 5. Fragment einer Schüssel mit eingezogenem Rand, mit kleinem vertikal durchlochertem Henkel an der Schulter, dunkelgrau mit ocker Flecken, Faktur wie 4; 6. Fragment eines Gefäßbauches, verziert mit plastisch ausgeführten »Anker«, dunkelgrau, Faktur wie 4; 7. Henkel mit leicht betonter, vertikalen Rippe in der Mitte, ockerfarben, Faktur wie 4.

Tabla 5

1. ulomak šalice ukrašen urezanim snopovima linija obrubljenim točkicama izvedenim ubadanjem, oker-boje sa sivim mrljama, pročišćena glina, nemarno glačana površina; 2. ulomak posudice zadebljalog oboda, trbuh ukrašen žljebljenim šrafiranim trokutom obrubljenim točkicama izvedenim ubadanjem, oker-boje, faktura kao 1; 3. ulomak šalice ukrašen urezanim snopovima linija obrubljenim točkicama izvedenim ubadanjem, oker-boje, faktura kao 1; 4. ulomak posudice ukrašen urezanim šrafiranim trokutima obrubljenim točkicama izvedenim ubadanjem, oker-boje sa sivim mrljama, faktura kao 1; 5. ulomak trbuha posudice, ukrašen urezanim šrafiranim trokutima obrubljenim točkicama izvedenim ubadanjem, tamnosive boje, pročišćena glina dobro glačana površina; 6. ulomak trbuha posude, ukrašen buklom ispod koje je nemarno urezana girlanda obrubljena točkicama izvedenim ubadanjem, oker-boje sa sivim mrljama, faktura kao 1; 7. ulomak trbuha posudice, ukrašen urezanim šrafiranim trokutom i višestrukom girlandom obrubljenom zarezima izvednim ubadanjem, tamnosive boje faktura kao 5; 8. ulomak posudice ravnih stijenki ukrašen, urezanim šrafiranim trokutima, pojas ispod ruba ubodima u vidu trokuta, svijetlosmeđe boje, faktura kao 1; 9. ulomak trbuha posudice, ukrašen vertikalnim zadebljanim rebrom i kosim, nemarno urezanim snopovima linija, pri vrhu rebra su dva kružna uboda, oker-boje sa sivim mrljama, faktura kao 1.

Tafel 5

1. Fragment einer Schale verziert mit eingeritzten schrägen Linienbündeln, die von punktierten Einstichen umgeben sind, ockerfarben mit grauen Flecken, gereinigter Ton, nachlässig geglättete Oberfläche; 2. Fragment des verdickten Randes eines kleinen Gefäßes, der Bauch verziert mit einem gerillten, schraffierten Dreieck umrandet von punktierten Einstichen, ockerfarben, Faktur wie 1; 3. Fragment einer Schale, verziert mit eingeritzten Linienbündeln, umrandet von punktierten Einstichen, ockerfarben, Faktur wie 4; 4. Fragment eines kleinen Gefäßes verziert mit eingeritzten schraffierten Dreiecken, die von punktierten Einstichen umrandet sind, ockerfarben mit grauen Flecken, Faktur wie 1; 5. Fragment eines kleinen Gefäßes, dessen Bauch mit eingeritzten, schraffierten Dreiecken verziert ist, die von punktierten Einstichen umrandet sind, dunkelgrau, gereinigter Ton mit gut geglätteter Oberfläche; 6. Fragment eines Gefäßbauches, verziert mit einem Buckel und unterhalb davon einer nachlässig eingeritzten Girlande, die von punktierten Einstichen umrandet ist, ockerfarben mit grauen Flecken, Faktur wie 1; 7. Fragment von Hals und Bauch eines kleinen Gefäßes, verziert mit einem eingeritzten, schraffierten Dreieck und einer mehrfachen Girlande, umrandet von punktierten Einstichen, dunkelgrau, Faktur wie 5; 8. Fragment eines kleinen Gefäßes mit geraden Wänden, verziert mit eingeritzten, schraffierten Dreiecken, der Streifen unterhalb des Randes verziert mit Einstichen in der Form eines Dreiecks, lichtbraun, Faktur wie 1; 9. Fragment des Bauches eines kleinen Gefäßes, verziert mit einer vertikalen, verdickten Rippe und schrägen, nachlässig eingeritzten Linienbündeln, an der Spitze der Rippe zwei kreisförmige Einstiche, ockerfarben mit grauen Flecken, Faktur wie 1.

Tabla 6

1. ulomak posudice blago razgrnutog oboda, trbuh ukrašen plitko urezanim trokutima, ispod vrata nizom točkica izvedenih ubadanjem, crne boje, pročišćena glina, tanke stijenke, dobro pečena glina; 2. ulomak posudice, trbuh ukrašen plitko urezanim snopovima linija obrubljenim točkicama izvedenim ubadanjem, crne boje faktura kao 1; 3. ulomak posudice ljevasto razgrnutog vrata trbuh ukrašen vertikalnim rebriima između kojih su urezani snopovi linija, crne boje, faktura kao 1; 4. ulomak posudice, ljevasto razgrnutog vrata, trbuh ukrašen plitko kaneliranim trokutima, crne boje, pročišćena glina, vrlo tanke stijenke, površina glačana do visokog sjaja; 5. ulomak posudice trbuha ukrašenog naglašenim kosim rebriima, vrat horizontalno kaneliranim linijama i nizom točkica izvedenih ubadanjem, crne boje, faktura kao 1; 6. ulomak posudice ljevasto razgrnutog vrata, trbuh ukrašen kosim rebriima između kojih su urezani snopovi linija, vrat horizontalno kaneliranim linijama i nizom točkica izvedenih ubadanjem; crne boje, faktura kao 1; 7. ulomak posudice blago razgrnutog oboda ukrašen vertikalnim rebriima među kojima su snopovi urezanih linija, crne boje, faktura kao 1; 8. ulomak posudice trbuha ukrašenog okruglim plastičnim ispupčenjima između kojih su vertikalne urezane linije, vrat dvostrukim urezanim trokutima, crne boje, faktura kao 4.

Tafel 6

1. Fragment eines kleinen Gefäßes mit leicht ausgebogenem Rand, der Bauch verziert mit flach eingeritzten Dreiecken, unterhalb des Halses eine Reihe von punktierten Einstichen, schwarz, gereinigter Ton, dünnwandig, gut gebrannter Ton; 2. Fragment eines kleinen Gefäßes, der Bauch verziert mit flach eingeritzten Linienbündeln, umrandet von punktierten Einstichen, schwarz, Faktur wie 1; 3. Fragment eines kleinen Gefäßes mit trichterförmig ausgebogenem Rand, der Bauch verziert mit vertikalen Rippen zwischen denen Linienbündel eingeritzt sind, schwarz, Faktur wie 1; 4. Fragment eines kleinen Gefäßes mit trichterförmig ausgebogenem Rand, der Bauch verziert mit flach kannelierten Dreiecken, schwarz, gereinigter Ton, sehr dünne Wände, die Oberfläche auf Hochglanz poliert; 5. Fragment eines kleinen Gefäßes, dessen Bauch mit betonten schrägen Rippen verziert ist, und der Hals mit horizontal kannelierten Linien und einer Reihe punktierter Einstiche, schwarz, Faktur wie 1; 6. Fragment eines kleinen Gefäßes mit trichterförmig ausgebogenem Rand, der Bauch verziert mit schrägen Rippen zwischen denen Linienbündel eingeritzt sind, der Hals verziert mit horizontal kannelierten Linien und einer Reihe von punktierten Einstichen, schwarz, Faktur wie 1; 7. Fragment eines kleinen Gefäßes mit leicht ausgebogenem Rand, der Bauch verziert mit vertikalen Rippen zwischen denen Linienbündel eingeritzt sind, schwarz, Faktur wie 1; 8. Fragment eines kleinen Gefäßes, dessen Bauch mit runden, plastischen Buckeln verziert ist zwischen denen Linien vertikal eingeritzt sind, der Hals verziert mit eingeritzten Dreiecken, schwarz, Faktur wie 4.

Tabla 7

1. drška pri vrhu raščlanjena sa dvije životinjske glavice, na dnu veće lingulasto zadebljanje, crne boje, pročišćena glina, dobro glačana površina; 2. ulomak drške kao pod br. 1, oker-boje; 3. drška pri vrhu raščlanjena sa dva čepasta izdanka, oker-boje, faktura kao 1; 4. životinjska glavica s drške, oker-boje, faktura kao 1; 5. ulomak drške pri vrhu raščlanjena sa dva roščića, oker-boje, faktura kao 1; 6. drška pri vrhu raščlanjena sa dva proširenja, oker-boje, faktura kao 1; 7. drška s većim lingulastim zadebljanjem pri dnu, oker-boje, faktura kao 1.

Tafel 7

1. Henkel der oben in zwei Tierköpfen endet, unten eine größere zungenartige Verdickung, schwarz, gereinigter Ton, gut geglättete Oberfläche; 2. Fragment eines Henkels wie unter Nr. 1, ockerfarben; 3. Henkel, oben mit zwei knopfartigen Verdickungen, ockerfarben, Faktur wie 1; 4. Tierköpfchen von einem Henkel, ockerfarben, Faktur wie 1; 5. Fragment eines Henkels, oben mit zwei Hörnchen, ockerfarben, Faktur wie 1; 6. Henkel, oben mit zwei seitlichen Verbreiterungen, ockerfarben, Faktur wie 1; 7. Henkel unten mit größerer zungenartiger Verdickung, ockerfarben, Faktur wie 1.

Tabla 8

1. drška s blago po sredini naglašenim vertikalnim rebrom i lingulastim zadebljanjem pri dnu, oker-boje, pročišćena glina, dobro glačana površina; 2. ulomak drške pri vrhu raščlanjene s gljivastim izdancima, sive boje s oker-mrljama, faktura kao 1; 3. ulomak drške pri vrhu raščlanjene dugmetastim zadebljanjima, oker-boje sa sivim mrljama, faktura kao 1; 4. ulomak drške s lingulastim zadebljanjem pri dnu, oker-boje, faktura kao 1; 5. ulomak pokretne peći ili prijelada u obliku ovna, svijetlosmeđe boje, faktura kao 1; 6. manja drška s lingulastim zadebljanjem pri dnu, svijetlosive boje, faktura kao 1.

Tafel 8

1. Henkel mit leichtbetonter, vertikaler Rippe in der Mine und einer zungenartigen Verdickung unten, ockerfarben, gereinigter Ton, gut geglättete Oberfläche; 2. Fragment eines Henkels, oben mit pilzartigen Verdickungen, grau mit ockerfarbenen Flecken, Faktur wie 1; 3. Fragment eines Henkels, oben mit knopfartigen Verdickungen, ockerfarben mit grauen Flecken, Faktur wie 1; 4. Fragment eines Henkels, unten mit zungenartigen Verdickungen, ockerfarben, Faktur wie 1; 5. Fragment eines tragbaren Ofens oder Feuerbocks, lichtbraun, Faktur wie 1; 6. kleinerer Henkel, unten mit zungenartiger Verdickung, lichtgrau, Faktur wie 1.

Tabla 9

1. aplikacija u vidu ljudskog lika, ruke dignute uvis, noge skupljene, odjeća naznačena naborima oko ovalne glave i četvrtastom izbočinom oko pasa, svijetlosmeđe boje sa sivim mrljama, pročišćena glina, dobro glačana površina; 2. figurina valjkastog tijela na kojem je s prednje strane urezan križ, glava i udovi nedostaju, oker-boje, faktura kao 1; 3. trapezoidno oblikovan predmet kojeg gornji krajevi završavaju životinjskim glavicama (jedna nedostaje), oker boje sa sivim mrljama, faktura kao 1; 4. figurina valjkastog tijela iz kojeg izrasta glava, uši i nos naznačeni izbočinama, a oči ubodima, ruke u vidu spuštenih patrljaka, noge lučno savijeni patrljci, oker-boje, faktura kao 1; 5. ulomak torza figurine, ruke u vidu lučno savijenih patrljaka, oker-boje, faktura kao 1; 6. ulomak torza figurine, ruke u vidu spuštenih patrljaka, oko vrata dva niza apliciranih štapića, oker-boje, faktura kao 1; 7. ženska figurina plosnatog tijela, ruke spuštene, noge skupljene, odjeća i nakit naznačeni plastičnim trakama, okruglim i ovalnim aplikama, oker-boje sa sivim mrljama, faktura kao 1; 8. figurina plosnatog tijela izduženog vrata na kojem je glava s izbočine (uši, nos, za četvrtu izbočinu nije jasno što prikazuje), ruke u vidu patrljaka uzdignute, noge rastavljene, oker-boje, faktura kao 1; 9. figurina valjkastog tijela iz kojeg izrasta veća glavica nos naznačen izbočinom, oči plitkim udubljenjima, ruke u vidu spuštenih patrljaka, odjeća naznačena kaneliranim linijom u obliku slova »V« i plastičnim aplikama, oker-boje sa sivim mrljama, faktura kao 1.

Tafel 9

1. Applike in Form einer menschlichen Figur mit erhobenen Händen und geschlossenen Beinen, die Kleidung angedeutet mit Falten unter dem ovalen Kopf und einer quadratischen Verbreiterung um den Gürtel, lichtbraun mit grauen flecken, gereinigter Ton, gut geglättete Oberfläche; 2. Figurine mit zylindrischem Körper in den an der Vorderseite ein Kreuz eingeritzt ist, Kopf und Glieder fehlen, ockerfarben, Faktur wie 1; 3. trapezoider Gegenstand dessen obere Enden mit Tierköpfen verziert sind (einer fehlt), ockerfarben mit grauen flecken, Faktur wie 1; 4. Figurine mit zylindrischem Körper aus dem der Kopf herauswächst, Ohren und Nase sind durch Verdickungen, die Augen durch Einstiche bezeichnet, die Hände sind herunterhängende Stümpfe, die Beine bogenförmige Stümpfe, ockerfarben, Faktur wie 1; 5. Fragment des torsos einer Figurine, die Hände in Form von bogenförmigen Stümpfen, ockerfarben, Faktur wie 1; 6. Fragment des torsos einer Figurine, die Hände herunterhängende Stümpfe, um den Hals zwei Reihen applizierter Stäbchen, ockerfarben, Faktur wie 1; 7. weibliche Figurine mit flachem Leib, die Hände hängend, die Beine geschlossen, Kleidung und Schmuck durch plastische Binder und runde und ovale Appliken angedeutet, ockerfarben mit grauen Flecken, Faktur wie 1; 8. Figurine mit flachem Leib und verlargertem Hals und darauf der Kopf mit Erhebungen für Ohren und Nase (was die quadratische Erhebung bedeutet ist nicht klar), Hände in Form von erhobenen Stümpfen, beine gespreizt, ockerfarben, Faktur wie 1; 9. Figurine mit zylindrischem Körper aus dem der ziemlich große Kopf herauswächst, die Nase ist mit einer Erhebung angedeutet, die Augen mit flachen Vertiefungen, die Hände sind hingende Stümpfe, die Kleidung ist mit einer kannelierten, V-förmigen Linie und mit plastischen Appliken angedeutet, ockerfarben mit grauen Flecken, Faktur wie 1.

Tabla 10

1. pršljen ukrašen urezanim linijama, oker-boje sa svim mrljama, pročišćena glina, dobro glačana površina; 2. mini-jaturna posuda, vanjska strana ukrašena plastičnim trakama zrakasto raspoređenim, prelomljenim urezima, oker-boje, faktura kao 1; 3. pršljen (?) loptasti horizontalno i vertikalno probijen, ukrašen urezanim koncentričnim krugovima oko otvora, oker-boje, faktura kao 1; 4. bikonična perla, oker-boje sa sivim mrljama, faktura kao 1; 5. perla sa tri bukne obrubljene urezanim krugovima, oker-boje, faktura kao i; 6. pršljen bikoničan, ukrašen urezanim snopovima linija, oker-boje, faktura kao 1; 7. pršljen bikoničan, ukrašen pseudovrpčastim linijama; 8. pršljen stožasti, oker-boje, faktura kao 1; 9. pršljen bikoničan, ukrašen urezanim polukrugovima, oker-boje, faktura kao 1; 10. perla okrugla, plosnata zadebljanih rubova, tamnosive boje, faktura kao 1; 11. piramidalni uteg (grijač), šire plohe ukrašene trokutom produženog vrha, bočne vertikalnom linijom, izvedenom ubadanjem, oker-boje sa svim mrljama, faktura kao 1; 12. piramidalni uteg (možda privjesak), šire plohe ukrašene zvijezdom izvedenom ubadanjem, bočne vertikalnom linijom, crvene boje sa svim mrljama, faktura kao 1; ulomak kalupa za odlijevanje šupljih sjekira, kamen pješčenjak.

Tafel 10

1. Spinnwirtel, verziert mit eingeritzten Linien, ockerfarben mit grauen Flecken, gereinigter Ton, gut geglättete Oberfläche; 2. miniatures Gefäß, die Außenseite verziert mit plastischen, strahlenartig angeordneten BSndern die von Einschnitten unterbrochen werden, ockerfarben, Faktur wie 1; 3. Wirtel (?), kugelförmig, horizontal und vertikal durchbrochen, verziert mit eingeritzten konzentrischen Kreisen um die Öffnungen, ockerfarben, Faktur wie 1; 4. bikonische Perle, ockerfarben mit grauen Flecken, Faktur wie 1; 5. Perle mit drei Buckeln die mit eingeritzten Kreisen umrandet sind, ockerfarben, Faktur wie 1; 6. Spinnwirtel, bikonisch, verziert mit eingeritzten Linienbündeln, ockerfarben, Faktur wie 1; 7. bikonischer Spinnwirtel, verziert mit pseudobandartigen Linien; 8. kegelförmiger Wirtel, ockerfarben, Faktur wie 1; 9. bikonischer Spinnwirtel, verziert mit eingertzten Halbkreisen, ockerfarben, Faktur wie 1; 10. runde Perle, falch, mit verdickten Rändern, dunkelgrau, Faktur wie 1; 11. pyramidenförmiges Gewicht, die breiteren Flächen verziert mit einem Dreieck mit verlängerter Spitze, die Seitenflächen mit einer vertikalen Linie die durch Einstiche ausgeführt ist, ockerfarben mit grauen Flecken, Faktur wie 1; 12. pyramidenförmiges Gewicht (vielleicht Anhänger), die breiteren Flächen verziert mit Einstichen die einen Stern formieren, die Seitenflächen mit einer vertikalen Linie, rot mit grauen Flecken, Faktur wie 1; Fragment einer Gufform zur Herstellung von Tiillenbeilen, Sandstein.

Tabla 11

1. zadebljali luk brončane fibule; 2. brončana narokana narukvica priljubljenih krajeva; 3. brončani privjesak u obliku košarice; 4. brončana narukvica (nanogvica) neznatno rastavljenih krajeva; 5. ulomak veće posude ukošenog zadebljalog oboda, svijetlosive boje, rađena na lončarskom kolu; 6. brončana fibula s pseudofiligranskom rozetom na kraju unazad svajane nožice; 7. brončana trobrida strelica; 8. ulomak zdjele zadebljalog uvučenog oboda, svijetlosive boje, rađena na lončarskom kolu; 9. brončani kalotasti gumb s petljom na poledini.

Tafel 11

1. Verdickter Bogen einer Bronzefibel; 2. Armband mit etwas auseinanderstehenden Enden; 3. Bronzeanhänger in Korbform; 4. Bronzearmband (Fufiring) mit leicht getrennten Enden; 5. Fragment eines größeren Gefäßes mit abgeschrägtem, verdickten Rand, lichtgrau, hergestellt auf der Töpferscheibe; 6. Bronzefibel mit pseudofiligraner Rosette am Ende des nach rückwärts gebogenen Fufies; 7. dreiflügelige Pfeilspitze; 8. Fragment eines Gefäßes mit verdicktem, eingezogenen Rand, lichtgrau, hergestellt auf der Töpferscheibe; 9. kalottenförmiger Bronzeknopf mit Ose an der Rückseite.

Tabla 12

1. ulomak zidnog lijepa s plastičnim trokutom u kojem su tri jamice izvedene pritiskom prsta, oker-boje u prelomu sive, glina s primjesama pljeve (?); 2. ulomak zidnog lijepa s plastičnim koncentričnim krugovima, boja i faktura kao 1; 3. ulomak vrata i trbuha posude ukrašenog bukrom ispod koje je nemarno urezana girlanda obrubljena točkicama izvedenim ubadanjem, oker-boje, glina s primjesama kalcita, nemarno glačana površina; 4. ulomak trbuha posude ukrašen urezanim trokutima obrubljenim točkicama izvedenim ubadanjem, oker-boje, faktura kao 3; 5. ulomak ruba veće posude ukrašen žljebljenom troprutnom cik-cak linijom između koje je jamica izvedena pritiskom prsta, oker-boje, faktura kao 3; 6. ulomak posude ravnih stijenki ukrašen plastičnim horizontalnim linijama i vertikalnim resama, svijetlosmedre boje, faktura kao 3; 7. ulomak ruba posude (?), ukrašen nemarno urezanim trokutima obrubljenim točkicama izvedenim ubadanjem, oker-boje, faktura kao 3; 8. ulomak veće posude (?) ruba ukrašenog plastičnim trakama prelomljenim pritiskom prsta, unutrašnja strana jamicama, svijetlosive boje, faktura kao 3; 9. ulomak posude ukrašen plastičnom trakom prelomljenom pritiskom prsta i vertikalnim plastičnim rebrima, oker-boje, faktura kao 3.

Tafel 12

1. Fragment des Lehmestrich einer Hauswand mit einem plastischen Dreieck in dem sich drei Vertiefungen durch Fingereindrücke befinden, ockerfarben, an der Bruchstelle grau, Ton mit Beimischungen von Spreu?; 2. Fragment des Lehmestrichs einer Hauswand mit plastischen konzentrischen Kreisen, Farbe und Faktur wie 1; 3. Fragment von Hals und

Bauch eines Gefäßes, verziert mit einem Buckel und darunter einer nachlässig eingeritzten Girlande, umrandet von punktierten Einstichen, ockerfarben, Ton mit Beimischungen von Kalzit, nachlässig geglättete Oberfläche; 4. Fragment eines Gefäßbauches, verziert mit eingeritzten Dreiecken, umrandet von punktierten Einstichen, ockerfarben, Faktur wie 3; 5. Fragment des Randes eines größeren Gefäßes, verziert mit einer gerillten dreifachen Zickzacklinie, unterbrochen von Vertiefungen durch Fingereindrücke, ockerfarben, Faktur wie 3; 6. Fragment eines Gefäßes mit geraden Wänden, verziert mit plastischen horizontalen Linien und vertikalen Quasten, lichtbraun, Faktur wie 3; 7. Fragment eines Gefäßrandes (?), verziert mit nachlässig eingeritzten Dreiecken, umrandet von punktierten Einstichen, ockerfarben, Faktur wie 3; 8. Fragment eines größeren Gefäßes (?) dessen Rand mit plastischen Bändern verziert ist, die von Fingereindrücken unterbrochen werden, die Innenseite mit Grübchen verziert, lichtgrau, Faktur wie 3; 9. Fragment eines Gefäßes, verziert mit einem plastischen Band, das von Fingereindrücken unterbrochen wird, und mit einer vertikalen, plastischen Rippe, ockerfarben, Faktur wie 3.

Slika 1

Gradina Kiringrad u Donjem Kirinu (snimak D. Balen 1981. god.)

Abbildung 1

Wallburg Kiringrad in Donji Kirin (Aufnahme D. Balen 1981)

ZUSAMMENFASSUNG VORGESCHICHTLICHE FUNDE AUS KIRINGRAD

Zahlreiche Funde von der Wallburg Kiringrad (Westkroatien) - die vorgeschichtlichen wie die antiken und mittelalterlichen - gelangten verschiedentlich durch Kauf oder Schenkung von verschiedenen Sammlern in den Besitz des Archäologischen Museums in Zagreb. Mit Ausnahme der Bezeichnung des Fundortes verfügen wir leider über keinerlei Angaben über dieses Material, das uns daher auch keine größeren Möglichkeiten für eine präzisere Interpretation bietet¹⁷. Die größte Fundgruppe bildet mehr oder minder fragmentierte Keramik, und daneben finden sich auch eine bedeutende Anzahl von anthropomorpher Plastik, verschiedenartige Spinnwirtel, Perlen, pyramidale Gewichte, Teile von tragbaren Öfen, Lehmestrich von einer Hausmauer, eine geringe Menge von Bronzeschmuck und Waffen, sowie eine große Anzahl von Tierknochen⁸.

Der größte Teil der keramischen Formen gehört seinen typologisch - chronologischen Merkmalen nach dem Zeitraum der späten Bronzezeit und älteren Eisenzeit, beziehungsweise größtenteils ihrem jüngeren Horizont an, während eine kleinere Zahl von Funden der jüngeren Eisenzeit zugeordnet werden kann. Die späte Bronzezeit ist durch keramische Formen vertreten, wie z.B. Schüsseln mit eingezogenem Rand^{13,23} (T. 1:1-3,5; 2:3,5; 3:2; 4:2,5), Gefäßen mit ausgebogenem Rand, der oft an der Innenseite facettiert ist (T. 1:4,7), oder durch Gefäße von halbkugelförmigen Bauch und ausgebogenem Rand, (T. 1:6; 3:4), sowie mit Schalen deren Henkel über den Rand hinausragen (T. 2:1,8), oder den Bauch mit dem Hals des Gefäßes verbinden (T. 2:4; 4:7)^{36,41}. Was die Verzierungen betrifft, so findet man turbanartige Kanneluren, gerade oder wellenförmige plastische Bänder die von Fingereindrücken unterbrochen werden, Zickzacklinien, und mehrfache Girlanden, alles ausgeführt durch Einschnitte, Kanneluren oder in Pseudbandtechnik (T. 3:1-4,2-7).

Als Motiv, das auf diesem Gebiet oft vorkommt, muß man das Wellenband hervorheben²⁷, das fast regelmäßig in Verbindung mit anderen Motiven in verschiedenen Techniken auftritt (T. 3:3,5,6) die außer bei Keramik auch bei Schmuckgegenständen aus Metall in Verwendung sind^{30,35}.

Alle diese Funde fügen sich, abgesehen von einigen regionalen Erscheinungen, in das bekannte Bild der älteren und jüngeren Phase der Urnenfelderkultur (BrD - Ha B3) von Nordkroa-

tien²⁴, Slowenien²⁶⁻²⁸, sowie Nord- und Nordwestbosnien²⁵ ein. Quantitativ am stärksten vertreten ist Keramik, die reich mit eingeschnittenen Dreiecksmotiven, Linienbündeln oder Girlanden geschmückt ist (T. 5:1-9; 12:3,4,5,7). Da die Ornamentik sämtlicher Gefäße ungewöhnlich stark an die Verzierungen der Lasinja-Kultur erinnert, wurde ein Teil dieses Materials schon früher publiziert und dieser eneolithischen Kultur zugeschrieben⁴³. Dank den Untersuchungen der Siedlung Turska kosa bei Topusko, die ganz in der Nähe unserer Fundstelle liegt, wo bei dieser Gelegenheit auch eine große Anzahl ähnlich oder identisch ornamentierter Keramik gefunden wurde, ist es uns möglich, auch die Funde aus Kiringrad einigermaßen genau zu datieren. In Turska kosa wurde nämlich diese Keramik gefunden wurde, ist es uns möglich, auch die Funde aus Kiringrad einigermaßen genau zu datieren. In Turska kosa wurde nämlich diese Keramik zusammen mit Material gefunden, das für die jüngeren Stufen der späten Bronzezeit charakteristisch ist, und ebenso kontinuierlich auch in Schichten der älteren Eisenzeit vorkommt⁴⁷⁺⁵². Eine interessante Gruppe von Funden bildet die anthropomorphe Plastik⁶¹⁺⁶⁴ (T. 9:1,2,4-9) die sich typologisch völlig in die Gruppe der Idoloplastik der späten Bronzezeit und älteren Eisenzeit einfügt, wie wir sie aus Fundorten in Slowenien⁶⁶, Nord- und Nordwestkroatien⁶⁷⁺⁶⁸, Bosnien⁶⁹⁺⁷⁰⁻⁷² und Herzegowina⁷¹ kennen. Nach Meinung einiger Autoren können Figurinen dieser Art, gerade wegen ihrer rustischen Ausführung und der unterschiedlichen Art der Bearbeitung zu den Requisiten gezählt werden, die bei magischen oder kultischen Riten in Gebrauch waren⁶⁵. Gesammelt wurde außerdem eine bedeutende Anzahl von Fragmenten schwarzer Gefäße mit sehr dünnen Wänden, Hochglanzpolitur (T. 6:1-8) und mit eigenartigen Verzierungen, sowie Henkel die durch je zwei Hörnchen (T. 7:6) oder durch größere und kleinere knopfartige Verdickungen (T. 7:3,5) gegliedert werden, häufiger auch durch je zwei Tierköpfchen (T. 7:1,2,4). Keramik dieser Art ist spezifisch für das Gebiet der Dolenjska-Gruppe⁵⁵, ist aber auch aus Nordwestkroatien⁵⁶⁺⁵⁸⁻⁵⁹ und Nordbosnien⁵⁷ bekannt, als Reflex des starken Einflusses der Töpfereizentren von Dolenjska auf diese Gebiete, im Zeitraum der jüngeren Phase der älteren Eisenzeit⁶⁰ (Ha D3). Für einige Metallfunde, wie Schmuck⁸⁴⁺⁸⁸ (T. 11:2,3,9) und Waffen⁹⁷ (11:7) finden wir ebenfalls gute Parallelen an Fundorten in südöstlichen Alpengebiet, beziehungsweise an den Fundorten der Dolenjska-Gruppe. Zwei Fibeln vom mittleren Latèneschema (T. 11:1,6) gehören verschiedenen Werkstattkreisen an. Für die Fibula mit pseudofiligraner Rosette am Logen finden wir Parallelen in Slowenien⁸⁹, Ostslawonien und Syrmien⁹⁰, und einige Exemplare wurden auch auf dem Gebiet von Nordbosnien gefunden⁹¹, während die andere Fibula für das japodische Gebiet charakteristisch ist (Lika und Pounje)⁹²⁺⁹⁴. Zuletzt müssen noch Fragmente keramischer Gefäße erwähnt werden, die auf dem Topferrad hergestellt wurden (T. 11:5,8). Sie sind keltischer Provenienz und ihre Form ist charakteristisch für das späte Latène⁸¹. Da die Region von Banija und Kordun nicht erforscht ist, bleibt die offene Frage, ob die Kelten einige dieser Gebiete südlich der Save für längere Zeit in Besitz genommen hatten, oder ob man diese Funde mit starken Einflüssen aus dem von Kelten bewohnten Gebiet erklären muß.

Wenn man die angeführten Angaben, die ausschließlich auf der typologischen Analyse des zur Verfügung stehenden Fundus, und der Komparierung mit Material aus Siedlungen und Gräberfeldern der benachbarten Gebiete (südöstliches Alpengebiet, Westbosnien und Pannonien) basiert zusammenfaßt, dann kann man daraus schließen, daß Leben in der Wallburg, mit gewissen Lakunen, (die Epoche der frühen und mittleren Bronzezeit ist nicht durch Funde belegt) fast kontinuierlich vom Eneolithikum bis zum Ende der Latènezeit fort dauerte. Die Funde belegen das Leben in der Wallburg auch während der Antike und des Mittelalters bis zum 17. Jahrhundert, was aber den Rahmen dieser Arbeit überschreitet.

Übersetzung: Dr. Doris Baričević

Rukopis primljen 16. VI. 1987.

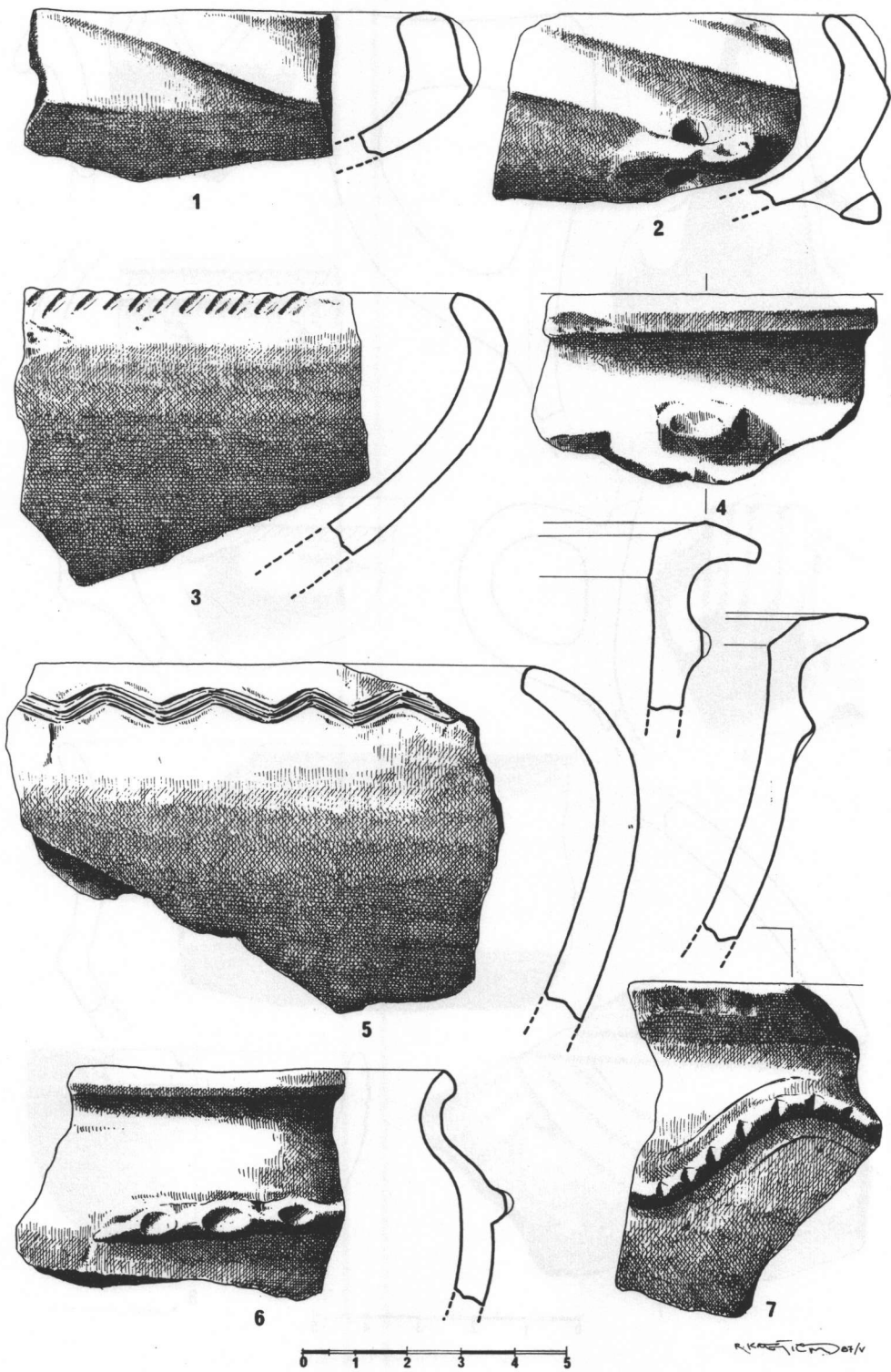

Tabla 1

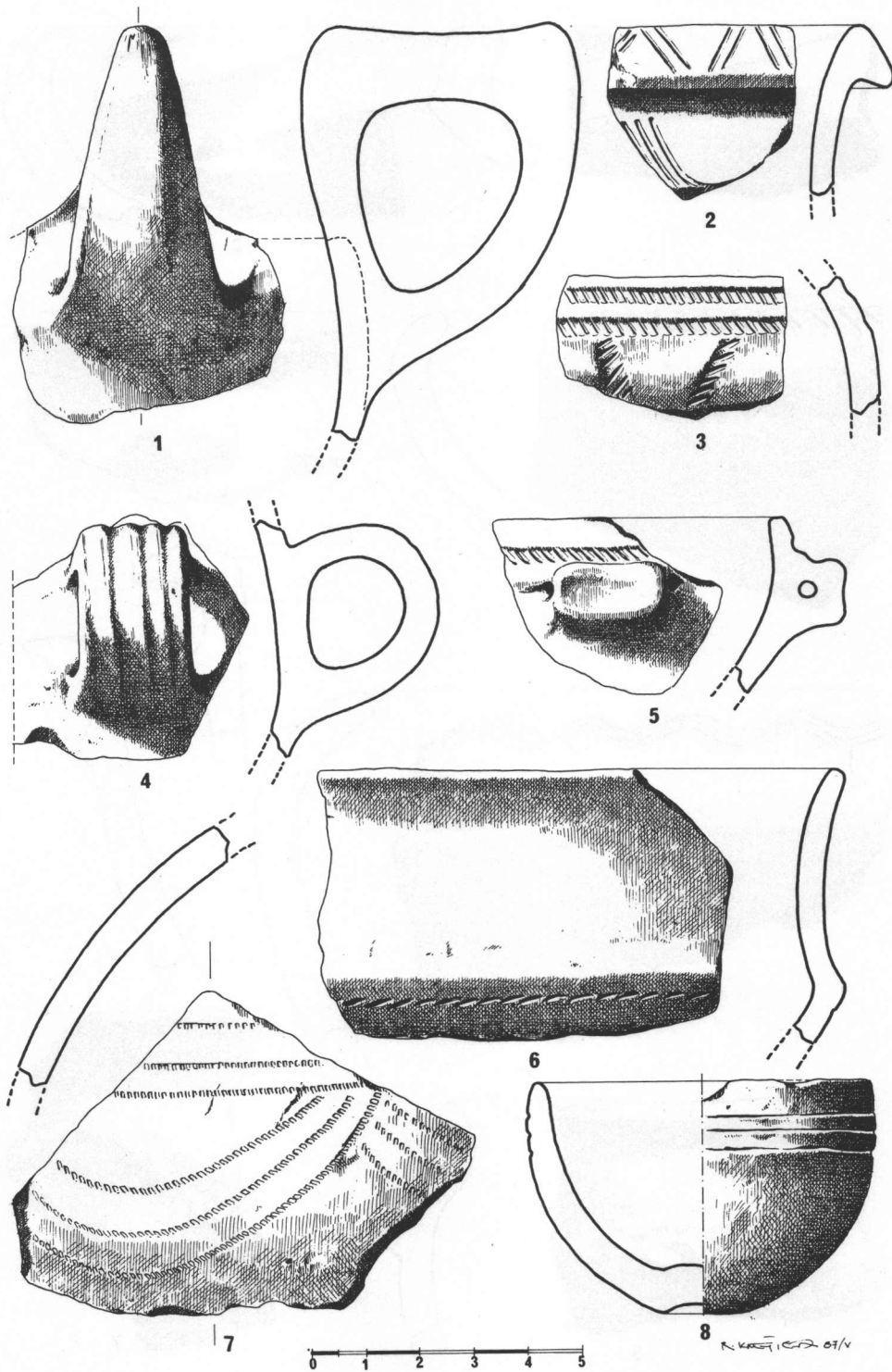

Tabla 2

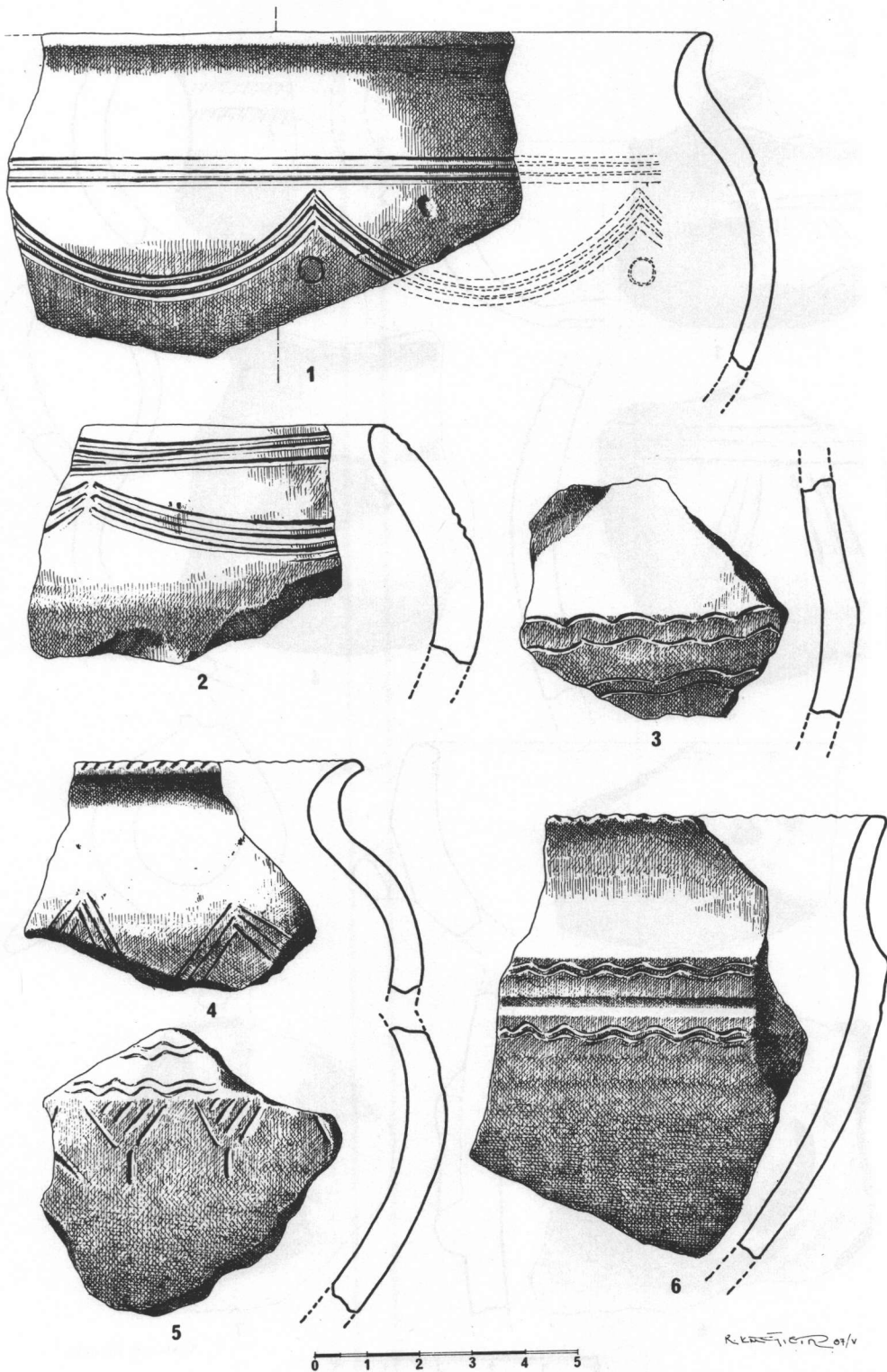

Tabla 3

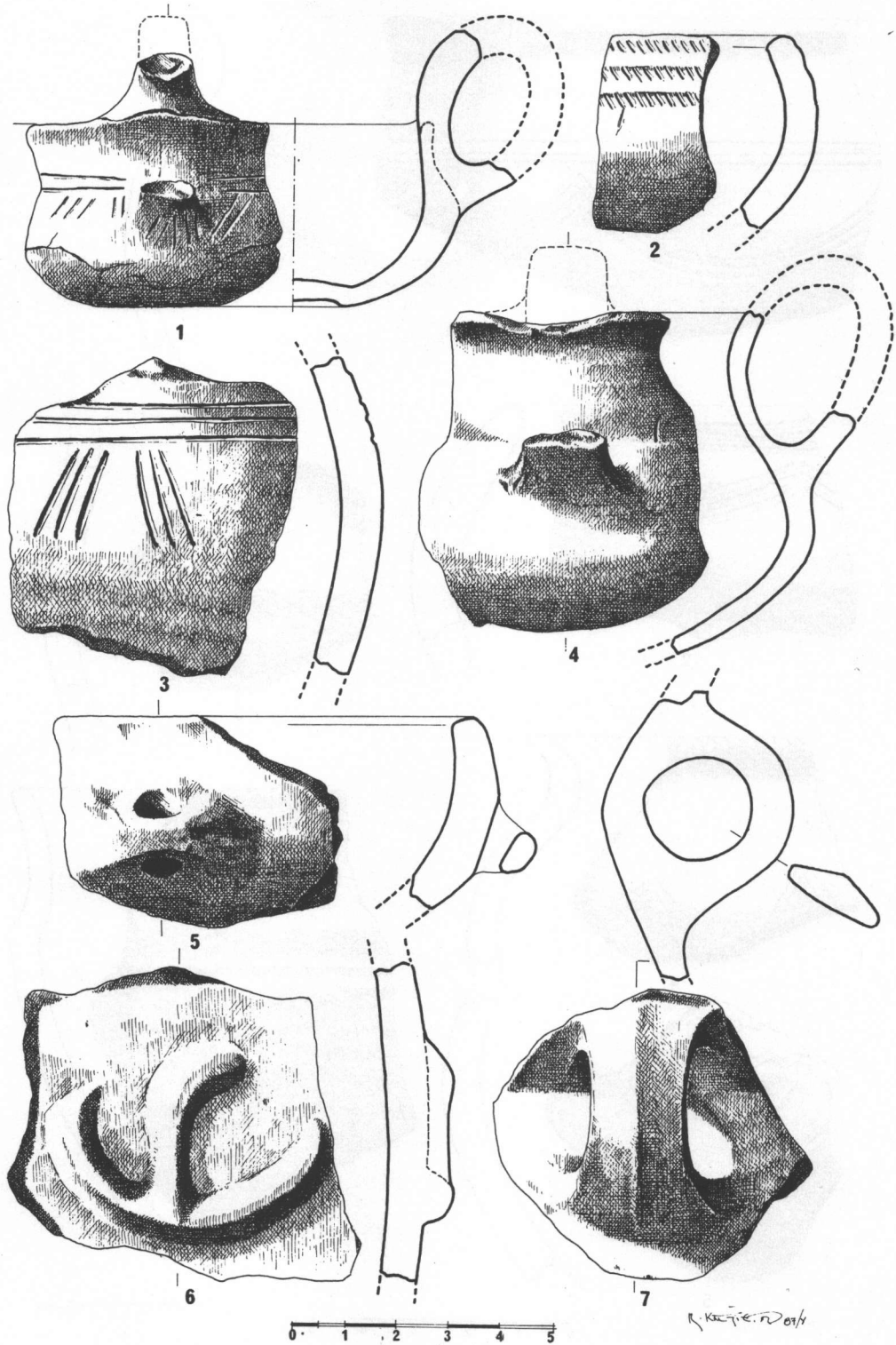

Tabla 4

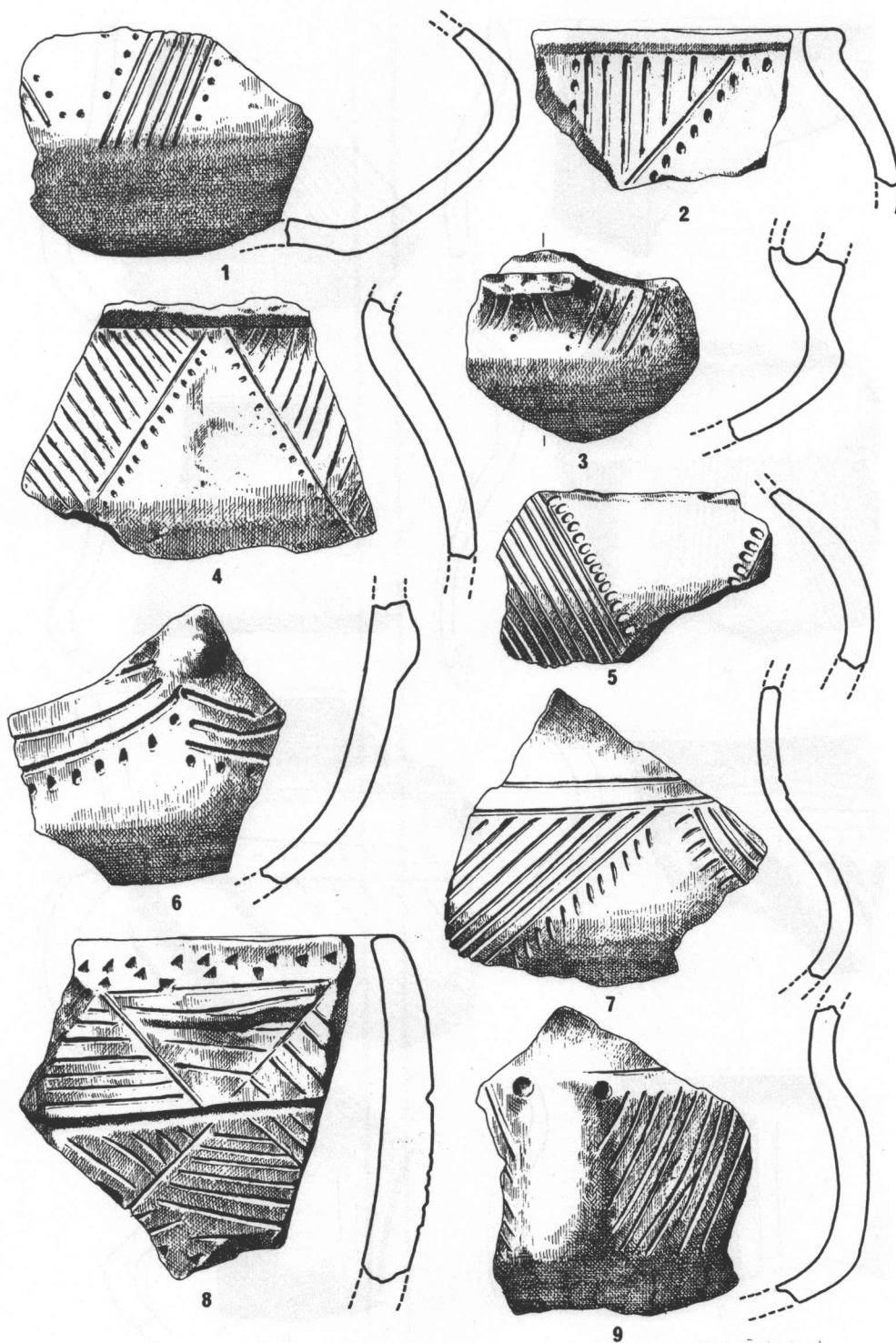

Tabla 5

R. K. - 1987. 20. 4. v.

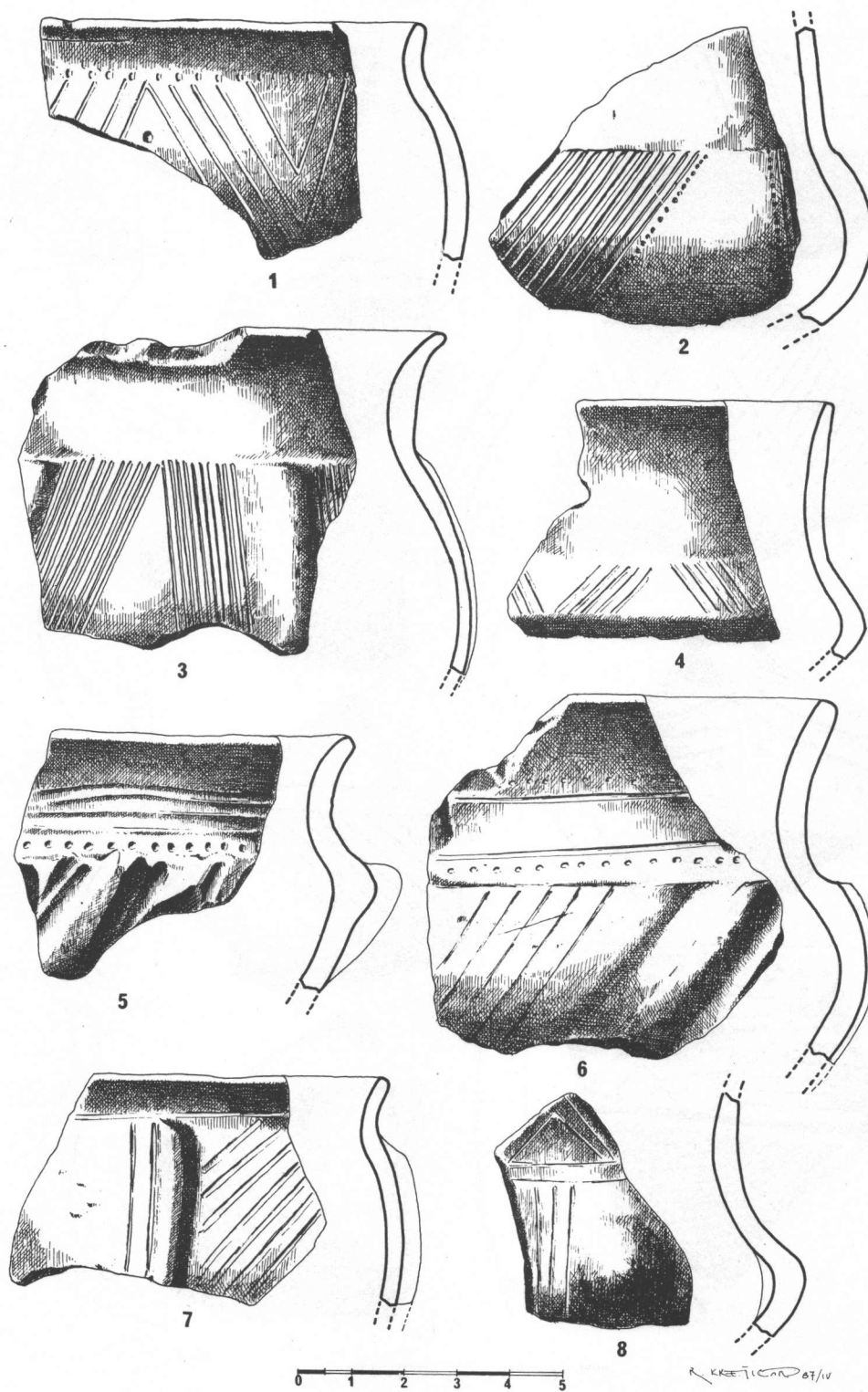

Tabla 6

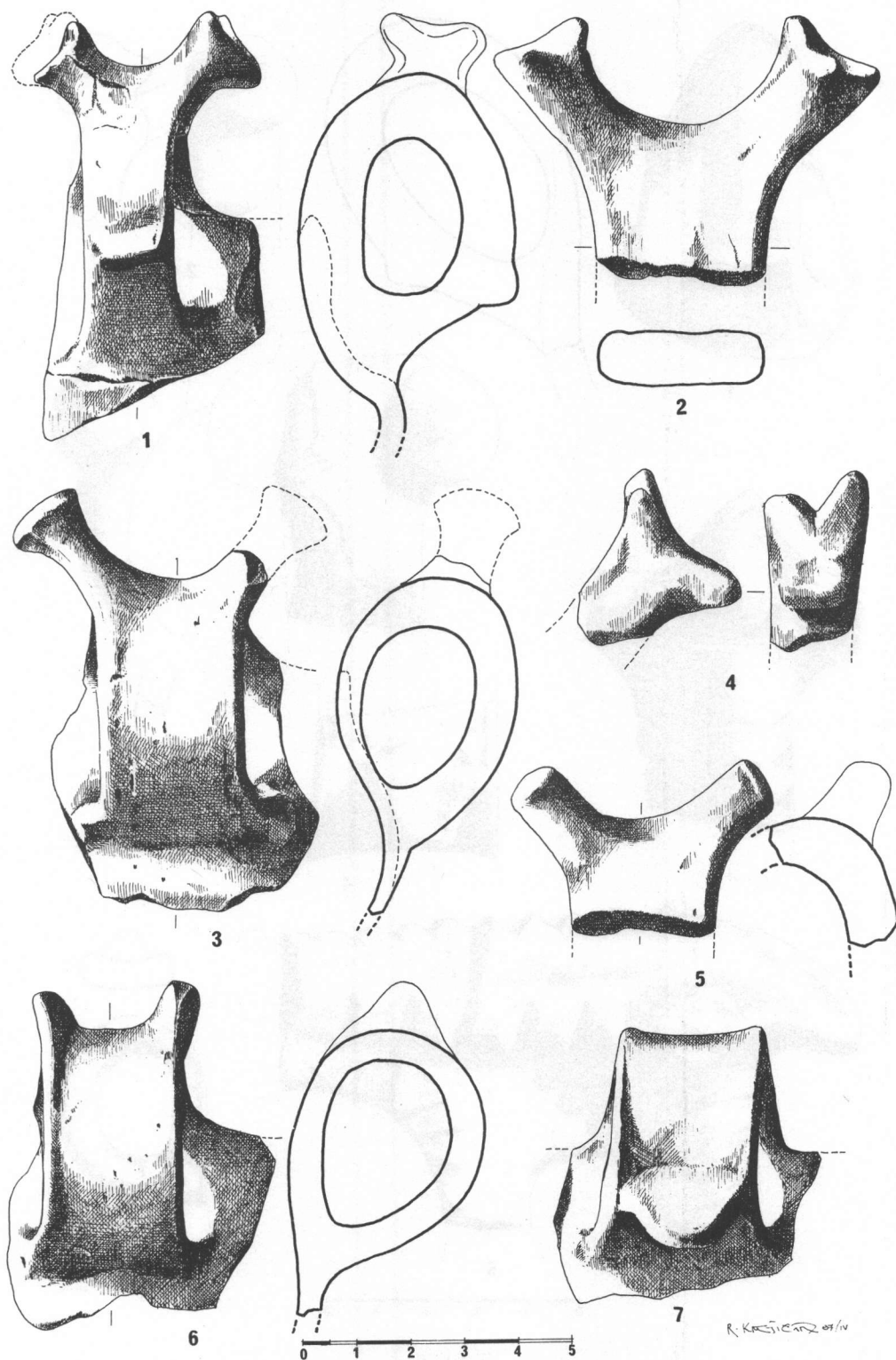

Tabla 7

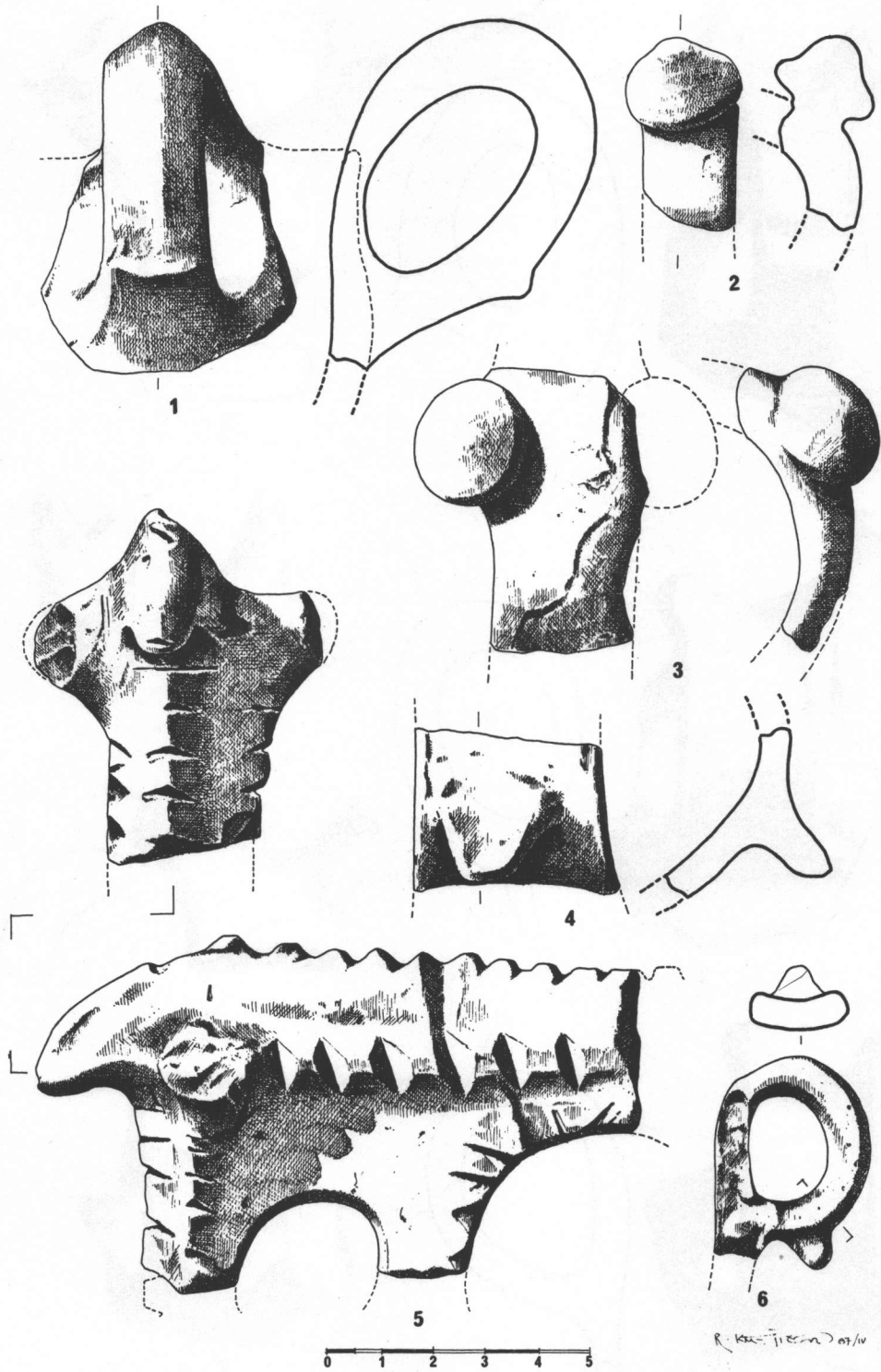

Tabla 8

Tabla 9

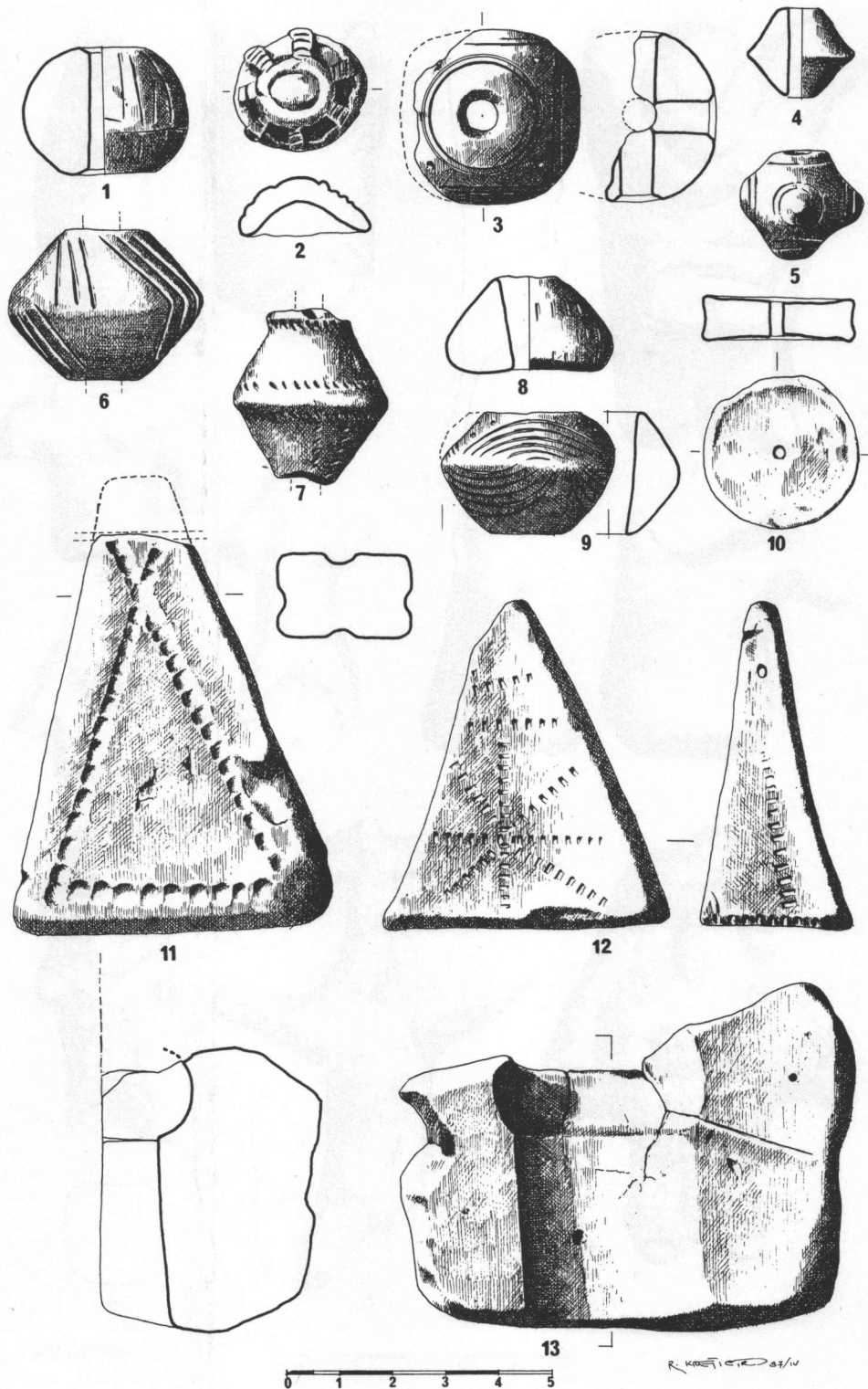

Tabla 10

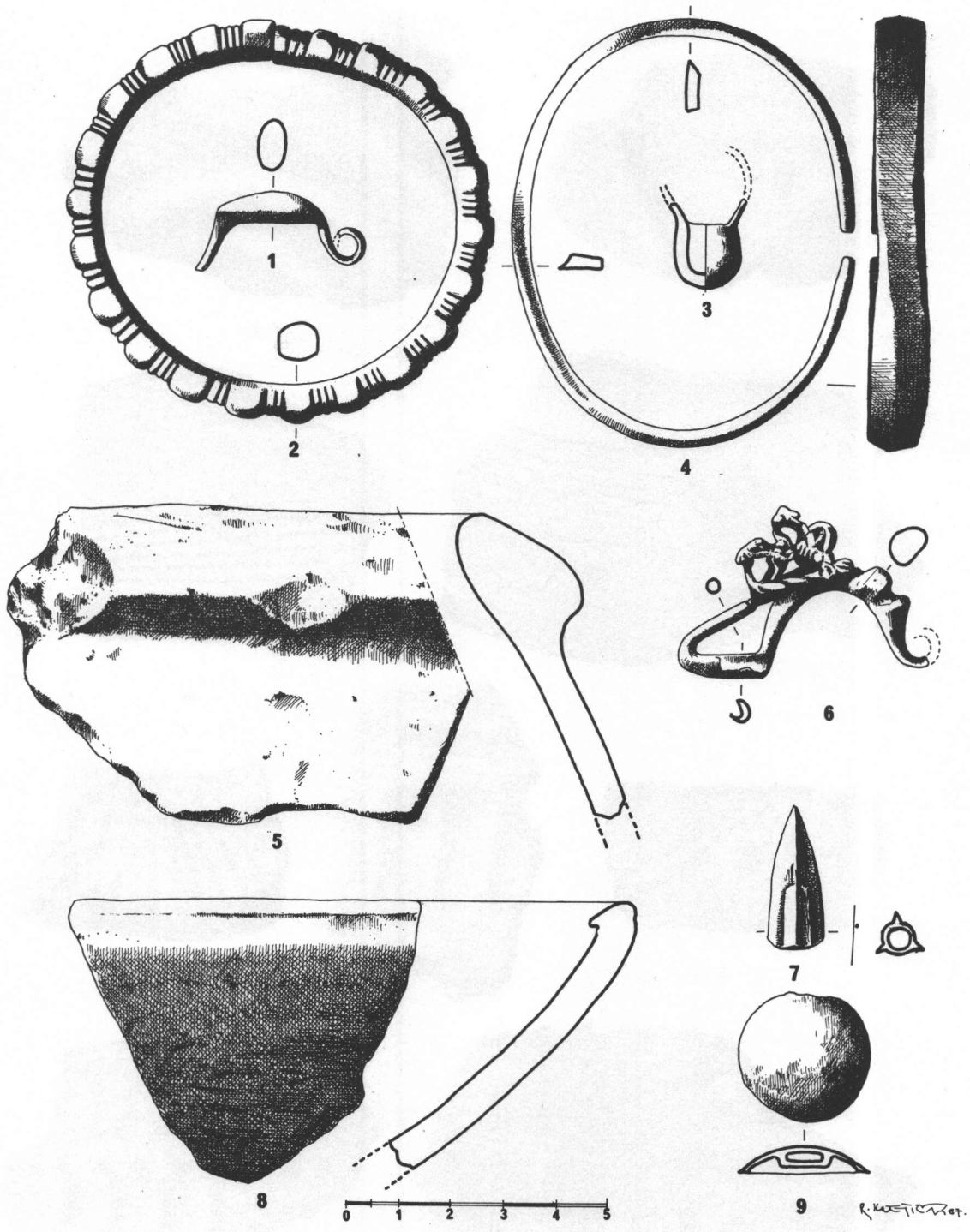

Tabla 11

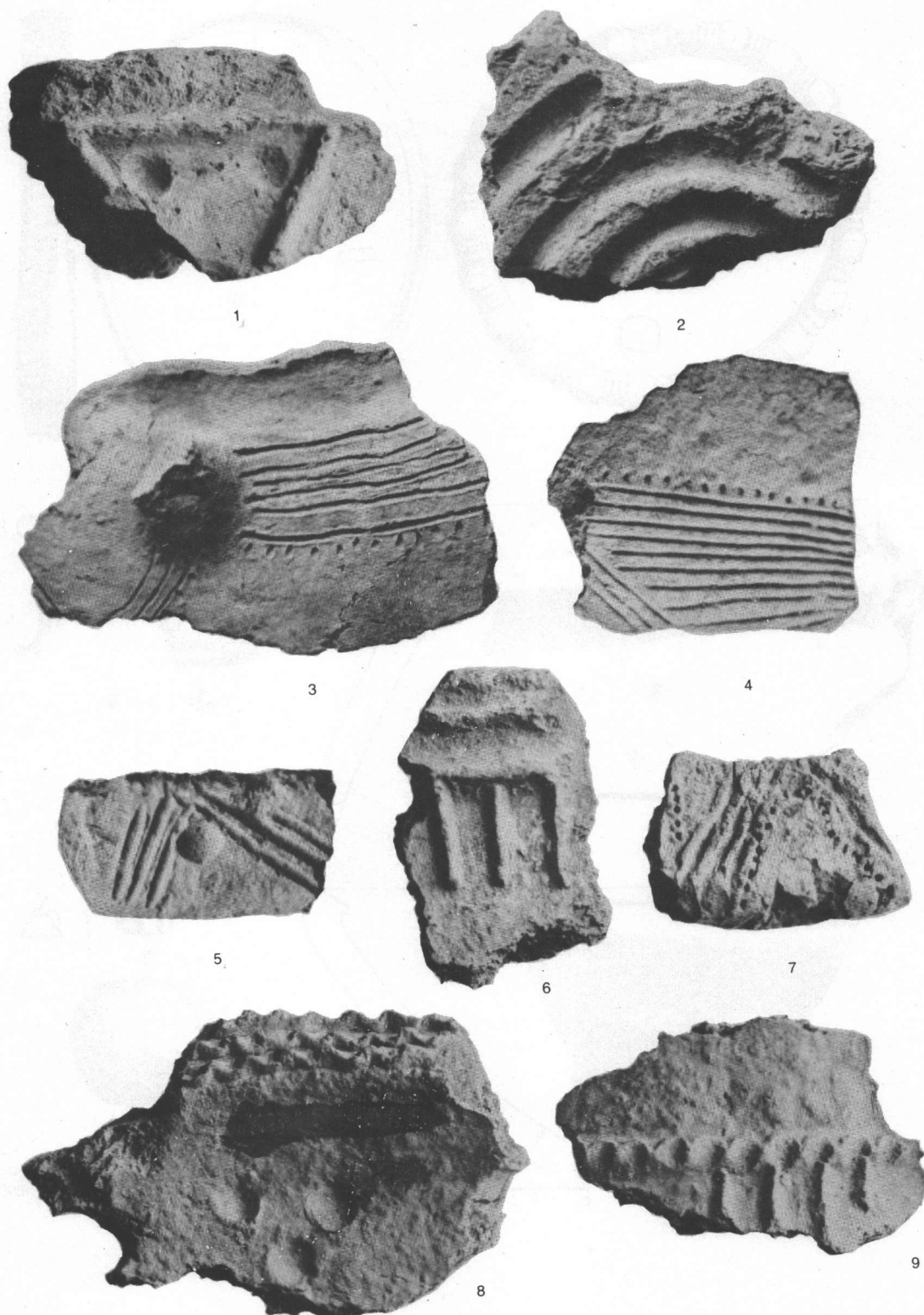

Tabla 12

IVAN MIRNIK - ANTE RENDIĆ-MIOČEVIĆ

Arheološki muzej u Zagrebu

LIBER LINTEVS ZAGRABIENSIS

II.

UDK 003.343.1:003.519.3:393.3(497.13 Zagreb)

Stručni rad

S obzirom na ogromno značenje spomenika kao što je to Liber linteus Zagrabienensis, autori su u prethodnom radu (cf. VAMZ, 3.s., 19/1986) objavili dokumente koji se odnose na njegovu akviziciju i dopremu u Zagreb, te one koji su u vezi sa čišćenjem tzv. »novog« ili »Herbigovog« fragmenta u Rostocku. U nastavku se, također in extenso, citiraju pisma Š. Ljubica kojima je godinama tražio načina da se Liber linteus objelodani; tu je njegova korespondencija s učenjacima kao što su to npr. bili R. Krehl, L. Reinisch, Sir R. Burton, E.v. Bergmann, H. Brugsch i dr. Ljubićevi su naponi okrunjeni prvom znanstvenom obradom i objavom Lanene knjige, za koju je tada ustanovljeno da je etruskanska, u Beču. Zato se objavljuje i prepiska Š. Ljubica s Odjelom za bogoštovje i nastavu Kr. hrvatske slavonske dalmatinske zemaljske vlade ij, Krallom u Beču. Na kraju se citiraju pisma znamenitih etruskologa A. Torpa i G. Herbiga iz god. 1902. odn. 1910.

ODABRANIDOKUMENTIII.*

XXV.

Br: 462/praesd.

Prepis

Predsjedništvo kr. dalm. herv. slav. namiestničkog vieća.

Privitim dopisom od 19. p. m. javlja podarcidijakon biskupije djakovačke u Golubincu Elia Barić, da je njegov u penziji kao perovodja Kr. pridvorne kancelarije ugarske dne 14 prosinca 1859 u Beču umèrvši brat Mihaelo Barić ostavio znanstvenomu kojemu zavodu domovine naše jednu egypatsku mumiju, koja je za znanosti i povjestnicu starožitnosti od tiem veće vrèdnosti, što se uz nju nalaze također dokazi o njezinom authenticitetu, te da on sada kao voljom svoga za to ovlaštjeni punomoćenik istu mumiju poklanja jugoslavenskoj Akademiji znanostih ili narodnomu muzeju.

Prie nego se rečena mumija preuzme i radi njezine opreme iz Beča u Zagreb daljnji koraci učine, poziva se slavni odbor za jugoslavensku Akademiju da se uz povratak dostavakah izjaviti izvoli, dali bi se napomenuta mumija za Akademiju znanosti preuzeti i dotični opremni troškovi, koji čedu 100 fr valjda nadilaziti, iz zaklada rečene Akademije namiriti mogli.

Predsjedništvo kr. dalm. herv. slav. namiestničkog vieća

U Zagrebu 4. Travnja 1862
miesto svetlog Bana

Rubido m/p

Slavnom gospodarskom odboru za jugoslavensku Akademiju.

XXVa.

na poledini prethodnog spisa)

Br. 29/j.a. 862,

Visokom predsjedniètvu Kr. namj. vieća kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u Zagrebu

Visoko predsjedništvo Kr. dalm.-hrv.-slav. namiestničkog vieća

Na odpis visokog predsjedništva Kr. namiestničkoga vieća od 4. travnja t.g. br. 462/praes. časti se smierno podpisani odbor za jugoslavensku akademiju odgovoriti, da je u svojoj sjednici od 7. svibnja t.g. s velikim veseljem primio domoljubnu ponudu velečastnoga gospodina Ilije Barića, kojom jugoslavenskoj akademiji namjenjuje jednu mumiju, ostalu u njegovoj vlasti po smrti brata mu Mihaila i da je svagda pripravan iz zaklade za jugoslavensku akademiju namiriti troškove, koji će biti spojeni s dopremljenjem te mumije iz Beča.

Izvjestjujuć o tom ovaj odbor visoko predsjedništvo Kr. namj. vieća moli ujedno najpokornije, da visoko predsjedništvo blagoizvoli učiniti shodne naredbe, da se domorodni dar velečastnoga gospodina Ilije Barića u Zagrebu dopremi.

U Zagrebu dne 13. svibnja 1862

Gospodarski odbor za jugoslavensku Akad.

Predsjednik

Izjestitelj

Mesić s.r.

* Najljepše zahvaljujemo Dr. Miroslavi Despot i Dr. Ivy Lentić-Kugli na nesebičnoj pomoći pri čitanju nje-mačkih tekstova pisanih goticom.

(primjedbe M. Sabljara)
primljeno za prepisivanje 9. ožujka 1863. 40.

Prepis namiere.

Ovu mumiju primio je narodni Muzej još 5a kolovoza pr.god. u dva ormarića ili škrinjice sa staklom, od koji jedna škrinjica na podnožju stoji, s tim sviedočim. U zagrebu 10a Ožujka 1863.

Mijo Sabljar, privr. Čuvar nar. Muzeja.

XXVI.

DEUTSCHE MORGENLAENDISCHE GESELLSCHAFT

An die verhrliche Direction des Städtischen Museums zu Agram.

Leipzig, d. 26. Mai 1872.

Hochgeehrter Herr!

Herr Prof. Dr. Brugsch, z.Z. in Wien, hat bei Gelegenheit der in den letzten Tagen hier in Leipzig abgehaltenen allgemeinen deutschen Philologen-Versammlung die Gelehrten auf ein, wie es scheint, im höchsten Grade interessantes Schriftmonument aufmerksam gemacht, welches er in Ihrem so iiberaus reichen Museum gesehen, für dessen genauere Untersuchung aber die ihm zugemessene Zeit zu kurz gewesen ist.

Diese von Dr. Brugsch in Ihrem Museum gesehenen Reste einer alten, ihm unbekanntem Schrift, befinden sich nach seiner Angabe in einem Paket von Binden einer Mumie, die er selbst ausgewickelt hat. Herr Prof. Brugsch theilte uns zugleich der seine interessante Mittheilung mit der gespanntester Aufmerksamkeit entgegen nehmenden Versammlung mit, dass die Direction Ihres Museums bereit sei, das Studium der besprochenen Schriftzügen bez. Texte jedem sich dafür interessierenden Gelehrten nach allen Richtungen hin zu erleichtern.

Die Versammlung iiberzeugte sich nach Mittheilungen der Herrn Prof. Brugsch von der Wichtigkeit der auf den Mumienbinden befindlichen, bisher noch nicht entzifferten Schriftzüge und beantragte den Vorstand der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft bei Eur. Hochwohlgeboren die nöthigen Schritte zur Erlangung dieser Binden zu thun, damit dieselben hier copiert und in der Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft publicirt werden könnten.

Als Mitglied des Vorstandes der eben genannten Gesellschaft und als Redacteur der Zeitschrift derselben erlaube ich mir dennach, an Sie das ergebnste Gesuch zu richten, dass Sie die Geneigtheit haben wollen, diese Mumienbinden gefälligst hirher schicken und die Erlaubniss ertheilen zu wollen, dass die auf denselben befindlichen Schriftzüge hier copiert und in der Zeitschrift der D.M.G. publicirt werden dürfen.

Sollten Sie Anstand nehmen, die Binden hier zu schicken, so würde ich wenigstens darum bitten, dass Sie erlauben, dass die auf denselben enthaltenen Schriftzüge von einem geschickten Zeichner in Agram selbst sofgällig copiert werden.

Indem ich Ewr. Hochwohlgeboren gehorsamst ersuche, mich recht bald von Ihrer Willensmeinung in Kenntniss setzen lassen zu wollen, bitte ich die Versicherung der vorzüglichsten Hochachtung zu genehmigen, mit welcher ich die Ehre habe zu verharren

als

Ewr. Hochwohlgeboren
ergebenster D.

Professor Dr. Rudolf Krehl

Oberbibliothekar d. Universitäts-Bibliothek
d. Z. Redacteur der Zeitschrift der Deutschen
Morgenländischen Gesellschaft

Leipzig, d. 26. Mai 1872.
4, Dörrienstrasse.

XXVII.

br. 54

Dru Rudolfu Krehlu u Lepzigu.

Le accuso il ricevimento del gradito foglio 26pp. maggio, con cui Vostra Signoria, apprezzando giustamente, in base alle comunicazioni fatte dali' illustre sign. Dr. Brugsch, le fascie scritte d'una mumia conservate in questo museo, mi esprime il desiderio, che tali fascie le fossero spedite a Lipsia a uso di studio, o che almeno trovassi individuo, che fosse atto a trarre per Lei una copia esatissima delle stesse.

In quanto al secondo caso, cioè della copiatura di quelle fascie, è questo un lavoro molto arduo, che richiede buona dose di conoscenze paleografiche orientali, giacchè i caratteri sono estremamente sbiaditi e incerti. Perciò m'è forza dirle, che qui non v'ha persona da tanto.

D'altra parte quest'istituto appartiene al Triregno e non alla città, e per i tempi che corrono presentemente, ritengo che forse riuscirebbe vano ogni sforzo ch'io acoperassi per indurre il nostro governo d'oggi a permettere, che queste fascie Le siano spedite a Lipsia.

Onde evidentemente sarebbe più opportuno, che Vostra Signoria inviasse a questa parte un' individuo atto a copiare quelle fascie, ch'io gli sarrei largo d'ogni attenzione ed assistenza possibile.

Nel caso poi, che V.S. non credesse o non potesse inviar qui tale individuo per l'uopo accennato, ebbia la bontà di farmene avisato, ch'io in tal caso tenterò ogni mezzo legale per inclinare il nostro Governo, se sarrà possibile, a permettermi di spedire quelle fascie almeno una per una.

In questo incontro mi prendo la libertà di espedire sotto fascia una pubblicazione del nostro Museo, in cui trovasi catalogata la nostra raccolta egiziana. Le annotazioni del Dr. Brugsch le ho poste in calce.

Alla pag. 49 sono accennate le dette sette fascie scritte. Le prego di dirmi: non si potrebbe forse tentare l'opera mediante la fotografia? Abbiamo individui di molto valore in quest'arte.

Ho Phonore di dichiararmi con istima e riverenza
5/6 72

XXVIII.

Agram 25 Dezember 73

Verehrter Herr Director.

Im Interesse Ihres Museums erlaube ich mir, Sie auf zwei Stücke derselben besonders aufmerksam zu machen, welche wahre Unica und der merkwürdigsten Art sind.

Das erste Stück ist das im Schwarzen Kasten verwahrte Papyrus mit einer semitischen Schrift, deren Charactere bisher völlig unbekannt sind. Ich habe fast sämtliche Museen Europas und Amerikas besucht, und nirgends begegnete mir ein so merkwürdiges Stück aus dem Alterthume, als die envähnte Inschrift des Agramer Museums. Im Interesse des hiesigen Landesmuseums und der Wissenschaft im allgemeinen erlaube ich mir, Sie zu

bitten, diese Inschrift in einem getreuen Facsimile zu veröffentlichen und auf die Art der Forschung zugänglich zu machen.

Das zweite Stück ist die im Cataloge auf S.49 Nr.3 aufgeführte Mumie, welche im demselben als »unägyptisch« bezeichnet ist. Die Mumie ist aber sicher nach echt »ägyptische« Weise prepariert, aber sie stammt nach allen Anzeichen zu schliessen aus dem ersten christlichen Jahrhundert. Die Hieroglyphen auf der Mumieneinhüllung sind als Zauberformel angewendet.

Das Landesmuseum würde sich um die Wissenschaft sehr verdient machen, wenn dasselbe ausser den bezeichneten zwei Stücken auch sämtliche Papyruse photographiren, und diese Inschriften in einem besonderen Textbände vereinigt publiziren würde. Dies ist der beste und einziger Weg, dem Landesmuseum in Agram einen bleibenden Ruf in der gelehrten Welt zu sichern.

Genehmigen Sie, verehrter Herr Director den Ausdruck meiner Hochachtung mit welcher ich die Ehre habe zu zeichnen

Dr. Leo Reinisch

Professor an der Universität Wien

Herrn Prof. S. Ljubić Director des Landesmuseums in Agram.

(originalno pismo na gotici i prijepis na latinici)

XXIX.

B.g.

SI. Akademiji.

Podpisano ravnateljstvo 2/8 1869 imao je čast podnieti SI. Akademiji molbu, neka blagoizvoli izposlovati kod Vis. Kr. Zem. Vlade godišnju svotu za izdavanje barem jednoga svezka znanstvenoga muz. kataloga, videći da sada svi muzeji svieta ili ga već imaju ili o njem rade, a s druge strane znajući dobro, da ovakve sbirke bez kataloga isto vriede mal da ne kao da i nisu: Nastojanje SI. Akademije uspjelo je u toliko, da je Vis. vlada upoznala golemu potrebu, da se taj katalog počme umah izdavati, te je blagoizvolila izdati ovdje u prepisu priloženi dopis od 11 svib. 1870 br. 1237 kojim izjavi SI. Akademiji, da nema zapreke nikakove, da se već iste g. 1870 započne izdavanjem rečenoga kataloga, da će dotični trošak naći pokritje svoje za istu gu. u prištednjah na ostalih rubrikah muz. zaklade, a da za sljedeću gu. 1871 učinit će se glede toga troška posebna provitba u proračunu zaklade regnikolarne.

Ravnateljstvo uslied te dozvole latilo se umah izdavanja prvoga svezka pomenutoga znan. muzeal. kataloga, koj je bieli sviet ugledao početkom g. 1871. Kako je u znanstv. okrugu taj svezak primljen bio. dokazuje medju drugimi... glavni organ numis. kritike, o kom se jamačno reći nemože da mu je odveć mio slavonski napredak, ne doista odan slavenskom težnjom za promak narodne izobraženosti, naime »Berliner Blätter für Münz-Siegel- und Wappenkunde XVII Heft 1872 p.237 »S.55-146 Stari novci (Alte Münzen), ein treffliches Verzeichnss der im Besitze des Museums befindlichen keltischen und römischen Stücke von Prof. S. Ljubić. Keltische meist im Lande gefundene Münzen sind 17 vorhanden, dagegen ist die Reihe der römischen Stücke, namentlich der Familienmünzen sehr bedeutend; sie sind genau, mit Angabe der neuesten Quellen beschrieben, wohl die erste numismatische Abhandlung von wissenschaftlichem Werthe, die in kroatischer Sprache erschienen ist.«

Podnašajući 25/3 71 br.21 podp. ravnateljstvo račun o trošku la. svezka, koj je ukupno bio 372 for. 50

nov., u isto je doba molio SI. Akademiju, neka nastoji, da na vrieme izposluje kod Vis. Vlade doznaku troška za izdavanje drugoga svezka, u iznosu po većem barem do 450 for., pošto bi trebovalo povećati broj tiskanih tabaka i litografranih tabla. Na taj predlog podp. ravnateljstvo još danas odgovora primilo nije.

Medutim koncem prošle godine posieti ovaj zem. zavod čuveni egjiptolog g. Dr. Leo Reinisch prof. na bečkom sveučilištu. Buduć on proučio svestrano našu sbirku egjiptasku, našao je i on kao što g. 1870 glasoviti berlinski prof. H. Brugsch, da ona posieduje takovih predmeta, koji, kad bi se pristojno znanstvenomu svietu pred oči stavili, sjajuć bi vienac savili istomu zavodu, te bi i promak dotične znanosti veoma uskorili. Prof. Reinisch na korist sveobće znanosti i da si naš zavod i tim narod prěd izobr. svietom lice osvietla, toplo zagovara, kako se vidi u ovdje izvorno priloženom njegovom pismu, podp. ravnateljstvo, neka se lati izdanja onih riedkosti navlastito, koje bi bezdvojbeno veliki utisak u znanstv. svietu probuditi, i na naše sbirke pažnju svih istražitelja najdavnije prošlosti obratiti mogli.

Podp. ravnateljstvo voljno je latiti se toga posla, te se usudjuje SI. Akademiji predložiti, neka blagoizvoli kod Vis. zem. Vlade izposlovati da bude podp. ravnatelju u smislu gori pomenutog riešenja iste Vis. Vlade od 1 i svib. 1870 br. 1237 doznačena svota u iznosu barem od 450 za nastavljanje izdavanja znanstv. muz. kataloga, koji bi se za sada ograničio na izdavanje onih naših muz. predmeta, koje je označio Prof. Reinisch kao po riedkosti i važnosti od neizm. ciene, te dielomice i **unica** u cielom svijetu.

10/1 74

S. Lj.

XXX.

Le 24 Octobre 1877

Consulat de S.M. Britannique à Alexandrie en Égypte

Mon cher Abbé Gliubich

Étant comme pendant ma visite à Agram, Consul de S.M. Britannique à Trieste j'avais toujours l'idée de vous faire une seconde visite pendant cette été. Malheureusement je n'ai jamais pu trouver le temps et j'ai du remettre ce plaisir à l'année qui vient.

Vous pourriez, mon cher abbé, aider mes études matériellement, et je vous indique la manière sans aucune cérémonie.

Il y a peut être huit ans que l'Égyptologue Dr Heinrich Brugsch Bey a visité le Musée de Agram et a déroulé une momie. Autour de cette dernière se trouvaient des bandelettes empressés de lin, peut-être 20 pieds Anglais de longueur, et le ... portait une espèce d'écriture comme ... etc. vulgairement appelés **Runes**. J'ai grand besoin d'une page de cette écriture et vous me feriez un grand service en la faisant faire. Mon adresse est toujours au Consulat anglais de Trieste.

Donnez moi aussi de vos bonnes nouvelles, et dites moi ce que vous faites au fait d'archéologie. Je viens de voyager avec un M. Bergmann du Musée de Vienne qui vous connait. M. de Kremer était aussi à bord. Comment va la cause célèbre città Vecchia versus Lešina (A. Boglich)? Ecrivez moi ce tout et croyez moi toujours mon cher Abbé

tout à vous

R. F. Burton

XXXI.

Consolato Britannico
Trieste 9 febbraio 1878

Egregio sig(no)r(e) Professore,

Nel restituire la fotografia favoritammi per ispezione, mi permetto di significare che, qualora Vossignoria volesse fidermela (indicandomi la spesa già incontrata che sarei tosto a rimettere) vorrei spedirla assieme alla di Lei lettera a Suez, affinché il Capitano Burton al suo arrivo colà dali' Arabia, alla fine del corrento, potesse impartire la proprie istruzioni, non potendo io arbitrare. Se Vossignoria crede di accettare questa mia proposizione abbia la bontà di scrivermi, e nel frattempo mi creda son distinta stima e divozione

Di Vossignoria
divotissimo

Ew. Brock

XXXII.

N. 12

Sr. Profre. Illustrissimo

Dr. Leo Reinisch Professor an der K.K. Universität in Wien.

Due anni fa, quando V. S. atrovavasi a Zagabria, visitando la nostra raccolta egiziana, si è degnata esprimersi molto favorevole intorno l'importanza di essa, anzi con atto di speziale gentilezza ha voluto esprimere il suo parere in uno scritto rilasciatoci, perchè a base di esso potessimo ottenere dal governo un sussidio per la pubbe. almeno delle cose più rare. La Direzione si rivolse tantono al Governo, ma ad onta di replicate istanze il nostro Governo non si muove punto.

A mio parere i pannilini scritti d'una mummia nostra sono il principale ornamento di essa raccolta. Il Sr. Brugsch atrovandosi in Agram nel 1869 le dava un valore speciale, asseverando essere scritti con forme ancora non conosciute. Ne traeva copia d'alcuni pezzi, sembra però non sia ancora riuscito di ritrovarne la chiave per la lettura. Intesi, che in un congresso di orientalisti in Lipsia egli abbia discorso intorno questi pannilini, anzi la società orientalistica di Lipsia si era rivolta a questa direze., perchè le rimettessimo i pannilini ad Lipsia per lo studio, ma il governo non ci permise di farlo.

Io avvrei intenzione di riprodurre almeno le cose principali della nostra raccolta egiziana mediante la fotografia. Abbiamo qui un' ottimo fotografo, il quale sarebbe in istato di eseguire il lavoro in preposito. Costui si è posto a riprodurre in fotografia l'oggetto il più difficile, cioè i sopradetti pannilini, e a mio parere vi è riuscito perfettamente. Fa d' uopo aver in mente, che i detti pannilini per la secolare età hanno ricevuto un color giallo carico, che dificulta immensamente la riproduzione.

Ora per effettuare questa pubblicazione a fotografia occorebbe una spesa rilevante, cui il nostro museo non può sottostare.

Il console inglese di Trieste Burton ora in Egitto mandava qui il mese scorso il Sr. Courtry (sic!) per copiare a carta trasparente i detti pannilini, costui però per la molta sbiaditura ha potuto far poco e questo malsicuro.

Non sò, se l' i.r. Accademia di Vienna o qualche altra società sarebbe propensa di favorire con sussidio una tale impresa, o se si potrebbe ritrovare un no. sufficiente di abbuonati, e così farne la pubbe. per associazione.

Mi rivolgo a Lei, IUmo. Sr. Profre., che conosce bene questa materia e si interessa vivamente per questa scienza, pregandola, affinché si degni benignamente consigliarmi, in che modo si potrebbe riuscire a pubblicare le cose principali della nostra raccolta.

Le unisco qui una prova del lavoro del nostro fotografo, perchè si assicuri, che la cosa riuscirebbe a perfezione. Abbia poi la bontà dopo di essersene servito di restituirmela.

Sperando, che V.s. Illma. troverà una qualche via atta a facilitare codesta pubbe., ho l'onore di dirmi con tuna stima e devozione.

12/2. 78

di v. S. Lj.

XXXIII.

72.

Signore Professore Illustrissimo
Reinisch
Wien

Ancora in febbraio passato mi presi la libertà di rivolgermi a Vostra Signoria Illustrissima, pregandola ben consciuta e preservata gentilezza e bontà Sua a volermi consigliare il modo, che potrebbe facilitare la pubblicazione della cose più rare della nostra raccolta egiziana a Vostra Signoria ben nota, e se riuscirebbe opportuno il riprodurle mediante fotografie. Io non conosco il numero d'individui e d'istituti cui potrebbero interessare tali lavori, e quindi desiderava sapere se vi fosse speranza di ritrovare tra i cultori degli studii egiziani un numero sufficiente di comperatori di tali fotografie da coprire le spese. Potendo fare assegnamento sopra un centinaio almeno, si potrebbe tentare la prova. Fors' anco cotesta imperiale reale Accademia delle Scienze si potrebbe inclinare a sostenere con un sufficiente subsidio l'impresa.

Mi faccia quindi la grazia di far comunicarmi un suo parere, e di tenermi qual sono e sarò sempre paratissimo ai comandi

di Vostra Signoria Illustrissima

8/5 78

XXXIV.

73.

Illustrissimo Signore!
Dr. E. von Bergmann custos am K. K.
Miinz- und Antiken-Cabinete
in Wien

Avendo rilevato dalle pubblicazioni di cotesta illustre i.r. Accademia delle scienze, che Vostra Signoria si occupa di studi egiziani, oso rispettamente rivolgermi a Vostra Signoria pregandoLa d'un consiglio.

Il nostro museo possiede una bella raccolta di cose egiziane, tra le quali vi sono cose uniche. Tra queste si distinguono i panicelli d'una mummia vanutaci da Creta, scritti in caratteri ancora non visti. I pannicelli sono naturalmente per tante migliaia d'anni ingialliti e sbiaditi. Prof. Brugsch, ch'era anni fa qui tra noi, per diversi giorni li studiò, ma non riusciva a trovarne il modo per leggerli o copiarli. Mesi fa il signor console inglese Bourton (sic!) mandava qui il signor Courtry (sic!) per trarne copia d'un brano, ma vi fece poco. Un nostro fotografo testè doppo molti tentativi riuscì a riporodurne un pezzo così bene, che a mio parere non si potrebbe desiderar meglio. Abbiamo pure una mummia, che a sentenza del Prof. Reinisch è importantissima, perchè è la più recente

delle conosciute e piena di caratteri e figure. Oltre a ciò preciosi papiri ed altri oggetti.

A me pare, che sarebbe tempo, di far nota la nostra raccolta con qualche pubblicazione ovvero forse meglio con riproduzione in fotografie. A far ciò ci manca ogni mezzo piucchè la dotazione di questo istituto e scarsissima. Ci vorrebbe quindi un ajuto o mediante un numero d'abbonati sufficiente a coprirne le spese, o un valido sussidio per parte di cotesta imperiale reale Accademia delle Scienze.

Si degni Vostra Signoria con atto di spezial grazia consigharci li modo più atto riuscire in questa faccenda

Di Vostra Signoria Illustrissima
Devotissimo

8/5 78

XXXV.

Consulat d'Angleterre
Trieste 31 Mai 1878.

Monsieur,

Notre consul M. le Capitaine Burton vient de retourner d'Egypte et me charge de vous écrire en attendant qu'il le fasse lui même, ce qu'il fera dès qu'il aura les premiers exemplaires des «Castellieri», dont il vous en fera parvenir un.

Je n'ai pas oublié de lui parler de votre oeuvre sur la Numismatique sud-slave et il a déjà écrit à quelques uns de ses amis de faire les demandes nécessaires.

Il vous remercie infiniment de la bonté que vous avez eu à son égard, et se basant sur vos offres de service réitérés il vient vous prier d'ajouter aux obligations qu'il vous a, en lui faisant savoir le nombre des bandelettes et la longueur de chacune d'elles, de même que l'endroit exact oii la momie a été trouvé, la date de la trouvaille aussi que la date présumable de l'embaumement.

Vous priant d'excuser la peine que, je vous occasionne et vous assurant que M. le Capitaine Burton, aussi que moi, nous nous mettons entièrement à votre disposition, dès que l'occasion se présentera je vous prie M. le Professeur d'agréer mes compliments très respectueux

P. Proby Cautley

interprète au Consulat de S. M. Britannique
M. le Prof. Sim. Ljubić

Agram

(opaske Ljubiceve u olovci:)

Pitat ću Brusinu

Valjalo bi počekati, a doći će dosta toga. Pisao bi u Mletcih. U Arkivu Mletačkom Istituto di scrivere Veneto Kući Šibenik

Dobio sam pozivnicu na sjednicu jučer u li satih.

XXXVI.

90.

Ebbi il grazioso scritto di Vostra Signoria del 31 maggio, in cui mi domanda notizie esatte intorno la ben nota mummia e i suoi pannolini o fascie. Intorno a ciò io non mi trovo in caso di poterla soddisfare pienamente. Saranno forse cinquanta anni ch'è un tal Michiele Barić, concepista allora presso la cancelleria aulica ungerese la portò dalP Egitto onde (secondo Brugsch doveva uscire da Creta), e alla sua morte la lasciò al suo fratello Elia Barić sottoarcidiacono nella diocesi di Diakovar, il quale ne faceva un dono al nostro museo. Anch'è Elia da molto tempo passò all' altra vita, onde è impossibile ormai di a-

vere migliori notizie intorno la sua provenienza e l'epoca precisa del suo primitivo ritrovamento. Venne allora la mummia in museo in due casse fatte di recente. In una orizzontale giacciono le interiora della mummia e le fascie, in un' altra verticale si vede collocata in piedi la mummia nuda sorretta da un asta di ferro. Tutte le sue parti sono intatte, ha molti capelli e molto ben conservati, e sembra il capo fosse in parte dorato rimanendone sulla fronte tracce sicure.

In quanto alle fascie si trovano sette pezzi, sui quali si vedono tracce evidenti d'ignota scrittura. Le noto qui la loro lunghezza e larghezza in metri...

Io Le aveva mandato la fotografia d'un pezzo scritto delle fascie fatta dal nostro fotografo Pommer, e ch'è a mio parere riusciva perfettamente. Elia mi rispondeva, che avrebbe informato di ciò il Sig. console Bourton (sic!). Più tardi io mandava pure la detta fotografia al Dr. Leo Reinisch professore di cose egiziane all' università di Vienna, pregandolo di darmi il suo parere circa la riuscita della fotografia, e di vedere se volendo farne la pubblicazione sarebbe propensa l' i. r. Accademia delle scienze in Vienna di favorire con un sussidio una tale impresa, e se si potrebbe ritrovare un numero d'abbonati sufficiente a coprirne le spese. Ebbi da lui recente un biglietto, in cui mi avverte, che tra breve mi informerà per disteso intorno la mia domanda, e intanto aggiunge così: »Vorlaufig nur meine Überzeugung, dass wenn es Ihnen gelingt, die Inschriften zu publizieren, dieselben ein enormes Aufsehen in den Gelehrtenkreisen machen werden«.

La nostra raccolta egiziana oltre i pannolini scritti, ha pur' ancora oggetti interessanti e rari, ch'è meriterebbero una pubblicazione, per la quale ci mancano i mezzi, onde dobbiamo cercare Mecenati di fuori.

Sarebbe per me di grande contentamento, che il signore console Bourton (sic!) trovasse modo di pervenire ai piedi dell' imperatrice Britannica un' esemplare della mia opera numismatica.

4/6 (1878)

XXXVII.

Löbliche Kaiserliche Akademie der Wissenschaften in Wien

Von den Sammlungen dieses unseren Landesmuseums zeichnet sich besonders die aegyptische Sammlung aus. Diese Sammlung ist ein Theil jener grossen Sammlung von Alerthüimern, welche der K:K: Feldmarschall-lieutenant Baron Franz Koller als Gesandter in Neapel gesammelt hatte, und wurde später durch Geschenke und Ankäufe vermehrt.

Die wichtigsten Gegenstände dieser unserer Sammlung, welche man nach dem einstimmigen Urtheile des Prof. H. Brugsch und Prof. Dr. Leo Reinisch sogar als Unica betrachten darf, sind beschriebene Binden von einer Mumie, welche man als eine der ältesten betrachten muss und eine andere Mumie, welche deshalb wichtig ist, weil sie unter den bekannten die jüngste ist.

Die beschriebenen Binden von jener ersten Mumie, welche aus sieben Stücken bestehen, haben eine Länge von 14.0 Meter und 76' und eine Breite von 0,4 1/2 bis 0,6 1/2. Die Schrift auf diesen Binden stimmt mit den verschiedenen bekannten egyptischen Schreibarten nicht zusammen und erscheint desshalb als etwas besonderes. Prof. Brugsch hat sich in Agram viel Mühe gegeben, um den Schlüssel für die Entzifferung dieser geheimnissvollen Schrift zu finden, aber bis heute ist ihm diess nicht gelungen. Die orientalische Gesellschaft in Leipzig, wel-

che Prof. Brugsch über die grosse Wichtigkeit dieser Binden benachrichtigte, wendete sich im J. 1875 an die Direktion des Agramer Museums mit dem Begehren, es möge ihm dieselbe diese Binde nach Leipzig schicken; diesem Verlangen konnte jedoch gemäss den Musealvorschriften keine Folge geleistet werden. Der bekannte englische Konsul Bourton (sic!) hat sich umsonst abgemüht, dass er diese Binden abschreibt. Über dieselben schrieb Prof. Dr. Reinisch dem Gefertigten im verlossenen Mai folgendermassen: »Vorläufig nur meine Überzeugung, dass wenn es Ihnen gelingt, die Inschriften zu publizieren, dieselben ein enormes Aufsehen in den Gelehrten-Kreisen machen werden«.

Auch jene andere Mumie, dessen Sarg von aussen mit hieroglyphischer Schrift verziert ist, ist in beschriebener Leinwand eingewickelt.

Es ist eine Sünde, dass die für die allgemeine Wissenschaft so wichtige und für die Gelehrten so interessante Gegenstände unerforscht bleiben. Es wäre wert, dass sie für die Gelehrtenwelt veröffentlicht werden. Mittelst Abschrift oder Zeichnung ist dass unmöglich zu Stande zu bringen, weil die Farben auf jeden Binden durch so viele Tausend Jahre sehr verblühen sind, so dass man die Arbeit auf die gewöhnliche Art nicht ausführen könne. Die einzige Art und Weise, wie man das ursprüngliche, wahre Bild jener geheimnissvollen Schrift reproduzieren könnte, ist die Fotografie. Obgleich auch dieser Weg sehr schwierig ist, hat sich doch der hiesige in seinem Fache genug bekannte Fotograf Pommer vorgenommen dass er diese Arbeit ausführen werde. Nach langer Mühe und vielfachen Versuchen gelang es ihm diess so gut als überhaupt möglich auszuführen. Hier sind zwei von demselben Pommer ausgeführte Abrisse zweier Abschnitte von jeden Binden beigelegt, von welchen Abrissen eins auch die wahre Farbe jener Binden reproduziert.

Die Herausgabe dieser zweier Denkmäler aus der Aegyptischen Sammlung dieses Museums würde grosse Auslagen verursachen. Die Dotation dieses Museums ist so gering, dass sie kaum für die nothwendigsten Bedürfnisse ausreicht.

Die gefertigte Direktion, in Anbetracht dessen, dass die löbl. Kaiserliche Akademie der Wissenschaften in Wien gemäss ihrem Berufe jede Unternehmung, welche die Förderung der allgemeinen Wissenschaften zum Zwecke hat, grossmüthig unterstützt, wendet sich hoffnungsvoll an die Löbl. Kais. Akademie mit der Bitte, es möge dieselbe berathen, ob es angezeigt wäre auch diese zwei Denkmäler ältester Vergangenheit der Gelehrtenwelt zu veröffentlichen; und wenn sie dies für angezeigt finden würde, sie möge dann zu diesem Zwecke eine je grössere Unterstützung unter denjenigen Bedingungen zu gewahren, welche zu bestimmen sie für gut finden würde wegen einer vollständigen und sicheren Veröffentlichung derselben.

Die Direktion des Landes-National-Museums
Agram den 19 Juli 1878 S. Lj.

XXXVIII.

KAISERLICHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

Wien den 9. November 1878.

Nro. 853.

Euer Wohlgeboren

beehre ich mich die Mittheilung zu machen, dass ich Ihr Ansuchen um Bewilligung einer Unterstützung

zur Herausgabe zweier Denkmäler aus der ägyptischen Sammlung des Landes-National-Museums zu Agram der philosophisch-historischen Classe in der Sitzung am 9. Oktober d.J. vorgelegt habe.

Laut Beschluff vom 6. November l.J. befindet sich jedoch die Classe nicht in der Lage Ihrem Ansuchen zu entsprechen.

Indem ich im Anschlusse./ die zwei eingeschickten Photographien zuriicksende, zeichne ich mit dem Ausdrucke der vorzüglichen Hochachtung

(?)Ziegel.

Generalsecretär
der kaiserl Akademie der Wissenschaften
S. Wohlgeboren
Herrn Professor Simeon Ljubić
Director des Landes-National-Museums Agram

XXXIX.

Charlottenburg, 30. Juli 1885.

Ew. Hochwohlgeboren!

Ihr schmeichelhaftes Schreiben nebst angeschlossenem Diplom, laut welchem mir die Auszeichnung eines Ehrenmitgliedes des kroatischen archaeologischen Vereines zugeprochen wird, habe ich gestern hieselbst richtig empfangen und beeile mich den Empfang desselben hiermit zu bestätigen. Die Ehre, die mir zu Theil geworden ist, weiss ich um so höher zu schätzen und bin um so dankbarer dafür, als meine Studien einem fernen Winkel im Palaste des menschlichen Wissens angehören und nur selten mit dem Lichtscheine der Anerkennung, - selbst in meinem eigenen Vaterlande - beleuchtet werden. Indem ich Ew. Hochwohlgeboren es offen bekenne, wie sehr mir aus dem angedeuteten Grunde alles so überaus Schmeichelhafte in Ihrem geehrten Schreiben wohlgehan, bitte ich sie zum Schlusse um die Gunst, der Dolmetscher meines aufrichtigsten Dankes und meiner verehrungsvollsten Gefühle bei dem Präsidium des kroatischen archaeologischen Vereines sein zu wollen.

In vorzüglichster Hochachtung Ew.
Hochwohlgeboren ganz ergebener
Prof. Dr. H. Brugsch.
Se. Hochwohlgeboren Herrn Prof.
Simeon Ljubić in Agram.

(objavljeno u: Izvješće hrvatskoga arkeološkoga društva za godinu 1887, str. 23. Odgovori počastnih i dopisujućih članova izvan Hrvatske poslanih Hrv. arkeološkomu društvu prigodom njihova imenovanja za člana, br. 3; izvornik u arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu)

XL.

Brifish Consulate. Trieste 29 marzo 1886.

Caro Amico Ljubić!

Tornato a Trieste il 23, trovai con grande piacere la di Lei lettera accompagnante il diploma di membro onorario della società archeologica del Triregno. La mi permetta di assicurarLa, che sono oltremodo grato dell' onore fattomi, e che riconosco di doverlo soltanto alla sua amicizia e gentilezza

Ho passato l' inverno a Tangeri nel Marocco, e trovai che il clima di colà mi fece assai bene. Sono qui per un pò di tempo prima di rendermi a Londra onde terminare la pubblicazione delle Notizie Antiche.

E quando avremo occasione di rivederci? ReiterandoLe i miei ringraziamenti, sono sempre
amicissimo Richard F. Burton.

(objavljeno u: Izvješće Hrvatskoga arkeološkoga društva za godinu 1887, str. 23. Odgovori počasnih i dopisjućih članova izvan Hrvatske poslanih Hrv. arkeološkomu društvu prigodom njihova imenovanja za člana, br. 4)

XLI.

GENERAL-VERWALTUNG DER
KOENIGLICHEN MUSEEN

J.-No. 1780. BERLIN, den 11. Juli 1890.

Nach Mittheilung des Herrn Legationsraths Professor Dr. Brusch hieselbst hat derselbe vor etwa 20 Jahren im dortigen Museum eine Mumie gesehen, auf deren Binden sich Texte in einer anscheinend unbekanntem Schrift befanden.

Da es von hohem wissenschaftlichen Interesse sein würde, die Inschriften näher kennen zu lernen, so erlaubt sich die General-Verwaltung hindurch die ergebenste Anfrage, ob die betreffende Mumie zurzeit dort noch vorhanden ist, und ob und auf welche Weise es möglich sein würde, photographische Aufnahmen der Texte - selbstverständlich auf diesseitige Kosten - zu erhalten.

Für eine gefällige Antwort würde die General-Verwaltung zu dem verbindlichsten Danke verpflichtet sein.

Der General=Director

In Vertretung
Miiller

An die verehrliche Direction
des Museums zu Agram

XLII.

Die Direction des Nationalen Landes Museums der archäologischen Abtheilung des Nationalen Landes Museums

La sottoscritta Direzione si fa dovere di accusare la cotesta Illustre Amministrazione Generale dei Regi Musei di aver ricevuto il suo graditissimo foglio dell' 11 giugno 1890 N. 1780, in cui viene domandata:

1°. Se la Mummia con i pannilini scritti, di cui un tempo prese notizia il signor Prof. Dr. Brusch, si conserva tuttora in questo museo.

Sono riportati nel 1°. volume della Descrizione del nostro museo uscita alla luce in sul cadere delFanno scorso 1889 e in parte delineati in una tavola ivi annessa, e che qui pure si compiega.

2°. Se e in quel modo sarebbe possibile riprodurre il testo di quella scrittura fotograficamente.

In quanto al primo punto abbiamo l'onore di farle sapere, che i detti pannilini si conservano tuttora in questo museo distesi in un tavolino a vetro e sotto chiave.

In quanto al secondo punto è d'uopo in breve, far conoscere quello che si è fatto in proposito di questi pannicelli scritti.

Attrovandosi nel 1869 il prof. Brusch a Zagabria, ebbe la bontà dietro invito del sottoscritto di porre in ordine nostra raccolta egiziana acquistata dalla vedova del Tenente marasciallo barone Francesco Koller di Praga, e così ebbe modo di prender in esame anco la mummia con pannilini scritti, che però non apparteneva a questa raccolta, ma fu un dono di Ilia Barić, il cui fratello Michiele l'aveva portata dall'Egitto. Dr. Brusch era allora dell'opinione, che la patina della mummia si dovesse cercare piuttosto in Creta che in Egitto.

Il primo cenno di essa mummia usciva nel »Viestnik narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu 1871. p. 48« (Bulletino del museo nazionale in Agram 1871 p. 48).

Alquanto dopo la società orientale di Lipsia rivolgevasi allo scrivente pregando, che le volesse mandare a Lipsia i detti pannicelli per lo studio. Lo scrivente rivolgevasi al governo per ottenere Pautorizzazione, che non gli fu accordata, e così non poté corrispondere ai desideri di quella società, accitavala però a mandare un suo incaricato a Zagabria cui avrebbe prestato ogni aiuto possibile durante il lavoro. Venuta intanto cognizione del Signore Riccardo F. Burton console inglese a Trieste l'esistenza di questi pannicelli, costui per ben due veniva a Zagabria per studiarle in persona, e da poi più volte mandava il suo segretario Cautley, il quale tentò in vari modi riprodurre il testo dei pannilini. Burton poi pubblicò i suoi studi relativi in una dissertazione di 46. pag. cui aggiunse diverse tavole (Reprinted...) secondo la copiatura del Cautley.

Venne pure nel frattempo a esaminare la nostra raccolta egiziana il Signor Leo Reinisch professore all'università di Vienna, e rilevava la somma importanza dei detti pannilini, onde poco dopo si esprimeva in una lettera allo scrivente da Vienna: »Vorläufig...

Dietro un tale eccitamento il sottoscritto fece fotografare da un nostro valente artista Signore Standl un brano, che gli sembrava meglio conservato e distinto e quindi rivoglieva all' imperiale accademia delle scienze in Vienna, perchè gli accordasse i mezzi occorrenti per il lavoro, ma la sua proposta non fu accettata. Qui si unisce la fotografia in tale occasione unita alla proposta fatta ad essa accademia di scienze in Vienna con preghiera di restituirla a suo tempo.

Dopo ciò non vi fu alcuno, eh' ebbe ad occuparsi dei nostri pannilini. Abbiamo però notizia che il Signor Prof. Krall presso l'università di Vienna ha intenzione di venir a Zagabria tra breve per consecrarsi allo studio di questi pannilini, e ch'esso pure ha intenzione di pubblicarli. Crede di aver trovata simigliante scrittura in alcuni monumenti conservati nel museo di Vienna, e di aver quindi la chiave per decifrarli facilmente.

Non sà lo scrivente se il Signor Krall ha intenzione anco di riprodurre il testo mediante fotografia, in ogni caso però ben volentieri autorizza essa Illustre Amministrazione generale dei Regi Musei di far levare le fotografie del testo dei pannilini quando e come vuole a sue spese. La sottoscritta direzione museale è sempre pronta di porre a disposizione di essa Illustre Amministrazione i sopradetti pannilini all'uopo di farne.
21/6 1890

XLIII.

Berlin d. 22. August 1890.
Ansbacher Str. 4

Dem Präsidenten der Kroatischen Archäologischen Gesellschaft,

Herrn Professor Simeon Ljubić zu Agram
Hochgeehrter Herr Präsident

Ich beehre mich hindurch den Empfang der Beschreibung der archäologischen Section des Nationalen Landes-Museums uz Agram (1889. I Abt., 1. Heft, - 1890. II Abt. 1 Heft) zu bestätigen und meinen ganz ergebensten Dank für das überwiesene wertvolle Geschenk hiermit auszusprechen. Der Nation zur Ehre und der Wissenschaft zum Ruhme hat die Gesellschaft durch die Veröffentlichung der vorliegenden Arbeiten ein neues Anrecht auf die allgemeine Dankbarkeit der Wissenschaft erworben.

Ich wage diese für mich so angenehme Veranlassung zum Ausdruck einer Bitte zu benutzen, durch deren Gewährung Sie der Wissenschaft einen anderen wi-

chtigen Dienst erweisen und mir persönlich die Gelegenheit bieten würden der Gesellschaft meine wärmste Theilnahme durch Ueberreichung einer Abhandlung aus meiner Feder meiner dankbaren Gefühle tatsächlich beweisen zu können.

Als ich im Jahre 1869 in Zagreb weilte, und mir die Freude zu Theil die in dem Museum befindliche Sammlung ägyptischer Alterthümer zu ordnen und zu katalogisieren unter anderem machte ich die Bekanntschaft einer auf ägyptische Weise einbalsamirten und unwickelten Mumie, deren Binden mit bisher unbekannter Schriftziigen alphabetischer Natur bedeckt waren. Die Buchstabenzeichen haben nach meiner damals genommenen Notizen die Formen *i, /, f, x, 6, z, c, r, b, f, i, z, c, r, s, e, ;, u, k, H*. Es ist dieselbe Mumie, die in dem katalog S. 18fl. unter b, besprochen worden ist. Da ich die Schrift entdeckt zu haben glüube, so würde ich glücklich sein eine genaue Abschrift der beschriebenen Stücke zu besitzen oder dieselben *originaliter* zu erhalten, um sie nach genomener Abschrift sorgfältig eingepackt wieder zurickzusenden. Meine wissenschaftliche Arbeit darüber würde ich der Archäologischen Gesellschaft sofort zum Abdruck in ihren Jahrbücher zugehen lassen. Die auf der Tafel I unter 22. 24. und 28. mitgetheilten Proben lassen hie und da Zweifel in der Lesung übrig, die nur die eigene Auffassung beseitigen kann.

In der Hoffnung, keine Fehlbitte getan zu haben zeichnet mit dem Ausdruck ausgezeichnete Hochachtung

Ihr
dankbar ergebenster
H. Brugsch

XLIV.

br. 168

Vis. Kr. Zem. Vladi, Odjel za bogoslovje i nastavu

Sveučilišni profesor u Beču Dr. Jacob Krali putem c.k. sveučilišne Knjižnice u Beču moli, neka se Vis. Vlada udostoji poslati pomenutoj knjižnici iz muzealne sbirke egipatske arkeologičkog odjela nar. zem. muzeja napisane poveje jedne mumije na njegovu porabu. Ista knjižnica jamči, da će ih nepovriedjeno čuvati i povratiti.

Vis. Vlada svojim štovanim dopisom od 11 list. 1890 br. 10.613 nalaže pod... raz. neka se očituje, imali kakovih zaprieka proti tomu, da se zamolbi udovolji.

I sam. g. Krali, kao što i prvi učenjaci ove struke, spovieda, da su ovi poveji takova riedkost, da jedva im para u egipatskoj znanosti.

Mnogi su se do sada zanimali s ovimi poveji ali slabim uspjehom. Izmedju drugih englezki konzul u Trstu glasoviti Burton bio je tri puta u Zagrebu sa osobitim risarom, a kašnje tiskao dugu razpravu o njih. Društvo orientalista u Lipskom zatražilo je da mu se poveji onamo pošalju, nego na predlog muz. ravnateljstva ta je molba od Vis. Vlade odbita itd.

Podpisano ravnateljstvo obaviešćeno je, da će i akademija znanosti u Berlinu putem svoje Vis. Vlade do skora zahtjevati da joj se ti isti spomenici na porabu pošalju.

Važnost ovih spomenika zahtjeva da se čim prije izdadu. Tim bi se i sve više dizao ugled našeg muzeja pred izobraženim svietom. Mi ih ovdje izdati nemožemo, kad bi i imali za to dovoljna novčana sredstva, jer nemamo vještaka ni strukovnika za potrebiti materijalni posao. To smo iztakli i u prvom svezku kataloga našega

muzeja, gdje smo i naveli iz njih odlomak na prvoj tabli, s čega i polazi sadašnje zanimanje strukovnika. A i stranac, bio ma kakav učenjak s istoga uzroka u Zagrebu nebi mogao obaviti radnje kako treba. Ako ćemo dakle da se ovi spomenici na švietlo izdadu, treba da putuju van zemlje.

O Dr. Krallu glasa se, da je već ušao u trag azbuki, kojom su naši spomenici napisani. On se već davno s njimi bavio, te će i prečije od drugoga radnju dogotoviti.

Podpisano ravnateljstvo misli dakle, da bi se mogli ovi spomenici poslati od same Vis. Vlade sveučilišnoj knjižnici, da jih pod svoju odgovornost stavi na porabu g. prof. Krallu u Beču, pod uvjetom ipak, da jih ima u roku najdulje od 4 mjeseca ovamo povratiti u prvobitnom stanju. Ako se ovo mnienie prihvati podpisano ravnateljstvo prije nego poveje odpremi uzeti će obseg pojedinih komada u papiru da se na povratku njihovom uvjeriti može da su u svom obsegu bez ikoja osakaćenja natrag došli.

16/10 90

(na poledini)

Br. 10.613./i K

Dostavlja se ravnateljstvu ark. odjela nar. muzeja u Zagrebu s nalogom, da se uz povratak komunikata ovamo očituje ima li kakovih zapreka proti tomu, da se unutarnjoj zamolbi udovolji.

U Zagrebu 11 listopada 1890

Za bana

Dr. Spevec

XLV.

N. 185

Prof. H. Brugsch - Berlino

Ritornato giorni fa da un permesso di tre mesi, ho ritrovato il prezioso scritto di Vostra Signoria Illustrissima, in cui mi faceva conoscere il suo desiderio, perchè le facessi tenere le fascie scritte di una mumia esistente nella raccolta egiziana del nostro museo nazionale.

Nel tempo istesso ho trovato sul tavolo la domanda innalzata direttamente al nostro Governo mediante l'imperiale reale biblioteca delP università in Vienna del professore Dr. Jacob Krali, in cui questi pure domandava, che le dette fascie siano rimesse alla nominata università per uso di suo studio. Il Governo mi rimetteva quindi la domanda Krali con ordine di informarlo, se vi fosse qualche impedimento contro essa domanda. Risposi, che allora volta il Governo stesso respinne una simile preghiera fatta alla direzione museale della società orientale di Lipsia, che però, se si vuole, che monumenti di così grande importanza veggano un giorno la luce, è assolutamente necessario affidarli alle mani di chi sa e ha mezzi per farli di pubblico diritto, non avendo noi in Agram un'egiptologo di tanto sapere n'avendo qui in Agram in istato di procurarsi i mezzi voluti per la loro pubblicazione. Fino ad oggi non ebbi alcuna risoluzione in proposito.

Il nostro museo deve a Vostra Signoria Illustrissima l'ordinamento della nostra raccolta egiziana e quindi è suo vivo desiderio, che Vostra Signoria Illustrissima sia pur'anco l'interpreta di quelle fascie. La direzione museale però non può da se disporre in proposito, tanto più che pende l'affare del prof. Krali presso lo stesso Governo nelle cui mani soltanto stà la decisione. Abbiamo avuto un caso simile la scorsa estate. La reale Direzione del museo postale di Berlino abbisognava di 4 preziosi monumenti del nostro museo per ricarne i relativi gessi. Si rivolgeva a me, ma non potendo io da se decidere in proposito, la consigli di rivolgersi direttamente al nostro

izrazio god. 1874. g. Leo Reinisch prof. egipatske nauke na bečkom sveučilištu u poslanici na prof. S. Ljubića ravnatelja nar. muzeja u Zagrebu, pokle je ovu našu sbirku puna tri dana svestrano razgledao i proučio: »Vorläufig nur meine Ueberzeugung, dass wenn es Ihnen gelingt, die Inschriften zu publicieren, dieselben ein enormes Aufsehen in den gelehrten Kreisen machen werden«.

3	12	3.	58
2	55	1.	82
1	50	2.	82
1	13	2.	60
1	4	2.	15
1	0	1.	46
	73		33
	63	14.	76
	62	12.	32
12	: 32	2.	44

prije
sada

L.

- mira povoja
1. dug 1. 12. cm. — Jedan kraj je veoma razdrapan, tako da svrsuje širok 2 1/4 cm., na drugom kraju 6 cm, a po sredini 6 1/2 cm.
Na dva mjesta zaderan, u ostalom dobro sačuvan.
2. dug 2:55 cm - Jedan kraj je čist i tu mu je udaren pečat. Drugi je kraj zamazan, i tu je udaren pečat, ali slabo ga se vidi u okrugu samo. Tu od prije crne mrlje. Skoro na polovicu izderan, i tu manjka komadčić. Tu je širok 5 3/4 cm., na krajevih samo 5 cm.
3. dug 1:50 cm - Krajevi svršuju uredno. Pri jednom kraju luknja. Svuda je podpun. Po sredini širok 5 1/2 cm.
Na jednom kraju kao da je bio odsječen. Na jednom kraju širok 4 1/2 a na drugom 5 1/2 cm.
4. dug 1:13.— Sasvim ravan i pun komad, skoro neozledjen, jedva malko na jednom bridu. Širok po sredini 5 3/4, na krajevih 5 1/2. Pečat je udaren na jednom kraju podaleče jer je kraj omrljen.
Na jednom kraju kao da je bio odsječen.
5. dug 1:4 I ovaj je ravan i pun komad, ali je na jednom kraju dvostruko usječen, a pri drugom razdrapan, ali ništa nefalji. - Širok je po sriedi 6 cm i tako isto na krajevih.
Krajevi su omrljeni, te je pečat udaren podaleko od kraja.
6. dug 1:0 Slabo sačuvan, a sav napisan. Amo tamo urezan, ali ne manjka ništa. Na jednom kraju kao da je odrezan bio. Po sriedi širok 5 1/2 cm.; na odrezanom kraju 5:0, a na drugom jedva 5.
7. dug 0:73 cm Ravan i podpun. Širina svudi 6 cm
8. dug 0:63 cm Ravan. Na jednom kraju zarezan, a na drugom manje. Svuda širina 6 cm.
- Pismo
9. dug 0:62 Na većem djelu ravan. Na jednom kraju na upravne uglove, kao odsječen; na drugom kraju malko zasječen, i s jedne strane tu manji komadčić po duljini na rubu.
I po sriedi skoro, je zasječen.
10. dug 0:32 cm vis. 4 1/2
11. dug 0:25 cm vis. 0:5 cm

L. a

Povoji poslani u Beč.
Ravnateljstvo Muzeja pisalo je 1 travnja 1891 br. 34 Knjižnici c.k. Univerziteta u Beču, da joj šalje još dva **ulomka** povoja poslanih joj putem austrijskog ministra prosvjete 19 siječnja 1891 br. 4 za porabu prof. Kralla, a da jih natrag pošalje skupa sa prije poslanimi.
Jedan je dug 24 cent. a širok 5 cent. svuda.
Drugi je dug 33 ct. a širok do pri koncu s jedne strane 4 1/2 cm.

LI.

Hohe k. Landesregierung!

Die Mumienbinden des kroatischen National-Museums sind am 31. Jänner wohlbehalten auf der hiesigen k.k. Universitäts-Bibliothek eingelangt, wo der ehrerbietigst gefertigte seit dem 3. Februar mit dem Studium dieses merkwürdigen schriftlichen Denkmals beschäftigt ist. Indem derselbe seinen ehrerbietigsten Dank für die gnädige Zusendung der Mumienbinden ausspricht, bittet er zugleich, dass er jene vier Monate, welche für die Benutzung der Binden ins Auge gefasst waren, von dem Tage an gerechnet werden, an dem es Ihn gestattet war, die Binden zum ersten Male einzusehen, dass sonach die Mumienbinden bis zum 3. Juni 1891. auf der hiesigen Universitäts = Bibliothek verbleiben diirfen.

Es wäre dem ehrerbietigst gefertigten kaum möglich in der kurzen Frist von nicht ganz zwei Monaten das schwierige Studium dieses palaeographischen Unicum's zu einem befriedigenden Abschluss zu bringen. Er hofft daher im Interesse der Sache von der hohen Landesregierung die gnädige Bewilligung der angesuchten Verlängerung.
Wien 1. März 1891.

Dr. J. Krali

Professor der altorientalischen Geschichte
an der Universität Wien

An die hohe königl. kroat. slav. dalmat. Landesregierung
Abtheilung für Cultus und Unterricht in Agram

Dr. J. Krali

Professor der altorientalischen Geschichte an der Universität Wien (:III, Reiserstrasse 9c wohnhaft)
bittet um Verlängerung der Benützungsfrist der Mumienbinden des kroat. National = Museums bis zum 3. Juni 1891.

primljeno 7. ožujka 1891
br. 2644

LII.

KR. HERV. SLAV. DALM. ZEMALJSKA VLADA
ODJEL ZA BOGOŠTOVJE I NASTAVU

Br. 2644 **1 komad**

Dostavlja se ravnateljstvu arheologičkoga odjela narodnoga muzeja u Zagrebu odnosno na tamošnje izvješće od 16. listopada 1890. br. 168. i u savezu s ovdšnjim odpisom od 14. prosinca 1890.

br. 11245. na mnijenje uz povratak komunikata.

U Zagrebu 10. ožujka 1891.

za bana

Dr. Spevec

LIII.

Br. 24.

Visoka kraljevska Zemaljska Vlada

Odjel za bogoštovje i nastavu

Veleučeni g. Dr. J. Krali, profesor na sveučilištu bečkom obraća se svojom molbom od 1. ožujka t.g. 1891. na Visoku Vladu, moleć je iznova, da, pošto mu nije moguće kroz dozvoljena četiri mjeseca (t.j. do 3 lipnja) dokončati radnju na egipatske povelje iz ovoga narodnoga zemaljskog muzeja poslane mu na znanstvenu porabu, blagoizvoli Visoka Vlada produžiti mu rok za povraćanje istih povelja.

Englezki učenjak Burton radi toga višeput boravio je u Zagrebu, i sva moguća sredstva rabio da dobije pravu sliku onih tamnih crta i napisao obsežnu razpravu, a uspio nije itd. Dr. Reinisch sveučilišni profesor u Beču za egjiptologiju odreće se posla čim ugleda one poveze. Slavni egjiptolog Brugsch, opišuć našu egipatsku sbirku, 0 njih ni rječi nadoda.

I jamačno raztumačenje onih povelja djelo je gorostasno i jedva moguće. Najprije uz pretežko sravnjivanje treba ući u trag onomu pismu, koje nenaliči ni ma kojem drugom do sada poznatomu pismu iz one starodrevne dobe, a tih ima dosta. Pronašav jednom ključ za čitanje, treba da se uputi u raztumačenje jezika, a u tom moglo bi se lasno naići na poteškoće i mučnosti, koje bi mogle biti još veće od čitanja. Uz to pošto je pisani prostor na onih poveljih veoma obsežan, a pismo skoro kroz više od 3000 god. jako pobjedjeno, te težko shvatljivo i ma bili mu u pomoć i kakovi aparati i mašine do sada našaste, toga radi i sam prepis onoga pisma zahtjevati će mnogo i mnogo vremena, da se točno izvede. Ovo se događa kad kada i sa rimskimi spomenici do njekle zamršenimi, kao što su voštane table erdeljske i jedna naša olovna ploča iz 6 vjeka itd. akoprem se zna i jezik i pismo, tako da se veoma riedko slažu prepisatelji u čitanju istoga spomenika.

Radi toga podpisano ravnateljstvo drži, da je sasvim opravdana molba g. Dra. Kralla, da mu se produži rok za povratak povelja; te je podpisano ravnateljstvo za to da mu se dozvoli pridržati jih još dalje 4 mjeseca naime do 3 listopada. Uspje li Dr. Krali u svom pothvatu, a za to donekle jamči njegov dobar glas među strukovnjaci one vrsti nauke, i naši povelji a tim i naš muzej dobit će sve veću važnost pred znanstvenim svijetom, što je i jedna od glavnih težnja ovakvih znanstvenih zavoda.

Povraća se prilog u izvorniku

15. ožujka 1891

S. Lj.

LIV.

Z. 5346

Prepis

An das löbi. k.k. Ministerium für Kultus und Unterricht in Wien

In Entsprechung des mit der geschätzten Zuschrift vom 19. Mai 1. J. Z. 10149 anher mitgetheilten neuerlichen Ansuchen des a.o. Professors an der Wiener Universität, Dr. Jakob Krali, findet diese kgl. Landesregierung den mit ihrem Schreiben vom 17. April 1. J. Z. 3080 bis Anfang Juni 1. J. verlängerten Termin zur Rückstellung der dem genannten Universitäts-Professor aus dem hiesigen National Museum behufs wissenschaftlicher Fachstudien zur Verfügung gestellten Mumienbinden noch bis 3. Oktober 1891 zu erstrecken und beehrt sich das löbliche k.k. Ministerium diensthöflichst zu ersuchen, die diesfalls erforderliche Verständigung der Vorstehung der k.k. Universitäts-Bibliothek in Wien und des Dr. Krali gefälligst veranlassen zu wollen.

Agram am 27. Mai 1891.

KR. HERV. SLAV. DALM. ZEMALJSKA VLADA,
ODJEL ZA BOGOŠTOVJE I NASTAVU

Broj 5346

Priobćuje se ravnateljstvu arheologičkoga odjela narodnoga muzeja u Zagrebu odnosno na tamošnje izvješće od 15. ožujka t.g. br. 24 znanja radi.

U Zagrebu 27. svibnja 1891.

Za bana

Dr. Spevec

LV.

Zl. 10838.

Prepis

An das löbi. k.k. Ministerium für Cultus und Unterricht in Wien

In Würdigung der Gründe welche der a.o. Professor an der Wiener Universität, Dr. Jakob Krali, in seiner mit geschätzter Zuschrift vom 22. September 1. J. anführt, findet die königl. kroat. slavonisch dalmatinische Landesregierung den Termin für die Rückstellung der dem genannten Professor aus dem hiesigen National-Museum behufs wissenschaftlicher Fachstudien zur Verfügung gestellten Mumienbinden noch bis 3 Jänner 1892 zu verlängern, ersucht jedoch das löbliche k.k. Ministerium, die geeignete Verfügung treffen zu wollen, dass die erwähnten Mumienbinden bis zu diesem Zeitpunkte unverseht anher rückgestellt werden.

Agram 30. September 1891.

(paraf)

KR. HERV. SLAV. DALM. ZEMALJSKA VLADA,
ODJEL ZA BOGOŠTOVJE I NASTAVU

Broj 10838

Priobćuje se ravnateljstvu arheologičkoga odjela narodnoga muzeja u Zagrebu u savezu s ovdšnjom naredbom od 27. svibnja 1891 broj 5346 s nalogom, da do 10. siečnja 1892 ovamo izviesti, da li i u kojem stanju su povraćeni unutra navedeni egipatski povelji.

U Zagrebu, dne 30. rujna 1891.

Za bana

Dr. Spevec

LVI.

Zl. 872 Prepis
An das löbliche k.k. Ministerium für Cultus und Unterricht in Wien

Nachdem das löbliche Ministerium mittelst geschätzter Zuschrift vom 15. Jänner l. J. Z. 729 die Bitte des a. o. Professors an der Wiener Universität Dr. Jakob Krali, betreffend die nochmalige Verlängerung der Frist zur Rückstellung der aus dem hiesigen National-Museum entlehnten Mumienbinden bis zum 20. Februar 1892, zur Berücksichtigung empfiehlt, ist diese königl. Landesregierung gerne bereit diesem Ansuchen zu willfahren und beehrt sich das löbi. Ministerium hievon behufs gefälliger Verständigung das genannten Professors in Kenntniss zu setzen und um die Verfügung zu ersuchen dass die Rückstellung der erwähnten Mumienbinden an das gedachte Museum keinen weiteren Aufschub erleide.

Agram am 22. Jänner 1892.

(Paraf)

KR. HERV. SLAV. DALM. ZEMALJSKA VLADA,
ODJEL ZA BOGOŠTOVJE I NASTAVU
Broj 872

Priobćuje se ravnateljstvu arkeologičkoga odjela narodnoga muzeja u Zagrebu u savezu s ovdašnjom naredbom od 30. rujna 1891 br. 10838 znanja radi s nalogom, da glede povratka unutra navedenih egipatskih pojava do konca veljače 1892 ovamo izviesti.

U Zagrebu, dne 22. siečnja 1892.

Za bana

Dr. Kršnjavi

LVII.

(Koncept pisma S. Ljubića J. Krallu od 2. II. 1892.)

Circa l'anno 1866, quando si trattava per l'apprento dell' accademia slavo-meridionale e del museo nazionale da essa dipendente, un tal Ilija Barić, arcidiacono e paroco in Golubince, diocesi di Djacovo in Slavonia, ebbe la bella idea di mandare in regalo alla detta accademia per il detto nazionale museo una mumia, che il suo fratello Michiele Barić, allora concepista presso la regia aulica cancellaria ungherese, aveva acquistato in un suo viaggio in Egitto e portato seco a casa sua, e poi alla sua morte lasciato ad esso suo fratello Ilija.

Essa mumia conservavasi allora (come oggi pure) in due armadij ovvero casse. In una di essi quadrilatero vitto, a lastre di vetro da tutte le quattro parti, vedesi una mumia nuda in piedi, addossata ad un bastone di ferro, che s'inalza verticalmente nel mezzo dell'armadio, sì che è visibile da tutte le parti. Di sesso femminile, di chioma rossiccia, e con qualche traccia di doratura sulla fronte e sulle spalle, alzasi 1.62 metri, la conservazione ne era molto buona; oggidì il capo è di molto inclinato sul davanti, ed è da temere, che non cada giù, se a tempo non si rimedii. Qui è difficile trovare, chi ne assuma il lavoro o la responsabilità. Nell'altro armadio piuttosto cassa pure quadrilatera, a vetro nella parte superiore soltanto, orizzontalmente collocata e stante sopra un piedestallo, tutto di legno, si conservano le interiora della stessa mumia, nonché i pannicelli, ne' quali essa mumia stava involta. Fra questi pannicelli si vedono anche allora alcuni, ch'erano in parte scritti, e la scrittura mostravasi molto sbiadita e strana, cioè ignota.

Venuto nel 1869 a Zagabria colla sua signora il signor Prof. H. Brugsch, già allora in fama di egiptologo profondo, a visitare i suoi parenti, lo scrivente, informato di questo arrivo, recavasi da esso professore, e lo invitava a voler visitare la nostra raccolta egiziana, e possibilmente ordinarla e descriverla. La ben conosciuta gentilezza di questo illustre scienziato, non solo corrispose all' invito pienamente, assistito pure della consorte, ma si ricordò anco più tardi sendo in Egitto della nostra raccolta, arricchendola di più oggetti preziosi, a che le mancavano. In questo incontro lo scrivente lo fece avvertito pur' anco della strana scrittura che si vedeva su parte dei pannicelli della mumia. Egli li svolse e li studiò e in parte cercò di trarne copia, ma un deciso giudizio intorno agli stessi pur allora non diede. Supponeva però a prima giunta, che la mumia non esce propriamente dall'Egitto, ma piuttosto da Creta, e che quindi anco la scrittura appartenesse alla primitiva scrittura e lingua cretese.

La prima volta però, che fu fatto qualche cenno in pubblico di questa mumia, si fu nell'anno seguente 1870 nel libro da me pubblicato in Zagabria sotto (kolo »Viestnik narodnoga zemaljskoga Muzeja« (Anmfario del museo nazionale del regno). Ivi a pag. 48-49, stanno descritti la mumia e i pannicelli secondo Brugsch. Le rimetto sotto fascia il libro.

L'importanza dei nostri pannicelli scritti fu nel 1872 rilevata al congresso generale dei filologi tedeschi in Lipsia dal sullodato prof. Brugsch, onde il 26 maggio a.s. a nome della società tedesca orientale in essa città venni regato dal prof. Dr. Ludolfo Krehl di voler rimettere alla detta società i detti pannicelli per lo studio, ma il governo vi si oppose a mio consiglio per mancanza d'ogni garanzia, e sulla mia proposta di mandar a Zagabria persona a compiere lo studio, il signor Krehl non rispose mai.

Giunto nel 1876 in Zagabria il ben conosciuto archeologo Riccardo Burton, console inglese a Trieste, nella visita del nostro museo fermò principalmente la sua attenzione sui pannicelli scritti della nostra mumia. Li studiò a lungo, e nuovamente dopo due anni ritornò a far lo stesso.

Ne estraeva copia da se, e mandandovi a tal uopo il suo segretario Filippo Proby Cautley, in più modi, e di tutto ciò ne diede poi una lunga relazione de' suoi studi nella sua dissertazione »The ogham-runes and el'Mushajjar« (Reprinted from the Transactions of the Royal Society of Literature, Vol. XII, part 1, 1879) aggiungendo in 4 tavole i disegni di cinque pezzi di esse fascie.

Nell'anno 1873 visitò pure il nostro museo il dotto egiptologo Dr. Leone Reinisch, professore all' università di Vienna. Egli pure rimase sorpreso dalla somma importanza che hanno per la scienza i pannicelli della nostra raccolta egiziana, e espresse le sue impressioni e i suoi giudicii in una lettera a me diretta (e che io pubblicava a p. 19. »Popis arkeologičkoga odjela narodnoga zemaljskoga muzeja, Odsjek I, svezak 1, Zagabria 1889«, ove pure alla Tav. I aggiunsi il disegno d'un brano rilevato fotograficamente e con molta fatica dal nostro bravo artista Standel.)

Io pure nel 1° volume p. 19 della descrizione del nostro museo ho nuovamente fatto cenno di esse fascie, e ho pubblicata alla Tav. I il disegno.

Siamo ora in cerca della lettera, con cui il Barich accompagnava il suo regalo alla nostra accademia, e se la fortuna vorrà favorirmi di ritrovarla, nonmacherò tosto di farle tenere una copia della stessa. Ho scritto pure in Slavonia per avere informazione, se vi esistano ancora in-

dividui della famiglia Barich, da quali si potesse trarre qualche informazione in proposito.
2/2 92.

S. Lj.

LVIII.

Br. 18

Velečastni gospodine, slavno poznati rodoljube!
20/2 92.

(Cepeliću tajniku Strossmayerovu i muzealnom povjereniku)

Bit će Vam poznato da oko g. 1866, kad se radilo, da se glavnom polugom Velikoga Mecenasa podigne jugoslavenska akademija i uz nju narodni muzej neki Ilija Barić, arciđjakon u Golubincih u tu namjeru posla u dar odboru akademijinu u Zagreb za muzej jednu mumiju, koju je njegov brat Mihovil bio donio sobom vraćajući se iz Egipta, i po smrti njemu ostavio. Ta mumija u znanstvenom pogledu tako je važna da bi sjala ka vanredna dragocienost u britičkom i parizkom muzeju. Evo već je prošlo 20 god. da prvi vještaci u onoj struci lome svoja najjača koplja o protumačenju pisanih njezinih povojih. Orientalno društvo u Leipzigu, Dr. Wiedemann u Bonnu, konsul Burton, Prof. Reinisch, Prof. Brugsch i t.d. pišu simo tamo, ovo ono, ali badava. U isto doba Akademija Berlinska, i Bečka žele imati te povoje k sebi, da njihovi vještaci pokušaju sreću. Šalju se napokon u Beč, te prof. sveučilišta Dr. J. Krali lomi taj gordički čvor, proglašujući da je to najveći dosadašnji spomenik etnički. Kako etručki, kad dolazi iz Egipta? Etruski šasli su iz sjeverne Europe i kroz Tirol naselili su gornju Italiju. A da su oni znali mumije praviti? Veliko pitanje? Treba utvrditi najprije to: jeli Barić uprav donio mumiju iz Egipta? Ostaje li u Slavoniji gdje kuda potomaka od obitelji Barića, u kojoj su se valjda sačuvala pisma tičuća se ove mumije, ili ako ne pisma barem predaje o njoj? Ovo bi se na korist znanosti od nekoga bolje što od Vas želilo dobiti.

Nitko drugi bolje od Vas, kao ravnatelj biskupove kancelarije, mogao bi iztražiti istinu u tom poslu; te se usudjujem na Vas obratiti, moleći Vas, da se na korist znanosti a na sve veću slavu našega muzeja svom dušom zauzmete, da pronadjete Barićeve potomke, a kod njih ključ, po kom bi se razsvietliti mogla sva gori označena pitanja.

U isto doba usudjujem se još Vas za jednu stvar što toplije zamoliti kao povjerenika narodnoga muzeja i hrvatskoga arheološkoga društva. U Djakovu ima hrvatsko arheološko Društvo šest članova, koji plaćaju prinos od 2 for. na godinu dobivaju *Viestnik*. To su oni za boravili šiljati u vrijeme slati taj veoma maleni prinos. Za g. 1889 poslali su samo Voršak, Trdinac, Cepelić, kako je jasno iz umetka *viestnika*, a ostala tri nisu, a za g. 1890, 1891 i 1892, nijedan od njih nije se na to jetio. Arheološko Društvo od zamašne je koristi za narodni muzej uz druge razne koristi navlastito znanstvene. Ono Društvo mienja svoj *Viestnik* sa publikacijama od 150 knjižnicah i znanstvenih društva, među kojima ima mnogo društava prvoga reda; te vrijednost strukovnih izdanja, što dobiva muzej ovim putem, nadlazi 2000 for. na godinu. Društvo živi mal ne samo od ovih blaženih 2 for. prinosa, jer se ja žrtvujem posvema. Nego što i ta 2 for. su sve redja, a tako ponestaje i za trošak tiskanja, tako da smo već na rubu propasti, ako nam članovi uzkrate i tu podporicu. Gledajte molimo Vas, utjerati taj zaostatak čim prije. (O ishodu Cepelićevih istraživanja vide: S. Ljubić. Napisani povoji jedne mumije u Narodnom muzeju u Zagrebu. *VHAD*, 14/1892, 2, 59-60.)

LIX.

Illustrissimo Signor Professore!
Dr. J. Krali Wien

Come le ho scritto ultimamente, mi sono ora rivolto al signor Alberto Puschi direttore del Museum archeologico comunale di Trieste per avere l'opuscolo del console Burton, e le comunicai pure la risposta datami dal Puschi. Non ricevendo però dallo stesso il fascicolo, per una seconda volta jeri mi sono messo a rovistare nella mia privata biblioteca, e dopo lunga fatica ebbi la fortuna di ritrovare finalmente la copia mia propria, che oggi el rimetto tosto colla posta, pregandola di restituirmela col suo comodo, quale cara memoria del mio defunto amico.

Mi comandi e mi creda con tutta suma e devozione.

3/3 92

LX.

KR. HERV. SLAV. DALM. ZEMALJSKA VLADA
ODJEL ZA BOGOŠTOVJE I NASTAVU

Broj 2845

Ravnateljstvu arheološkog odjela narodnoga muzeja u Zagrebu

U savezu s ovdašnjim odpisom od 22. siječnja t.g. br. 872 dostavljaju se u privitku tomu ravnateljstvu dopisom c.kr. sveučilišne knjižnice u Beču od 22. veljače t.g. br. 659 ovamo povraćeni u svoje vrijeme sveučilišnomu profesoru Dru Jakovu Krallu za proučenje posudjeni egipatski povoji s nalogom, da iste dobro pregleda ter ovamo prijavi da li je možebit rečenim povojom kakova šteta nanesena.

U Zagrebu 4. ožujka 1892.

Za bana

Kršnjavi

Kutija zapečaćena

LXI.

Br.22

Visokoj Hrv. Zem. Vladi
Odjel za bogoštovje i nastavu

Uz štovani dopis Visoke Vlade od 4 ožujka 1892 br. 2485 primilo je podpisano ravnateljstvo ovamo povraćene, u svoje vrijeme sveučilišnom profesoru Dru. Jakovu Krallu za proučavanje posudjene egipatske povoje, i to u podpunom redu kako su odpremljeni bili, glede duljine i širine njihove i samoga njihova izvanskoga stanja i bez ikoje oštete.

Ravnateljstvo arheološkog odjela narodnoga zemaljskoga muzeja

U Zagrebu 8. ožujka 1892.

S. Lj.

LXII.

Napisani povoji od mumije u narodnomu muzeju u Zagrebu. - Do tu nedavna pisani povoji jedne mumije, koja se čuvala u narodnomu muzeju u Zagrebu kao dar Ilije Barića nadpopa i župnika u Golubincih, komu je ostavio bio na smrti brat mu Mihovil Barić perovodja kod kraljevske dvorske kancelarije ugarske u Beču i koj ju, kako se govorilo, nabavio bio na svom putovanju u Egiptu, smatrali su se od raznih vještaka koji su jih proučili kao egipatski. Jedino prof. H. Brugsch, koj jih prvi

bolje razmatrao u 7 komada onda (od s prva iz maše odstranjenih; četiri su kasnije opaženi i izlučeni, njih sada 11), neizreče svoj sud o njih; mislio je ipak da mumija proizlazi iz Krete, a da je pismo na poveljama najstarije kretske. O njih se kasnije najviše bavljao engleski konzul u Trstu, te je o njih obširno pisao u svojoj razpravi »The ogham-runes and el-Mushajjar. London 1879«, dodajući 4 table nacрте njekoje iz tih povelja napravljene od g. F. P. Cautleya njegova tajnika. Po tih komadima Burton osnova dotičnu azbuku, koja bi sastojala od 25 znakova, broj što ih ga dje Plutarh hiroglifom (v. *Viestnik* god. IV 1882, br. 3, str. 91).

Posle Burtona proučili jih Dr. Reinisch tri dana u muzeju. Nadje u njih spomenik neizmjerne vrijednosti. Ponutka zato ravnatelja, neka nastoji o njegovu izdaju čim prije; te ostavi mu pismo u kom je izticao važnost odnih povelja, da na tom temelju isti ravnatelj pripomoć za dotične troškove (dobije). Ravnatelj obrati se dakle na Vladu i na c.k. akademiju znanosti u Beču, ali od prve nedobi ni odgovora, ova pako odbi prijedlog. (v. *Popis* I. sv. 1, str. 19).

Ali čestim posjećanjem našega muzeja po vieštacih sve bolje se počeo širiti glas o riedkostih našeg muzeja. Berlinski poštanski muzej zaželi nekoliko naših predmeta u sbirku, da uresi svoj. Dr. A. Wiedemann profesor u Boni izdaje naše egipatske nadpise itd. Napokon Prof. Brugsch moli, da mu se pošalju gori pomenuti povelji u Berlin a za proučavanje, a to isto zahtjeva putem Visoke Vlade u Beču i ondjašnji profesor Dr. J. Krali, te se i o ovom po nalogu naše Visoke Vlade šalju.

Kad prošle godine dodje u poznanje, da se ti povelji čuvaju u našem muzeju g. Dr. J. Krali sveučilišni profesor u Beču, te zamoli našu Visoku Vladu, da mu jih pošalje u Beč na proučavanje. Prof. Krali nadje da su ovi povelji (sada 11 komada od kojih 4 kasnije našasta od muzealnog ravnatelja) jednom sastavljali jednu cjelinu po ostancih sada obstojećih 3 1/2 m dugu a 25.5 cm široku, napisanu uprav na način egipatskih papirusnih uvojaka u stupcih, najmanje 12, 24,5 cm širine.

Proučavanje dugo pisma onih povelja uvjere profesora Kralla da se tu radi o etruskom spomeniku, i to o najvećem do sada poznatu (sa 1200 riječi). Oni su pako po sudu profesora Brugscha pravi, a g. Julius Wiesner da je platno uprav staro-egipatsko a crnilo starodavno kakovo se nalazi na pravih mumija. Pravost potvrđuje i sam tekst. Prof. Krali dao što bolje moguće fotografirati sve komade, koje će do skora sa razpravom istoga profesora ugledati bieli svijet. Ovaj će spomenik sve bolje raznieti kroz svijet ime našega muzeja i hrvatskoga naroda, (vide: *VHAD*, 14/1892,2, 59-60.)

LXIII.

Chiarissimo Signor Direttore

Trieste Museo Archeologico

Appena ricevuta la cartolina di Vostra Signoria, scrissi al prof. Krali a Vienna pregandolo di rimettere indietro l'esemplare del lavoro di Burton da Lei speditogli, non avendone bisogno, giacchè due giorni prima gli aveva mandata la mia copia di Burton, che nel frattempo aveva ritrovata tra i miei libri privati. Sono sicuro, che Krali sarà puntuale. Ad ogni modo in caso di smarimento stà garante la mia copia in confronto del signor Cautley, cui prego all'occasione rassegnare i miei rispetti. Sembra che la scoperta Krali faccia gran chiasso nello cerchio dei dotti in Parigi specialmente. Uno già era qui a tre altri egiptologi mi hanno significato la loro venuta.

Mille grazie per i disturbi avuti. Si vendichi a usura. Con stima e devozione.

LXIV.

Chiarissimo Signor Professore

Ebbi la sua del 5 corrente. Da alcuni giorni ebbi del nostro governo in dietro gli undici brani de' pannicelli, ed ho già relazionato il governo stesso di averli ricevuto in pien' ordine.

Il direttore Puschi di Trieste mi scrive, di averLe spedito Popusculo Burton avuto del signor Cautley segretario del consolato inglese, il quale desiderava che gli sia restituito. Abbia quindi la bontà di restituirmi quanto prima. Anch' io desidero, che mi restituisca la mia copia sendo mi una cara memoria delP estinto amico.

Mi sarà molto cara la sua venuta in Agram. Così Vostra Signoria potrà fissare la vera reciproca locazione delle fascie. Intanto io ordinarò mi sia fatto un grande quadro a vetro 3 1/2 metri lungo e 60 cent. ako. Ci consiglierà poi, che cosa si abbia a far alla mummia stessa, che ora sta in piedi sostenuta da un bastone di ferro, e il cui capo va sempre più inchinandosi sul davanti, per cui à a temere, che un giorno si distacchi dal corpo e cada giù.

Vostra Signoria mi onorava col mandarmi un estratto stampato del suo lavoro intorno i pannicelli. Tale estratto, che face in giro per le mani di molti andò smarrito. Mi ricordo però di aver letto in esso alcune cose, che non sono punto veritiere. Tra le altre si dice, che il prof. Brugsch ha svolto le fascie della mummia e trovata sopra di essi la scrittura. Invece già il prete Ilija Barich mandava in dono al nostro Museo la detta mumia in due casse a vetro, in una delle quali si conservava la mummia e nelP altra i pannicelli già svolti e sui quali era visibile la scrittura, da me fatta vedere al Signor Brugsch, che poi li separò e li studiò a lungo, e suppose trattarsi non di caratteri egizii ma bensì di una scrittura primitiva delP isola Creta.

Professor Reinisch tre giorni studiò la nostra raccolta egiziana e mi lasciò una lettera (v. *Popis* arkeologičkoga odjela narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu, Odjel I, svezak 1, str. 19, Zagreb 1889), in cui mi rileva la somma importanza di esse fascie, onde a base di questo possa io provocare presso il governo o Paccademia delle scienze di Vienna un sussidio pecuniare per la pubblicazione delle fascie stessi. Io quindi mi rivolevia a tal uopo e al nostro governo e all' accademia di Vienna. Del governo non ebbi risposta alcuna. L'accademia poi non trovò di accettare la mia proposta.

Rilevando qualche cosa di nuovo, sarà mio debito di portarlo tantuto alla conoscenza di vostra Signoria, e intanto mi segno pieno di stima e devozione.

10/3 92

^b -3°.

LXV;

U Zemaljskomu arkeologičkomu muzeju nalazi se u sbirki egipatskoj jedna mumija, koja je kao vanredna riedkost, od neko doba postala predmetom cieloga učenoga svijeta. Dočim se dakle učeni svijet njom i njezinimi poveljama navlastito svestrano bavi, ona sama stoji u velikoj pogibelji da se uništi ili znamenito pokvari. Njezina glava nekoliko godina prije stajala je upravno na željeznoj šibki, ali od njeko doba malo po malo naginje se tako napred, da joj se već lica ne vidi tko ju pazi s preda. Moglo bi se dakle iznenada dogoditi, da, ako je što puklo u vratu, glava opadne i zdrobi se. Radi se dakle o periculum in mora.

Treba čim prije dignuti mumiju iz tog položaja, i postaviti je ležeću ali i ta je operacija veoma pogibeljna pošto glava visi u zraku. Dobro bi bilo imenovati odbor, da stvar prouči i izvede. U tom odboru imao bi svakako biti Dr. Lobmajer kao glavni faktor.

28/8 92

LXVI.

KR. HERV. SLAV. DALM. ZEMALJSKA VLADA
ODJEL ZA BOGOŠTOVJE I NASTAVU

Br 3656

Pobučuje se ravnateljstvu arheološkoga odjela narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu znanja radi s primjetbom, da odbora netreba već da će g. prof. Lobmayer taj posao obaviti i shodno odrediti.

U Zagrebu 31. ožujka 1892.

Za bana

Kršnjavi

LXVII.

Br. 3556

Prepis

Veleučenomu gospodinu profesoru Dr. Antunu Lobmayeru

u Zagrebu

Umoljavate se, da odmah podjete g. ravnatelju arheološkoga muzeja S. Ljubiću pak da mu pomognete položiti horizontalno jednu mumiju.

U Zagrebu 31. ožujka 1892.

LXVIII.

Le 20 février

80, Eccleston Square
à Londres S. W.

Monsieur.

Nous avons lu avec le plus grand intérêt, la brochure de M. le Professeur Krali sur la momie, devenue dernièrement si célèbre, de votre musée nationale.

Je désire publier un petit récit des faits racontés par Professeur Krali, dans une Revue littéraire à Londres.

Pour la rendre plus intéressante il nous faut des gravures.

Je prends donc la liberté de m'adresser à vous, Monsieur le Directeur, pour savoir s'il y a des photographies de la momie même, qu'on peut obtenir, sinon à la musée (sic!), chez un photographe à Agram.

Je serais infiniment reconnaissant, si vous aurez la bonté de m'indiquer où ces photographies se vendent.

Peut être on peut les acheter chez des gardiens de la musée — Dans ce cas, serait-ce trop demander Monsieur le Directeur, de vous prier de commander deux ou trois exemplaires pour nous - et si le gardien aurait la bonté de les nous expédier sur le champ, avec la note, je lui enverrai l'argent tout de suite, par la poste.

En vous priant d'excuser cette demande peut être trop hardie, je suis, Monsieur le Directeur

Votre dévouée

(Mme.) Marie Louise Maclure

Membre de l' »Egypt Exploration Fund« à Londres primio 26/2 1893. R. br. 6 iz 1893.

Davide,

Crnčić da to fotografiraju.—

LXIX.

Madame!

Selon votre lettre de 20. février j'ai l'honneur de vous envoyer ci-joint la photographie désiré de notre célèbre momie avec un morceau d'inscription.

LXX.

Christiania im Nonvegen 1 Mai 1902
Camilla Colletts Vei No. 5

Sehr geehrter Herr Professor.

Da es mir behufs einer etruskologischen Arbeit, mit welcher ich eben beschäftigt bin, sehr angelegen ist, die in Ihrem Museum aufbewahrten einen etruskischen Text enthaltenden Mumienbinde durch Autopsie zu kennen, erlaube ich mir bei Ihnen vorzufragen, ob es mir gestattet sein wird, dieselben in Ihrem Museum zu untersuchen. Im Grossen und Ganzen ist freilich, wie ich glaube, die Lesung dieses Textes durch die bewunderungswürdige Arbeit Kralls sicher gestellt, aber wo die Schrift besonders undeutlich ist und Krall selbst zwischen mehreren Möglichkeiten schwankt, wäre es doch wohl denkbar, dass eine erneute Untersuchung neue Aufschlüsse bringen könnte. Ich habe die Ansicht, wenn mir die Untersuchung erlaubt sein wird, Ende Mai oder Anfang Juni nach Agram zu kommen und 3-4 Wochen auf die Arbeit zu verwenden.

Mit vorzüglicher Hochachtung
ergebenst

Dr. Alf Torp

Professor der vergleichenden Sprachwissenschaften an der Universität Christiania
Primio 4/5 1902 Brunšmid
Br. 114.

Dr. Alf Torp u Christiania moli, da mu se dozvoli u muzeju proučavanje pvoja sa etruščanskim napisima zagrebačke mumije.

LXXI.

Christiania den 3. Nov. 1902
Cam. Coll. Vei 5.

Sehr geehrter Herr Professor!

Zuerst einen herzlichen Dank für die mir bewiesene Freundlichkeit während meines Aufenthaltes in Agram! Dann habe ich auch eine Bitte an Sie. Ich hoffe, dass Sie mir dieselbe nicht übel nehmen. Wie sie wissen, habe ich in Agram nicht alle Binden gleich sorgfältig untersucht. Mir war es zunächst um zu thun, das aufs klare zu bringen, was ich für das 2. Heft meiner Beiträge brauchte. Jetzt sehe ich leider, dass ich einiges übersehen habe. Wollen Sie mir den grossen Dienst erweisen, die erste zeile der Binde VIII für mich zu untersuchen! Es handelt sich eigentlich nur um ein Wort. Krall liest hier: *esa iXhu eiš za9rumiš*. Ich hege den Verdacht, dass hier

La photographie n'existait pas jusqu'à présent: mais notre chef d'instruction la commandé faire en cadeau pour Vous.

Je serai bien aise, si celui-ci Vous fera plaisir.

Agréez, madame, l'assurance de ma consideration la plus distinguée.

M. Gršković

Directeur prov. de la musée nationale
a Agram (Zagreb)

Primio 26/2 1893.

Br. 6

M. Gršković

Mme Marie Louise Machere (sic!), član društva za misirska izraživanja moli fotografije ovdješnje misirske mumije.

vielmehr [e]jeli-ix bu 8 is' za & rumii gestanden habe. Es fragt sich also ob statt sa- in esa li mit einem Punkt nach dem i gelesen werden kann. Fiir einen Aufschluss dariiber wäre ich sehr dankbar. - Das 2. Heft meiner Beiträge wird jetzt bald fertig gedruckt sein. Ich werde mir erlauben ein Exemplar zu übersenden.

Mir den besten Griissen
Ihr ergebener
Alf Torp

Primio 7/11 1902.

Brunšmid

Br. 222.

Prof. Alf Torp u Christianiji moli, da se kontrolira čitanje jednog mjesta etruščanskog napisu na osmom po-voju mumije.

LXXII.

Ravnateljstvo arheološkog odjela narodnoga muzeja u Zagrebu

Br. 26/1910.

Mumija; revizija teksta u svrhu publiciranja u CIE.

Dr. Gustav Herbig u Miinchenu

15/3 i 30/4 1910.

Miinchener 2. Januar 1910

Piindterplatz 7 II

Sehr geehrter Herr Direktor,

nachdem ich im Oktober in Italien war und im November und Dezember reichlich mit meinen Vorlesungen und einem Kurs an der Staatsbibliothek beschäftigt war, bin ich erst in den Veihnachtsferien dazugekommen die Lichtdrucktafel-Vorlagen nach den vorzüglich ausgefallenen Agramer Photographien zusammensetzen.

Dabei macht die sachgemässe und möglichst gleichmässige Verteilung der Fragmente auf 9 Tafeln einige Schwierigkeiten, nicht weil zu viel auf den einzelnen Tafeln zusammenzubringen wäre, sondern weil im Gegenteil nach allem Hin- und Herprobieren 2 Tafeln bedenklich leer ausfallen werden und doch nicht vereinigt werden können.

Ich muss nun unten auf diesen Tafeln noch etwas aufzubringen. Fiir die eine kommt ins Bild der Mumie in Betracht. Sie waren so giitig mir im Juli eine Photographie der Mumie zu schicken. Wiirden Sie mir gestatten sie auf einer der Lichtdrucktafeln zu reproduzieren? Es ist das Bild, auf dem die Mumie auf ein weisses Brett (?) gebunden erscheint, das senkrecht an einem Glaskasten vor der Wand aufgestellt ist. Ich erinnere mich noch, dass das Museum noch eine andere Aufnahme besass. Falls Ihnen diese besser erscheint, wiirden Sie mir diese andere Aufnahme vielleicht fiir ganz kurze Zeit überlassen?

Auf einem verfügbaren Platz zu Columne VII = Kralls Tafel V wüirde ich am liebsten eine etwas vergrösserte *Geivebeprobe* bringen. Die Sache ist deswegen nicht uninteressant, weil ich in Volterra Leinwandfetzen aus einem etruskischen Grab gefunden habe, die wenigstens der Farbe nach der Bindenleimvand sehr ähnlich sieht. Krali hat ja auf Taf. X den Anfang des Stiickes Zi' (richtiger: das Negativ des Anfanges der 3 untern Zeilen von Zi) in dreifacher Vergrösserung wiedergegeben. Ich wüirde aber am liebsten ein Stiick aus Columne VII geben etwa den Anfang von If) (Krali Taf. V) in gleichem Verhältnis und gleiche Gesamtgrösse wie Kralls Vergrösserung von 2 i auf Tafel X und zwar womöglich nach seiner Originalaufnahme. Darf ich an die oft erprobte Liebesswürdigkeit Ihres Assistenten, des Herrn Tkalčić appellieren? Durch eine photographische Aufnahme und Über-

sendung der Platte oder eines Papierabzuges wüirde er mich sehr zu Dank verpflichten. Die Kosten fielen natürlich mir zur Last. Da der Lichtdruckmann jetzt drängt, wüirde ich eine baldige Erfüllung meiner Bitte mit besonderem Dank begriissen.

Die Papyrusangelegenheit riickt wenig vom Fleck. Dyroff und v. Bissing sitzen hinter den photographischen Proben, aber ein irgendwie evidentes Zusammen treffen von Binden und Papyrustext ist bis jetzt ausgeblieben.

Mit der Bitte die mir bekannten Herren zu griissen und allen guten Wiinschen fiir das neue Jahr bleibe ich Ihr stets ergebener

Gust. Herbig

LXXIII.

Hochwohlgeboren Herrn Professor Dr. Jos. Brunšmid
Agram, Kroatien
Nationalmuseum

Wien 14/3 10

Hochgeehrter Kollege und Freund!

An Sie wird sich gewendet haben Dr Gustav Herbig, Beamter an der kgl. Bibliothek zu München, der mit dem Tode Carl Pauli's der Herausgeber des Corpus Inscriptionum Etruscarum zugleich mit dessen Gehilfen Professor O. A. Danielsson die Fortführung dieses Werkes übernommen hat. Er hilft ihnen dabei und wird als 'adiutor' auf den Titel genannt Bartolomeo Nogara, Direktor des Museo Gregoriano und custos and der Vaticana. Die Adresse von Herbig kann also entweder München, kgl. Bibliothek (vielleicht heisst sie Hofbibliothek) oder seine Privatwohnung München, Piindterplatz 7, II sein. — Fiir die Bursian'sche Berichte hat er vor kurzem die Etruskologie übernommen und der erschiene Bericht, den er mir auch angeschickt hat, scheint mir vorzüglich. Er ist überhaupt ein vorzüglicher Forscher und trefflicher Mensch und mit jeder Freundlichkeit und Unterstützung, die er bei Ihnen findet, verbinden sie auch mich.

Ich gedenke von der Wiener Universitätsreise wenigstens den ersten Teil, bis Ragusa mitzumachen und von da voraussichtlich über Žara nach Italien zu fahren so dass ich wahrscheinlich kurz nach Ostern in Rom bin.

Wollen Sie Ihrer Frau Gemahlin meine besten Empfehlungen sagen und selbst freundlich gesinnt bleiben

Ihrem

E. Bormann

LXXIV.

26/1910.

An das Kroatische Landesmuseum

zu Händen des Herrn Direktors Prof. Dr. Jos. Brunšmid
Agram (Zagreb)

München 26. Mirz 1915

Piindterplatz 7 II

Sehr geehrter Herr Professor,

Ihre güitige Antwort vom 15. d. M. ist tatsächlich an die richtige Adresse gelangt, und ich hoffe spätestens Anfang Juli nach Agram kommen zu können.

Sind nach Krali schon einmal (unter Beiziehung von Chemikern) Versuche gemacht worden um durch Entfernung der störenden Teerflecken auf den Binden neue Textstüicke zu gewinnen?

Ich bleibe mit verbindlichem Dank
Ihr stets ergebener
Dr. Gustav Herbig
K. Bibliothekar a.d. Hof- und Nationalbibliothek

LXXV.

Br. 26./1910. München, 17. August 1910

Sehr geehrter Herr Direktor,
Ich stehe im Begriff mit der hiesigen Lichtdruck-Anstalt Carl Kuhn (die viel mit der Bibliothek arbeitet) einen Vertrag über die Reproduktion der Binden abzuschließen. Die Firma wird, Ihre Genehmigung vorausgesetzt, Ende des Monats einen eigenen Photographen mit allem Zubehör nach Agram schicken, der im Museum selbst unter Ihrer oder Ihrer Beamten Aufsicht die notwendigen Aufnahmen machen wird. Die Kosten sind dabei immer noch um eine Kleinigkeit geringer als nach dem Angebot des Herrn Mosinger.

Um der Wichtigkeit des Gegenstandes willen haben wir uns entschlossen den Text nicht auf 6 Tafeln zusammenzudrängen, sondern auf 10 grosse und sogut als irgend möglich auszuführende Tafeln zu verteilen. Die Geldfrage ist gelöst.

Die Tafel werden vielleicht noch im September fertig gestellt, und ich werde mich freuen Ihnen, dessen Güte ich so stark, in Anspruch nehme, ein und Ihrem Museum 2 vollständige Exemplare zu übersenden.

Die Papyrusangelegenheit ist noch nicht fortgeschritten da alles in den Ferien weilt. Sie würden mich zu erneutem Dank verpflichten, wenn sie dem Photographen gestatten wollten von dem letzten nur horizontal aufgenommenen Papyrus 1 oder 2 Probe aufnehmen zu machen, damit ich das vorläufige Material beieinander habe.

Mit der Bitte mich Ihrer Frau Gemahlin und den Herren, die sich meiner erinnern, zu empfehlen, unter wiederholter Versicherung wärmsten Dankes

Ihr stets ergebener

Gust. Herbig
Pündterplatz 7 II

Der Photograph wird sich durch eine Karte von mir legitimieren.

LXXVI.

br. 26./1910.
Herrn Prof. Dr. Jos. Brunšmid
Direktor des Agramer National-Museums
z.Z. Volosca b/ Abbazia Istrien

München 21. August 1910

Sehr geehrter Herr Direktor,
der Photograph ist von Mitte September reisebereit und hat mich nur gebeten zur Zeitersparnis einen **Sonntag** für die Hin- oder Herreise benützen zu dürfen: ich bitte Sie also mich über Ihre Rückkehr gütigst zu verständigen und dabei diesem billigen Wunsche womöglich Rechnung zu tragen.

Wegen der lateinischen Unterschrift unter die Tafeln eine Frage: das richtig gebildete Adjektiv lautet doch wohl Zagrebiensis und nicht Zagrabiensis (wie Lachfeldt u.a.) angeben?

Mit freundlichen Grüßen Ihr stets ergebener

Gust. Herbig
Pündterplatz 7 II

LXXVII.

Herrn Prof. Dr. Jos. Brunšmid
Kroatisches Landesmuseum. Archäologische Abteilung
Agram (Zagreb)
Osterreich-Ungarn

München 10. Sept. 1910

Sehr geehrter Herr Direktor,
Der Photograph Fentsch (Firma Kuhn München) wird Sonntag in 8 Tagen nach Agram Reisen und Montag 11. vormittags 9 Uhr bei Ihnen sich vorstellen und sich durch eine Visitenkarte von mir legitimieren. Er wird die Filter an Ort und Stelle abtönen und etwa 24 Aufnahmen für unsere 10 Lichtdrucktafeln machen. Die Aufnahmen werden in 3/4 oder Originalgröße gefertigt. Ich habe den Mann genau informiert er soll insbesondere die technisch gleichartig aufzunehmenden Stücke ohne Rücksicht auf die wirklichen Textkolumnen zusammen aufnehmen, die schliessliche Zusammensetzung besorge ich hier in München. Ich habe ihm auch eingeschärft, dass er zum Schluss noch einmal durchkontrollieren soll, ob nichts fehlt. Sie würden mich von neuem verbinden, wenn sie dem Mann alle Erleichterungen gewähren, die im Interesse der Sache wünschenswert sind.

Mit freundlichen Grüßen
Ihr stets ergebener

Gust. Herbig
Pündterplatz 7 II

Der Photograph wird auch ein ... elgelenk mitbringen um von dem **liegenden** Papyrus eine Probeaufnahme zu machen.

O značenju Zagrebačke lanene knjige (*Liber linteus Zagrabiensis*) rukopisa s najdužim tekstom etruščanskog jezika što se sačuvao do naših dana, već je bilo riječi u prethodnom, 19. svesku *Vjesnika* Arheološkog muzeja u Zagrebu. Veći dio tog sveska muzejskog godišnjaka posvećen je ovom jedinstvenom etruščanskom manuskriptu, pohranjenom u zagrebačkom Arheološkom muzeju, kao i drugom relevantnom inventaru, osobito danas već glasovitoj mumiji koja je bila ovijena platnom Lanene knjige izrezanim u više uskih traka. Zajedno s tekstovima domaćih i stranih autora, stručnjaka različitih profila, tom prigodom objelodanjen je i naš prilog o okolnostima što su prethodile smještaju mumije s povojima u arheološku zbirku nekadašnjeg Narodnog muzeja te inicijativama što su od tog vremena poduzimane u vezi s njihovom zaštitom, izlaganjem, stručnom i znanstvenom valorizacijom i si. U tom smo prilogu, u poglavlju što nosi naziv

Odabrani dokumenti, u izvornom obliku prezentirali arhivsku građu koja se pretežno odnosi na dolazak mumije s povojima u Zagreb i kasniju prepisku posvećenu nastojanjima da se u Rostocku obave zaštitni radovi na tzv. novom (»Herbigovom«) fragmentu lanenih povoja. Svi ovi dokumenti su izvor zanimljivih i korisnih podataka i u značajnoj su mjeri pridonjeli rasvjetljavanju mnogih činjenica vezanih uz ranije nedovoljno poznate okolnosti, posebno kad je riječ o prispjehu mumije s povojima u Zagreb. Svjesni izuzetnog značenja ovog spomenika smatrali smo našom dužnošću podastrijeti najširoj, a prije svega stručnoj javnosti, izbor novih neobjelodanih dokumenata, koji će, sigurni smo, biti od koristi sadašnjoj i budućim generacijama zainteresiranih istraživača.

ODABRANA BIBLIOGRAFIJA II. SELECTED BIBLIOGRAPHY II.

- DANIELSSON, Olaf A. Andamento dei lavori del *CIE*. Atti del Primo Congresso Internazionale Etrusco. Firenze-Bologna 27 Aprile - 5 maggio 1928-VI. Firenze 1929, 246-249.
- FLURY-LEMBERG, Mechthild. Die Rekonstruktion des *Liber linteus Zagrabensis* oder die Mumiensbinden von Zagreb. Rekonstrukcija Zagrebačke lanene knjige ili povoja Zagrebačke mumije. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 19/1986, 73-82 +4 tab.
- LJUBIĆ Šime. Napisani povoji jedne mumije u Narodnom muzeju u Zagrebu. *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, 14/1892, 2, 59-60.
- MIRNIK, Ivan - Ante RENDIĆ-MIOČEVIĆ. *Liber linteus Zagrabensis*. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 19/1986, 41-71 + 16 tab.
- NEMIROVSKIJ, A. I. Etruski. Ot mifa k istorii. Moskva 1983: »Nauka« - Glavnaja redakcija vostočnoj literaturi, 81, 96, 97, 98, 198, 199, 218, 219, 220, 226.
- PALLOTTINO, Massimo. Il libro etrusco della mummia di Zagabria - significato e valore storico e linguistico del documento. Etruščanska knjiga Zagrebačke mumije - Značenje te povijesna i lingvistička vrijednost dokumenta. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 19/1986, 1-8.
- PIFFIG, Ambros Josef. Zur Heuristik des *Liber linteus Zagrabensis*. K heuristici Zagrebačke lanjene knjige. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 19/1986, 9-16.
- PLAVŠIĆ, Branko - Janko HANČEVIĆ. X-ray analysis of the Zagreb Mummy. Analiza klasičnih rendgenograma zagrebačke mumije. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3 s., 19/1986, 99-103+2 tab.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Ante. *Liber linteus Zagrabensis*. Zagrebačka lanena knjiga u svjetlu novih istraživanja. Klasična gimnazija u Zagrebu 1607-1987. Zbornik radova. Zagreb 1987, 105-107.
- RIX, Helmut. Etruskisch *culs'* »Tor« und der Abschnitt VIII 1-2 des Zagreber *liber linteus*. Etruščanski *culs'* »vrata« i odlomak VIII 1-2 zagrebačke lanene knjige. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 19/1986, 17-40.
- SRDOČ, Dušan - Nada HORVATINČIĆ. Radiocarbon dating of the *Liber linteus Zagrabensis* Određivanje starosti Zagrebačke lanene knjige metodom radioaktivnog ugljika. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 19/1986, 83-98.
- TROMBETTI, Alfredo. Per l'interpretazione dei testi etruschi. Atti del Primo congresso Internazionale Etrusco Firenze-Bologna 27 Aprile - 5 Maggio 1928-VI. Firenze 1929, 168-178.
- TVRTKOVIĆ, Nikola. O nalazu lubanje mačke među fragmentima vijenca Zagrebačke mumije. On the skull of a cat found among the fragments of the wreath of the »Zagreb« Mummy. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 19/1986, 105-106.

Rukopis primljen 15. VI. 1987.

IVAN MIRNIK

Arheološki muzej Zagreb

SKUPNI NALAZI NOVCA IZ HRVATSKE

V.

OSTAVA IZ GRAČACA IZ GODINE 1926.

UDK 737.123 (497.13) »-2/-1«

Izvorni znanstveni rad

Blago iz Gračaca iz god. 1926. pripada skupnim nalazima tzv. mazinskog tipa. Najvjerojatnije intaktno, čuva se u numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu: 163 komada brončanog grumenja, 47 komada aes formatum, 11 ulomaka aes signatum, te, što se tiče novca, 9 komada egipatskog, 137 kartaškog, 222 numidijskog novca, kao i po 3 hispanska i 3 rimska republikanska komada, te k tome, i oko 20 ulomaka brončanog nakita – sveukupno 615 komada. Sav materijal datira iz 3. i 2. st. pr. n.e., a zakopan je početkom drugog desetljeća, 2. st. pr. n.e. ili kasnije, za vrijeme jednog od rimskih upada u ilirske zemlje. Ovaj tekst dio je referata koji je podnesen na 10. međunarodnom numizmatičkom kongresu u Londonu 9. rujna 1986. god.

Prvi spomen važnoj ostavi iz Gračaca možemo naći u bilješci B. Sarije (*NZ*, 20/1927: 12), a kasnije je navedena među ostavama nađenim između god. 1910. i 1936. u članku J. Klemenca (*Klemenc* 1936: 126-127). Od tada se često spominje u numizmatičkoj literaturi (*Crawford* 1969: 79, Br. 145; *Thompson-Mørkholm -Kraay* 1973: 81, br. 569; *Dukat-Mirnik* 1976: 200, Tab. VI-VII, sl. 5; *Mirnik* 1981: 38, br. 24; *Crawford* 1985: 222, 321).

Ostavu je, proširujući vrt našao Ilija Čiča u Gračacu sredinom svibnja 1926. (a ne 1925. god. kako je naveo Klemenc i svi autori nakon njega; vjerojatno je to tiskarska greška). Čini se da je ostava bila pohranjena u posudi: *aes rude* (kat. br. 1-163); *aes signatum* (br. 164.-174) i *formatum* (br. 175-221), kao i različiti brončani novac i nekoliko komada nakita. Posuda je bila prekrivena kamenom pločom, a ukolo je nađeno i ponešto ulomaka kostiju u zemlji, za koje je lokalno stanovništvo mislilo da su ljudske. Uskoro nakon otkrića nalaznik je obavijestio nadležne oblasti, tako da je vijest o tomu stigla u Arheološko-historijski narodni muzej, kako se je Arheološki muzej u Zagrebu tada zvao, 15. V. 1926. (*AMZ* arhiv, spis br. 66/1926). Upravitelj Muzeja, V. Hoffiller (1878-1954) otputovao je u Gračac 27. V. 1926. i pregledao je ostavu istoga dana u općinskoj zgradi, gdje ju je nalaznik bio pohranio. Cijena je ubrzo ugovorena i slijedećeg je dana ostava zapakirana i utovarena na vlak za Zagreb. Nekoliko dana kasnije V. Hoffiller je urednike zagrebačkih novina obavijestio o otkriću (*AMZ* arhiv, spis br. 77/1926 od 1. VI. 1926).

Podatak da je gračačka ostava dospjela u muzej intaktna velikog je značaja. Postoje ipak u stanovitoj mjeri sumnje u to – dva je primjerka (kat. br. 346a-b) direktor gimnazije u Gračacu poklonio Arheološkom muzeju u Splitu, gdje mi ih je I. Marović ljubezno dao na uvid prije nekoliko godina. Ostaje tajnom da li je više materijala raspršeno ili ne.

Nakon čišćenja u muzejskom laboratoriju, skupni je nalaz iz Gračaca V. Hoffiller povjerio J. Klemencu (1898-1967) jedinom tadašnjem muzejskom kustosu koji je mogao zamijeniti u mirovljenog i bolesnog J. Brunšmida (1858-1929), svjetski poznatog numizmatičara i objavljivača mazinske ostave iz 1896. god. Klemenc je novac klasificirao prema Mülleru i Heissu, izmjerio promjere i težine pojedinačnih primjeraka i djelomično ih inventirao (egipatski, veći dio numidijskog novca, Inventar grčkog novca br. 9.365-9.579). Namjeravao je objaviti ostavu u pojedinstima, no u tom ga je spriječio II. svjetski rat koji je zahvatio Jugoslaviju 1941. god., a J. Klemenc se dao umiroviti i preselio se na svoje imanje u Sloveniju, da bi nastavio svoju karijeru god. 1946. kao profesor klasične arheologije na Sveučilištu u Ljubljani i kao istraživač neprocjenjive rimske nekropole u Šempetru kod Celja. Nekoliko njegovih bilježaka u vezi sa skupnim nalazom iz Gračaca sačuvano je, ali nam posvema manjkaju popisi (možda se nalaze među njegovom ostavštinom u Ljubljani). Sve ceduljice su također sačuvane, osim onih koje se odnose na *aes rude* i *aes formatum/signatum*. Na taj je način ostava do danas ostala neobjavljena.

Nakon preseljenja numizmatičke zbirke u zgradu Arheološkog muzeja u Zagrebu god. 1968. nastojalo se srediti materijal iz gračačke ostave – sve su težine i veličine provjerene i izmiješani su primjerci novca združeni s odgovarajućim ceduljicama. Nakit koji je pripadao blagu nažalost još nije mogao biti identificiran. Broj postojećih komada odgovara onima koje je naveo Klemenc: 221 primjerak *aes rude*, *signatum* i *formatum* (kat. br. 1-221), tri reducirana rimska republikanska *asses* (br. 592-594), 137 novaca Kartage (br. 231-367; 127 prema Klemencu, među njima su i četiri velika primjerka kovana potkraj kartaških serija, br. 363-366), 222 numidska kova (br. 371-591; 203 komada prema Klemencu), tri novca iz Kastula Tarakoneškog (br. 368-370), devet egipatskih ptolomejevičkih brončanih novaca (br. 222-230). Među, za sada zametnutim nakitom bilo je šest lukova kasnolatskih fibula, dva dugmeta, drške posuda, brončane pločice itd.

Vrijeme ukopa gračačke ostave ne može se razmatrati izolirano od ostalih ostava sličnog sadržaja koncentriranih u relativno uskoj definiranoj regiji koju su nekada nastavali Japodi (istočna Lika i zapadna Bosna, uz doline rijeka Like, Une, Unca, Zrmanje, kako su vodili drevni trgovački putovi s jadranske obale u zaleđe). Pojedinačni nalazi sličnog novca (sjevernoafrikanškog, italškog, hispanškog, sirakuškog i sl.) također su vrlo rasprostranjeni u toj istoj regiji.

Autori koji su se do danas pozabavili problemom datiranja ostava tzv. mazinskog tipa često se razlikuju u mišljenjima. M. Thompson je smatrala da je većina njih zakopana potkraj 2. st. pr. n.e. (M. Thompson et alii 1973: 81). J. Klemenc je gračačku ostavu datirao oko god. 100. pr.n.e. Za samo blago iz Mazina imademo više datacija: vrijeme oko 100. g. pr.n.e. (Willers, Crawford, Kurz), 90. g. pr.n.e. (Haeberlin), 89 (Brunšmid, Bahrfeldt), 90/80 (Marić), 80. (Mazard, Thomsen). Svoju su dataciju Brunšmid i Bahrfeldt vezali uz dva primjerka novca: brončanog kovova Ptolomeja X Sotera II (117-81) kakvih je u Mazinu bilo dvanaest primjeraka, iskovanih između 117. ili 111. pr.n.e. (BMC. p. 106, br. 27-30 i 32-35), kada je suvladarica bila Kleopatra III. Kasnije je Brunšmid, imajući u rukama Svoronosovo monumentalno djelo o novcu Ptolomejevića (Svoronos, I. N. 1904-08) reatribuirao svih tih dvanaest primjeraka kao kovove Ptolomeja VI (AMZ, Inv. br. 3892-3897, 3900-3904, 3908). Drugi važni primjerak bio je semiuncijalni

as Lucerije u Italiji, za koji se u to doba smatralo da je iskovan prije proglašenja zakona Plautia-Papiria 89. g. pr. n.e., no danas se datira u vrijeme između 211. i 218. g. pr. n.e. ili kasnije (M. Crawford 1983, br. 97/28). Inače bi i jedan i drugi eminentni numizmatičar ostavu datirali dvadesetak godina ranije, dakle oko 110. g. pr. n.e. E. Pegan je blago iz Obrovca datirao u rano 1. st. pr.n.e., a M. J. Price ono iz Štikade u 75. g. pr. n.e. O ovoj problematici pisali smo na drugom mjestu (Mirnik 1987).

Novac Kartage, vrlo istrošen nakon dugog vremena u opticaju, ne možemo uzimati u obzir pri vremenskom određivanju ostava iz Gračaca i drugih lokaliteta. Za razliku od njega, numidijski novac Micipse je najčešće relativno dobro sačuvan, ukoliko nije korodiran zbog slabe legure bronce, koja katkada sadrži vrlo visoki postotak olova. Ovaj se novac prestaje kovati Micipsinom smrću god. 118. pr. n.e.

Ostave iz Gračaca, Štikade i Vrankamena sadržavale su i nekoliko hispanskih primjeraka brončanog novca, uglavnom dobro sačuvanih i s malo tragova optičaja (ukoliko nisu korodirani ili oštećeni vatrom). Unatoč tome, primjerak grada *Emporiae* iz Vrankamena bio je izlisan (Heiss, A. 1870:91, tip 1, ali bronca). U Gračacu su nađena tri primjerka grada *Castulo Tarracensis* (kat. br. 368-370), koji se datiraju u razdoblje između 150. i 100. g. pr. n.e. (*SNG Deutschland* 1968, br. 217-224; *SNG Klagenfurt*, br. 37-39; Vives y Escudero, 1924-26, II, pp. 168-171; *SNG Sweden* 1974, br. 4), između 165. i 80. g. pr. n.e. (García Bellido, M. P. 1982; 206ff; serija VIa), ili jednostavno u 2. st. pr.n.e. (*SNG Cop.* 1979, br. 210-212). Najmlađi novac u blagu iz Štikade bio je iz Betike, Obulco, koji datiraju u 2. st. pr.n.e. (*SNG Cop.* 1979, br. 232-240) ili između 125 i 100. g. pr.n.e. (*SNG Deutschland* 1968, br. 304-305; *SNG Klagenfurt*, br. 51) – slične je primjerke novca prekiavao Acinipo u vrijeme Kvinta Sertorija nakon zauzeća Valencije god. 75. pr.n.e. (Crawford, M. 1985: 347).

Sve ostave tzv. mazinskog tipa mogli bismo dovesti u usku vezu s nekim od rimskih upada na japodski teritorij. Ne vjerujemo da bi to mogao biti pohod Kaja Sempronija Tuditana godine 129. pr. n.e. (*Liv. Per.* LIX; X, 2, 4; Premerstein, *JÖAI*, 10/1907: 264-282; *RE*, 9/1916: 724-727; Wilkes, J. J. 1969: 32-33), ali bi se prisustvo ovog malog broja hispanskih primjeraka novca moglo dovesti u vezu s dolaskom jedinica vojske pod vodstvom D. Junija Bruta, kada su pritekale u pomoć već gotovo poraženom Semproniju Tuditanu, a prije toga sudjelovale su u lusitanskom ratu. U ovom bi slučaju nastalo protuslovlje u dataciji nekih novaca. Godine 119. pr.n.e. izbio je novi sukob između Ilira i Rimljana, koji su ovaj put vodili L. Aurelius Cotta i L. Caecilius Metellus (Wilkes, J. J. 1969:30). Kako je ipak trebalo da prođe određeno vrijeme da hispanki novac uđe u opticaj kod Japoda, to bismo ostave mazinskog tipa mogli smatrati da su skrivene ili za rata godine 119. ili kasnije. O ilirsko-rimskim sukobima je u novije vrijeme pisala i M. Šašel Kos (M. Šašel Kos 1986: 54-75, 98-100, 128-151; *vide s.v. Japodes*: 116/117, 128/129, 123-138/135-139, 142-144/148).

BIBLIOGRAFIJA BIBLIOGRAPHY

- CRAWFORD, M. 1969..... CRAWFORD, M. Roman Republican Coin Hoards. *The Royal Numismatic Society, Special Publications*, 4/1969.
CRAWFORD, M. 1974..... CRAWFORD, M. *Roman Republican Coinage*, I-II. London 1974 (repr. 1983).

- DUKAT, Z. – I. MIRNIK 1976.. DUKAT, Z. – I. MIRNIK. Pre-Roman Coinage on the territory of modern Yugoslavia. *Bulletin Lon*, 13/1976: 175-210.
- GARCÍA-BELLIDO, P. 1982.. GARCÍA-BELLIDO, M. P. *Les monedas de Castulo con escritura indigena. Historia numismatica de una ciudad minera*. Barcelona 1982.
- HEISS, A. 1870..... HEISS, A. *Description générale des monnaies antiques de l'Espagne*. Paris 1870.
- KLEMENC, J. 1936..... KLEMENC, J. Nalazi novca u Jugoslaviji 1910-1936. Résumé: die Münzfunde in Jugoslawien 1910-1936. *Numismatika* (Zagreb), 2-4/1934-36: 124-133.
- MAZARD, J. 1955..... MAZARD, J. *Corpus nummorum Numidiae Mauretaniaeque*. Paris 1955.
- MIRNIK, I. 1981..... MIRNIK, I. Coin Hoards in Yugoslavia. *British Archaeological Reports, International Series*, 95/1981.
- MIRNIK, I. 1987..... MIRNIK, I. Circulation of North African etc. currency in Illyricum. *Arheološki vestnik*, 38/1987, 369-392.
- MUELLER, L. 1861..... MUELLER, L. – C. T. FALBE – J. C. LINDBERG. *Numismatique de l'ancienne Afrique*, I-III. Copenhagen 1861.
- SNG Cop. 1969..... JENKINS, G. K. *Sylloge nummorum graecorum*. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. North Africa, Syrtica – Mauretania. Copenhagen 1969. (No. 42)
- SNG Cop. 1979..... JENKINS, G. K. – A. KROMANN. *Sylloge nummorum graecorum*. The Royal collection of Coins and medals. Danish National Museum. Vol. 43. Spain – Gaul. Copenhagen 1979.
- SNG Deutschland 1968..... *Sylloge nummorum graecorum*. Deutschland. Staatliche Münzsammlung München. I. Heft. Hispania. Gallia Narbonensis. Berlin 1968.
- SNG Klag..... *Sylloge nummorum graecorum*. Sammlung Dreier/Klagenfurt im Landesmuseum für Kärnten, II. Teil. Spanien – Gallien, Keltenländer. Klagenfurt 1984.
- SNG Sweden 1974..... *Sylloge nummorum graecorum*. Sweden I. The collection of His Late Majesty King Gustaf VI. Adolf. The Forbat Collection. Stockholm 1974.
- SVORONOS..... SVORONOS, I. N. *Ta nomismata tou kratous ton Ptolemaion*, I-IV. Athenai 1904-08.
- ŠAŠEL-KOS, M. 1986..... ŠAŠEL-KOS, M. *Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, jadrantom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu*. Ljubljana 1986.
- THOMPSON, M. – O. MØRKHOLM – C. M. KRAAY 1973.. THOMPSON, M. – O. MØRKHOLM – C. M. KRAAY. *An Inventory of Greek Coin Hoards*. ANS, New York 1973.
- VIVES Y ESCUDERO, A.... VIVES Y ESCUDERO, A. *La Moneda Hispanica*. Madrid 1924-26.
- WILKES, J. J. 1969..... WILKES, J. J. *Dalmatia*. London 1969.

CATALOGUE

AESRUDE

1. 79x41x103 mm, 932 g, AMZ Cat.No.10.586 (78)
2. 85x44x55 mm, 677 g, Cat.No.10.587 (18)
3. 67x30x66 mm, 565 g, Cat.No.10.588 (85)
4. 72x27x97 mm, 544 g, Cat.No.10.589 (80)
5. 68x33x67 mm, 435 g, Cat.No.10.590 (133)
6. 53x34x73 mm, 424 g, Cat.No.10.591 (75)
7. 62x25x98 mm, 420 g, Cat.No.10.592 (88)
8. 71x26x73 mm, 420 g, Cat.No.10.593 (91)
9. 63x27x90 mm, 402 g, Cat.No.10.594 (84)
10. 66x25x69 mm, 390 g, Cat.No.10.595 (97)
11. 61x22x74 mm, 370 g, Cat.No.10.596 (76)
12. 64x26x74 mm, 365 g, Cat.No.10.597 (96)
13. 67x22x77 mm, 350 g, Cat.No.10.598 (93)
14. 49x31x67 mm, 340 g, Cat.No.10.599 (132)
15. 67x24x57 mm, 335 g, Cat.No.10.600 (138)
16. 64x25x72 mm, 330 g, Cat.No.10.601 (51)
17. 65x23x61 mm, 310 g, Cat.No.10.602 (90)
18. 70x34x57 mm, 305 g, Cat.No.10.603 (99)
19. 40x31x86 mm, 272 g, Cat.No.10.604 (101)
20. 37x32x63 mm, 270 g, Cat.No.10.605 (92)
21. 55x30x61 mm, 270 g, Cat.No.10.606 (139)
22. 55x26x66 mm, 265 g, Cat.No.10.607 (156)
23. 52x20x42 mm, 252 g, Cat.No.10.608 (47)
24. 50x25x67 mm, 250 g, Cat.No.10.609 (140)
25. 64x22x50 mm, 245 g, Cat.No.10.610 (143)
26. 43x32x56 mm, 235 g, Cat.No.10.611 (45)
27. 50x24x77 mm, 232 g, Cat.No.10.612 (137)
28. 50x27x63 mm, 230 g, Cat.No.10.613 (158)
29. 47x21x56 mm, 220 g, Cat.No.10.614 (131)
30. 52x25x46 mm, 220 g, Cat.No.10.615 (114)
31. 41x27x60 mm, 219 g, Cat.No.10.616 (112)
32. 50x16x80 mm, 215 g, Cat.No.10.617 (141)
33. 67x21x54 mm, 209 g, Cat.No.10.618 (136)
34. 57x21x65 mm, 207 g, Cat.No.10.619 (102)
35. 44x29x66 mm, 202 g, Cat.No.10.620 (106)
36. 51x21x57 mm, 200 g, Cat.No.10.621 (148)
37. 50x29x55 mm, 200 g, Cat.No.10.622 (98)
38. 51x24x52 mm, 190 g, Cat.No.10.623 (135)
39. 47x23x54 mm, 188 g, Cat.No.10.624 (144)
40. 52x20x57 mm, 187 g, Cat.No.10.625 (94)
41. 43x23x51 mm, 187 g, Cat.No.10.626 (117)
42. 53x22x44 mm, 182 g, Cat.No.10.627 (151)
43. 42x28x62 mm, 180 g, Cat.No.10.628 (110)
44. 57x29x40 mm, 180 g, Cat.No.10.629 (104)
45. 47x25x48 mm, 178 g, Cat.No.10.630 (113)
46. 46x24x64 mm, 174 g, Cat.No.10.631 (149)
47. 41x25x64 mm, 172 g, Cat.No.10.632 (146)
48. 40x28x52 mm, 170 g, Cat.No.10.633 (109)
49. 38x24x53 mm, 165 g, Cat.No.10.634 (147)
50. 42x24x54 mm, 160 g, Cat.No.10.635 (159)
51. 54x22x42 mm, 159 g, Cat.No.10.636 (107)
52. 58x22x35 mm, 158 g, Cat.No.10.637 (103)
53. 49x30x34 mm, 158 g, Cat.No.10.638 (105)
54. 40x19x53 mm, 157 g, Cat.No.10.639 (111)
55. 52x26x34 mm, 155 g, Cat.No.10.640 (108)
56. 46x24x29 mm, 155 g, .10.641 (116)
57. 39x23x62 mm, 154 g, Cat.No.10.642 (142)
58. 40x25x57 mm, 154 g, Cat.No.10.643 (49)
59. 35x23x41 mm, 149 g, Cat.No.10.644 (55)
60. 47x21x61 mm, 147 g, Cat.No.10.645 (153)
61. 53x27x37 mm, 147 g, Cat.No.10.646 (152)
62. 41x20x65 mm, 145 g, Cat.No.10.647 (46)
63. 55x18x48 mm, 144 g, Cat.No.10.648 (50)
64. 44x23x49 mm, 140 g, Cat.No.10.649 (44)
65. 46x25x47 mm, 140 g, Cat.No.10.650 (155)
66. 38x25x43 mm, 135 g, Cat.No.10.651 (118)
67. 32x25x43 mm, 135 g, Cat.No.10.652 (157)
68. 50x18x41 mm, 130 g, Cat.No.10.653 (154)
69. 22x35x47 mm, 124 g, Cat.No.10.654 (126)
70. 39x21x52 mm, 116 g, Cat.No.10.655 (163)
71. 37x33x50 mm, 115 g, Cat.No.10.656 (115)
72. 39x21x41 mm, 114 g, Cat.No.10.657 (59)
73. 28x28x35 mm, 114 g, Cat.No.10.658 (164)
74. 36x20x45 mm, 113 g, Cat.No.10.659 (119)
75. 46x13x33 mm, 110 g, Cat.No.10.660 (121)
76. 40x20x49 mm, 109 g, Cat.No.10.661 (42)
77. 39x23x48 mm, 107 g, Cat.No.10.662 (48)
78. 33x23x43 mm, 105 g, Cat.No.10.663 (129)
79. 36x23x38 mm, 105 g, Cat.No.10.664 (130)
80. 38x22x34 mm, 105 g, Cat.No.10.665 (187)
81. 35x21x45 mm, 103 g, Cat.No.10.666 (120)
82. 43x20x40 mm, 99 g, Cat.No.10.667 (58)
83. 36x27x38 mm, 96 g, Cat.No.10.668 (161)
84. 45x17x48 mm, 95 g, Cat.No.10.669 (52)
85. 24x24x42 mm, 92 g, Cat.No.10.670 (56)
86. 37x20x38 mm, 92 g, Cat.No.10.671 (57)
87. 36x18x32 mm, 90 g, Cat.No.10.672 (166)
88. 41x18x35 mm, 88 g, Cat.No.10.673 (41)
89. 29x18x45 mm, 85 g, Cat.No.10.674 (61)
90. 38x25x30 mm, 85 g, Cat.No.10.675 (62)
91. 35x18x43 mm, 84 g, Cat.No.10.676 (165)
92. 43x18x25 mm, 84 g, Cat.No.10.677 (180)
93. 39x22x23 mm, 83 g, Cat.No.10.678 (170)
94. 24x22x45 mm, 82 g, Cat.No.10.679 (128)
95. 34x20x36 mm, 82 g, Cat.No.10.680 (167)
96. 36x25x31 mm, 82 g, Cat.No.10.681 (172)
97. 43x28x18 mm, 82 g, Cat.No.10.682 (160)
98. 25x14x31 mm, 81 g, Cat.No.10.683 (176)
99. 28x26x28 mm, 77 g, Cat.No.10.684 (178)
100. 27x19x42 mm, 75 g, Cat.No.10.685 (60)
101. 42x15x33 mm, 75 g, Cat.No.10.686 (64)
102. 31x21x26 mm, 75 g, Cat.No.10.687 (63)
103. 30x20x40 mm, 73 g, Cat.No.10.688 (177)
104. 26x23x38 mm, 73 g, Cat.No.10.689 (189)
105. 31x20x36 mm, 73 g, Cat.No.10.690 (179)
106. 43x20x31 mm, 72 g, Cat.No.10.691 (173)
107. 34x17x40 mm, 70 g, Cat.No.10.692 (125)
108. 26x23x42 mm, 67 g, Cat.No.10.693 (123)
109. 27x21x33 mm, 67 g, Cat.No.10.694 (175)
110. 31x20x34 mm, 66 g, Cat.No.10.695 (169)
111. 32x16x44 mm, 65 g, Cat.No.10.696 (77)
112. 28x19x41 mm, 65 g, Cat.No.10.697 (186)
113. 38x18x37 mm, 65 g, Cat.No.10.698 (127)
114. 30x18x40 mm, 64 g, Cat.No.10.699 (191)

115. 46x17x30 mm, 63 g, Cat.No.10.700 (174)
116. 26x17x32 mm, 61 g, Cat.No.10.701 (182)
117. 30x18x35 mm, 59 g, Cat.No.10.702 (184)
118. 29x20x32 mm, 59 g, Cat.No.10.703 (124)
119. 27x18x37 mm, 56 g, Cat.No.10.704 (195)
120. 27x19x32 mm, 56 g, Cat.No.10.705 (185)
121. 30x16x43 mm, 54 g, Cat.No.10.706 (181)
122. 25x20x42 mm, 54 g, Cat.No.10.707 (192)
123. 22x26x33 mm, 50 g, Cat.No.10.708 (67)
124. 30x15x48 mm, 49 g, Cat.No.10.709 (188)
125. 24x18x34 mm, 47 g, Cat.No.10.710 (190)
126. 34x13x29 mm, 46 g, Cat.No.10.711 (193)
127. 32x17x42 mm, 45 g, Cat.No.10.712 (66)
128. 23x26x32 mm, 45 g, Cat.No.10.713 (68)
129. 28x15x34 mm, 41 g, Cat.No.10.714 (202)
130. 21x17x34 mm, 41 g, Cat.No.10.715 (205)
131. 25x17x32 mm, 41 g, Cat.No.10.716 (171)
132. 23x21x32 mm, 41 g, Cat.No.10.717 (183)
133. 28x14x30 mm, 41 g, Cat.No.10.718 (201)
134. 26x26x37 mm, 40 g, Cat.No.10.719 (70)
135. 20x23x35 mm, 40 g, Cat.No.10.720 (69)
136. 25x12x34 mm, 40 g, Cat.No.10.721 (200)
137. 22x23x32 mm, 40 g, Cat.No.10.722 (72)
138. 29x16x31 mm, 39 g, Cat.No.10.723 (65)
139. 22x25x28 mm, 39 g, Cat.No.10.724 (204)
140. 24x16x33 mm, 37 g, Cat.No.10.725 (194)
141. 18,5x22x33 mm, 36 g, Cat.No.10.726 (209)
142. 23x13x32 mm, 36 g, Cat.No.10.727 (203)
143. 26x20x30 mm, 35 g, Cat.No.10.728 (208)
144. 24x19x29 mm, 35 g, Cat.No.10.729 (196)
145. 17x14x30 mm, 33 g, Cat.No.10.730 (199)
146. 17x16x32 mm, 32 g, Cat.No.10.731 (197)
147. 21x17x32 mm, 30 g, Cat.No.10.732 (73)
148. 16x12x32 mm, 30 g, Cat.No.10.733 (211)
149. 19x16x31 mm, 30 g, Cat.No.10.734 (206)
150. 19x13x23 mm, 29 g, Cat.No.10.735 (217)
151. 22x13x39 mm, 27 g, Cat.No.10.736 (198)
152. 19x14x28 mm, 26 g, Cat.No.10.737 (207)
153. 14x10x36 mm, 25 g, Cat.No.10.738 (213)
154. 24x23x18 mm, 25 g, Cat.No.10.739 (74)
155. 19x22x26 mm, 24 g, Cat.No.10.740 (210)
156. 19x13x36 mm, 22 g, Cat.No.10.741 (212)
157. 20x13x35 mm, 21 g, Cat.No.10.742 (215)
158. 19x14x25 mm, 20 g, Cat.No.10.743 (216)
159. 23x15x27 mm, 16 g, Cat.No.10.744 (214)
160. 22x17x21 mm, 16 g, Cat.No.10.745 (218)
161. 17x17x24 mm, 13 g, Cat.No.10.746 (221)
162. 22x13x24 mm, 12 g, Cat.No.10.747 (219)
163. 20x10x23 mm, 10 g, Cat.No.10.748 (220)

AES SIGNA TUM

164. Haebelin Pl.4,9 (without central rib) "ramo secco";
81x31x42 mm, 502 g, AMZ Cat.No.10.528 (30)
165. Haebelin Pl.5,4; Garrucci Pl.VII,IX,X,3;
"ramo secco"
92x33x66 mm, 835 g, AMZ Cat.No.10.529 (22)
166. as above, 81x36x54 mm, 676 g, AMZ
Cat.No.10.530 (3)

167. similar, 54x26x71 mm, 405 g, AMZ
Cat.No.10.531 (21)
168. as above, 77x25x53 mm, 350 g, AMZ
Cat.No.10.532 (25)
169. as above, cruciform countermark
46x25x52 mm, 320 g, AMZ Cat.No.10.533 (23)
170. as above, 42x26x51 mm, 258 g, AMZ
Cat.No.10.534 (38)
171. as above, 57x33x48 mm, 255 g, AMZ
Cat.No.10.535 (26)
172. as above, 28x31x41 mm, 140 g, AMZ
Cat.No.10.536 (20)
173. Haebelin Pl.8,3 similar; Garrucci Pl.XII,2-3,
dolphins
63x28x64 mm, 505 g, AMZ Cat.No.10.537 (27)
174. Fishbone decoration, 51x28x44 mm, 385 g,
AMZ Cat.No.10.538 (1)

AES F O R M A T U M, Bars with no decoration, Haebelin Pl.5

175. 67x40x105 mm, 1435 g, Cat.No.10.539 (29),
countermarks, one crescent-shaped, one cruci-
form
176. 96x39x77 mm, 1170 g, Cat.No.10.585 (28)
177. 78x47x70 mm, 1018 g, Cat.No.10.540 (32)
178. 89x45x65 mm, 815 g, Cat.No.10.541 (17)
179. 78x24x89 mm, 795 g, Cat.No.10.542 (36)
180. 82x42x62 mm, 754 g, Cat.No.10.543 (37)
181. 74x45x62 mm, 752 g, Cat.No.10.544 (79)
182. 65x50x50 mm, 713 g, Cat.No.10.545 (7)
183. 60x42x58 mm, 708 g, Cat.No.10.546 (4)
184. 56x42x84 mm, 697 g, Cat.No.10.547 (10)
185. 59x44x84 mm, 651 g, Cat.No.10.548 (5)
186. 78x33x61 mm, 650 g, Cat.No.10.549 (35)
187. 66x44x67 mm, 612 g, Cat.No.10.550 (82)
188. 91x47x46 mm, 610 g, Cat.No.10.551 (53)
189. 61x42x72 mm, 609 g, Cat.No.10.552 (6)
190. 43x42x67 mm, 580 g, Cat.No.10.553 (9)
191. 67x34x55 mm, 574 g, Cat.No.10.554 (86)
192. 91x34x62 mm, 543 g, Cat.No.10.555 (16)
193. 68x42x62 mm, 493 g, Cat.No.10.556 (8)
194. 37x54x72 mm, 485 g, Cat.No.10.557 (95)
195. 52x32x69 mm, 478 g, Cat.No.10.558
(24), countermarks, one crescent-shaped, one
cruciform
196. 54x30x64 mm, 475 g, Cat.No.10.559 (87)
197. 63x38x45 mm, 470 g, Cat.No.10.560 (12)
198. 75x31x56 mm, 450 g, Cat.No.10.561 (33)
199. 63x44x46 mm, 433 g, Cat.No.10.562 (83)
200. 51x38x72 mm, 430 g, Cat.No.10.563 (2)
201. 80x42x28 mm, 390 g, Cat.No.10.564 (54)
202. 54x43x40 mm, 339 g, Cat.No.10.565 (13)
203. 58x35x56 mm, 321 g, Cat.No.10.566 (89)
204. 50x33x48 mm, 315 g, Cat.No.10.567 (145)
205. 62x43x35 mm, 314 g, Cat.No.10.568 (134)
206. 56x38x49 mm, 309 g, Cat.No.10.569 (14)
207. 60x45x44 mm, 304 g, Cat.No.10.570 (100)
208. 52x39x56 mm, 300 g, Cat.No.10.571 (11)
209. 58x39x50 mm, 300 g, Cat.No.10.572 (31)

210. 59x34x46 mm, 282 g, Cat.No.10.573 (81)
 211. 43x29x39 mm, 201 g, Cat.No.10.574 (19)
 212. 34x31x35 mm, 192 g, Cat.No.10.575 (122)
 213. 53x28x50 mm, 160 g, Cat.No.10.576 (150)
 214. 42x22x34 mm, 144 g, Cat.No.10.577 (43)
 215. 28x29x41 mm, 129 g, Cat.No.10.578 (15)
 216. 35x26x32 mm, 110 g, Cat.No.10.579 (168)
 217. 34x34x31 mm, 104 g, Cat.No.10.580 (162)
 218. 30x25x31 mm, 55 g, Cat.No.10.581 (71)
 219. bar with semicircular profile, 23x16x40 mm, 94 g, Cat.No.10.582 (34)
 220. disc, 60 mm, 7 mm thick, 130 g, Cat.No.10.583 (39)
 221. as above, 60 mm, 6 mm thick, 105 g, Cat.No.10.584 (40)

AEGYPTUS

222. Ptolomaeus III Euergetes (247/6-221/20 B.C.)
 Svoronos 993, Pl.XXXV,9 similar (Seleucia ob Orontem, 221-219?)
 AE, 34 mm, 32,95 g.f, Cat.No.9.365
 223. Ptolomaeus IV Philopator (221/20-204/03)
 Svoronos 1193, Pl.XLIII,19 (Crete 218?)
 AE, 27 mm, 16,52 g.f, Cat.No.9.366
 224. Ptolomaeus VI Philometor (181/80-145 B.C.)
 Svoronos 1384, Pl.XLVII,11 (Cleopatra I Syra)
 AE, 24 mm, 14,16 g.f, Cat.No.9.367
 225. as above, AE, 26 mm, 14,05 g, \, Cat.No.9.368
 226. Ptolomaeus VI Philometor (181/80-145 B.C.)
 Svoronos 1424, Pl.XLVIII,10 (168-163 B.C.)
 AE, 31 mm, 23,12 g,|, Cat.No.10.369
 227. as above, AE, 29 mm, 20,05 g,|, Cat.No. 9.370
 228. Ptolomaeus VIII Euergetes II (145-115 B.C.)
 Svoronos p.265,1642, Pl.LVI,18
 AE, 28 mm, 12,58 g.f, Cat.No. 9.371
 229. Ptolomaeus VIII Euergetes II (145-115 B.C.)
 Svoronos 1654, Pl.LVI.19 similar
 AE, 25 mm, 9,70 g,t, Cat.No. 9.372
 230. ?as above, AE, 20x28 mm, 8,57 g,|, Cat.No. 9.373 (fragment)

CARTHAGO

(Carthage mint)

231. c.241-221 (Jenkins), c.250-241 B.C. (Visonà);
SNG Cop 260 var.; thet
 AE, 26x27 mm, 12,25 g,|, Cat.No. 10.769
 232. c.221-210 B.C.; *SNG Cop 307*; AE,21,5 mm
 7,68 g,t, Cat.No. 10.770
 233. as above; AE, 21,5 mm, 6,76 g.f, Cat.No. 10.771
 234. ?as above; AE, 21x22,5 mm, 6,52 g.f, Cat.No. 10.773 (corroded)
 235. ?as above; AE, 21x22 mm, 4,68 g, Cat.No.10.774(corroded)
 236. as above or *SNG Cop 309, thet shin*
 AE, 21x22 mm, 5,38 g,|, Cat.No. 10.772
 237. c.221-210 B.C.; *SNG Cop 324*, Müller 241
 AE, 21x22 mm, 5,82 g,|, Cat.No. 10.775
 238. c.210-202 B.C. (Jenkins), c.215-210 (Visonà);
SNG Cop 355; thet

ZEUGITANAE

- AE, 21,5 mm, 6,65 g,|, Cat.No. 10.776 - may not belong to the hoard
 239. c.200-146 B. C. (Jenkins), c.200-170 B. C. (Visonà), *SNG Cop 409-413*
 AE, 28,5 mm, 24,90 g, \, Cat.No. 10.782
 240. as above; AE, 27x28 mm, 20,44 g,|, Cat.No. 10.783
 241. as above; AE, 27x28 mm, 19,85 g.f, Cat.No. 10.784
 242. as above; AE, 27,5x29,5 mm, 19,35 g.f, Cat.No. 10.785
 243. as above; AE, 28x29 mm, 19,07 g.f, Cat.No. 10.786
 244. as above; AE, 27x28 mm, 18,60 g.f, Cat.No. 10.787
 245. as above; AE, 25,5x26,5 mm, 18,49 g,|, Cat.No. 10.788
 246. as above; AE, 28x29 mm, 18,20 g,t, Cat.No. 10.789
 247. as above; AE, 27x28 mm, 17,90 g,|, Cat.No. 10.790
 248. as above; AE, 26x27,5 mm, 17,80 g.f, Cat.No. 10.791
 249. as above; AE, 27 mm, 17,50 g.f, Cat. No. 10.792
 250. as above; AE, 27x28 mm, 17,73 g.f, Cat.No. 10.793
 251. as above; AE, 26x27 mm, 17,30 g,|, Cat.No. 10.794
 252. as above; AE, 26x27 mm, 17,30 g,t, Cat.No. 10.795
 253. as above; AE, 27x28 mm, 17,23 g.f, Cat.No. 10.796
 254. as above; AE, 27,5x28,5 mm, 16,56 g,|, Cat.No. 10.797
 255. as above; AE, 27x28,5 mm, 16,44 g,t, Cat.No. 10.798
 256. as above; AE, 26,5x28 mm, 16,04 g.f, Cat.No. 10.799
 257. as above; AE, 24,5x27,5 mm, 15,95 g,|, Cat.No. 10.800 (damaged)
 258. as above; AE, 27x28 mm, 14,17 g,t, Cat.No. 10.801
 259. as above; AE, 27x28 mm, 13,92 g,|, Cat.No. 10.802
 260. as above; AE, 27x29 mm, 21,60 g,|, Cat.No. 10.803
 261. as above; AE, 28x29 mm, 20,72 g.f, Cat.No. 10.804
 262. as above; AE, 29x30,5 mm, 20,23 g,t, Cat.No. 10.805
 263. as above; AE, 27x28 mm, 19,73 g.f, Cat.No. 10.806
 264. as above; AE, 26x28 mm, 19,38 g,|, Cat.No. 10.807
 265. as above; AE, 27x28,5 mm, 19,20 g, ?f, Cat.No. 10.808
 266. as above; AE, 27x28 mm, 18,87 g,t, Cat.No. 10.809
 267. as above; AE, 28x29 mm, 18,79 g,|, Cat.No. 10.810

268. as above; AE, 27 mm, 18,63 g,?f, Cat.No. 10.811 (bent)
269. as above; AE, 26,5x28,5 mm, 18,58 g,|, Cat.No. 10.812
270. as above; AE, 27x28 mm, 18,48 g,f, Cat.No. 10.813
271. as above; AE, 26x27 mm, 18,45 g,t, Cat. No. 10.814
272. as above; AE, 26x28 mm, 18,43 g,|, Cat.No. 10.815
273. as above; AE, 26,5x28 mm, 18,35 g,f, Cat.No. 10.816
274. as above; AE, 28,5 mm, 18,24 g,f, Cat. No. 10.817
275. as above; AE, 27,5 mm, 18,19 g,f, Cat. No. 10.818
276. as above; AE, 27x28 mm, 17,99 g,f, Cat.No. 10.819
277. as above; AE, 27x28 mm, 17,93 g,f, Cat.No. 10.820
278. as above; AE, 27x28,5 mm, 17,92 g,f, Cat.No. 10.821
279. As above; AE, 27x28 mm, 17,87 g,T, Cat.No. 10.822
280. As above; AE, 26x28 mm, 17,69 g,f, Cat.No. 10.823
281. As above; AE, 27x29 mm, 17,62 g,f, Cat.No. 10.824
282. As above; AE, 27x28 mm, 17,62 g,f, Cat.No. 10.825
283. As above; AE, 28x29 mm, 17,57 g,f, Cat.No. 10.826
284. As above; AE, 27x28 mm, 17,35 g,f, Cat.No. 10.827
285. As above; AE, 28 mm, 17,13 g, Cat.No. 10.828 (damaged by fire)
286. As above; AE, 27,5 mm, 17,11 g,f, Cat. No. 10.829
287. As above; AE, 27,5x28,5 mm, 17,07 g,f, Cat.No. 10.830
288. As above; AE, 26,5x28 mm, 17,5 g,t, Cat.No. 10.831
289. As above; AE, 28 mm, 16,94 g,f, Cat. No. 10.832
290. As above; AE, 28,5x30 mm, 16,93 g,f, Cat.No. 10.833
291. As above; AE, 27x28 mm, 16,90 g,T, Cat.No. 10.834
292. As above; AE, 27x28,5 mm, 16,87 g,f, Cat.No. 10.835
293. As above; AE, 28x29 mm, 16,82 g,f, Cat.No. 10.836
294. As above; AE, 27x29 mm, 16,81 g,f, Cat.No. 10.837
295. As above; AF, 27x29 mm, 16,72 g,|, C.u.No. 10.838
296. As above; AK, 27 mm, 16,70 g,|, C.u. No. 10.839
297. As above; AE, 26 mm, 16,58 g,|, Cat. No. 10.840
298. As above; AE, 27x28 mm, 16,55 g,f, Cat.No. 10.841
299. As above; AE, 26,5x27,5 mm, 16,50 g,f, Cat.No. 10.842
300. As above; AE, 27x28,5 mm, 16,46 g,f, Cat.No. 10.843
301. As above; AE, 28,5 mm, 16,36 g,f, Cat. No. 10.844
302. As above; AE, 26x28 mm, 16,24 g,f, Cat.No. 10.845
303. As above; AE, 27 mm, 16,17 g,f, Cat. No. 10.846
304. As above; AE, 26,5x27,5 mm, 16,10 g,f, Cat.No. 10.847
305. As above; AE, 28x29 mm, 15,78 g,t, Cat.No. 10.848
306. As above; AE, 28,5 mm, 15,56 g,f, Cat. No. 10.849
307. As above; AE, 26,5 mm, 15,45 g,f, Cat. No. 10.850
308. As above; AE, 27 mm, 15,43 g,f, Cat. No. 10.851
309. As above; AE, 27x28 mm, 15,31 g, ?f, Cat.No. 10.852
310. As above; AE, 27x28,5 mm, 15,12 g,f, Cat.No. 10.853
311. As above; AE, 28x29 mm, 15,02 g,f, Cat.No. 10.854
312. As above; AE, 27,5 mm, 14,56 g,?f, Cat.No. 10.855
313. As above; AE, 28 mm, 14,03 g,f, Cat. No. 10.856
314. As above; AE, 24x27 mm, 11,88 g,j, Cat. No. 10.857 (damaged, corroded)
315. As above; AE, 23x29 mm, 11,58 g,|, Cat.No. 10.858 (damaged)
316. As above; AE, 18x27,5 mm, 11,05 g,f, Cat.No. 10.859 (halved)
317. As above; AE, 17,5x28,5 mm, 7,89 g, Cat.No. 10.860 (halved)
318. As above; AE, 26x27 mm, 17,82 g, ?f, Cat.No. 9.551
319. *SNG Cop.* 410; Müller 244 (pellet underneath the horse) ?
AE, 27x28 mm, 20,16 g,|, Cat.No. 10.861
320. As above; AE, 29x30 mm, 18,25 g,t, Cat.No. 10.862 (broken into two)
321. As above; AE, 28 mm, 18,01 g,f, Cat. No. 10.863 (large pellet)
322. As above; AE, 25,5x27 mm, 17,60 g,f, Cat.No. 10.865 (small pellet)
323. As above; AE, 27x28,5 mm, 17,04 g,f, Cat.No. 10.865 (?double struck)
324. As above; AE, 28,5 mm, 16,65 g,f, Cat. No. 10.866
325. As above; AE, 26x27,5 mm, 15,23 g,|, Cat.No. 10.867
326. As above; AE, 27x28 mm, 14,97 g,f, Cat.No. 10.868
327. *SNG Cop.* 409-413 (pellet between horse's forelegs) •

- AE, 27.5x28.5 mm, 16.70 g,|, Cat.No. 10.869
328. As above; AE, 28 mm, 17.08 g,|, Cat. No. 10.870
329. As above; AE, 19x29 mm, 12.72 g, Cat.No. 10.871 (halved)
330. SNG Cop. 409; Müller 244 (pellet in front of the horse)
AE, 28 mm, 17.95 g,|, Cat.No. 10.872
331. ?As above; AE, 27.5 mm, 21.21 g,t, Cat.No. 10.873
332. SNG Cop 409-314; Müller 245 (? *aleph*)
AE, 28 mm, 22.21 g,|, Cat.No. 10.874
333. As above; AE, 27x28 mm, 20.58 g,|, Cat.No. 10.875(*alePfr*)
334. As above; AE, 27.5x29 mm, 18.95 g,f, Cat.No. 10.876
335. ?As above; AE, 27x28 mm, 18.88 g,|, Cat.No. 10.877
336. As above; AE, 25.5x27mm, 18.33 g,|, Cat.No. 10.878
337. As above; AE, 26x28 mm, 18.06 g,f, Cat.No. 10.879
338. As above; AE, 26 mm, 17.88 g,|
339. ?As above; AE, 27x28.5 mm, 17.55 g,|, Cat. No. 10.881
340. As above; AE, 28x29 mm, 17.47 g,|, Cat.No. 10.882
341. ?As above; AE, 26x27 mm, 17.47 g,f, Cat. No. 10.883
342. As above; AE, 27x28 mm, 17.18 g,|, Cat. No. 10.884
343. ?As above; AE, 27.5x29 mm, 16.72 g,|, Cat.No. 10.885
344. As above; AE, 27.5 mm, 16.28 g,|, Cat.No. 10.886
345. As above; AE, 24x26 mm, 16.22 g,f, Cat.No. 10.887
346. ?As above; AE, 26.5x28.5 mm, 15.88 g,f, Cat.No. 10.888
347. As above; AE, 26x27 mm, 15.82 g,f, Cat.No. 10.889
348. ?As above; AE, 26.5 mm, 15.18 g,|, Cat.No. 10.890
349. As above; AE, 21.5x28 mm, 14.52 g, Cat.No. 10.891 (halved, damaged by fire)
350. ?As above; AE, 27 mm, 13.33 g,|, Cat.No. 10.892
351. SNG Co/ >.409-413; Muller 246 var. (*aleph* underneath, pellet in front of the horse)
AE, 27x28.5 mm, 21.48 g,|, Cat.No. 10.893
352. SNG Cop.409-413; Muller 246 var. (*aleph* underneath, pellet between horse's hind legs)
AE, 26.5x27.5 mm, 16.70 g,f, Cat.No. 10.894
353. SNG Cop.409-413; Muller 248 var. (*phen* underneath the horse)
AE, 29 mm, 18.15 g,f, Cat.No. 10.895
354. SNG Cop.409-314; Muller 249 (*mem* underneath the horse's belly)
AE, 27x29 mm, 18.39 g,f, Cat.No. 10.896
355. As above; AE, 27 mm, 16.09 g,f, Cat. No. 10.89,7
356. SNG Cop.409-413; Muller 250 (*thet* underneath the horse's belly)
AE, 26.5x28 mm, 16.37 g,|, Cat.No. 10.898
357. As above; AE, 28 mm, 18.91 g,f, Cat. No. 10.899
358. ?As above; AE, 27x28 mm, 16.87 g,|, Cat.No. 10.900
359. SNG Cop.409-413 (three-pointed star underneath the horse)
AE, 28x29.5 mm, 16.77 g,|, Cat.No. 10.901
360. As above; AE, 27x28 mm, 16.80 g,t, Cat.No. 10.902
361. SNG Cop.409-413 (unidentified sign under the horse)
AE, 2b.5 mm, 19.20 g,f, Cat.No. 10.903
362. SNG Co£.409-413 (pellet with one ray below under the horse)
AE, 28x29 mm, 18.09 g,t, Cat.No. 10.904
363. SNG Cop .399-400; late 3rd/early 2nd cent.B.C. (Jenkins)
AE, 44x46 mm, 102.94 g,|, Cat.No. 10.777
364. As above; AE, 45x47 mm, 95.69 g,f, Cat.No. 10.778
365. As above; AE, 45x46 mm, 92.58 g,f, Cat.No. 10.779
366. As above; AE, 44x45 mm, 91.64 g, Cat.No. 10.780 (battered specimen)
367. As above; AE, 20x27.5 mm, 20.65 g, Cat.No. 10.781 (fragment)

CASTULO TARRACONENSIS

368. Heiss p.284, Pl.XXXIX,4 ; SNG X7.II,No.39 (c.150-100 B.C.)
AE, 27x29.5 mm, 15.33 g,|, Cat.No. 10.749
369. Heiss p.284, Pl.XXXIX,5 ; SNG S.II,No.39
AE, 24.5x26.5 mm, 12.77 g,|, Cat.No. 10.750
370. As above; AE, 24x27 mm, 13.12 g,/, Cat.No. 10.751

N U M I D I A (CIRTA)

MICIPSA (148-118 B.C.)

371. Mazard 23 (*mem nun* below horse's belly; possibly globule cmk. on Obv)
AE, 26x27 mm, 14.87 g,|, Cat.No. 9.564
372. As above; AE, 24.5x27 mm, 7.03 g,/, Cat.No. 10.752 (badly corroded)
373. Mazard 24 (*mem nun* below horse; bridles in relief)
AE, 26x27 mm, 12.89 g,T, Cat.No. 9.556
374. As above; AE, 24x26 mm, 12.86 g,f, Cat.No. 9.558
375. As above; AE, 23x27 mm, 18.97 g,t, Cat.No. 9.559
376. As above; AE, 26 mm, 14.73 g,|, Cat. No. 9.560
377. As above; AE, 26x27 mm, 14.28 g,|, Cat.No. 9.561
378. As above; AE, 26 mm, 15.41 g,|, Cat. No. 9.562

379. As above; AE, 26 mm, 14.04 g,f, Cat.No.9.565
380. Mazard - ;Miiller - (*he thau* below horse; globule upon horse's belly
AE, 25x27 mm, 13.38 g,f, Cat.No. 9.557
381. Mazard 33 var. (*mem ««»*, underneath the horse; globule upon belly)
AE, 24x26 mm, 13.16 g,f, Cat.No. 9.555
382. As above; AE, 26x27 mm, 15.23 g,\, Cat.No. 9.563
383. PMazard 37 (*gimel nun* underneath the horse belly)
AE, 25x26 mm, 11.71 g,|, Cat.No. 9.424
384. As above; AE, 21.5x25.5 mm, 11.98 g,t, Cat.No. 9.753 (damaged)
385. ?Mazard 45 (no bridles)
AE, 26x28 mm, 14.77 g,|, Cat.No. 9.421
386. As above; AE, 26x28 mm, 12.19 g,f, Cat.No. 9.422
387. As above; AE, 25x27 mm, 15.15 g,f, Cat.No. 9.427
388. As above; AE, 26 mm, 16.46 g,f, Cat.No. 9.428
389. As above; AE, 26x29 mm, 15.09 g,f, Cat.No. 9.430
390. As above; AE, 25 mm, 14.19 g,/, Cat. No. 9.471
391. As above; AE, 24x26 mm, 12.08 g,f, Cat.No. 9.476
392. As above; AE, 26x27 mm, 13.17 g,|, Cat.No. 9.477
393. As above; AE, 25x26 mm, 14.21 g,|, Cat.No. 9.478
394. As above; AE, 25x26 mm, 15.54 g,/, Cat.No. 9.480
395. As above; AE, 24x26 mm, 15.41 g,f, Cat.No. 9.482
396. As above; AE, 24x25 mm, 12.65 g,|, Cat.No. 9.483
397. As above; AE, 26x27 mm, 15.34 g,/, Cat.No. 9.484
398. As above; AE, 24x25 mm, 11.83 g,t, Cat.No. 9.485
399. As above; AE, 25x29 mm, 15.45 g,/, Cat.No. 9.490
400. A» above; AE, 25x26 mm, 15.31 g,|, Cat.No. 9.493
401. As above; AE, 25x26 mm, 12.02 g,|, Cat.No. 9.494
402. As above; AE, 24x26 mm, 9.59 g,|, Cat.No. 9.497
403. As above; AE, 23x26 mm, 11.08 g,/, Cat.No. 9.498
404. As above; AE, 26 mm, 12.16 g,t, Cat.No. 9.499
405. As above; AE, 26 mm, 10.31 g,f, Cat.No. 9.500
406. As above; AE, 26x27 mm, 9.87 g,|, Cat.No. 9.501
407. As above; AE, 26x27 mm, 15.20 g,|, Cat.No. 9.502
408. As above; AE, 23x26 mm, 13.22 g,\, Cat.No. 9.503
409. As above; AE, 22x26 mm, 9.82 g,|, Cat. No. 9.504 (damaged)
410. As above; AE, 25x27 mm, 13.67 g,|, Cat.No. 9.511
411. As above; AE, 25x26 mm, 11.52 g,f, Cat.No. 9.515
412. As above; AE, 27x29 mm, 18.26 g,|, Cat.No. 9.517
413. As above; AE, 23x26 mm, 10.45 g,f, Cat.No. 9.519
414. As above; AE, 21x27 mm, 9.32 g,|, Cat. No. 9.520 (damaged, corroded)
415. As above; AE, 25x26 mm, 10.03 g,|, Cat.No. 9.522
416. As above; AE, 24x27 mm, 16.08 g,|, Cat.No. 9.524
417. As above; AE, 24x26 mm, 11.10 g,|, Cat.No. 9.525
418. As above; AE, 24x26 mm, 15.22 g,|, Cat.No. 9.526
419. As above; AE, 25x26 mm, 16.20 g,f, Cat.No. 9.527
420. As above; AE, 26x27 mm, 16.58 g,f, Cat.No. 9.529 (double strike)
421. As above; AE, 23x26 mm, 10.31 g,f, Cat.No. 9.530
422. As above; AE, 24x26 mm, 12.27 g,f, Cat.No. 9.531
423. As above; AE, 26x27 mm, 14.91 g,/, Cat.No. 9.533
424. As above; AE, 25x27 mm, 17.35 g,|, Cat.No. 9.543
425. As above; AE, 25 mm, 13.09 g, Cat.No. 9.544
426. As above; AE, 27x29 mm, 8.95 g, Cat.No. 9.545
427. As above; AE, 24x27 mm, 13.74 g,|, Cat.No. 9.546
428. As above; AE, 25x26 mm, 12.45 g, Cat.No. 9.547
429. As above; AE, 23x26 mm, 12.70 g, Cat.No. 9.548
430. As above; AE, 27x28.5 mm, 15.98 g, Cat.No. 9.549(damaged by fire)
431. ?As above; AE, 25x26 mm, 12.38 g,|, Cat.No. 9.577
432. As above; AE, 20.5x27 mm, 10.40 g,/, Cat.No. 10.754
433. As above; AE, 18x26.5 mm, 10.10 g,|, Cat.No. 10.755 (halved)
434. As above; AE, 16.5x26.5 mm, 7.95 g,/, Cat.No. 10.756 (halved)
435. As above; AE, 25.5x27 mm, 11.46 g,/, Cat.No. 10.762.
436. ?As above; AE, 24x26 mm, 11.55 g,|, Cat.No. 10.763 (damaged)
- 436a. As above; AE, 25x26 mm, 11.16 g,t, AM Split, pres.by the director of the Gračac Secondary School in 1926.

- 436b. As above; AE, 25x26 mm, 9.50 g,f, AM Split, pres.yb the director of the Secondary School at Gračac in 1926.
437. Mazard 45 (horse unbridled)
AE, 25x26 mm, 11.06 g,/, Cat.No. 9.516
438. As above; AE, 25x27 mm, 14.16 g,/, Cat.No. 9.518
439. As above; AE, 24x25 mm, 12.89 g,|, Cat.No. 9.523
440. Mazard 45/46 var. (globule Cmk. on Obv.)
AE, 25 mm, 11.24 g,|, Cat.No. 9.510
441. Mazard 46 (bridles in relief) AE, 27x29 mm, 17.68 g,t, Cat.No. 9.417
442. ?As above; AE, 24x25 mm, 13.97 g,f, Cat.No. 9.420
443. As above; AE, 24x26 mm, 14.09 g,|, Cat.No. 9.425
444. As above; AE, 25x26 mm, 15.60 g,|, Cat.No. 9.460
445. As above; AE, 26x27 mm, 15.89 g,/, Cat.No. 9.461
446. As above; AE, 25x26 mm, 10.87 g,f, Cat.No. 9.462
447. As above; AE, 26x28 mm, 17.08 g,|, Cat.No. 9.463
448. As above; AE, 17x18 mm, 14.62 g,|, Cat.No. 9.466
449. As above; AE, 26x27 mm, 16.33 g,f, Cat.No. 9.469
450. As above; AE, 26x27 mm, 13.53 g,|, Cat.No. 9.488
451. As above; AE, 26x27 mm, 12.34 g,|, Cat.No. 9.489
452. As above; AE, 25x26 mm, 12.01 g,/, Cat.No. 9.492
453. As above; AE, 22x25 mm, 9.68 g,/, Cat. No. 9.495 (chipped rim)
454. As above; AE, 23x27 mm, 17.12 g,f, Cat.No. 9.506
455. As above; AE, 26x28 mm, 16.68 g,|, Cat.No. 9.507
456. As above; AE, 26x27 mm, 13.64 g,f, Cat.No. 9.508
457. As above; AE, 26x28 mm, 12.88 g,t, Cat.No. 9.514
458. As above; AE, 25x26 mm, 11.40 g,/, Cat.No. 9.528
459. As above; AE, 26x27 mm, 15.60 g,f, Cat.No. 9.542
460. As above; AE, 23x26 mm, 11.72 g,/, Cat.No. 9.757
461. As above; AE, 25x27 mm, 12.23 g,t, Cat.No. 10.758
462. As above; AE, 18.5x26.5 mm, 10.73 g,t, Cat.No. 10.759 (halved)
463. As above; AE, 19x26 mm, 8.77 g,/, Cat.No. 10.760 (halved)
464. Mazard 46 (bridles incuse)
AE, 25x26 mm, 12.95 g,|, Cat.No. 9.429
465. Mazard 50 (pellet underneath horse's belly in relief)
AE, 25x27 mm, 14.13 g,/, Cat.No. 9.374
466. As above; AE, 25x27 mm, 12.49 g,/, Cat.No. 9.375
467. As above; AE, 26 mm, 13.28 g,/, Cat. No. 9.376
468. As above; AE, 23x26 mm, 14.25 g,f, Cat.No. 9.380
469. As above; AE, 26x27 mm, 12.02 g,f, Cat.No. 9.382
470. As above; AE, 24x26 mm, 13.51 g,f, Cat.No. 9.384
471. As above; AE, 24x28 mm, 13.28 g,|, Cat.No. 9.385
472. As above; AE, 26x28 mm, 18.55 g,|, Cat.No. 9.386
473. As above; AE, 26x27 mm, 13.63 g,/, Cat.No. 9.387
474. As above; AE, 25x27 mm, 15.90 g,f, Cat.No. 9.388
475. As above; AE, 24x26 mm, 13.08 g,f, Cat.No. 9.389
476. As above; AE, 26x28 mm, 14.72 g,/, Cat.No. 9.391
477. As above; AE, 25x27 mm, 14.24 g,t, Cat.No. 9.394
478. As above; AE, 26x27 mm, 15.51 g,t, Cat.No. 9.395
479. As above; AE, 25 mm, 9.74 g,/, Cat.No. 9.396
480. As above; AE, 24x26 mm, 10.10 g,t, Cat.No. 9.397
481. As above; AE, 25x27 mm, 14.22 g,f, Cat.No. 9.399
482. As above; AE, 26x28 mm, 15.37 g,f, Cat.No. 9.400
483. As above; AE, 25x26 mm, 10.46 g,|, Cat.No. 9.401
484. As above; AE, 22x25 mm, 11.08 g,f, Cat.No. 9.402
485. As above; AE, 24x27 mm, 11.33 g,/, Cat.No. 9.403
486. As above; AE, 26x27 mm, 13.33 g,|, Cat.No. 9.404
487. As above; AE, 26x27 mm, 13.67 g,/, Cat.No. 9.406
488. As above; AE, 24x25 mm, 13.68 g,|, Cat.No. 9.407
489. As above; AE, 25x27 mm, 13.89 g,|, Cat.No. 9.408
490. As above; AE, 26x28 mm, 14.07 g,|, Cat.No. 9.409
491. As above; AE, 24x27 mm, 14.15 g,f, Cat. No. 9.410
492. As above; AE, 24x26 mm, 14.50 g,/, Cat.No. 9.411
493. As above; AE, 26x27 mm, 14.95 g,f, Cat.No. 9.412
494. As above; AE, 26 mm, 15.41 g, j, Cat.No.9.415
495. As above; AE, 24x26 mm, 16.28 g,/, Cat.No. 9.418

496. As above; AE, 26x27 mm, 16.63 g,f, Cat.No. 9.431
497. As above; AE, 24x26 mm, 14.75 g,f, Cat.No. 9.433
498. As above; AE, 25x27 mm, 12.40 g,f, Cat.No. 9.435
499. As above; AE, 26x27 mm, 11.03 g,|, Cat.No. 9.436
500. As above; AE, 26 mm, 12.25 %,|, Cat.No. 9.437
501. As above; AE, 25x28 mm, 15.64 g,f, Cat.No. 9.441
502. As above; AE, 25x27 mm, 13.58 g,|, Cat.No. 9.443
503. As above; AE, 25x26 mm, 12.90 g,T, Cat.No. 9.445
504. As above; AE, 24x26 mm, 12.47 g,/, Cat.No. 9.446
505. As above; AE, 25x27 mm, 14.38 g,f, Cat.No. 9.450
506. As above; AE, 26x27 mm, 13.87 %,J, Cat.No. 9.451
507. As above; AE, 26x27 mm, 15.15 g,|, Cat.No. 9.452
508. As above; AE, 27x28 mm, 16.77 g,|, Cat.No. 9.453
509. As above; AE, 26x27 mm, 15.45 g,|, Cat.No. 9.456
510. As above; AE, 26x28 mm, 15.78 g,|, Cat.No. 9.457
511. As above; AE, 24x27 mm, 14.07 g,f, Cat.No. 9.459 (two pellets)
512. As above; AE, 25x28 mm, 14.37 g,f, Cat.No. 9.464 (one pellet)
513. As above; AE, 23x26 mm, 10.85 g,f, Cat.No. 9.465
514. As above; AE, 26x27 mm, 13.54 g,|, Cat.No. 9.467
515. As above; AE, 26 mm, 10.03 g,f, Cat.No. 9.468
516. As above; AE, 26x27 mm, 16.55 g,f, Cat.No. 9.473
517. As above; AE, 25x27 mm, 13.62 g,/, Cat.No. 9.474
518. As above; AE, 26x27 mm, 14.33 g,f, Cat.No. 9.475
519. As above; AE, 26 mm, 14.28 g,|, Cat.No. 9.481
520. As above; AE, 25x27 mm, 16.28 g,|, Cat.No. 9.486
521. As above; AE, 25x26 mm, 11.74 g,t, Cat.No. 9.487
522. As above; AE, 26x27 mm, 13.84 g,|, Cat.No. 9.491
523. As above; AE, 23x25 mm, 11.46 g,|, Cat.No. 9.505
524. As above; AE, 25x26 mm, 14.68 g,|, Cat.No. 9.532
525. As above; AE, 26x28 mm, 15.00 g,f, Cat.No. 9.534
526. As above; AE, 25x26 mm, 13.10 g,/, Cat.No. 9.535
527. As above; AE, 26x27 mm, 18.20 g,|, Cat.No. 9.537
528. As above; AE, 22x27 mm, 11.09 g,/, Cat.No. 9.539
529. As above; AE, 25x27 mm, 13.42 g,^l, Cat.No. 9.377 (no bridles)
530. ?As above; AE, 24x26 mm, 11.91 g,f, Cat.No. 9.378
531. As above; AE, 24x25 mm, 13.61 g,|, Cat.No. 9.379
532. As above; AE, 24x26 mm, 12.02 g,|, Cat.No. 9.398
533. As above; AE, 26x27 mm, 13.73 g,t, Cat.No. 9.423
534. As above; AE, 25x28 mm, 11.40 g,f, Cat.No. 9.381 (with or without bridles)
535. As above; AE, 25x26 mm, 12.80 g,/, Cat.No. 9.383
536. As above; AE, 25 mm, 12.25 g,|, Cat.No. 9.392
537. As above; AE, 26 mm, 13.62 g,f, Cat.No. 9.405
538. ?As above; AE, 25 mm, 12.45 g,/, Cat.No. 9.413
539. As above; AE, 26x28 mm, 16.05 g,/, Cat.No. 9.414
540. As above; AE, 26x27 mm, 15.67 g,/, Cat.No. 9.416
541. As above; AE, 26x28 mm, 15.13 g,|, Cat.No. 9.426
542. As above; AE, 25x27 mm, 14.26 g,/, Cat.No. 9.432
543. As above; AE, 25x27 mm, 12.55 g,f, Cat.No. 9.434
544. As above; AE, 27 mm, 13.86 g, f, Cat.No. 9.438
545. As above; AE, 25x27 mm, 15.85 g,/, Cat.No. 9.439
546. As above; AE, 26 mm, 12.18 g,t, Cat.No. 9.442
547. As above; AE, 24x27 mm, 12.47 g,/, Cat.No. 9.444
548. As above; AE, 26x27 mm, 12.05 g,f, Cat.No. 9.447
549. As above; AE, 26 mm, 14.38 g,/, Cat.No. 9.448
550. As above; AE, 26x28 mm, 15.06 g,f, Cat.No. 9.449
551. As above; AE, 26x28 mm, 15.66 g,f, Cat.No. 9.454
552. As above; AE, 25 mm, 11.20 g,f, Cat.No. 9.455
553. As above; AE, 25x26 mm, 10.60 g,f, Cat.No. 9.458
554. As above; AE, 25x26 mm, 15.08 g,/, Cat.No. 9.470
555. As above; AE, 25x26 mm, 16.12 g,/, Cat.No. 9.479

556. As above; AE, 25x26 mm, 12.81 g,j, Cat.No. 9.496
557. ?As above; AE, 26x28 mm, 13.96 g,/, Cat. No. 9.509
558. As above; AE, 24x25 mm, 12.93 g,f, Cat. No. 9.536
559. As above; AE, 26x27 mm, 12.82 g,!, Cat.No. 9.538
560. As above; AE, 27x28 mm, 13.88 g,|, Cat.No. 9.540
561. As above; AE, 24x25 mm, 13.26 g,f, Cat.No. 9.541
562. As above; AE, 26x27.5 mm, 10.32 g,/, Cat.No. 10.761
563. Mazard 56 (pellet below horse; globule upon horse's belly) AE, 26 mm, 15.72 g,f, Cat.No. 9.472 (with bridles)
564. ?As above; AE, 25x26 mm, 10.91 g,f, Cat.No. 9.390
565. As above; AE, 26x27 mm, 12.68 g,|, Cat.No. 9.393
566. As above; AE, 26 mm, 11.78 g,f, Cat.No. 9.419
567. As above; AE, 25x26 mm, 12.37 g,|, Cat.No. 9.440
568. As above; AE, 25x26 mm, 12.25 g,f, Cat.No. 9.567
569. Mazard 56 var. (globule upon horse's belly) AE, 25x27 mm, 12.58 g,|, Cat.No. 9.512
570. As above; AE, 26x27 mm, 12.51 g,t, Cat.No. 9.513
571. As above; AE, 25x27 mm, 11.74 g,|, Cat.No. 9.550
572. As above; AE, 26x28 mm, 13.79 g,f, Cat.No. 9.576
573. As above; AE, 24x26 mm, 16.24 g,|, Cat.No. 9.578
574. As above; AE, 25x27 mm, 12.58 g,f, Cat.No. 9.579
575. Mazard fig.55 var. (Ammon's head in rectangular frame cmk. upon horse's belly; right below branch cmk.) AE, 19x27 mm, 14.87 g,/, Cat.No. 9.521 (halved and broken)
576. Mazard fig.55 (Ammon's head in rectangular frame cmk. upon horse's belly; pellet underneath) AE, 25x26 mm, 11.90 g,j, Cat.No. 9.566
577. As above; AE, 26x27 mm, 14.11 g,f, Cat.No. 9.568
578. As above; AE, 26x27 mm, 9.64 g,t, Cat.No. 9.569
579. As above; AE, 26x27 mm, 14.53 g,|, Cat.No. 9.570
580. Mazard fig.55; AE, 26 mm, 13.72 g,|, Cat.No. 9.571 (no pellet)
581. As above; AE, 25x26 mm, 11.54 g,|, Cat.No. 9.572
582. As above; AE, 25x27 mm, 15.20 g,f, Cat.No. 9.573
583. As above; AE, 25x26 mm, 13.31 g,f, Cat. No. 9.574
584. As above; AE, 27x29 mm, 19.13 g,f, Cat.No. 9.575
585. ?As above; AE, 24x26 mm, 10.40 g,/, Cat.No. 10.764
586. Mazard 53 (cmk. above horse; pellet below. bridles) AE, 25x26 mm, 11.70 g,|, Cat.No. 9.552
587. Mazard 69 (head diademed; star above horse, three pellets below) AE, 25x26 mm, 9.76 g,|, Cat.No. 9.553
588. Similar (no pellets); AE, 25x26 mm, 13.91 g, t, Cat.No. 9.554
589. Very corroded specimen; AE, 25x26.5 mm, 9.25 g,f, Cat.No. 10.765
590. As above; AE, 24x27 mm, 12.90 g,f, Cat.No. 10.766
591. As above; AE, 17x25 mm, 6.64 g,f, Cat. No. 10.767 (halved, damaged by fire)

ROMA

592. Uncial *as*, D'Ailly II,1,pp. 133ff; Grueber p.47,373ff. Rome c.217-197 B.C.; AE, 31x35 mm, 25.70 g,/, Cat.No. 2.507
593. As above; AE, 29.5x31.5 mm, 19.85 g,-^, Cat.No. 2.508
594. AS, Rome, c.206-196 B.C.; Grueber 55, 461; Crawford 113,2 AE, 26x27.5 mm, 10.36 g,^, Cat.No. 2.509

ORNAMENTS

- 595-614. bows of late La Tène pins (6), two buttons, handles of metal vesseles, bronze plaques, etc.

OPIS TABLI

DESCRIPTION OF PLATES

Table 1-9 - Brojevi na tablama odgovaraju brojevima kataloga.

Plates 1-9 - Numbe on plates correspond to those of the Catalogue

SUMMART

COIN HOARDS FROM CROATIA

V.

THE 1926 GRAČAC HOARD

The very first mention of the important hoard of Gračac can be found in a note by B. Saria (*NZ*, 20/1927: 12) and later it was listed by J. Klemenc in his article dealing with various coin hoards unearthed on the territory of Yugoslavia between 1910 and 1936 (Klemenc 1936: 126-127). It has been frequently mentioned ever since in numismatic literature (Crawford 1969: 79, No. 145; Thompson - Mrfrkholm - Kraay 1973: 81, No. 569; Dukat and Mirnik 1976: 200, Pl. VI-VII, fig. 5; Mirnik 1981: 38, No. 24; Crawford 1985: 222, 321).

The Gračac hoard was found in the garden of Ilija Čiča in mid-May 1926 (not 1925 as quoted by Klemenc and all the other authors; it must have been a misprint he had overlooked) as he was trying to enlarge it. It seems that it was a pot burial, containing c. 60 kilogrammes of *aes rude* (Cat. Nos. 1-163), *aes signaturu* (164-174) and *formatum* (175-221) and of various bronze coins as well as a few ornaments. The pot was covered with a stone slab and there were also several bone fragments lying in the earth, thought to be human by the local population. Soon after the discovery the finder notified the local authorities, so that the news reached the Archaeological-Historical National Museum, as the Archaeological Museum in Zagreb was called at that time, on May 15, 1926 (AMZ Archives, Act No. 66/1926). Its Director V. Hoffiller (1878-1954) undertook a trip to Gračac on May 27, 1926 and inspected the hoard in the same afternoon at the community building where the finder had deposited it. The price was soon agreed upon and on the following day the entire hoard was packed and loaded on the train for Zagreb. A few days later V. Hoffiller informed all the editors of various Zagreb newspapers about the discovery (AMZ Archives, Act. No. 77/1926, June 1, 1926).

It is of great importance to know whether the Gračac treasure reached the museum intact. There are however some doubts about this - two specimens (Cat. Nos. 364a-b) were presented by the director of the secondary school at Gračac to the Archaeological Museum in Split, where I. Marović was kind enough to show them to me a few years ago. Whether more material was dispersed or not remains obscure.

After having been treated in the museum laboratory, the Gračac hoard was entrusted by V. Hoffiller to J. Klemenc (1898-1929) at that time one of the keepers of the museum and the only one to replace, to a certain extent, the ailing and retired J. Brunšmid (1858-1929), a numismatist of world fame and publisher of the Mazin hoard of 1896. Klemenc sorted the coins according to Müller and Heiss, took the measures and weights and partly catalogued them (Egyptian and the major part of Numidian coins, Inventory of Greek Coins, Cat. Nos. 9.365-9.579). He intended to publish the hoard in detail, but failed to do so, because when the Second World War reached Yugoslavia in 1941 Klemenc suddenly abandoned his appointment as keeper in Zagreb and left for his estate in Slovenia in order to continue his career 1946 as Professor of Classical Archaeology at the University of Ljubljana and the excavator of the invaluable Roman necropolis at

Šempeter near Celje/*Celeia*. Few of his notes dealing with the Gračac hoard have survived, the lists are entirely missing or might still be among his papers in Ljubljana. All the labels are preserved, except for those relating to *aes rude* and *formatum/signatum*. Thus this hoard has remained unpublished.

In 1947 the entire numismatic collection of the Zagreb Archaeological Museum was deposited in the vaults of a bank, where it remained until 1966, when it was finally transported to the Vranyczany Palače, the actual seat of the museum since 1947. Unfortunately during the packing, unpacking and removal, some of the material from Gračac spilled out from the paper-bags and partly got mixed with some parts of the Mazin hoard. It was therefore my task to identify the *aes rude* and some of the coins from Gračac and to return to them the proper labels. The entire material had to be checked for dimensions and weights, particularly the *aes rude* where the original labels were missing. The ornaments have unfortunately not yet been identified. The number of existing pieces corresponded to the numbers given by Klemenc: 221 *aes rude, signatum* and *formatum* (Cat. Nos. 1-221), three reduced Roman *asses* (Cat. Nos. 592-594), 137 coins of Carthage (Cat. Nos. 231-367; 127 according to Klemenc, among which there are four of the huge piece struck towards the end of Carthaginian series, Cat. Nos. 365-366); 222 Numidian issues of Micipsa (Cat. Nos. 371-591; according to Klemenc 203) three coins of *Castulo Tarraconensis* (Cat. Nos. 368-370), nine Egyptian Ptolemaic bronze coins (Cat. Nos. 222-230), whereas, as has already been mentioned, the twenty-odd fragments of ornaments - six bows of late La Tène pins, two buttons, handles of vessels, bronze plaques etc. - have not been identified. Finally all the uncatalogued pieces were catalogued (Nos. 10.528-10.904) in the Inventory of the Roman Republican Coins of the Archaeological Museum in Zagreb. Concerning the state of preservation one ought to emphasize that almost all the coins are corroded and/or worn.

The burial date of the Gračac hoard cannot be discussed apart from the rest of the hoards with similar contents concentrated in a relatively narrow defined region (eastern Lika and western Bosnia, along the valleys of the Lika, Una, Unac, Zrmanja, where the ancient trade-routes lead from the Adriatic coast into the hinterland) which was once populated by the Japodic tribes. Individual finds of similar coins (North African, Italian, Hispanic, Syracusan etc.) are also widely spread in the same region. The authors differ in the dating of the Japodic hoards of the so-called Mazin type. M. Thompson believed that most of them were buried in the late 2nd. cent. B. C. (M. Thompson *et alii* 1973:81). The Gračac hoard was set to c. 100 B. C. by Klemenc. For the Mazin treasure itself there are various opinions expressed by the many authors who have tackled the question. According to them the burial date varies from 100 B. C. (Willers, Crawford, Kurz), 90 B. C. (Haeblerlin), 89 B. C. (Brunšmid, Bahrfeldt), c. 90/80 B. C. (Marić), 80 B. C. (Mazard); early 1st cent. B. C. (Thomsen) etc. The dating by Brunšmid and Bahrfeldt was based on coins struck by Ptolemy X Soter II (117-81) between 117 and 111 when his co-ruler was Cleopatra III (BMC, p. 106, Nos. 27-30, 32-35) and a semiuncial *as* of *Luceria*, which at that time was considered as having been issued before the *lex Plautia - Papiria* of 89 B. C. Already Brunšmid re-attributed the coins of Ptolemy X as those of Ptolemy VI (AMZ, Cat. Nos. 3892-3897, 3900-3904, 3908), as soon as he had the Svoronos' corpus in his hand (Svoronos, I. N. 1904-08). On the other hand, the Roman *as* (AMZ, Cat. No. 133), can now be dated to B. C. 211-218 or even later (Crawford, M. 1983, No. 97/28) and ceases to exist as the *terminus post quem* for the entire hoard of Mazin. Had it not been for the *as* of *Luceria*, both Brunšmid and Bahrfeldt would have agreed that the

hoard had been buried twenty years earlier, i.e. c. 110 B. C. The Obrovac hoard was set to the early 1st cent. B. C. by E. Pegan, whereas the Štikada hoard was dated to 75 B. C. by M. J. Priče (*CH*, 5/1979:17, No. 57). I have tried to discuss these problems elsewhere (Mirnik 1987).

The coins of Carthage are quite inappropriate for dating, having been quite worn by long time in circulation. On the other hand, the coins of Micipsa are relatively well preserved, unless corroded because of the poor quality of metal, which sometimes contains a high percentage of lead. These coins were not issued after 118, B. C., the year of the death of Micipsa.

Three of the hoards contained also a few Hispanic issues, chiefly well preserved, with few traces of circulation. Only the coin of *Emporiae* from Vrankamen (Heiss, A. 1870:91, type, 1, but bronze) was worn. In Gračac there were three specimens of *Castulo Tarraconensis* (Cat. Nos. 368-370), which are usually dated to: between 150 and 100 B. C. (*SNG Deutschland* 1968, Nos. 217-224; *SNG Klagenfurt*, Nos. 37-39; *SNG Sweden* 1974, No. 4); between 165 and 80. B. C. (García Bellido, M. P. 1982: 206ff, series Via); or just to the second cent. B. C. (*SNG Cop.* 1979, Nos. 210-212). The most recent coin in the Štikada hoard was struck in *Baetica* — Obulco Porcuna, also dated to the 2nd cent. B. C. (*SNG Cop.* 1979, Nos. 232-240), or between 125 and 100 B. C. (*SNG Deutschland* 1968, Nos. 304-305; *SNG Klagenfurt*, No. 51) - similar specimens were overstruck by Acinipo in the times of Quintus Sertorius, after the occupation of *Valentia* in 75 B. C. (Crawford, M. 1985: 347).

Ali coin hoards of the Mazin type could be brought into connection with one of the Roman military actions against the Japodes. It is not probable that this was the conflict in which the Roman army was led by the consul C. Sempronius Tuditanus in 129 B. C. (*Liv.*, Per. LIX; X, 2, 4; Premerstein, /Ö4/, 10/1907: 264-282; *RE*, 9/1916: 724-727; Wilkes, J. J. 1969: 32-33), but it is possible that the Hispanic coins were brought into these regions by the troops under D. Junius Brutus, which had fought in the Lusitanian war. In this case a discrepancy between the dating of the coins and the year of this war might arise. In 119 B. C. there was a renewed conflict between the Romans and the Illyrians, and the Romans were led by L. Aurelius Cotta and L. Caecilius Metellus (Wilkes, J. J. 1969:30). As some time was needed for the Hispanic coins to enter into circulation among the Japodes, one could conclude that the hoards of the Mazin type might have been buried during this war or later.

Translated by Ivan Mirnik
Rukopis primljen 8.DC.1986.

VI.

SKUPNI NALAZ ZLATNOG NOVCA XV - XVI. STOLJEĆA IZ
DEVČIĆ-DRAGE

UDK 737.122.1(497.13) »14/15«

Izvorni znanstveni rad

Godine 1864. iskopano je blago u Devčić-dragi, ispod kamene ploče. Od devet zlatnika, koliko je po svojoj prilici sadržavalo, sedam je ušlo u sastav numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu. Zlatnici pripadaju Austriji, Firenci, Mlecima i Ugarsko; a skriveni su negdje nakon godine 1535., kad je, kako se čini, nastala firentinska zlatna škuda. Ostava je identificirana prema starim muzejskim inventarima iz pera Mijata Sabljara (1790-1865), jednog od prvih kustosa Narodnog muzeja u Zagrebu.

Pomnim proučavanjem najstarijih sačuvanih inventara numizmatičke zbirke nekadašnjeg Narodnog muzeja u Zagrebu možemo doći do vrlo važnih podataka o genezi ove velike zbirke. U rubrici »darovani ili kupljeni« gotovo su uvijek unesena imena brojnih darovatelja, i vrlo malog broja onih koji su muzeju prodavali stari novac u vremenu od 1828, pa sve do godine 1865. Valja spomenuti da je numizmatička zbirka imala još jedan stariji inventar, te su brojevi toga inventara unašani i u ovaj inventar. Njegov je sastavljač bio major u mirovini Mijat Sabljar (Dubica, 5. V. 1790 - Zagreb, 21. XII. 1865.), kustos Narodnog muzeja¹. Još kao pitomac Vojne akademije u Bečkom Novom Mjestu isticao se osobitim krasopisom². Odlično je crtao prostom rukom, pa tako i geodetske snimke terena, tlocrte utvrda i zemljopisne karte i si. što mu je postalo i glavnim zvanjem. Nakon umirovljenja god. 1840, ovaj vanredno marljiv čovjek postaje kustosom Nugentova muzeja na Trsatu god. 1842, da bi od 1843. god. sve do smrti bio usko vezan za zagrebački Narodni muzej. Sabljarove su zasluge ogromne, i nema niti jedne zbirke u muzejima, nastalim o-samostaljenjem pojedinih muzejskih odjela, kojima temelje nije udario Mijat Sabljar.

Sabljarove je inventare Josip Brunšmid, drugi po redu njegov nasljednik u arheološkom odjelu Narodnog muzeja, proučio tek djelomično dok je iznova inventirao veliku zagrebačku numizmatičku zbirku, tako da je u njegove rubrike nalazišta i darovatelja ušao tek dio podataka iz starijih inventara. Minucioznost Sabljarovih prijepisa legendi i detaljan opis pojedinih primjeraka

¹ M. Sabljar. Izvjestje odbornika društva g. c. k. majora Mihajla Sabljara o uspjehu svoga putovanja po Dalmaciji god. 1853. i 1854. U Zagrebu dana 20. kolovoza 1854. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, 3/1854, 339-342.; V. Jagić. Mijo Sabljar. *Pozor*, 1863, 34, 35, 37.; V. Jagić. Mijo Sabljar. *Pozor* \ 866,40.; I. Kukuljević-Sakcinski, Mihajlo Sabljar. (Životopisna crta). *Domobran*, 2/1865, 294; *CIL* III/1, p.279; *Vjestnik narodnoga zemaljskoga muzeja*, 1870,7-13; D. Hire. Mijat Sabljar, Biografske bilješke. *Prosvjeta* (Zagreb), 8/1900,72, 379-382.; D.Hirc. Spomen-listak Mijatu Sabljaru. *Vienac*, 1896,818; *Znameniti i zaslužni Hrvati*, Zagreb 1925, 234; Stanojević. *Narodna enciklopedija* 4/1928, 1-2; M. Vukmir. Tko je utemeljitelj Hrvatskih narodnih muzeja. *Muzeji* 9/1954, 121-122; M. Despot. Iz prošlosti Narod-

nog muzeja. *Vijesti Društva muzealaca i konzervatora NRH*, 4/1955,2,53-54; J. Matasović. Stari i starinarski Zagreb. *Narodna starina*, 1/1922,10,12.; I. Rengio. Stariji hrvatski numizmatičari. *Numizmatika*, 5/1953,68-69; I. Mirnik. Prve hidroarheološke zabilješke kod nas. *Morre*, 15/1972,3,13; I. Mirnik. Tradicija numizmatičkog istraživanja u Hrvatskoj (magistarski rad). Zagreb 1974,73-76; I. Mirnik. Mijat Sabljar u Solinu i Vranjicu god. 1854. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 75/1981, 209-240.

² »A kad je tko stranski od velikaša I-vi razred pohodio, morao sam ja uma s moga miesta k tabli ići i navadno najprije slovo D, pak onda i što drugoga pisati. Onda sam više puta čuo gdje stranski kaže: To mora Hrvat biti, jer svi Hrvati liepo pišu.«

Broj		Novci su od						darovani ili kupljeni	kupljen!		
tekući	prišastiji	zlata	srebra	bakra ili mēda	trunča ili bilona	željeza	olova ili kositra		for.	kr.	
/	.	/	<p><i>Kupilo vis. br. Namjedln. Vico od gna Petra Bulana u Bugu, nadjen pod jednonz plācom 1864 de još drugin 8. cekinah u Deviča Drugi u Livki</i></p> <p style="text-align: right;">- 7 1/2</p>		6	.
Broj		Novci su od						darovani ili kupljeni	kupljen		
tekući	prišastiji	zlata	srebra	bakra ili mēda	trunča ili bilona	željeza	olova ili kositra		for.	kr.	
/	.	/	<p><i>Uio. Namjedln. Vico kupilo od gna Petra Bulana u Bugu, nadjen god. 1864 u Deviča Drugi pod plācom</i></p> <p style="text-align: right;">58 granah te tak</p>		6	.
Itroj		Novci su o il						darovani ili kupljeni	kupljoni		
tekući	prišastiji	zlata	srebra	bakra ili mēda	trunča ili bilona	željeza	olova ili kositra		for.	kr.	
11.	.	/	.	.	m	.	.	<p><i>... u Bugu, nadjen u Deviča Drugi kraj mora u Livki</i></p>		4	7 1/2
IZ	.	/	<p><i>61. nah</i></p>		×	X*

Slika 1a

<p>0 > i 8</p>	<p>Novci ovi jesu već opisani n Unjigi:</p>
<p>Glava. MON. AVRE. F--E--RDIKAND, okrunjeni malo lijevo obrnute kune stojeći kralj u oklopu sa carstvom kabanicom na le- stjeh drži desno žezlo, lijevu ruku na balačica uz bodra.</p> <p>Pismo. P. PRINCIPIS. HISP. ARCHID. AVS. U bisernom okruge na četvero razdielja gub; u 1. polju zlatna vrpca, u 2. u drugom kutu polju kula, u 3. četiri upravo stojeće grede, u 4. tri u desnoj strani k lijevoj dalje u uglu nise pres. Okolo 45ta a.</p> <p> (god. 1827.)</p>	

<p>0 V i S</p>	<p>Novci ovi jesu već opisani n knjigi:</p>
<p>Glava. U bisernom okruge: *AL. BA/V KDER. MED. DVN -- R. FLOREN stij sa 6. znamenah, nad njim zelena kruna.</p> <p>Pismo. U bisernom okruge: DEI. VIF . EST. NOBIS. U sredini dvojnoglasti križ *faki kraj njega jed gubak, u triklatu križac sa tri pi *f u uglamah u postonah.</p>	

Glava. MATHIAS. -- D.G. R. VNGARI, Na vanjkuđu djelaća okrunjena s.
Maria drži desno diete. Pod njom lijeva strana gavrana s postarom
u kruna.

Pismo. S. VLADISLAV -- TVS. REX Stojeci okrunjeni kralj s bisernom osjnom
oko glave drži u desnoj sibiricu, u lijevoj jabuku s križom. U polju
K -- T.

Glava. MATHIAS D.G. -- R. VNGARIE, okrunjena s. Maria drži na lijevo diete
Kraj njega posuda s križem. Pod Mariom lijeva strana u otana s po-
stare u kruna.

Pismo. S. VLADISLAV -- VS. REX, Stojeci okrunjeni svetac s kolokarom o. inc oko gla-
ve u desnoj sibiricu u lijevoj jabuku s križom. U polju K -- T

Slika 1b

Broj		Novci su od							darovani ili kupljeni		knjženi za	
tekući	prišajni	zlata	srebra	bakra ili mēda	tranča ili bilona	željeza	olova ili kositra			for.	kr.	
1		1						<p><i>poklonio g. Stjepan Udvardy, pre- fekt biskupije zagrebačke. Izlopan 1847 u biskupovom vrtu, gdje je nadjen rimski studentac.</i></p>				
2		1						<p><i>Kupilo vis. hr. Namiestra. Vieda od gna Buzana iz Baga, nadjen u Dvořica Dragi Lida pukovnije.</i></p>		6		
Broj		Novci su od							darovani ili kupljeni		kupljeni za	
tekući	prišajni	zlata	srebra	bakra ili mēda	tranča ili bilona	željeza	olova ili kositra			for.	kr.	
1		1						<p><i>Vis. Namiestra. Vieda Kupilo od gna Petra Buzana u Baga, nadjen god. 1864 u Dvořica Dragi pod pukovnom</i></p>		6		

Slika 2a

Glava. ΜΤΤΑΙΤΣ Π * - Ο Κ ΥΝΘΕΤΤΗΕ, ostalo kao u broju -ft.

Pismo. ΣΥΛΔΙΣΚ - ΡΥΣ ΡΕΧ. Svatoc kao u broju H. U polju 12 — M
4 *F

O p i s		Novci ovi jesu već opisani a knjigi:
<p>Dukat.</p> <p>&&****' K0J50VJCI' DG- — 'Rt »VGARJE* s. Maria okrunjana je di i drži damo dute, oko... zlik miesec, od koga vrh čak do Marijnih ramenah dosižu; dolje štiti s jednogla- vrim orlom.</p> <p>Pismo. ·S·LADISLAVS: ·*·REX·1520· * Okrunjani kralj u o- klopu i s kabanicom ogrnut, stoji i drži u desnoj ke- lebardu, u " zemljokrug s križom. Na desnoj stra- ni H, a na lijevoj " bija se " jednoroga (Mone- ceros, finfom) desno shakajucega, kramu kroz vrat koplje ide.</p> <p>Glava. ·L·VDOVICI·D·O· — ·R·VNGARI· ostalo kao u 1. broju, Isto ima kolobar osijena oko glave.</p> <p>Pismo. S·LADISLAVS — REX. * 1523: Okrunjani stajeci kralj u oklopu drži u desnoj štiti i kelebardu, u lijevoj zemljokrug s križom. U polju H — R. Pod njim jest rolistnata ruža.</p>	Srechenyi tab XV. broj 13	
O p i s		Novci ovi jesu već opisani u knjigi:
<p>Glava. T * ANDREAZ·GRITI·DVX·VENETIAR· u sredini je igu raskrepljen križ. (Dvobitak)</p> <p>Pismo. Z·ANCTVZ·M·ARCVS·VENETVZ, u sredini štiti lijevoj nudiya strana, krilatoga lava s otv- renim " . Oko glave ravni okrug osja- ne. Lica se nepozna na lijevoj glavi.</p>		

novca, kao i česte njihove konture, danas nam nakon tolikih desetljeća omogućuje identifikaciju mnogih komada novca i medalja, kao i banknota. Važno je istaknuti da je Sabljar uz ime darovatelja navodio i mjesto nalaza, ukoliko mu je bilo poznato. Na taj smo način došli i do podataka o blagu nađenom godine 1864. u Devčić-dragi, koja leži odmah sjeverozapadno od sela Devčići (Karlobag). Ostava od devet zlatnika nađena je pod kamenom pločom. Tadašnje je Kraljevsko namjesničko vijeće za muzej otkupilo sedam primjeraka novca za 38 forinti; od Petra Bučana pet (katalog br. 1, 2, 4, 6, 7) i dva od tridesetnika Josipa Augustinovića (katalog br. 3, 5), obojice iz Baga (Karlobag). Za sada ne raspoložemo podacima o dva zlatnika iz te ostave.

Sastav blaga je slijedeći:

- Donja Austrija (Beč): Ferdinand I (1521-1564), zlatni gulden iskovan godine 1527. (kovničar Thomas Beheim; katalog br. 1)
- Firenca: Alessandro Medici (1532-1537), zlatna škuda (katalog br. 2)
- Ugarska: Matija I Korvin (1458-1490), tri zlatne forinte (katalog br. 3-5); Ludovik II (1516-1526), zlatna forinta iz god. 1523. (katalog br. 6)
- Venecija: Andrea Gritti (1523-1538), zlatna škuda (katalog br. 7)

Iz navedenog se može ustanoviti da je blago zakopano nakon godine 1535, kada je najvjerojatnije iskovana firentinska zlatna škuda.

Među opisanim primjercima novca osobito se ističe zlatna škuda Alesandra Medicija, za koju je kalup izradio veliki renesansni umjetnik, Firentinac Benvenuto Cellini (1500-1571), zlatar, kipar, rezač kalupa i medaljer³. Značajne su njegove medalje Pietra Bemba (Armand I, 146,1 - Arheološki muzej u Zagrebu posjeduje jedan takav primjerak, Inv.br.31.986), Erkola II D'Este (Armand I, 147,2), francuskoga kralja Franju I (Armand I, 147,3), te dvije medalje pape Klementa VII Medicija (Armand I, 148, 8 i 9), dok je rezao kalupe za slijedeći novac: apoene od 40 soldi Alesandra Medicija iz god. 1535 (Armand I, 147,4), spomenutu njegovu zlatnu škudu (Armand I, 147, 5), giulio d'argento (Armand I, 147,6) i njegovu polovicu (Armand I, 147,7). Za Klementa VII napravio je kalup za zlatne dublone iz 1530 (Armand I, 148,10 i 11) i apoen od dva karlina (Armand I, 148,12), a za papu Pavla III zlatnu škudu iz god. 1534. (Armand I, 149,13).

Što se tiče ugarskih novaca, trebali bismo posvetiti više pažnje nekim varijantama koje postojeći katalogi ne poznaju, a to su zlatna forinta Matije Korvina sa siglami n/y - M/T na naličju (katalog br. 4), i zlatna forinta Ludovika II iz godine 1523, na čijem se reversu vidi sa Sv. Ladislav u desnici iza helebarde još drži i štit (katalog br. 6).

³ A. Armand. *Medailleurs italiens des quinzième et seizième siècles*, I. Pariš 1883, 146-151, 111,58; C.v.Fabrizy. *Medaillen der italienischen Renaissance*. Leipzig, s.a., 71, 82, 90, 92, 99.; U. Thieme - F. Becker. *Allgemei-*

nes Lexicon der bildenden Künstler, 6/1912, 270-277.; E. Bénézit. *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, 2/1976, 618.; M. Jones. *The Art of the Medal*. London 1979, 52, 58, 59.

KATALOG

1. AUSTRIJA, FERDINAND I (1521-1564), zlatni gulden 1527.
AV: MON: AVRE.F E RDINAND Nadvojvoda Ferdinand, s nadvojvodskim šešišrom, stoji u raskoraku, na desno; duge kose, golobrad; u oklopu i plastu, u desnici drži žezlo naslonjeno na rame, u ljevici drži balčak mača. Biserna kružnica.
RV: +PRINCIPI. HISPA. ARCHID. AVS. U bisernoj kružnici grbovni štit, rasčtveren, s grbovima Austrije (Bindenschild), Kastilje, Aragona i stare Burgundije. Lijevo 1, gore 5Z, desno 7. Biserna kružnica.
Arheološki muzej u Zagrebu, Inv.br.7010; AV, 21 mm, 3,53 g
Marki I, 1,3; Millerp.10
2. FIRENCA, ALESSANDRO MEDICI (1532-1537), scudo d'oro
AV: *ALEXANDER. MED. DVX. R. P. FLOREN Grb obitelji Medici (6 kugli u polju) okrunjen vojvodskom krunom. Biserna kružnica.
RV: VIRTVS. EST. NOBIS. DEI Razvedeni grčki križ; u uglovima po jedan prsten (?glava anđela).
AMZ, Inv. br. 1948; AV, 25 x 26 mm, 3,36 g
Armand I, 147,4 dif.
3. UGARSKA, MATIJA I KORVIN (1458-1490), zlatna forinta 1482-89.
AV: MATHIAS .D.G.R.VNGARI Bogorodica s Isusom sjedi, licem; dolje gavran s prstenom u kljunu nalijevo. Biserna kružnica.
RV: S. LADISL AVS. REX Sv. Ladislav, s krunom, bradom i brcima, s aureolom, u oklopu i plastu, stoji, licem; u desnici drži bojnu sjekiru, u ljevici jabuku s križem. Lijevo i desno h T Biserna kružnica.
AMZ, Inv. br. 17.487, AV, 20,5 mm, 3,32 g
Rethy 208A, Probszt 112,208A, Unger 540a
4. UGARSKA, MATIJA I KORVIN (1458-1490), zlatna forinta 1482-1489
AV: MATHIASD GRVNGARIE; kao gore
RV: S. LADISL AVSREX; kao gore. Lijevo n/Y, desno M/T
AV, 23,5 mm, 3,36 g
Rethy 208A; Probszt 112,208A; Unger nema
5. UGARSKA, MATIJA I KORVIN (1458-1490), zlatna forinta 1482-1488.
AV: MATHIAS.D.G. R.VNGARIE između dvije biserne kružnice. Bogorodica sjedi na desno, okrunjena otvorenom krunom, drži Isusa na lijevoj ruci; u polju desno vaza s grančicom s dva cvijeta; dolje gavran s prstenom u kljunu nalijevo.
RV: S. LADISLA VS.REX između dvije biserne kružnice. Sv. Ladislav, s krunom i aureolom, bradom i brcima te dugom kosom, u opasanoj tunici i plastu, stoji, licem; u desnici drži bojnu sjekiru; u ljevici jabuku s križem. Lijevo K, desno V/A
AMZ, Inv. br. 17.506. 21 mm, 3,56 g
Rethy 210; Probszt 113,210; Unger 98,543d
6. UGARSKA, LUDOVİK II (1516-1526), zlatna forinta 1523.
AV: (rozeta) LUDOVICI.D.G. .R.VNGARI (rozeta) između dvije biserne kružnice. Bogorodica sjedi na lijevo, u polumjesecu; okrunjena otvorenom krunom, na desnoj ruci drži Isusa s aureolom; dolje grbovni štit s orlom.

- RV: S. LADISLAVS. (rozeta) REX. 15Z3 (rozeta), između dvije biserne kružnice. Sv. kralj Ladislav, s krunom, bradom i brcima, stoji u oklopu, licem; u desnici drži helebardu i štit, u ljevici jabuku s križem. Lijevo H, desno A
AMZ, Inv.br. 18.075; AV, 20,5x21,5 mm, 3,33 g
Rethy 296A dif.; Probszt 122,296A dif.; Unger 108,665b dif.
7. VENECIJA, ANDREA GRITTI (1523-1538), zlatna škuda
AV: +.ANDREAS. GRITI. DVX. VENETIAR. između biserne i linearne kružnice. U polju lisnati grčki križ.
RV: +.ZANCTVZ. MARCVZ. VENETVZ. između biserne i linearne kružnice. U polju grbovni štit s viticama i dvije zvijezde na krajevima s gornje strane; s lavom sv. Marka.
AMZ, Inv. br. 4671; AV, 25,5 mm, 2,91 g
Papadopli II, 148,15 dif; CNI VII, si. 278,329

SKRAĆENICE

ARMAND.....	A. ARMAND. <i>Médailleurs italiens des quinzième et seizième siècles</i> , I. Paris 1883.
CNI VII.....	<i>Corpus nummorum italicorum</i> , VII. Roma 1915.
MARKL.....	M. MARKL. <i>Die Münzen, Medaillen und Prägungen mit Namen und Titel Ferdinand I</i> , I-II. Prag 1896.
MILLER.....	V. MILLER zu AICHHOLZ. <i>Oesterreichische Münzprägungen 1H9-1918</i> . Wien 1920.
PAPADOPLI.....	N. PAPADOPOLI ALDOBRANDINI. <i>Le monete di Venezia</i> , II. Venezia 1907.
PROBSZT.....	L. RÉTHY - G. PROBSZT. <i>Corpus nummorum Hungariae</i> . Graz 1958.
RÉTHY.....	L. RÉTHY. <i>Corpus nummorum Hungariae II</i> Budapest 1907.
UNGER.....	E. UNGER. <i>Magjdr éremhatdrozd</i> , I. Budapest 1979.

ILUSTRACIJE U TEKSTU I OPIS TABLE

FIGURES IN TEXT AND DESCRIPTION OF THE PLATE.

Slika 1-2. Inventarski arci Mijata Sabljara.

Figures 1-2. Inventories by Mijat Sabljar

Tabla 10. Brojevi na tabli odgovaraju brojevima kataloga.

Plate 10. Numbers on the plate correspond to those of the Catalogue.

SUMMARY

VI.

THE HOARD OF GOLD COINS OF THE 15th AND 16^{*} CENTURIES FROM
DEVČIĆ-DRAGA

The oldest preserved inventories of what used to be the National Museum in Zagreb, one of whose successors is the Archaeological Museum, date from the fifties and the sixties of the 19th century. They were compiled by Major Mijat Sabljar (Dubica 1970- Zagreb 1865), one of the early keepers, to whom we owe very much. His catalogues of the numismatic collection are a rich source for the study of its history from the very first gifts in 1828, to his death late in 1865. His transcriptions of the inscriptions and his descriptions of the coins, often accompanied by outlines, enable us to identify many specimens after more than a century. It is important to know that he always kept a record of the numerous donors (who were more numerous than those who preferred to sell the old coins) and sites from which the coins had come, if they were known to him.

The study of these inventories has proved to be very rewarding. Among many interesting details concerning the numismatic material which came to the museum during this early period of its history it was possible to reconstruct a hoard of various gold coins of the 15th and 16^{*} centuries, discovered in 1864 under a slab at Devčić-Draga, a small bay situated a short distance north-west from the village Devčići, on the Adriatic Sea. Out of nine coins unearthed, seven were apparently purchased from two men at Bag (Karlobag) by the Royal Regency Council for the museum. The exact transcription of the inscriptions, accurate descriptions and the contours of the coins by Major Sabljar made possible their identification. The contents of the hoard are as follows:

- Austria, Lower (Vienna), Ferdinand I (1521-1564), goldgulden 1527 (mint-master Thomas Beheim; Cat. No. 1);
- Florence: Alessandro Medici (1532-1537) scudo d'oro (Cat. No. 2)
- Hungary: Matthias I Corvinus (1458-1490) three specimens of gold florins (cat. Nos. 3-5); Ludovic II (1516-1526), gold florin from 1523 (Cat. No. 6);
- Venice: Andrea Gritti (1523-1538), scudo d'oro (Cat. No. 7).

As the most recent coin from this treasure seems to be the Florentine scudo, probably minted around 1535, the hoard must have been buried some time later.

Among the specimens there are a few that ought to be particularly stressed. Thus for instance the Florentine gold coin for which the dies were cut by the great Benvenuto Cellini (1500-1571). Two of the Hungarian florins belong to variants not listed by most of the authors - one struck under Matthias I with the letters n/y - M/T on the reverse (Cat. No. 4), and the other issued in the name of Ludovic II in 1523, where St. Ladislaus is holding a halberd in his right hand together with a shield (Cat. No 6).

Translated by Ivan Mirnik
Rukopis primljen 23. V. 1987.

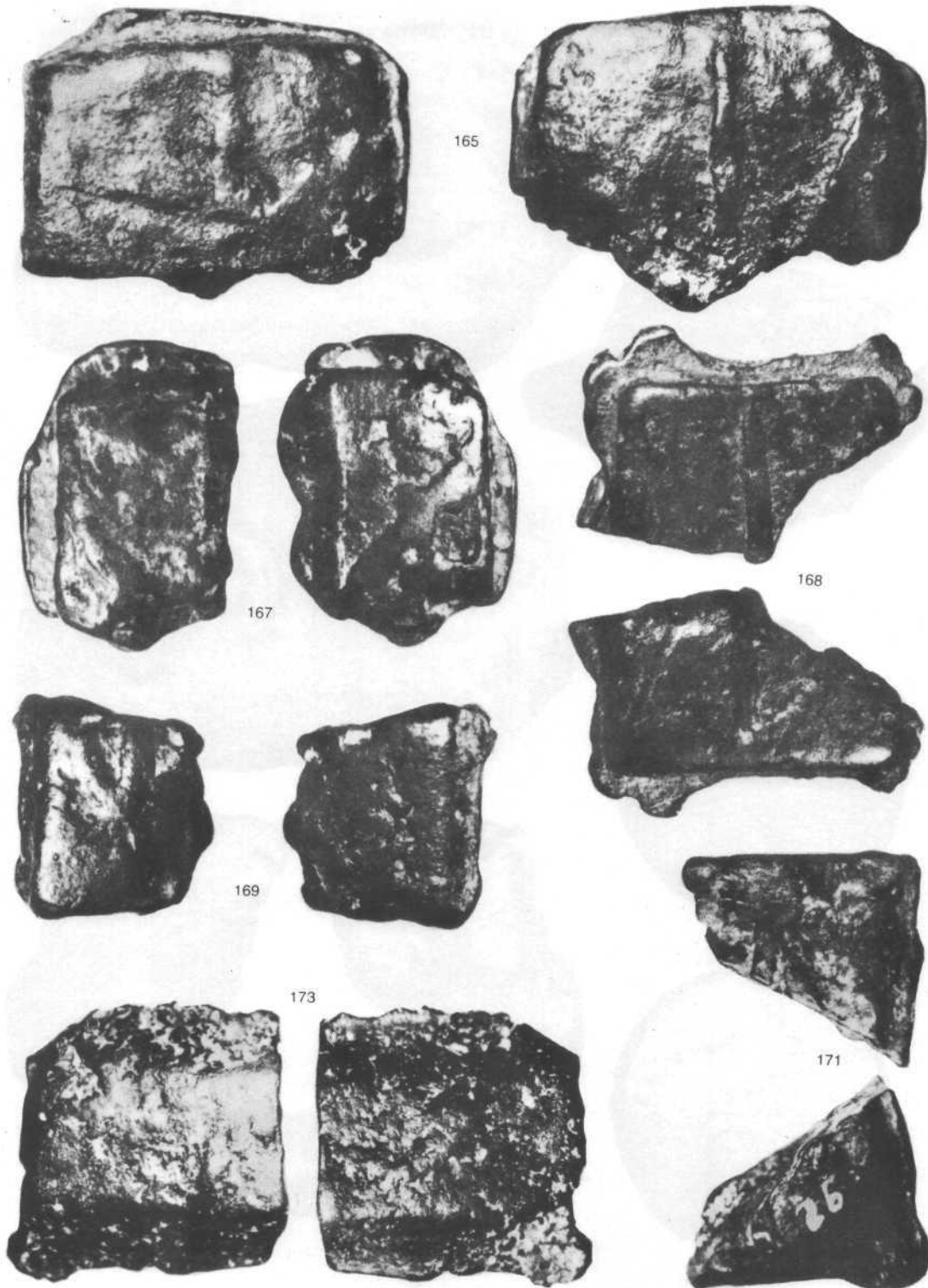

Tabla 1

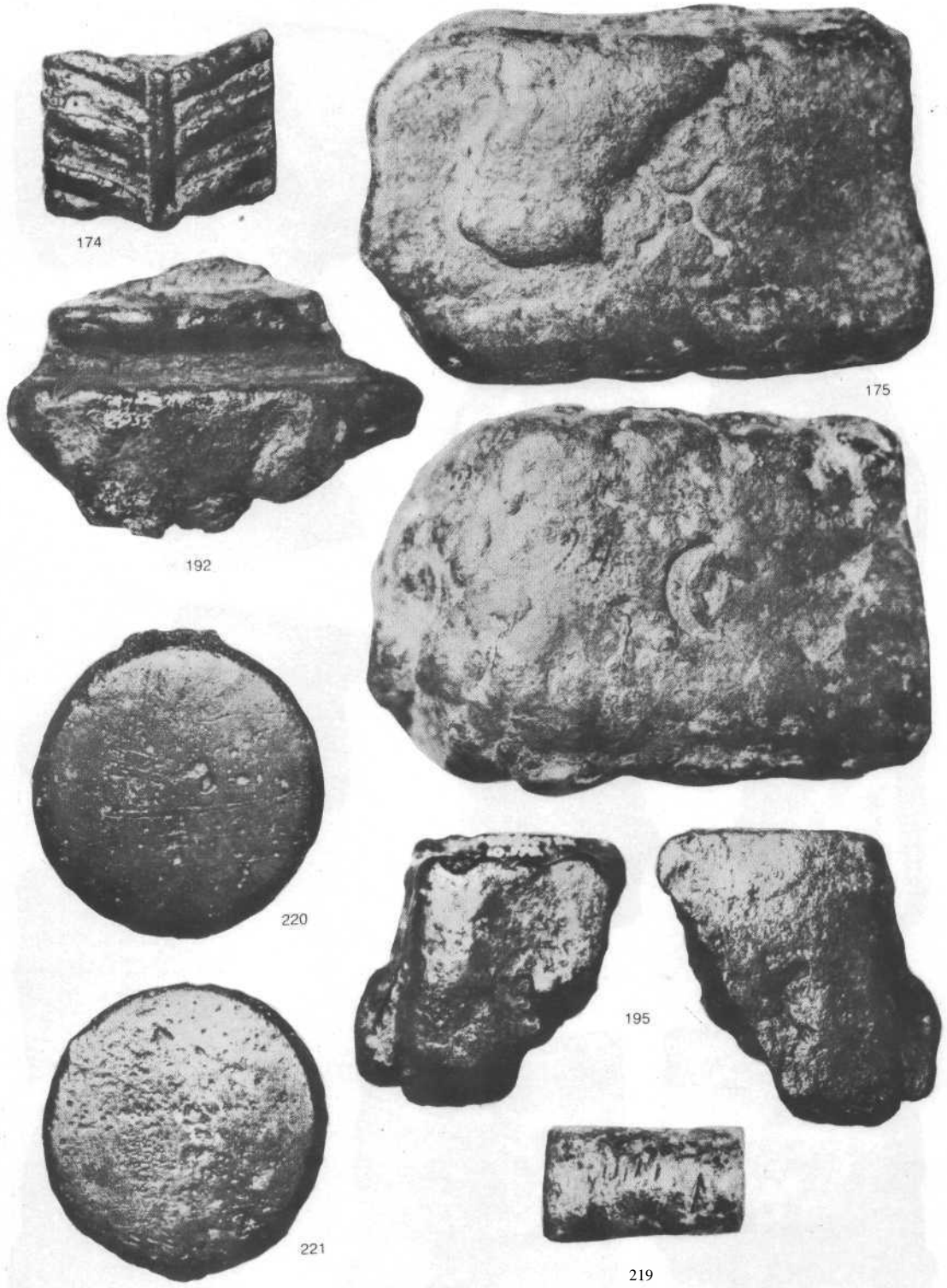

Tabla 2

Tabla 3

Tabla 4

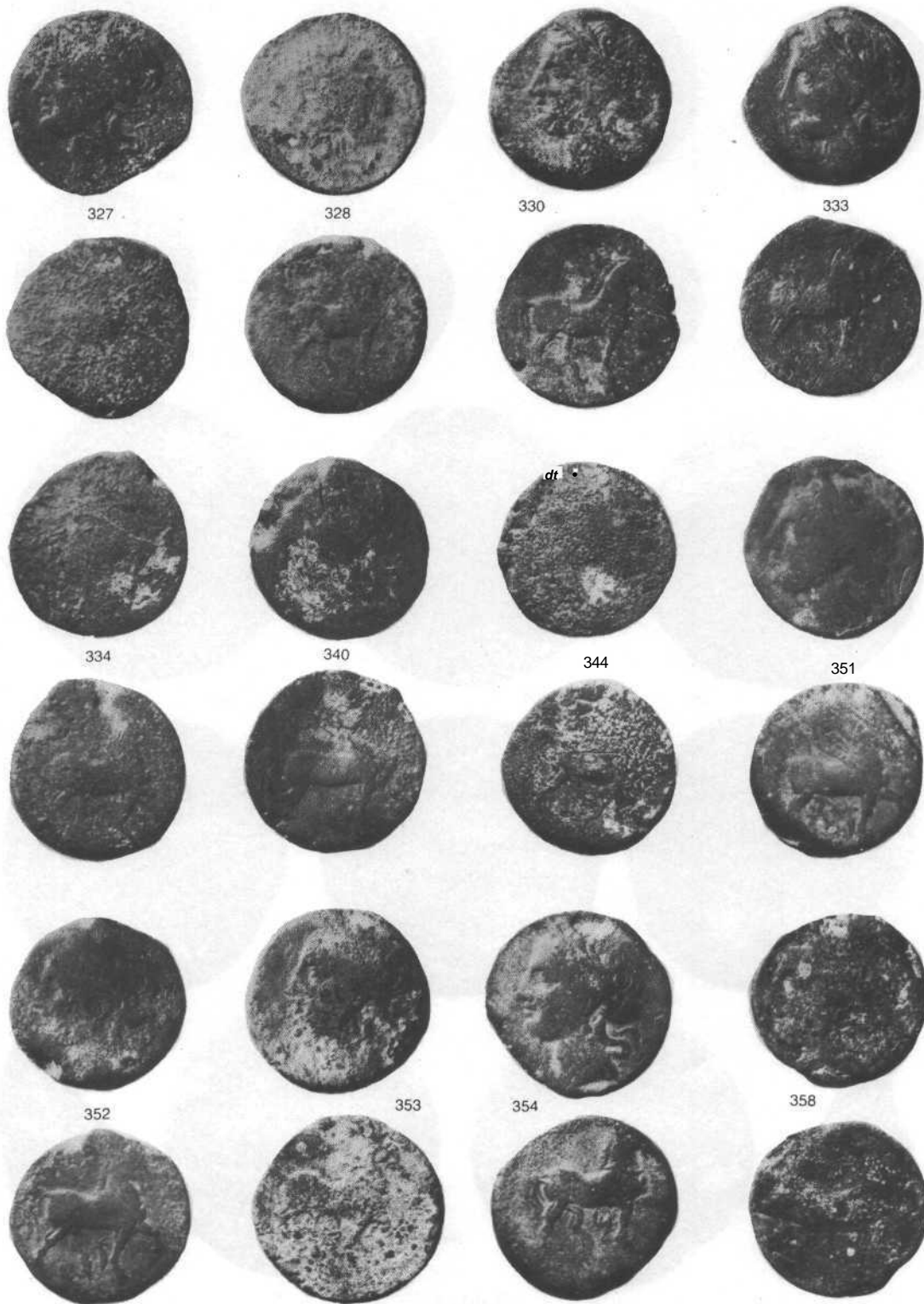

Tabla 5

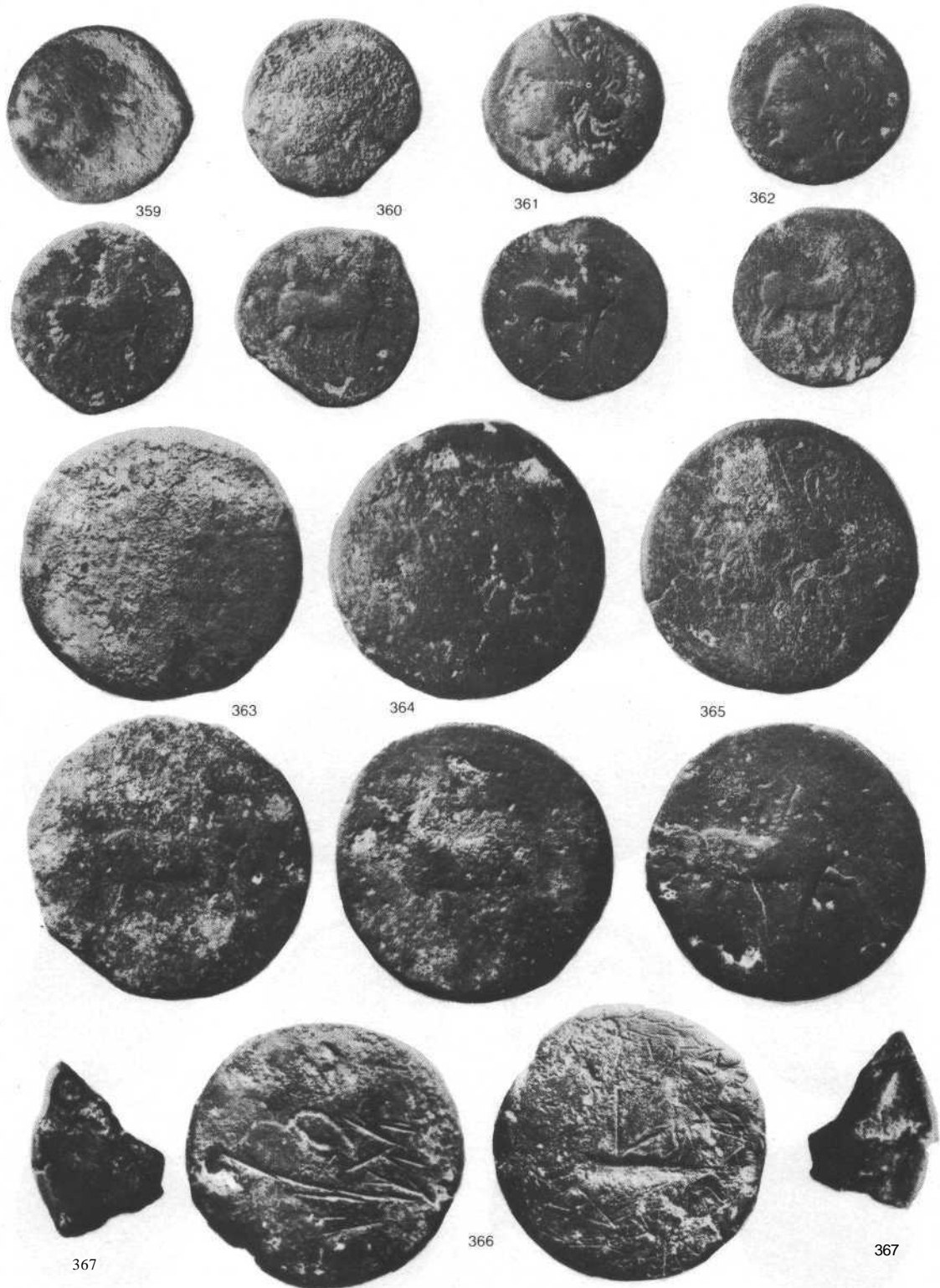

Tabla 6

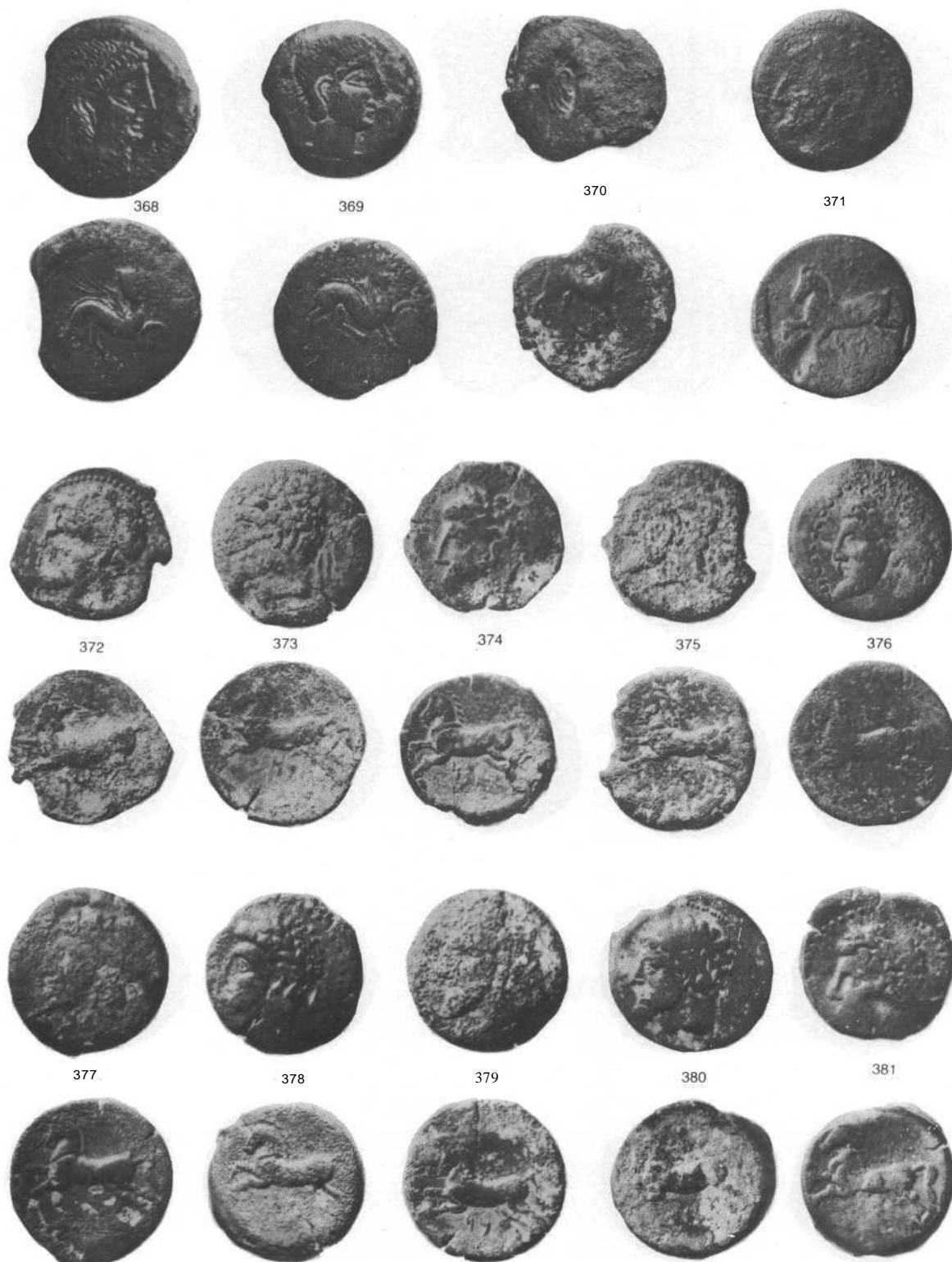

Tabla 7

Tabla 8

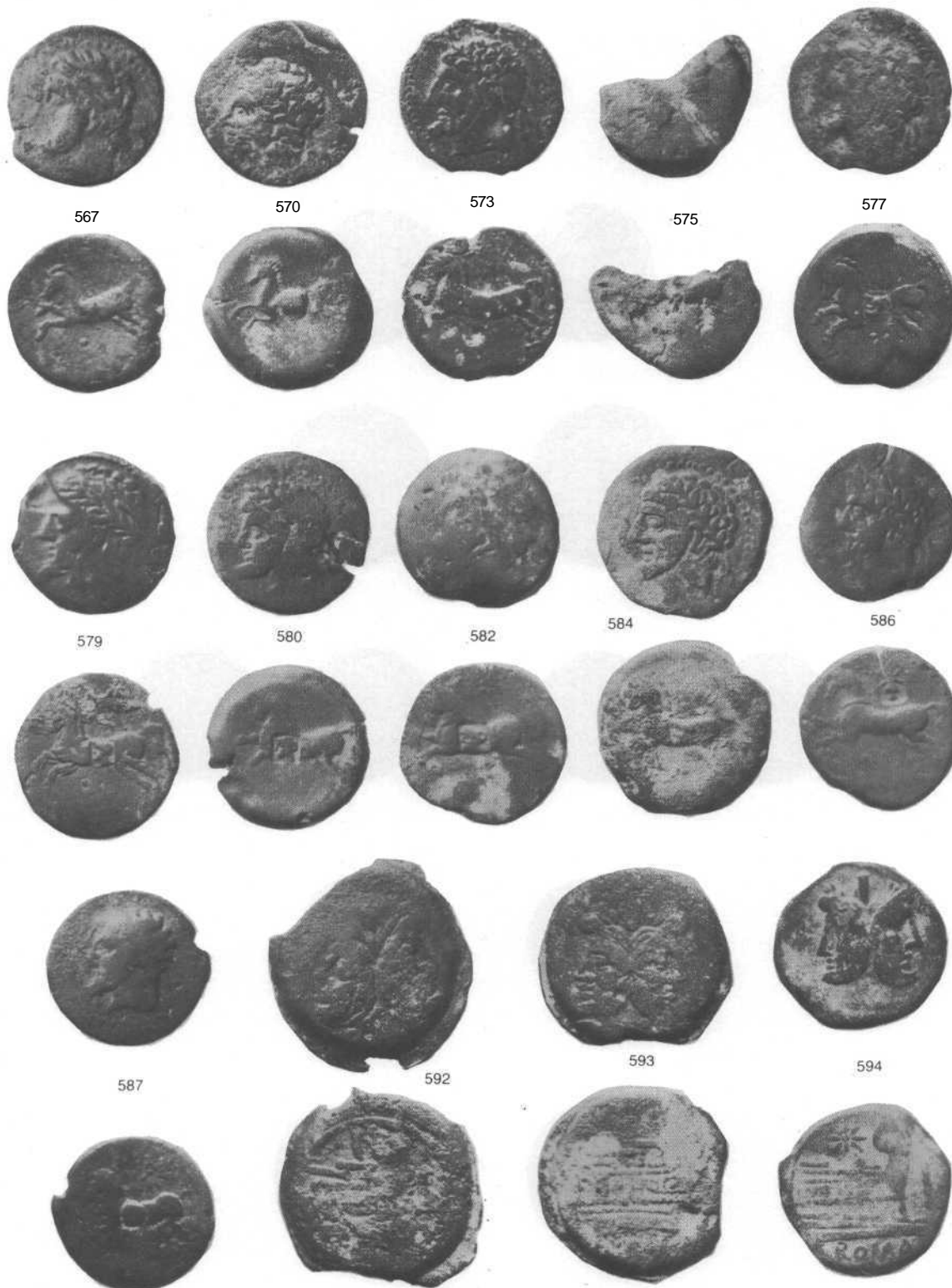

Tabla 9

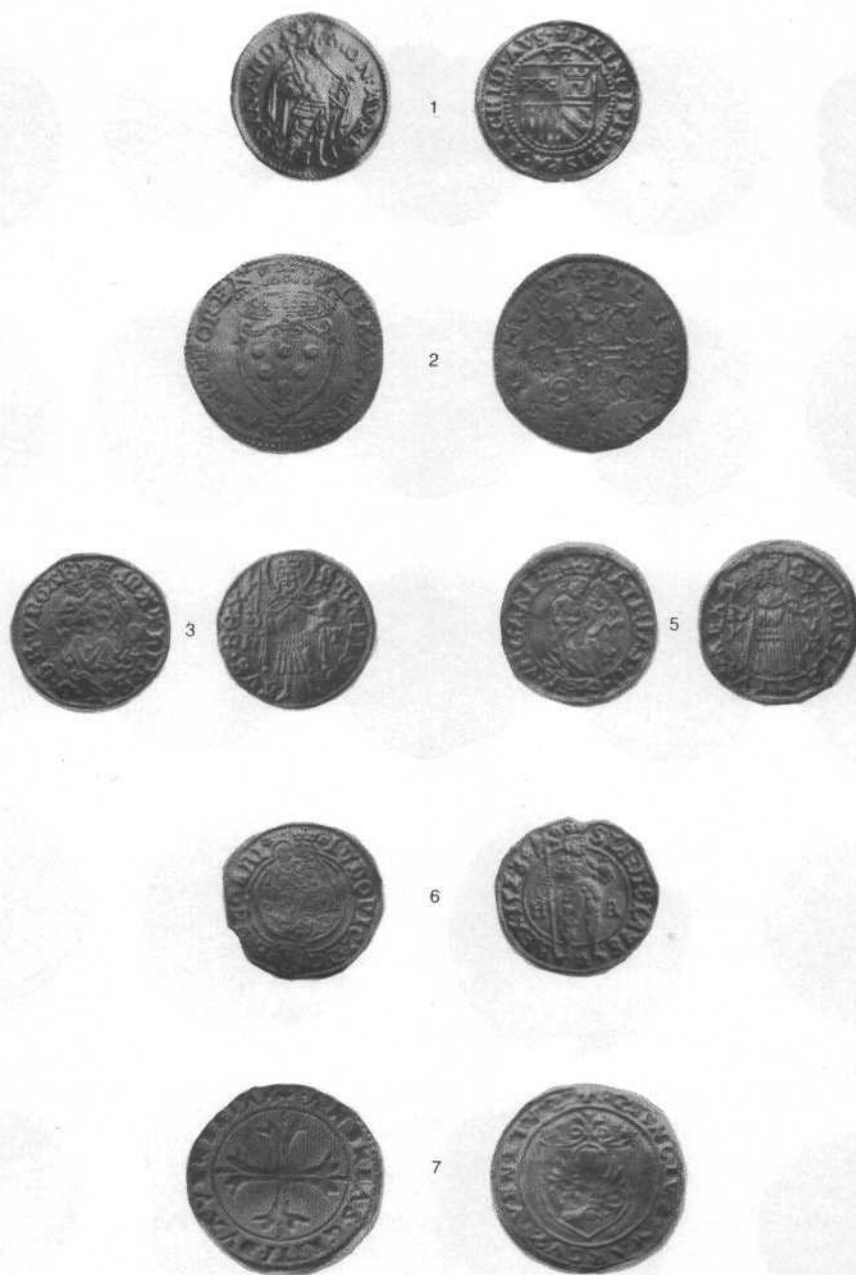

Tabla 10

ZORAN GREGL

Arheološki muzej Zagreb

FIGURALNA ORNAMENTIKA NA URNAMA U OBLIKU KUĆE

UDK 904:738.8:726.82(497.13) »0/1«

Izvorni znanstveni rad

Tijekom iskopavanja ranocarske nekropole kod sela Gornja Vas na Žumberku otkrivena je u grobu 36 keramička urna u obliku kuće (hišasta žara), koja se od ostalih srodnih primjeraka razlikuje poklopcem za zatvaranje otvora i pored njega urezanim ljudskim likovima. Jedina analogija glede poklopca je urna s lokaliteta Zagreb-Držićeva ulica (koju također čuva Arheološki muzej iz Zagreba), dok urezanih likova na ovom tipu posuda dosad nije bilo. Autor pretpostavlja da shematski prikazani likovi predstavljaju stražare koji čuvaju ulaz u kuću, tj. u grob.

Istraživanje rimskodobne nekropole kod sela Gornja Vas na Žumberku, (općina Samobor) započeto je 1982. godine zahvaljujući obavijesti koja je u Arheološki muzej u Zagrebu dospjela od strane tadašnjeg direktora Osnovne škole u Kalju, Zlatka Banovića¹. Budući da se nekropola nalazi na oranicama, i to svega 20-30 cm ispod površine, poduzeta su odmah zaštitna iskopavanja kako bi se lokalitet spasio od daljnjeg uništavanja. Nakon petogodišnjeg rada pokazala se ispravnost ove odluke, budući da je malo više od 50% grobova u cijelosti uništeno, ili u većoj ili manjoj mjeri oštećeno izoravanjem². Sačuvani grobovi bili su izuzetno bogati priložima (keramika, staklo, fibule i dr.), a posebno se ističe grob 36 - kako oblikom i monumentalnošću, tako i materijalom pronađenim u njemu - istražen 1985. godine. To je dvojni grob kružnog tlorisa, a najzanimljivija je u njemu urna u obliku kuće s urezanim ljudskim likovima pored otvora. Koliko je nama poznato, ovo je dosad jedini primjerak tog oblika posuda na kojima se susreće figuralna ornamentika, pa smatramo korisnim upoznati javnost o tome³.

OPIS I DIMENZIJE URNE

Urnica u obliku kuće iz groba 36 s nekropole u Gornjoj Vaši načinjena je od crvenkasto-žućkaste gline, na lončarskom kolu. Stožast vrh plastičnim je rebrom odvojen od koso položenih ramena, središnji je dio zaobljen, a potom se posuda sužava prema stajaćoj plohi koja je kružna i

¹ Nekropolu je otkrio Branko Šinti, zemljoradnik iz Gornje Vaši, a podatke je u AMZ prosljedio Z. Banović. Zahvaljujući susretljivosti dr. Branke Vikić-Belančić, potpisano je omogućeno da smjesta izvrši uviđaj i tijekom ljeta iste godine započne s iskopavanjem.

² Godišnji izvještaji s iskopavanja objavljuvani su re-

dovito u *Arheološkom pregledu* (sv. 24 i 26), te u *Obavijestima HAD-a* (sv. XV/1, XV/3 i XVII/3), a cjelovita obrada nekropole je u pripremi.

³ Urnu je rekonstruirao Mato Tuđan, nacrtala Remza Košćević, a fotografirao Božidar Vrban. Svima zahvaljujem na trudu.

dosta široka (si. 1; T. 1). Cijela posuda djeluje zdepasto. Ukrasi su izvedeni samo na središnjem dijelu urne i sastoje se od četiri niza uboda po rubovima (dva s gornje i dva s donje strane), dok je u sredini izveden niz ureza u obliku znaka X (T. 2:1). S prednje strane urne smješten je otvor koji se zatvara poklopcem, tj. vratima na kojima je identičan ukras kao na središnjem dijelu posude (T. 2:2). Poklopac je bez drške i umeće se u otvor bez ikakvog mehanizma ili utora. Vjerojatno je otvor izrezan (a samim time i načinjena vrata) nakon sušenja posude, a neposredno prije pečenja. S obje strane otvora nalaze se dva lika koja su dosta grubo i shematski izvedena, pa nam se čini da su urezana istovremeno s izrezivanjem otvora.

Visina urne: 282 mm; promjer trbuha 234 mm; promjer dna 104 mm; veličina otvora 78 x 64 mm; visina likova 56 mm (s desne strane otvora) i 66 mm (s lijeve strane otvora).

Ni dimenzijama, niti oblikom ili kvalitetom izrade, ova se urna ne razlikuje od ostalih primjeraka. Ono što je čini izuzetnom jest poklopac kojim se zatvaraju vrata i urezani ljudski likovi pored njih. Jedini dosad pronađeni primjerak urne u obliku kuće s poklopcem za otvor također potječe iz Hrvatske; pronađen je u grobu 5 na nekropoli Zagreb-Držičeva ulica⁴. Međutim, poklopci sa ove dvije urne nisu jednaki; primjerak iz Gornje Vaši pravokutan je i gladak, s ukrasima po cijeloj površini, dok je onaj iz Držičeve ulice istog oblika, ali bez ukrasa, a na sredini ima jednu horizontalno položenu ručicu⁵.

Za urezane likove na središnjem dijelu urne nemamo nikakvih analogija na ovom tipu posuda, iako figuralna ornamentika obilježuje taj kulturni fenomen. Najčešće je to pijevac na vrhu urne, tj. kuće, koji simbolizira buđenje novog dana i tjera mrak⁶, odnosno simbol je života a ne smrti. Ovakav običaj sačuvao se u ruralnim sredinama do današnjih dana pa se nerijetko na sljemenima seoskih kuća mogu vidjeti keramičke figurice pijevaca, a kako ove urne predstavljaju kuću pokojnika i imitacija su pravih kuća, možemo pretpostaviti da se običaj postavljanja pijevaca na krov javlja u našim krajevima već u II. st. n.e. Same posude ne predstavljaju točnu kopiju stambenog prostora, jer su one okrugle, dok su kuće bile četvrtastog tlorisa. Odstupanje je nastalo zbog toga što su urne izrađivane na lončarskom kolu na kojem nije moguće izrađivati četvrtaste predmete⁷, a reminiscencija na izgled kuće vjerojatno su X-znakovi oslikavani na središnjem dijelu urne koji bi trebali označavati drvene balvane koji, u takvoj četvrtastoj kući, drže zidove. Najviše ovako ukrašenih urni potječe iz Neviodunuma⁸; a urna iz groba 36 u Gornjoj Vaši na svom središnjem dijelu, umjesto oslikanih, ima niz urezanih X-znakova (vidi T. 1, 2).

Prikaz ljudskog lika poznat nam je s jedne urne iz Novog Mesta, no to je plastično izvedena figura koja se, zajedno s pijetlom, nalazi na vrhu urne⁹. Prikazana je samo ljudska glava, a prema mišljenju P. Petrua, ima individualne karakteristike lica i može se smatrati prikazom pokojnika¹⁰. Urna iz Gornje Vaši razlikuje se od novomeštanske brojem prikazanih osoba, njihovu smještaju i načinu izvedbe. Na njoj su shematski prikazana dva lika, koji su smješteni s obje strane otvora, a izvedeni su tehnikom urezivanja (T. 2:1). Smatramo da se u ovom primjeru ne može govoriti o personifikaciji pokojnika jer, iako još nije gotova osteološka analiza, sigurno je da su u ovu urnu pohranjeni ostaci samo jednog pokojnika. Doduše, grob 36 bio je dvojnog karaktera,

⁴ B. Vikić-Belančić, Obilježje i kronologija grobova novootkrivene antikne nekropole u Držičevoj ulici u Zagrebu. *Iz surog i novog Zagreba*, (Zagreb), 2/1960, 33.

⁵ P. Petru, Hišaste žare latobikov. *Situla* (Ljubljana), 11/1971, T. XIX/1.

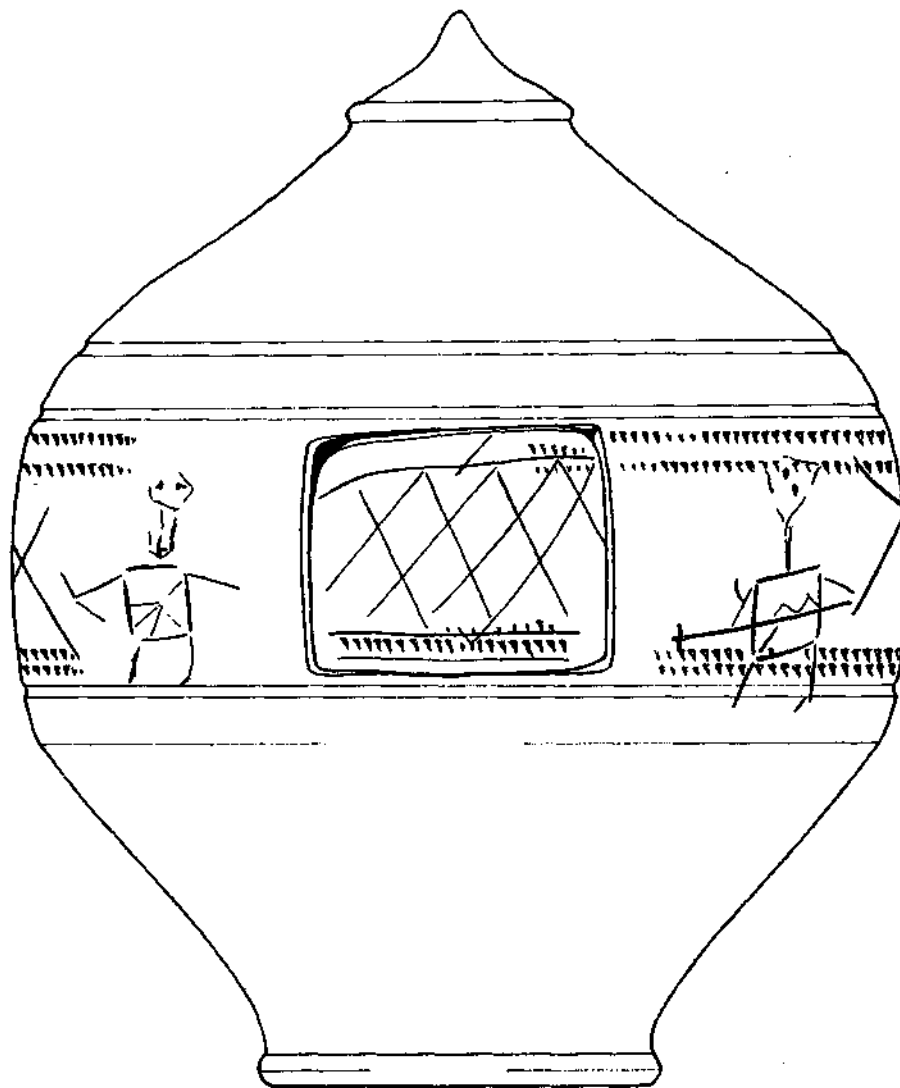
⁶ P. Petru, Okras antičnih žar v obliki hiš. *Arheološki vestnik*. (Ljubljana), 13-14/1962-1963, 457-509.

⁷ Isto, 508.

⁸ P. Petru, 1971, T. 11:2, 3a; T. IV-1-4; T. V:1-2a.

⁹ Isto, 43.

¹⁰ Isto 90.

Slika 1

no u njemu smo pronašli i staklenu ollu punu kostiju¹¹. Raspored likova, lijevo i desno od ulaza, asocira nas na položaj stražara koji čuvaju ulaz u kuću, a tomu u prilog govori i sam njihov izgled: četvrtasto oblikovano tijelo podsjeća na štít, figura lijevo od ulaza u rukama drži dugačko koplje, dok je nasuprotna figurica dosta izlizana pa ne možemo reći sa sigurnošću kakav to predmet drži u desnoj ruci (možda gladius?). Likovi izgledaju kao naoružane osobe čiji je zadatak bio braniti ulaz. Monumentalnost grobne konstrukcije i više od stotinu predmeta pronađenih u tom grobu upućuje nas na pretpostavku da je tu pokopan (zajedno sa ženom) jedan od videnijih predstavnika tadašnjeg društva, a odražavaju li ta dva stražara i stvarnu situaciju koja se odigravala pred kućom tog velikodostojnika za njegova života ili su samo tu kao sastavni dio zagrobnog kulta, ne možemo pouzdano reći. No, prihvatljivijom nam se čini prva varijanta. Ipak ova je urna vrlo zanimljiv nalaz unutar latobiškoga kulturnog kompleksa kojemu pripada, a o kojem bi trebalo posvetiti više pozornosti budući da je u novije vrijeme, istraženo i publicirano dosta materijala (kako s područja Slovenije, tako i s graničnih područja Hrvatske) koji nam pruža nove mogućnosti glede sagledavanja sveukupne problematike Latobika¹².

¹¹ Materijal još nije publiciran.

¹² Usp. A. Dular, Rimski grobovi iz Rosalnic, Stre-
kjevca in Otoka pri Podzemlju, *Arheološki vestnik*

(Ljubljana), 27/1977, 199-200; T. Knez, Spätlatènezeit
und frühe Kaiserzeit in Novo Mesto. *Archäologisches
Korrespondenzblatt* (Mainz), 17-1/1987, 103-109 sa bilj.

POPIS SLIKA I SADRŽAJ TABLI VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN UND TAFELN

Slika 1

Tabla 1

Gornja Vas - grob 36, urna u obliku kuće

Abbildung 1

Tafel 1

Gornja Vas - Grab 36, Hausurne

Tabla 2:1

Tafel 2:1

Gornja Vas - grob 36, urezani likovi kraj otvora

Gornja Vas - Grab 36, eingekerbte Figuren neben der Eingangsöffnung

Tabla 2:2

Tafel 2:2

Gornja Vas - grob 36, poklopac tj. vrata urne

Gornja Vas - Grab 36, Verschluf, beziehungsweise Türe der Urne

ZUSAMMENFASSUNG

FIGURALE ORNAMENTIKAN HAUSURNEN

Am Fundort Gornja Vas in Žumberak (Gemeinde Samobor, Kroatien) werden seit 1982 Untersuchungen an einem Brandgräberfeld der frühen Kaiserzeit durchgeführt, wo seit der Zeit der Flavier bis zum Zeitraum der Markomannenkriege kontinuierlich Bestattungen stattfanden. Das Gräberfeld ist außerordentlich reich an Funden. Besonders bemerkenswert ist das Grab 36 mit mehr als hundert Funden. Das Grab ist von imposanten Dimensionen und rundem Grundriss, und ist aus Steinen aufgeführt. Unserer Meinung nach handelt es sich hier um das Grab eines Stammes-Großwürendenträgers, und als Beweis dafür kann eine Urne in der Form eines Hauses gelten, die im Grab gefunden wurde, und die der Gegenstand dieser Abhandlung ist.

Die Urne wurde auf der Töpferscheibe hergestellt und ist von gelblichroter Farbe (Höhe 282 mm; Durchmesser des Bauches 234 mm; Durchmesser des Bodens 104 mm). Die Verzierungen befinden sich nur im mittleren Teil der Urne und bestehen nur aus vier Reihen von eingeschnittenen und X-Zeichen. An der Vorderseite befindet sich eine rechteckige Öffnung, die mit einem Deckel geschlossen ist, und rechts und links davon befinden sich zwei schematisch eingekerbte Figuren.

Die nächste Analogie für diese Urne finden wir an der Fundstelle Zagreb - Držićtrafje, wo im Grab 5 ebenfalls eine Hausurne mit Deckel gefunden wurde⁴. Es sind bis jetzt die beiden einzigen Exemplare bei denen die Türe geschlossen werden kann. Für die eingekerbten Figuren besitzen wir keine Analogien (außer an einer Urne aus Novo Mesto, wo sich am oberen Ende ein plastisch geformter menschlicher Kopf befindet)⁹. Die Stellung der Figuren rechts und links des Eingangs erinnert an die Stellung von Wächtern die den Hauseingang bewachen. Dafür spricht auch ihr Aussehen: die quadratische Körperform erinnert an einen Schild, die Figur links vom Eingang hält mit den Händen eine lange Lanze, während die gegenüberliegende kleine Figur so abgewetzt ist, daß man nicht mit Sicherheit feststellen kann, was für einen Gegenstand sie in der rechten Hand hält (*gladim* ?). Ob diese beiden Wächter die Situation verkörpern, die sich zur Lebenszeit des Großwürendenträgers vor seinem Hause abspielte, oder ob sie nur Bestandteile des Totenkultes sind, läßt sich nicht mit Sicherheit feststellen, jedoch erscheint uns die erste Variante als wahrscheinlicher.

Hausurnen wurden bisher nur in Slowenien (Dolenjska, Bela Krajina, Posavlje) und Kroatien (Žumberak, die Region von Zagreb) gefunden, und sind an den Stamm der Latobiker gebunden. Einzelne Exemplare von anderen Fundstätten weisen jedoch auf die Vermutung hin, daß die Latobiker sie nicht als einzige benutzten. Sie wurden nur in reicheren Gräbern gefunden, das heißt, daß sie nur bei den reicheren Schichten vorkommen, was durch den Fund aus Grab 36 in Gornja Vas ebenfalls bestätigt wird.

Übersetzung: Dr. Doris Baričević
Rukopis primljen 17. VIII. 1987.

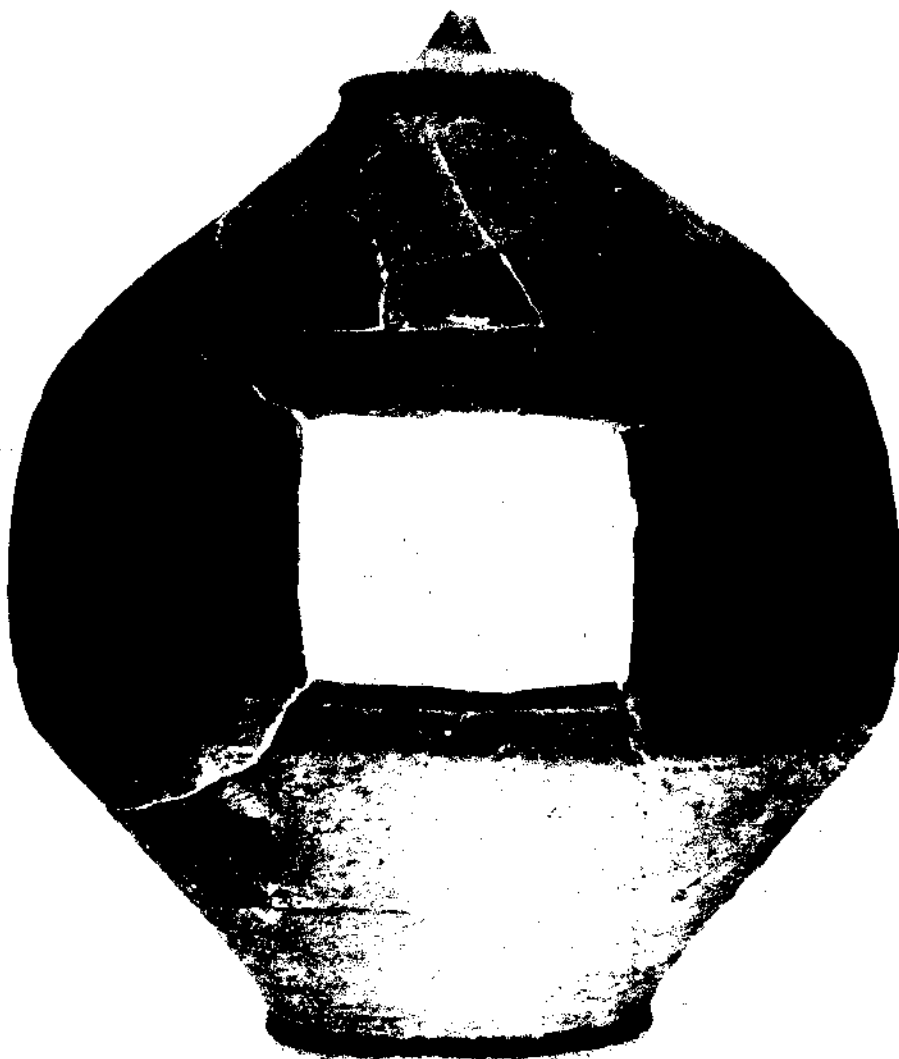

Tabla 1

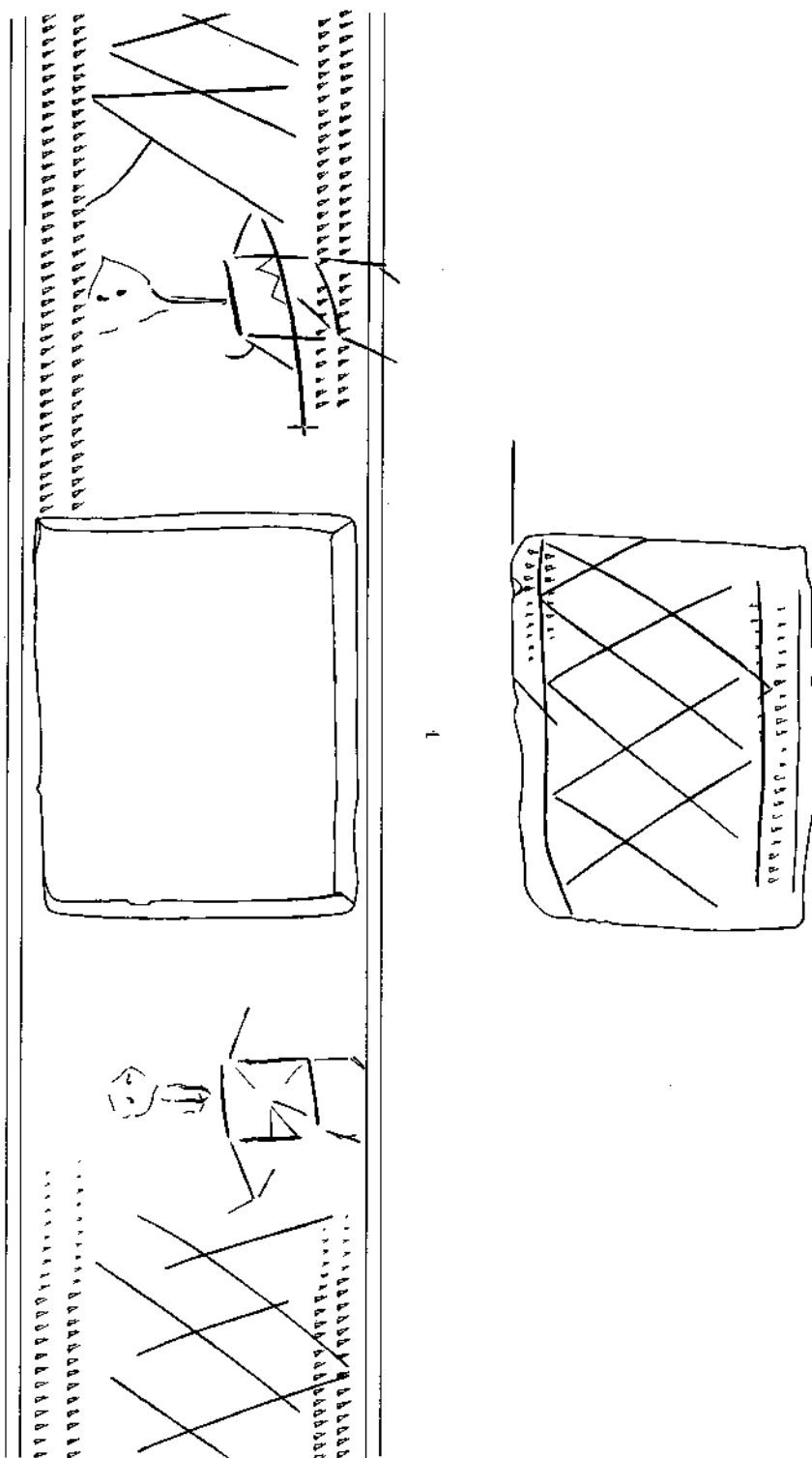

Tabla 2

NIKOLA ŠIPUŠ

Zagreb

SKUPNI NALAZ RIMSKIH BRONČANIH NOVACA IZ
SREDINE IV. STOLJEĆA NAĐEN U SISKU GODINE 1985.

UDK 904:737.111(497.13) »3«

Izvorni znanstveni rad

Autor obrađuje ostavu od 94 sitnih brončanih novčića nađenih u Kupi uz pilote koje je otkrio niski vodostaj ljeta god. 1985. Riječ je o sadržaju kese izgubljene početkom 358. g. n.e. Najzastupljeniji je novac iz same siscijanske kovnice (75%), a ostali potječe iz kovnica u Arelate, Rimu, Akvileji, Sirmiju, Tesaloniki, Herakleji, Nikomediji, Kiziku i Aleksandriji.

Godine, 1985. bilo je ljeto izrazito sušno, pa je vodostaj rijeke Kupe bio jako nizak. Zbog toga se riječni pijesak vadio na neuobičajenim mjestima. Prilikom kopanja pijeska na desnoj obali Kupe u gradu Sisku, na obali Pogorelac, na mjestu poznatom pod imenom »piloti«¹ nasuprot zgradi Mali Kaptol, iskopana je nakupina rimskih brončanih novaca u obliku grumena, po opisu nalaznika »u jednoj lopati pijeska«. Nakupinu je činilo 94 komada sitnih brončanih novčića. Nisu nađeni nikakvi ulomci keramike koji bi upućivali da je novac bio pohranjen u posudi, već samo komadići trule krpičaste materije, nalik na istrulu kožu. Ta masa nije sačuvana.

Pregledom materijala ustanovljeno je da je većina novca odlično očuvana, velik broj primjeraka zadržao je crvenkasti metalni bakreni sjaj. Dio novaca lakše je korodiran, u pravilu samo s jedne strane, što ukazuje da se je radilo o nakupini međusobno priljubljenih novaca, najvjerojatnije o sadržaju kese, koja je pala u rijeku Kupu. Kožnata je kesa prvobitno zaštićivala novce od štetnih vanjskih utjecaja. S vremenom se je oko kese nataložio riječni mulj, koji je kasnije kada je koža kese istrunula, pružao zaštitu. Korozija je djelomično nagrizla samo novce na površini nakupine, dok su primjerci u sredini ostali očuvani.

Novci su očišćeni, fotografirani, izmjereni i svrstani po RIC-u². Nalaz čine novci triju vladara: Konstansa (2 primjerka), Konstancija Gala (12 primjeraka) te Konstancija II (80 primjeraka). Svi primjerci imaju isti natpis na reversu: FEL TEMP REPARATIO. Dva primjerka su tipa

¹ U blizini mjesta nalaza kese izvršena su u jesen 1985 arheološka iskopavanja. Iskopavanja su vršili Gradski muzej iz Siska i Arheološki institut Filozofskog fakulteta

iz Zagreba.

² J.P.C. Kent, *The Roman Imperial Coinage*, Vol 8, London 1981 (RIC)

»feniks na lomači«, dok su preostala 92 primjerka tipa »pali konjanik«. Novci su iskovani čak u 10 kovnica. Za 6 primjeraka nije moguće ustanoviti u kojoj su kovnici kovani, jer im je nečitljiv odsječak reversa. **Tabela 1.** prikazuje materijal svrstan po vladarima i kovnicama.

Kovnica	Ukupno	%	Constans	Constantius " Gallus	Constantius II
<i>Arelate</i>	1	1,06	—	—	1
<i>Roma</i>	4	4,25	—	1	3
<i>Aquileia</i>	3	3,19	-	2	1
<i>Siscia</i>	71	75,53	2	6	63
<i>Sirmium</i>	3	3,19	—	1	2
<i>Thessalonica</i>	2	2,12	—	2	—
<i>Heraclea</i>	1	1,06	—	-	1
<i>Nicomedia</i>	1	1,06	—	—	1
<i>Cyzicus</i>	1	1,06	-	-	1
<i>Alexandria</i>	1	1,06	—	—	1
<i>Nečitljiv</i>	6	6,38	-	-	6
Ukupno	94	100,00	2	12	80

Tabela 2. prikazuje sveukupni materijal svrstan po godinama kovanja³.

Kovnica	Ukupno	348-350	350-351	352-353	354-356	357-358
<i>Arelate</i>	1				1	
<i>Roma</i>	4			2		2
<i>Aquileia</i>	3			2		1
<i>Siscia</i>	71	2		14	47	8
<i>Sirmium</i>	3			1	2	
<i>Thessalonica</i>	2			2		
<i>Heraclea</i>	1			1		
<i>Nicomedia</i>	1			1		
<i>Cyzicus</i>	1			1		
<i>Alexandria</i>	1					1
<i>Nečitljiv</i>	6			1	5	
Ukupno	94	2	0	25	55	12

Ovakav sastav novaca u kesi bez dvojbe je odraz povijesnih događanja u to doba, koji su direktno i indirektno utjecali na život u gradu Sisciji.

Poslije smrti Konstantina Velikog i podjele vlasti između njegovih sinova - Konstantina II, Konstansa i Konstancija II - *Siscia* je pripala Konstansu⁴. Kasnije borbe za vlast i smrt Konstantina II nisu bitnije utjecale na prilike u Sisciji. Ali zato pojava uzurpatora Magnencija, smrt Konstansa, te pojava novih uzurpatora, posebno Vetranija, bitno mijenjaju život Siscije. U ožuj-

³ RIC u poglavljima, koja obraduju pojedine kovnice, svrstava emisije novaca u vrlo široke vremenske raspone, n.pr. brončane novce serije »M« u razdoblje od 355-361. U uvodnom dijelu (p. 70) dijeli međutim bronce s rever-

som FEL TEMP REPARATIO (FH) u slijedeća razdoblja: veći AE 2 (351), manji AE 2 (351-354), AE 3 bez oznake M (354-356) i AE 3 s oznakom M (357-358).

⁴ RIC, pp 344-347.

ku 350. godine Siscija dospjeva pod vlast uzurpatora, Vetranija⁵, koji u gradu drži jaku vojnu posadu, kako bi spriječio prodor Magnencija u Panoniju. Potkraj prosinca iste godine, nakon abdikacije Vetranija, grad dolazi u ruke Konstancija II, koji još više utvrđuje grad. Potkraj ljeta 351. godine Magnencije uspije osvojiti Sisciju, koju drži u svojim rukama oko mjesec dana. Nakon poraza kod Murse, Magnencije napušta Sisciju, koja ponovno prelazi u ruke Konstancija II. Time istodobno prestaje i stradanje grada, koji se poslije toga počinje oporavljati od nedaća građanskog rata. Svi kasniji politički događaji (pad Konstancija Gala, pojava novog cezara Julijana II) neće više utjecati na život u gradu. Slijedi razdoblje od 37 godina mira i blagostanja, u kojem je grad dosegao procvat postavši jedan od najvažnijih gradova Rimskog Carstva. Razvija se obrt i trgovina, a strateški položaj na glavnoj prometnici istoka i zapada osigurava vrlo živi tranzit putnika i robe. Poradi sigurnosti grada i strateškog mu položaja kovnica novca u Sisciji postala je jedna od najvećih u tadanjem Rimskom Carstvu.

Brončani novci s reversom: FEL TEMP REPARATIO kovani su do jeseni 358. godine, kada njihovo kovanje prestaje. Uvodi se novi revers: SPES REIPVBLICE. U nalazu ima više primjeraka posljednjih emisija FEL TEMP REPARATIO kovanih u kovnicama *Roma*, *Siscia* i *Alexandria*. Nema niti jednog primjerka s novim reversom SPES REIPVBLICE. Iz tog slijedi da je kesa izgubljena prije jeseni 358. godine, dakle u prvoj polovici 358. godine.

Kesa novaca nije ostava, već novac u opticaju, u našem slučaju u Sisciji početkom 358. godine. Kesa je bez sumnje pripadala nekom stanovniku Siscije, što potvrđuju zastupljeni novci kovani u Sisciji (75% novaca), kao i po jedan primjerak sitne bronce Konstancija II, na kojoj je iskovan samo avers. Po stilu aversa vidi se da je taj primjerak iskovan u Sisciji. Teže se može vjerovati da je taj primjerak prošao strogu kontrolu u kovnici; mnogo je vjerojatnije da je taj pokusni otišak »prokrijumčario« iz kovnice neki od gravera žigova i pustio ga u opticaj.

Iz sadržaja kесе vidi se da je novac Konstansa bio još u opticaju 8 godina nakon njegove smrti. Novac uzurpatora koji su u burnim godinama 350. i 351. vladali Siscijom (Vetranije, Magnencije i Decencije) očito je povučen iz optičaja; u kesi ga nema. Prve godine nakon građanskog rata (352. i 353) zastupljene su sa 25 novaca (26,6% svih novaca). Od toga je 14 primjeraka iskivano u kovnici *Siscia* a ostalih 11 primjeraka u drugim kovnicama (čak 8 raznih kovnica!). To svjedoči o jakom prometu kroz Sisciju u tim godinama (pokreti trupa), kao i o činjenici da je dosta novaca ostajalo u gradu. Najveći broj primjeraka kесе iskovan je u razdoblju 354-356. g., čak 55 primjeraka (58,5% svih novaca), od toga 47 primjeraka u kovnici *Siscia*; 45 primjeraka pripada emisiji »S«⁶. Ostatak novaca od 12 komada pripada emisijama »M« i iskovani su 357. i 358. godine. Prisutnost novaca posljednjih emisija kovnica *Roma* i *Alexandria* zorno posvjedočenje o tadanjim prometnim vezama s najudaljenijim krajevima tadanjem Rimskom Carstvu.

⁵ B. Zmajčić, Protucar Vetranije i njegovi novci, *Nu-mizmatičke vijesti*, 10/1963, 20, pp 2-9; I. Rabar, *Poviest carstva Rimskoga*, Zagreb, 1889, pp 230-231.

⁶ RIC, pp 375 i 377; RIC neopravdano dijeli emisiju » « u dva dijela i to 352 (vladavina Konstancija II i Konstancija Gala) te 361 (vladavina Konstancija II i Julijana II). Emisija » « kovana je neprekidno od sredine 354 do sredine 356 godine. Na početku emisije kovani su novci za Konstancija II i Konstancija Gala. Nakon likvidacije Gala obustavljeno je kovanje njegovih novaca, dok

je kovanje novaca Konstancija II nastavljeno. Koncem 355 nakon imenovanja novog cezara Julijana II uz Konstancija II kuju se u istoj emisiji i novci novog cezara Julijana II. RIC (Vol. 8) je bez sumnje djelo grupe autora, pa je isto razdoblje drugačije prikazano u drugim kovnicama. Kod kovnice Lungdunum je emitiranje tog razdoblja ovako prikazano, dok je kod kovnice Siscije emisija podijeljena, uz napomenu, da se novci emisija 352 i 361 ne mogu međusobno razlikovati, jer su posve isti!

Neobično je da je 358. godine bio u optičaju dosta velik broj novaca Konstancija Gala, iako je on još 354. godine pao u nemilost i bio pogubljen. Još je neobičnije da nema niti jednog primjerka novaca novog cezara Julijana II, koji je počeo vladati 355. godine, te je 358. godine bio na vlasti gotovo jednako dugo koliko je vladao Konstancije Gal⁷.

Interesantno je izračunati kolika je bila vrijednost novaca u kesi. Prema Mattinglyju⁸ godine 301. kilogram svinjetine vrijedio je tadanjih 24 bakrenih denara (težine oko 1,3 grama). Godine 363. kilogram svinjetine iznosio je 12 sitnih bronca (težine oko 2,8 grama). Iznosi da je 301. godine 1 kg svinjetine bio adekvatan 31,2 grama bronce a 363 33,6 grama bronce. Ako uzmemo da je 358. godine 1 kg svinjetine bio adekvatan 33 grama bronce, proizlazi da je količina novca u kesi (idealna težina oko 280 grama, po odbitku korozije) bila dostatna za kupovinu osam i pol kg svinjetine.

⁷ Činjenica je, da se na području grada Siska novci cezara Julijana II dosta rijetko nalaze, dok su novci Konstancija Gala relativno česti. U autorovoj zbirci taj je od-

nos gotovo 1:20!

⁸ H. Mattingly, *Roman Coins*, London, 1977, pp 222-223.

KATALOG

KRATICE:

Cn = CONSTANS (337-350)

Cs = CONSTANTIVS II. (337-361)

Ga = CONSTANTIVS GALLUS (cezar 351-354)

A: = avers

R: = revers

(FH) = vojnik probada kopljem palog konjanika.

(PM) = Feniks stoji na vrhu lomače.

RIC: = The Roman Imperial Coinage, Vol. VIII. od J.P.C. Kent, 1981.

? = oznaka nije čitka.

Iz tehničkih razloga oznake kovnica u odsječku pisane su iza legenda reversa, od legende su odvojene znakom » - «, ako je legenda aversa ili reversa razdvojena, mjesto razdvajanja označeno je istim znakom.

Slova i druge oznake u polju aversa i reversa pisane su iza legende aversa, odnosno iza opisa odsječka su potrtane. Iz odnosa crte i oznake vidljiv je položaj oznake na polju: lijevo, desno ili u sredini.

Svi su primjerci novaca označeni rednim brojem koji je/identičan s brojem slike.

ARELATE

Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
AVG

R: FEL TEMP-REPARATIO -
TCON (FH)

RIC: 266

1. 18 mm O, 2,93 g

ROMA

Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
AVG - B

R: FEL TEMP-REPARATIO -
R Q P - H (FH)

RIC: 256

2. 23 mm O, 4,35 g

Ga A: D N FL CL CONSTAN-
TIVS NOB CAES - A

R: FEL TEMP RE-PARATIO -
RS - f_(FH)

RIC: 265

3. 22 mm O, 3,47 g

Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
AVG

R: FEL TEMP-REPARATIO -
R.M.e (FH)

RIC: 314

4. 16 mm O, 1,61 g

Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
AVG

R: FEL TEMP-REPARATIO -
RMP* (FH)

RIC: 316

5. 17 mm O, 1,49 g

AQ UILEIA

Ga A: D N CONSTANTIVS IVN
NOBC

R: FEL TEMP-REPARATIO -
.AQT. (FH)

RIC: 203

6. 19 mm O, 1,86 g

Ga A: D N CONSTANTIVS IVN
NOBC

R: FEL TEMP-REPARATIO -
•AQS - IL(FH)

RIC: 204

7. 18 mm O, 2,30 g

- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
AVG - M
R: FEL TEMP RE-PARATIO -
AQP (grančica) (FH)
RIC: 222
8. 19 mm 0, 2,00 g
SISCIA
- Cn A: D N CONSTA-NS P F AVG
R: FEL TEMP REPARATIO -
TSIS (PM)
RIC: 228
9. 18 mm 13, 2,06 g
- Cn A: D N CONSTA-NS P F AVG
R: FEL TEMP REPARATIO -
eSIS. (PM)
RIC: 232
10. 20 mm 0, 2,23 g
- Ga A: D N CONSTANTIVS IVN
NOB C - A
R: FEL TEMP RE-PARATIO -
BSIS (grančica) - II (FH)
RIC: 343
11. 22 mm 0, 3,87 g
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
AVG - A
R: FEL TEMP RE-PARATIO -
ASIS. - II (FH)
RIC: 344
12. 21 mm 0, 3,26 g
13. 21 mm 0, 4,03 g (oficina: B)
14. 22 mm 0, 3,98 g (oficina: ?)
15. 22 mm 0, 4,38 g (oficina: ?)
- Ga A: D N CONSTANTIVS IVN
NOB C - A
R: FEL TEMP RE-PARATIO -
BSIS. - II (FH)
RIC: 345
16. 20 mm 0, 4,34 g
17. 20 mm 0, 3,91 g
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
AVG - A
R: FEL TEMP RE-PARATIO -
ASIS.S. - I (FH)
RIC: 346
18. 22 mm 0, 4,46 g
19. 21 mm 0, 4,32 g (oficina: A)
20. 20 mm 0, 4,77 g (oficina: ?)
21. 22 mm 0, 2,64 g
22. 23 mm 0, 3,27 g
- Ga A: D N CONSTANTIVS IVN
NOB C - A
R: FEL TEMP RE-PARATIO -
?SIS.S. - I (FH)
RIC: 347
23. 21 mm 0, 2,77 g (prekov novca Constantiusa II.)
24. 22 mm 0, 3,23 g
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
AVG
R: FEL TEMP-REPARATIO -
BSIS (FH)
RIC: 350
25. 19 mm 0, 1,98 g
- Ga A: D N CONSTANTIVS IVN
NOB C
R: FEL TEMP-REPARATIO -
BSIS (FH)
RIC: 351
26. 17 mm 0, 2,09 g
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
AVG
R: FEL TEMP -REPARATIO -
ASISZ (FH)
RIC: 352 (ili 361)
27. 19 mm 0, 2,99 g
28. 18 mm 0, 3,02 g
29. 19 mm 0, 2,60 g
30. 18 mm 0, 1,84 g
31. 17 mm 0, 2,61 g
32. 18 mm 0, 2,22 g
33. 17 mm 0, 2,17 g
34. 16 mm 0, 1,72 g
35. 19 mm 0, 2,34 g (oficina: B)
36. 18 mm 0, 3,36 g
37. 18 mm 0, 1,99 g
38. 17 mm 0, 2,17 g
39. 18 mm 0, 2,67 g
40. 17 mm 0, 1,64 g
41. 19 mm 0, 1,92 g
42. 18 mm 0, 2,27 g
43. 18 mm 0, 1,90 g
44. 19 mm 0, 2,37 g (oficina: T)
45. 17 mm 0, 2,20 g
46. 18 mm 0, 1,93 g
47. 18 mm 0, 2,38 g
48. 17 mm 0, 1,76 g
49. 17 mm 0, 2,12 g
50. 18 mm 0, 2,46 g
51. 17 mm 0, 2,38 g
52. 17 mm 0, 2,42 g
53. 17 mm 0, 2,80 g (oficina: A)
54. 17 mm 0, 2,37 g
55. 17 mm 0, 2,68 g
56. 17 mm 0, 2,28 g
57. 18 mm 0, 2,60 g
58. 18 mm 0, 2,07 g
59. 17 mm 0, 2,23 g
60. 18 mm 0, 2,68 g
61. 18 mm 0, 2,29 g
62. 17 mm 0, 1,62 g
63. 18 mm 0, 2,07 g
64. 18 mm 0, 2,28 g
65. 17 mm 0, 2,44 g
66. 17 mm 0, 1,76 g

67. 17 mm 0,2,49 g “
 68. 18 mm 0, 2,43 g (oficina: ?) “
 69. 18 mm 0,2,01 g “
 70. 19 mm 0,2,12 g “
 71. 18 mm 0,2,22 g “
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG
 R: FEL TEMP-REPARATIO -
 ASIS5 - M(FH)
 RIC:369
72. 18 mm 0, 2,43 g
 73. 18 mm 0, 1,98 g
 74. 17 mm 0, 1,66 g
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG
 R: FEL TEMP-REPARATIO -
 ASISD - M(FH)
 RIC:372
75. 17 mm 0, 1,77 g
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG
 R: FEL TEMP-REPARATIO -
 ASISD - M(FH)
 RIC:375
76. 17 mm 0, 2,26 g
 77. 17 mm 0, 1,98 g
 78. 17 mm 0, 2,46 g
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG
 R: FEL TEMP-REPARATIO -
 ASISL - M(FH)
 RIC: 381
79. 18 mm 0, 2,21 g
- SIRMIUM**
- Ga A: D N CONSTANTIVS IVN
 NOB C - A
 R: FEL TEMP RE-PARATIO -
 BSIRM - JL(FH)
 RIC:46
80. 21 mm 0,4,52 g
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG
 R: FEL TEMP-REPARATIO -
 BSIRM (FH)
 RIC: 48
81. 18 mm 0,2,44 g
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG
 R: FEL TEMP-REPARATIO -
 ?SIRM. (FH)
 RIC:52
82. 17 mm 0,1,38 g
- THESSALONICA**
- Ga A: D N CONSTANTI-VS
 NOB CAES - A
 R: FEL TEMP RE-PARATIO -
 TSe (FH)
 RIC: 181
83. 21 mm 0, 4,64 g
 84. 22 mm 0, 4,83 g
- HERACLEA**
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG
 R: FEL TEMP RE-PARATIO-
 SMHA - T (FH)
 RIC:82
85. 23 mm 0, 4,10 g
- NICO MEDIA**
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG
 R: FEL TEMP RE-PARATIO -
 .SMNS - T (FH)
 RIC:86
86. 22 mm 0, 5,81 g
- CYZICUS**
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG-G
 R: FEL TEMP RE-PARATIO -
 SMKA (FH)
 RIC: 100
87. 19 mm 0, 3,98 g
- ALEXANDRIA**
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG
 R: FEL TEMP-REPARATIO -
 ALEr - M(FH)
 RIC:84
88. 14 mm 0, 2,48 g
- KOVNICA NIJE POZNATA**
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG-A
 R: FEL TEMP RE-PARATIO -
 (?) (FH)
89. 22 mm 0, 4,95 g
- Cs A: D N CONSTAN-TIVS P F
 AVG
 R: FEL TEMP-REPARATIO -
 (?) (FH)
90. 22 mm 0, 3,45 g
 91. 18 mm 0, 2,82 g
 92. 17 mm 0, 1,98 g
 93. 17 mm 0, 2,19 g
 94. 18 mm 0, 1,53 g (revers nije otkovan!)

OPIS TABLI
DESCRIPTION OF PLATES

Tabla 1
Plate 1

Mjesto nalaza kese na desnoj obali rijeke Kupe u Sisku.
The site where a Roman purse was found on the right bank of the Kupa at Sisak.

Table 2-6
Plates 2-6

Brojevi na tablama odgovaraju tekućim brojevima kataloga.
Current numbers on plates correspond to those in the Catalogue.

SUMMARY

A HOARD OF ROMAN BRONZE COINS FROM THE MID-4TH CENTURY FOUND
IN SISAK IN 1985

In Sisak (Roman *Siscia*) during the summer of 1985 a purse of Roman bronze coins from the middle of the 4th century was found in the sand of the Kupa River. The purse contained 94 bronze coins of the following Roman rulers: Constans (2 coins), Constantius Gallus (12 coins) and Constantius II (80 coins). All the coins have the same reverse legend: FEL TEMP REPARATIO. Two are of the type: phoenix in flames, and 92 are of the type: fallen horseman. The coins were minted in 10 mints: *Arelate* (1), Rome (4), *Aquileia* (3), *Siscia* (71), *Sirmium* (3), *Thessalonica* (2), *Heraclea* (1), *Nicomedia* (1), *Cyzicus* (1) and *Alexandria* (1). It was not possible to establish the mint for 6 coins, as the exergue of the reverse was illegible. The coins were minted from 348 to the middle of 358 AD. Most represented were the periods from 352-353 AD (25 coins) and 354-356 (55 coins). In the purse there was not a single example of a coin with the reverse legend SPES REIPUBLICAE, hence it may be concluded that the purse was lost in the first half of 358 AD. Such a composition of the purse, according to the opinions of the author, would have been caused by historical events which in that period directly and indirectly affected life in the ancient city of *Siscia*. In 350 and 351 AD *Siscia* experienced tumultuous days because of well known events (civil war). From the end of 351 AD, there was again peace in *Siscia* and the city recovered economically.

The purse of coins is not a hoard *per se* but rather money in transit, hence from the contents of the purse one can create a picture of monetary circulation, in this case in *Siscia* in 358 AD when the purse was lost. It is interesting that in 358 coins of Constans were still in circulation, as he had then already been dead for 8 years. A large amount of coins of Constantius Gallus were still in circulation, although this ruler had 4 years previously fallen into disfavour and had been executed. It is unusual that in the purse there are no coins of Julian Apostate, who had ruled for more than 2 years when the purse was lost. The author has calculated that with the coins in the purse it would have then been possible to buy ca. 8 1/2 kilograms of pork (17 pounds).

Translated by Barbara E. Smith Demo
Rukopis primljen 10. VI. 1986.

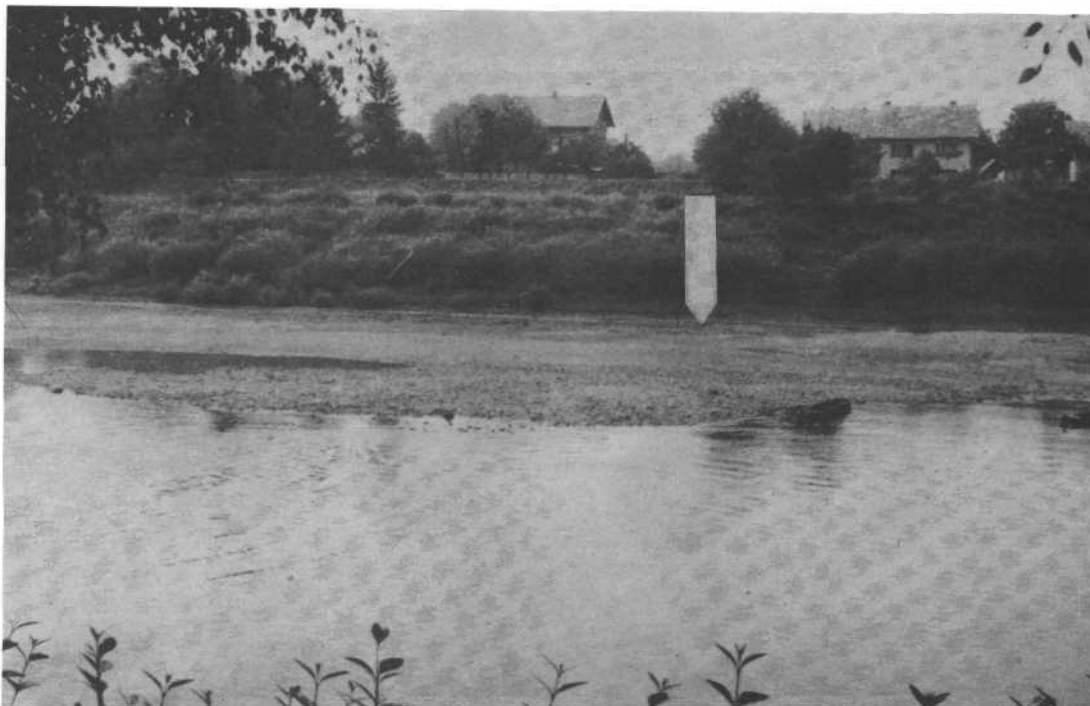

Tabla 1

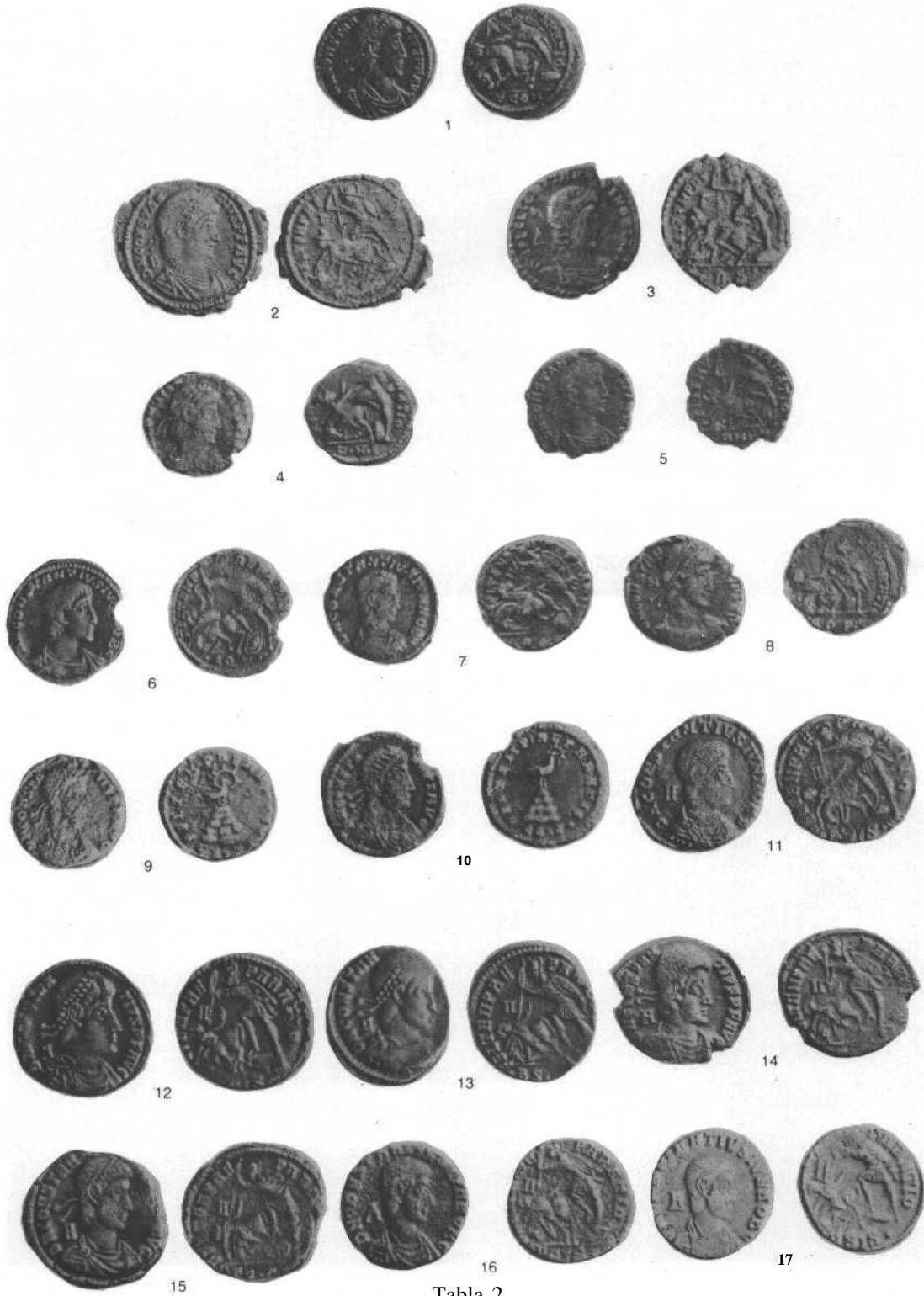
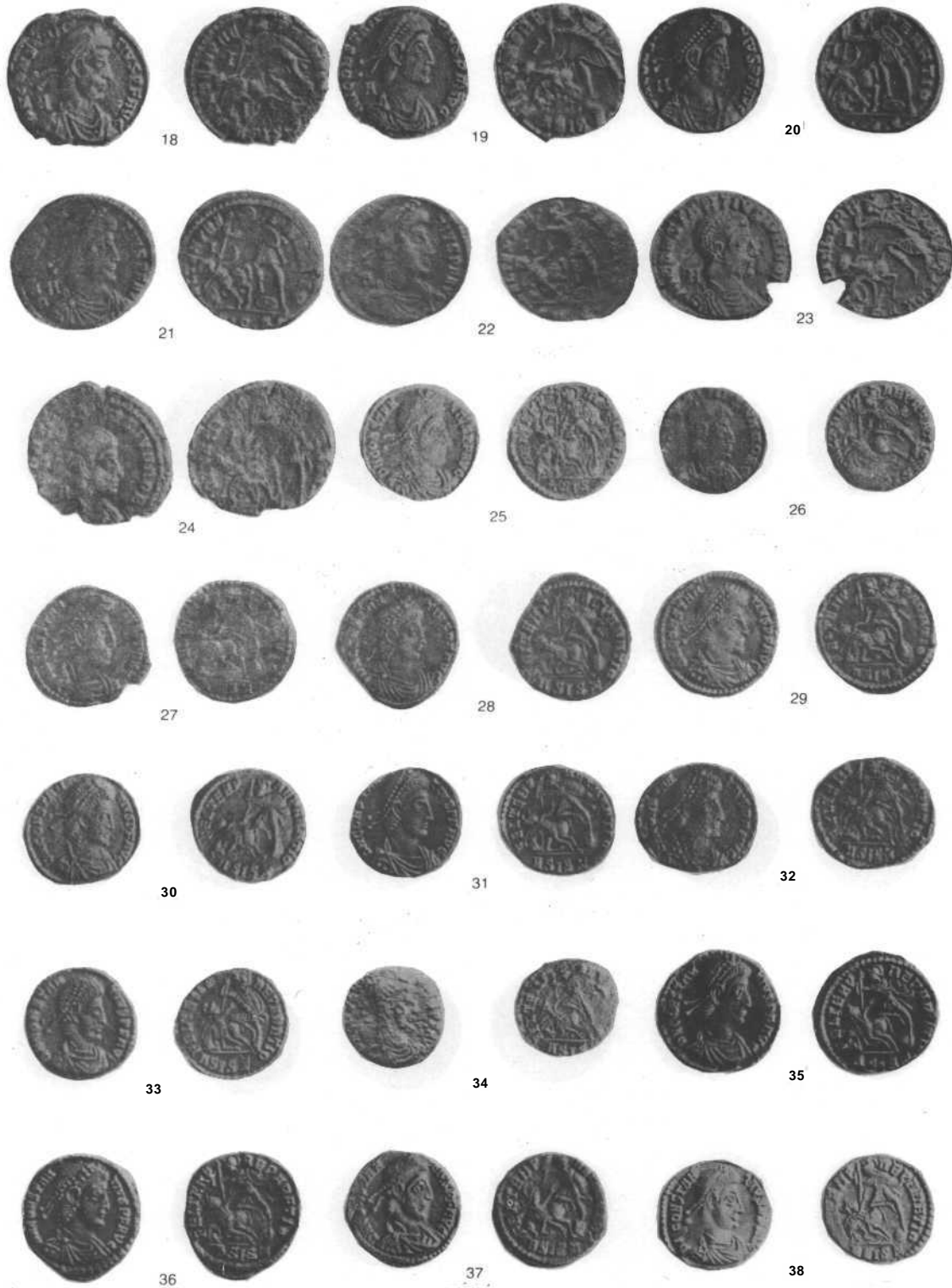

Tabla 2

37
Tabla 3

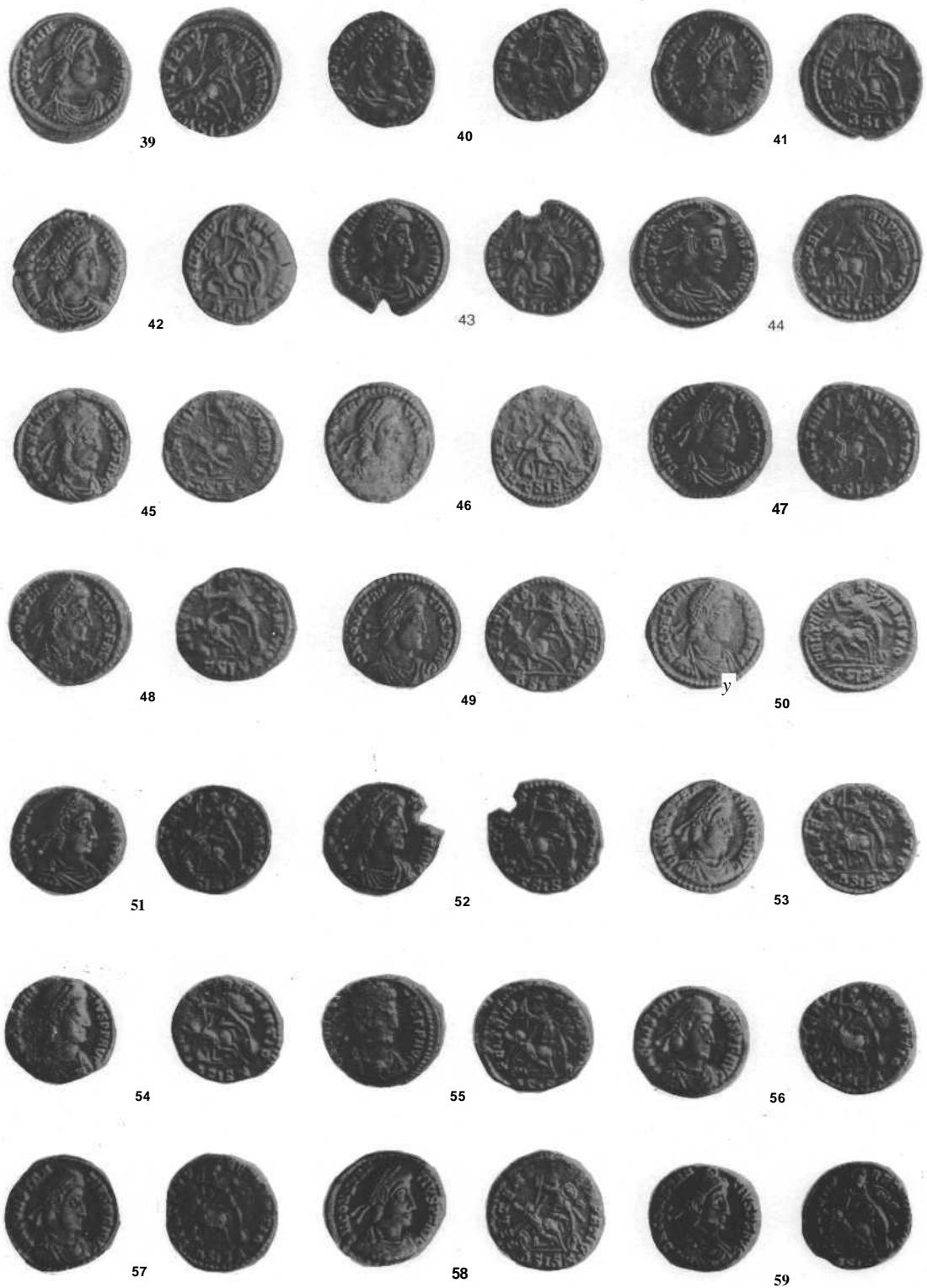

Tabla 4

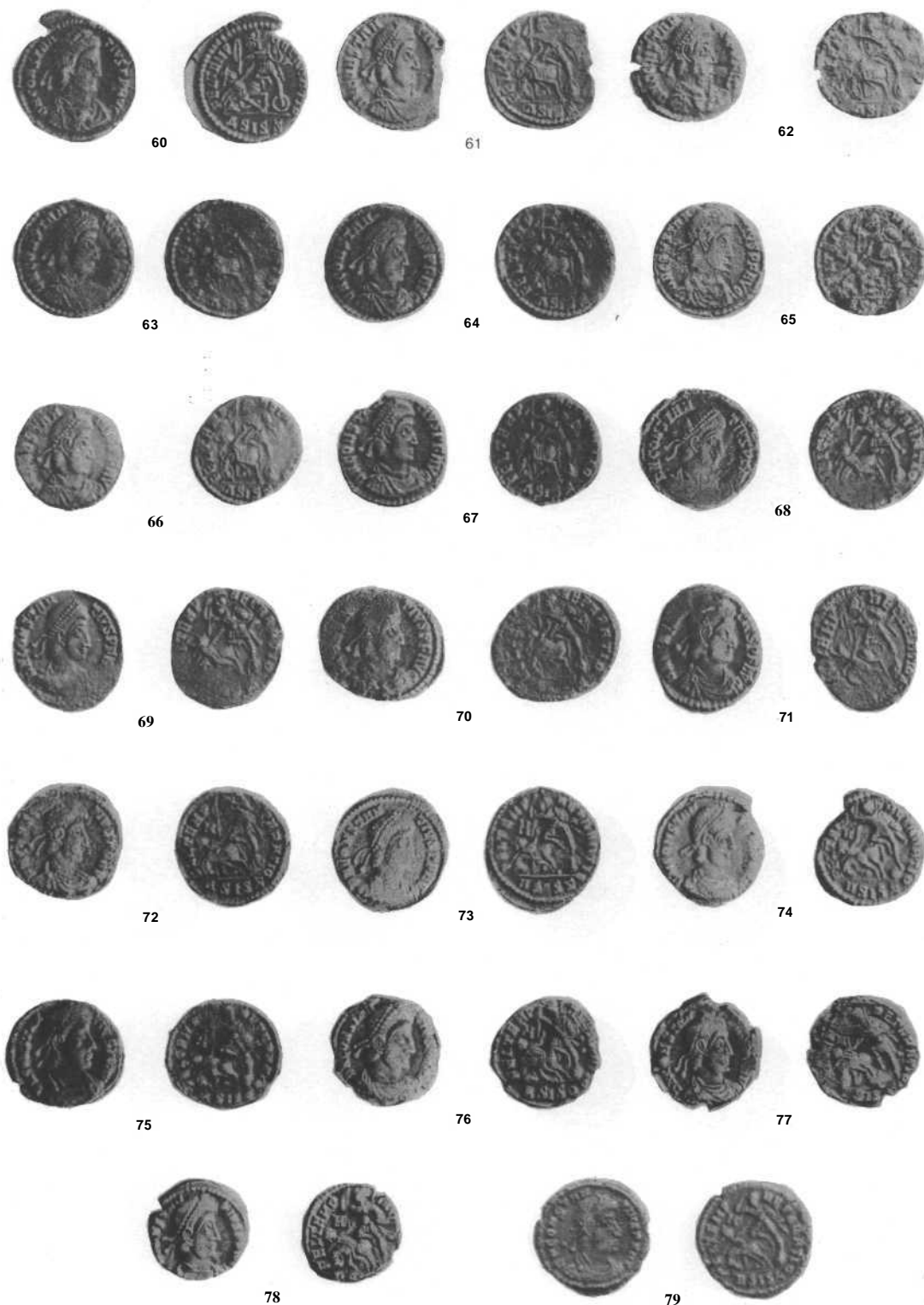

Tabla 5

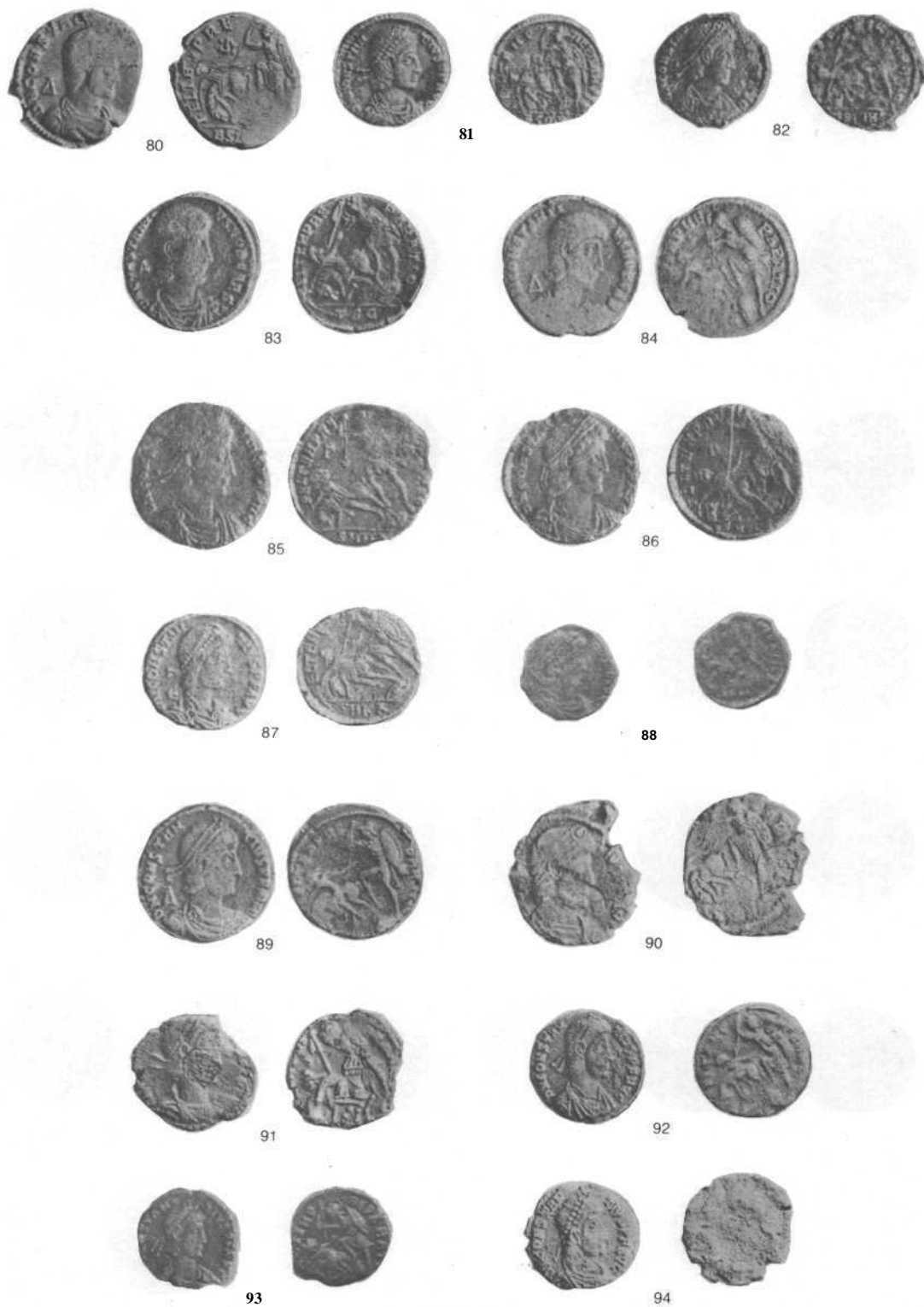

Tabla 6

ANTE MILOŠEVIĆ

Muzej Cetinske krajine - Sinj

RANOSREDNJOVJEKOVNA BOJNA SJEKIRA IZ VEDRINA KOD TRILJA I DRUGI NALAZI SJEKIRA TOG VREMENA NA PODRUČJU HRVATSKE

UDK 739.72(497.13) »5/8«

Izvorni znanstveni rad

U radu je obrađen jedinstven slučajni nalaz srednjovjekovne bojne sjekire od željeza iz Vedrina kod Trilja u Dalmaciji. Prethodno se utvrđuju njene tipološke razlike prema do sada poznatim nalazima ranosrednjovjekovnih željeznih sjekira (6-9. st.) u Dalmaciji i susjednim joj krajevima. Predlaže se nova interpretacija rijetkim dosadašnjim ovakvim nalazima iz vremena seobe naroda (sjekire iz Rakovčana kod Prijedora i sjekire iz ostave kod Nartskih Novaka u Hrvatskoj). Ponovno se razmatraju svi nalazi ranosrednjovjekovnih željeznih sjekira iz Hrvatske i utvrđuje njihova tipologija samo prema pouzdanim grobnim nalazima. Većini drugih slučajnih ovakvih nalaza iz Dalmacije, prethodno datiranih u 8-11. st., utvrđuje se kasnoantičko porijeklo i kulturna pripadnost. Upozorava se nadalje na tipološke razlike bojne sjekire iz Vedrina prema drugim nalazima ranosrednjovjekovnih sjekira iz onovremene Evrope, prvenstveno s obzirom na obostrano raskovano polumjesečasto sječivo. Na kraju se, s obzirom na analogne nalaze sjekira iz okvira »komanske kulturne grupe« ranoga srednjeg vijeka u Albaniji, sjekiri iz Vedrina utvrđuje bizantska kulturna pripadnost, a s obzirom na povijesne okolnosti toga vremena u Dalmaciji, datirana je u prvu polovicu 7. stoljeća.

Brojni nalazi i prilozi iz približno 500 arheoloških istraženih i do danas dokumentiranih grobova iz 7. i 8. stoljeća u Dalmaciji, kao jedini osnov proučavanju materijalne kulture toga vremena, ne pružaju gotovo nikakvih podataka o najranijem srednjovjekovnom oružju, pa je svaki nalaz takvog karaktera iznimno važan za našu arheološku znanost. Radi toga ovom prilikom priopćujem o jednom vrlo značajnom nalazu željezne bojne sjekire iz ranog srednjeg vijeka¹. Prije nekoliko godina slučajno je pronađena u prostoj zemlji na hrptu krševite kraće lingule niskog brda Kosmaš, nedaleko od zaselka Šipić u Vedrinama² (si. 1).

¹ Premda je — kako to ističu gotovo svi autori — bez pouzdanih podataka o okolnostima nalaza teško razlikovati ranosrednjovjekovne bojne sjekire od onih koje su služile kao oruđa, uvjerenja sam da je sjekira iz Vedrina, s obzirom na oblik sječiva i njenu uočljivu gracilnu obradu, prije služila kao oružje negoli kao oruđe.

² Ova lingula danas dijeli područja sela Vedrine i Jakuba. Položena je u smjeru jugoistok - sjeverozapad, pri čemu se jugoistočnim krajem veže za brdo Kosmaš, a sjeverozapadnim uranja u Sinjsko polje. Na samom njenom sjeverozapadnom kraju manja je prapovijesna gradina školjkasta oblika u čijim masivnim bedemima ima kasnosrednjovjekovnih grobova. Ovu gradinu danas zovu

»Križina«, pa je suditi da je ovo, za okolinu inače dominantno groblje, nekada bilo označeno većim kamenim križem (krstačom), kakvih inače ima na grobljima iz kasnog srednjeg vijeka u Cetinskoj krajini. Od mještana sam pak saznao da je na hrptu lingule, otprilike u predjelu nalaza ove sjekire, razinom zemlje također nekada bilo vidljivih grobova, ali sva nastojanja da ih pronađem nisu donijela rezultata. Nije, međutim, isključeno da iz nekog od ovih, vjerojatno već posve uništenih grobova, potječe i navedena sjekira. Dodatno je zanimljivo da je upravo preko ove lingule prelazila i antička cesta koja je iz Solina preko Trilja (ant. *Pons Tiluri*) vodila prema Aržanu, te Duvanjskom i Livanjskom polju.

Sjekira je izrađena od kvalitetnog željeza i vrlo je dobro sačuvana. Ima izrazito polumjesečasto raskovano sječivo na jednom i mali čekićasti četvrtasti završetak na drugom kraju. Između je tanki vrat na kojemu je, bliže čekićastom završetku, otvor za držak kružnog presjeka. Bočne strane ovog otvora su trokutasto raskovane. Na objema bočnim stranama vrata sjekire, uz trokutasta proširenja otvora za držak i na mjestu gdje se vrat obostrano naglo širi u polumjesečasto sječivo, izveden je ornament sa po tri, odnosno četiri urezane pruge (T. 1 ;2). Ukupna dužina sjekire je 16,2 cm, visina polumjesečastog sječiva 21,7 cm, a promjer otvora za držak je 2,6 cm.

Nažalost, sjekira iz Vedrina, kao i većina drugih ovakvih ranosrednjovjekovnih nalaza iz Dalmacije, slučajni je nalaz, čime su arheološkoj praksi pri utvrđivanju njenog porijekla i pripadnosti uskraćeni svi ostali relevantni podaci, pa preostaje samo njena tipološka analiza. Odmah na početku treba naglasiti da dosadašnji nalazi ranosrednjovjekovnih sjekira iz Dalmacije ovoj iz Vedrina ne pružaju niti približne paralele, a da bi se te razlike dodatno uočile, smatram opravdanim prethodno - makar ukratko - ukazati na rezultate dosadašnjih istraživanja ovog dijela dalmatinske ranosrednjovjekovne materijalne kulture. Zbog osobitosti nalaza, cijelu ovu problematiku neće biti moguće svesti samo u regionalne okvire, pa bih se stoga, u prvom dijelu ovog priloga, nakon dalmatinskih ukratko osvrnuo i na nalaze ranosrednjovjekovnih sjekira sa šireg područja Hrvatske: Pritom treba uzeti u obzir i nalaze sjekira sličnih oblika iz drugih susjednih područja, te srednje Evrope, koji su, uz antičko nasljeđe, najintenzivnije utjecali na ovaj dio materijalne kulture ranog srednjeg vijeka u našim krajevima. Uznastojat ću, naposljetku, ukazati na izravne paralele vedrinske bojne sjekire prema drugim tipološki odgovarajućim ranosrednjovjekovnim nalazima, da bi joj prihvatljivo objasnio njeno porijeklo i značaj, užu kronološku pripadnost, a možda, s obzirom na određene povijesne okolnosti, odredio i mogućeg njenog etničkog nosioca.

U ranosrednjovjekovnoj materijalnoj kulturi zapadnog dijela naše zemlje sjekire se javljaju već od vremena seobe naroda, pri čemu ih, za razliku od srednjoevropskih nalazišta, rijetko nalazimo i kao prilog u grobovima, i kao slučajne nalaze izvan grobnih cjelina.

Među vrlo rijetkim grobnim nalazima iz ovog vremena upozoravam na dvije oblikom i denticne željezne sjekire iz Rakovčana kod Prijedora³. Zaključak je autorice da ove sjekire u okviru nekropole, prvenstveno s obzirom na ritus sahranjivanja (sjekire kao grobni prilog !), pripadaju germanskim muškim grobovima, dok samim sjekirama pretpostavlja antičko porijeklo. Povezuje ih sa sličnim nalazima iz rimske kuće na Stupu kraj Sarajeva, Stare Gradiške (u Arheološkom muzeju u Zagrebu), Istre, antičkog rudarskog centra u Japri kraj Bosanskog Novog i Mogorjela, pri čemu nalazima iz Rakovčana, Stare Gradiške i Stupa utvrđuje jedinstvenu radioničku pripadnost⁴. Ovdje, međutim, treba upozoriti da sjekire potpuno identična oblika posjeduju i germanska materijalna kultura, a kao grobni prilozi iz prve polovice 6. stoljeća javljaju se na nekropolama u SR Njemačkoj i Francuskoj⁵.

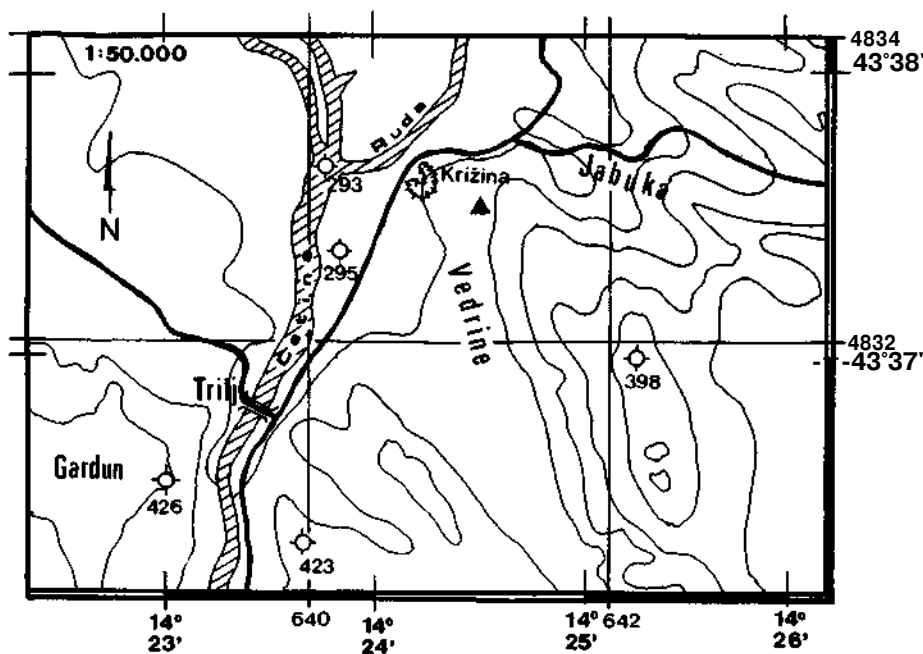
Uz više slučajnih i arheoloških nepouzdatih nalaza željeznih sjekira iz razdoblja seobe naroda posebnu pažnju pobuđuju četiri nedavno publicirane sjekire različitih tipoloških osobina pronađene kao dio ostave iz Nartskih Novaka kraj Dugog Sela⁶. Prilikom prve objave ovim nala-

³ N. Miletić, ranosrednjovjekovna nekropola u Rakovčanima kod Prijedora, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* (dalje: *GZM*), n. s., XXV/1970, 120, 121, 152, T. I/1, T. 111/13.

⁴ Ista, nav. dj., 152.

⁵ W. Hübener, Eine Studie zu den Beilwaffen der Mervingerzeit, *ZAM, Zeitschrift für Archdologie des Mittelalters*, 8/1980, 84, 104, Abb. 29/284-286.

⁶ K. Simoni, Skupni nalaz oruda i oružja iz Nartskih Novaka, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* (dalje: *VAM*) 3 ser., XV/1982, 251-258, T. 1/1, 2 T. 2/1, 2.

Slika 1

zima utvrđena je vremenska pripadnost u 8-10. stoljeće⁷. Kao dio ove ostave pronađeno je još osam drugih željeznih predmeta⁸, ali ih uže nije moguće datirati s obzirom da se javljaju u širokom vremenskom rasponu, posebno sjekire s tuljcem koje su u kontinuiranoj upotrebi od latenskog razdoblja⁹. Od četiri sjekire s rupom za nasad drška iz ove ostave dvije pripadaju čestom tipu ranosrednjovjekovne čekić-sjekire (njem. *Hammeraxt*) s uskim sječivom i trokutasto raskovanim bočnim stranama otvora za držak¹⁰. O ovom tipu sjekire bit će kasnije više riječi, a za sada samo upozoravam da kronološki nisu pouzdane, jer se u istom obliku javljaju od prapovijesnog i antičkog razdoblja. Pritom nisu indikativne niti trokutasto raskovane bočne strane otvora za držak, jer se i ovi elementi na željeznim alatkama javljaju još od prapovijesnog razdoblja¹¹. Jedna od dvije preostale sjekire iz ove ostave pripada karakterističnom tipu ranosrednjovjekovne bojne sjekire za bacanje merovinškog porijekla tzv. franciska, i treba ju datirati krajem 5. ili u prvu polovicu 6. stoljeća¹². Istom vremenu i porijeklu treba pripasti i posljednji primjerak sjekire iz ove ostave. Ova sjekira ima dugačak tanki vrat na kojem je otvor za nasad drška, te na jednom kraju čekičasti završetak, a na drugom obostrano raskovano sječivo. Prilikom prve objave ovoj sjekiri nisu pronađene odgovarajuće paralele, a datirana je kasnije od drugih predmeta iz ove ostave¹³. Upozorio bih, međutim, da je i ovaj oblik sjekire karakterističan za period seobe naroda, jer se gotovo identični oblici u to vrijeme javljaju i u germanskim grobovima prvenstveno od kraja 5. do polovice 6.

⁷ Ista, nav. dj., 258. Sličnu dataciju ovog nalaza prethodno donosi i W. Hübener prema podacima dobivenim od Z. Vinskog (usp. W. Hübener, nav. dj., 95).

⁸ K. Simoni, nav. dj., T. 3/1-3, T. 4/1-4, TA/2.

⁹ Usp. npr. P. Vouga, *La Tène*, Leipzig 1923., stup. 110, T. XLIII/1-5; G. Jacobi, *Werkzeug und Gerät aus*

dem Oppidum von Manching, *Die Ausgrabungen in Manching 5*, Wiesbaden 1974, 28-32, T. 13-16.

¹⁰ K. Simoni, nav. dj., T. 1/3, T. 2/1.

¹¹ A. Milošević, Dvije ostave željeznog oruđa s područja Delmata, *Arheološki vestnik*, 37/1986, 112-113.

¹² K. Simoni, nav. dj., 253-254, T. 1/1.

¹³ Ista, nav. dj., 257, T. 2/2.

stoljeća, i to na nekropolama istovremeno s franciskama¹⁴. Kao izravnu analogiju ovoj sjekiri navodim i oblikom identičan nalaz iz Albanije, pronađen kao grobni prilog na nekropoli Kalaj Dalmaces (si. 4/5). I ondje joj se utvrđuje germansko porijeklo i pripadnost, a datirana je u 5-6. stoljeće¹⁵. U germanskim grobovima iz kasnijeg vremena ovakve sjekire se ne nalaze, a nema ih ni među vrlo raznovrsnim oblicima željeznih ranosrednjovjekovnih sjekira u slavenskim grobovima osobito dobro dokumentiranih na području nekadašnje velikomoravske kneževine, gdje je do sada pronađeno više od 200 sjekira bitno drukčijih tipoloških osobina¹⁶. Među svim nalazima iz ostave iz Nartskih Novaka moguće je u vrijeme seobe naroda pouzdano datirati samo dvije sjekire, dok ostali predmeti, zbog dužeg vremena upotrebe i širokog područja na kojemu se javljaju, nisu niti kronološki niti etnički pouzdani. U cjelini se čini da su vremenski i kulturno bliži kasnoantičkom negoli ranosrednjovjekovnom razdoblju. Ovo se posebno odnosi na već spomenute sjekire s tuljcem, a također i na željezni nož s brončanom narebrenom ručkom kojemu izravnu paralelu nalazimo u jednom kasnoantičkom nožu iz Mađarske¹⁷. S obzirom na ovakve konstatacije te nesumnjivu vremensku i kulturnu pripadnost dviju sjekira iz ove ostave vremenu seobe naroda, cijeli ovaj nalaz bi, prema mome mišljenju, trebalo datirati znatno ranije negoli je to predloženo, vjerojatno u kraj 5. ili prvu polovicu 6. stoljeća.

Željezne sjekire se izuzetno rijetko javljaju i kao prilog u dalmatinskim grobovima ranog srednjeg vijeka, što je vjerojatno rezultiralo činjenicom da naša starija i suvremena arheološka literatura oskudijeva raspravama o ovoj vrsti nalaza¹⁸. Prema raspoloživoj literaturi, u ovim je grobovima arheološki utvrđena samo jedna sjekira, i to na nekropoli Kašić - Maklinovo brdo¹⁹ (si. 3/9), a F. Radić donosi podatke da su sjekire kao prilozima nađene i u grobovima iz srednjeg vijeka u Biskupiji kod Knina²⁰. Većina ovih biskupijskih nalaza nema, međutim, jasnih tipoloških osobina koje bi indicirale njihovu užu kronološku ili etničku pripadnost. U pravilu riječ je o oblicima koji su u upotrebi tijekom dužeg razdoblja na vrlo širokom prostoru, a izvan grobnih cjelina bez drugih pouzdanih nalaza ne pružaju nikakvu osnovu za detaljniju raspravu. Ovo se posebice odnosi na netipične oblike tzv. bradatih sjekira s dužim otvorom za držak i jednostrano prema dolje proširenim sječivom²¹. Zanimljiva je, međutim, sjekira izrazito trokutasta sječiva nađena, kako to navodi F. Radić, »na rimokatoličkom staro-hrvatskom groblju oko bivše biskupske bazilike S. Marije u Biskupiji kod Knina«²². Isti primjerak sjekire preuzimaju i J. Belošević i D. Jelovina²³. Ova je sjekira za sada jedini nalaz ovakvog oblika u nas, a koliko mi je poznato, nema ga ni u drugih slavenskih naroda onoga vremena. Oblikom sječiva približava se poznatom obliku merovinške bojne sjekire - franciske, ali se od nje razlikuje bočnim izgledom dužeg otvora za nasad

¹⁴ B. Schmidt, *Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteleuropa*, Halle 1961, 154, si. 58, T. 71/a.

¹⁵ H. Spahiu, *Verreze e Kalaš e Dalmaces, Iliria*, 1/1971, 235-237, T. 1/6.

¹⁶ B. Dosfal, *Slovenska pohfebistie ze sfedni doby na Morave*, Praha. 1966, 70-72, si. 15/6-14.

¹⁷ J. Hampel, *Altertümer des Friihen Mittelalters in Ungare I*, Braunschweig 1905, 96, 98, si. 136.

¹⁸ F. Radić, Starohrvatske bojne sjekire »Prvoga Muzeja hrvatskih spomenika« u Kninu, *Starohrvatska prosvjeta* (dalje: *SHP*), III/1897, 124-131, si. 1-11; D. Jelovina, *Starohrvatske nekropole na području između rijeka Zrmanje i Cetine*, Split 1976, 118-119, T. XXXIV/1-5; J. Belošević, *Materijalna kultura Hrvata od VII do IX stoljeća*, Zagreb 1980, 102-103, T. XXXVIII/1-7.

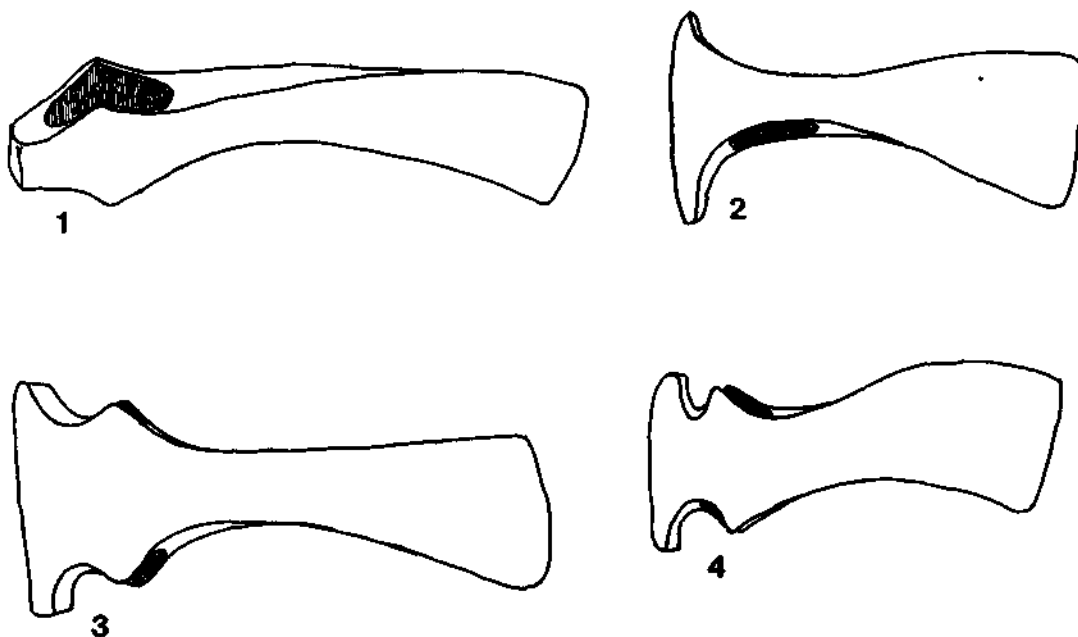
¹⁹ J. Belošević, nav. dj., 44-46, T. XXXI/16.

²⁰ F. Radić, nav. dj., si. 1-5. U ovom radu F. Radić

donosi i nekoliko drugih slučajno pronađenih sjekira iz Dalmacije, ali ove ne pripadaju ranom srednjem vijeku. Tako npr. sjekira iz Siverića pronađena na položaju antičke Promone (si. 7) pripada prapovijesnom razdoblju, odnosno tzv. tuljastim sjekirama kakvih je veći broj pronađen na željeznodobnim lokalitetima Slovenije (usp. npr. V. Stafe, *Pražgodovina Šmarjete*, Ljubljana 1973, T. 9, T. 68), a pretpostavljena sjekira iz Asserije (si. 11) antički je klesarski čekić s dvije udarne strane (usp. npr. W. Gaitzsch, *Rb'mische Werkzeuge*, Stuttgart 1978, si. 3-5). O dvijema sjekirama iz Krke i onoj iz Otrisa (si. 8-10) bit će kasnije više riječi.

²¹ F. Radić, nav. dj., si. 1, 4. Ovakve sjekire su u upotrebi i u kasnoantičkom razdoblju (usp. npr. I. Bojanovski, *Kasnoantička bazilika u Vrbi na Glamočkom polju*, *GZM*, n. s., 35-36/1980-1981, 206, si. 10).

²² F. Radić, nav. dj., 128, si. 5.

Slika 2

drška, koji je kod biskupijskog primjerka, kao i sječivo, trokutastog oblika. Vrijedno je ovdje upozoriti da se sjekire ovakvih tipoloških osobina javljaju i u germanskim grobovima iz kraja 5. i prve polovice 6. stoljeća, prvenstveno na području današnje SR i DR Njemačke²⁴, te vrlo rijetko u susjednim zapadnim zemljama²⁵. Ovo, pak, upućuje na pretpostavku da i ovaj primjerak iz Biskupije ima izvorno germansko porijeklo, ali mu zbog oskudnih podataka o okolnostima nalaza nije moguće pouzdanije utvrditi kronološku pripadnost.

Biskupijski primjerak sjekire dugačkog uskog sječiva na jednom i čekićastog završetka na drugom kraju (si. 2/1) koji donosi D. Jelovina²⁶ - a kod Radića ga ne nalazimo - glede kronološke ili etničke pripadnosti također nije indikativan, jer je riječ o obliku sjekire koji se gotovo nepromijenjen javlja u dužem vremenskom rasponu od prapovijesnog²⁷ i antičkog razdoblja²⁸. Opravdana je stoga pretpostavka da uzore za proizvodnju ovakvog oblika sjekira u ranom srednjem vijeku treba potražiti u ostavštini antičkog svijeta²⁹. Slična bi se tvrdnja, odnosila i na dvije ovakve slučajno pronađene sjevernodalmatinske željezne sjekire koje je objavio J. Belošević³⁰. Za daljnja proučavanja ranosrednjovjekovnih sjekira ovog tipa zanimljiv je i podatak da su upravo ovakve

²³ D. Jelovina, nav. dj., T. XXXIV/5; J. Belošević, nav. dj., T. XXXVIII/1.

²⁴ B. Schmidt, nav. dj., 154, si. 58/1, m, T. 67/b; Isti, *Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteleuropa* (Katalog), Berlin 1970, T. 5/3a, T. 97/15; Isti, *Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteleuropa* (Katalog Nord-Ostteil), Berlin 1976, T. 2/3, T. II/4g, T. 53/2c, T. 67/lb, T. 94/2c; W. Hiibener, nav. dj., 82, 99-100, si. 22.

²⁵ W. Hiibener, nav. dj., 99-100.

²⁶ D. Jelovina, nav. dj., 119, T. XXXIV/1. Jedna ovakva identična željezna sjekira s nepoznatog lokaliteta u

Dalmaciji nalazi se i u Arheološkoj zbirici Franjevačkog samostana u Sinju.

²⁷ P. Vouga, nav. dj., stup. 110-111, T. XLII/10, 11, T. XLIII/6-8; I. Glodariu - E. Iaroslavski, *Civilizatia fierului la Daçi, sec. II i.e.n. - I. e.n.*, Cluj-Napoca 1979, 83-86, T. 27-30.

²⁸ W. Gaitzsch, *Eiserne römische Werkzeuge, Teil II, BAR International series, 78/1*, 1980.

²⁹ J. Korošec, *Uvod v materialno kulturo Slovanov zgodnjega srednjega veka*, Ljubljana 1952, 241-246.

³⁰ J. Belošević, nav. dj. T. XXXVIII/4, 6.

sjekire najbrojnije zastupljene u avarskim i avaro-slavenskim grobovima iz 7. i 8. stoljeća, prvenstveno [na području Mađarske³¹, a manjim dijelom u susjednim krajevima Slovačke i Moravske³², te Vojvodine³³ i Hrvatske³⁴. Južnije od ovih krajeva nalazi sjekira ovog oblika vrlo su rijetki. Jedan primjerak je npr. nađen u ranosrednjovjekovnom slavenskom naselju Jazbine kod Bijeljine³⁵, a veći broj primjeraka u ranosrednjovjekovnim grobovima tzv. »komanske kulturne grupe« u Albaniji³⁶. Međutim, ovim zanimljivim nalazima iz Albanije prilikom objave nedostaje korektna arheološka obrada, pa je teško rekonstruirati grobne cjeline, što bi za utvrđivanje porijekla i pripadnosti ovih sjekira bilo vrlo značajno. Izuzetak je sjekira iz groba 7 nekropole pod tvrđavom Qafa kod Lješa, koja je jedina publicirana s drugim grobnim nalazima³⁷. Oblikom čekićastog završetka ovaj nalaz se razlikuje od drugih albanskih ranosrednjovjekovnih sjekira ovog tipa, a izravne paralele ima u nalazima iz avarskih grobova ranog srednjeg vijeka³⁸. Avarsku pripadnost ovoj sjekiri potvrđuju i vršak trobride strelice nađen u istom grobu, a nekoliko nakitnih predmeta iz njegova sadržaja nesumnjivo kasnoantičke kulturne pripadnosti omogućuje raniju njegovu dataciju, vjerojatno u polovicu 7. stoljeća.

Donoseći pregled ranosrednjovjekovnih sjekira iz Dalmacije, na kraju treba upozoriti na još nekoliko slučajnih nalaza većim dijelom pronađenih u okolici Knina i na lokalitetima uz rijeku Krku³⁹. I ovima se, naime, pretpostavlja ranosrednjovjekovna kulturna pripadnost, premda im izostaju pouzdani podaci o okolnostima nalaza, bez kojih sjekire ovakvih tipoloških osobina nije uvijek moguće isključivo vezati za srednjovjekovni period, budući da se identični oblici nalaze i u kasnoantičkom razdoblju. Zajedničke osobine svih ovih sjekira su usko ravno ili povijeno sječivo, te široka udarna čekićasta ploha uz otvor za nasad drška. Bočne strane otvora za nasad drška su ravne, ili pak trokutasto raskovane (si. 2/2-4). Jedan primjerak iz okolice Knina⁴⁰ iznimka je, a vrlo bliske njegove analogije s jednom sjekirom iz ranosrednjovjekovnog groba u Velikoj Gorici⁴¹ upućuju na pretpostavku da jedino ovaj primjerak pouzdanije može pripadati ranom srednjem vijeku. Svi ostali nalazi imaju i zrazite analogije među oblicima kasnoantičkih sjekira. Dvije sjekire koje donosi J. Belošević⁴² imaju izravne paralele u sjekiri iz nedavno publiciranog grobnog nalaza iz 4. stoljeća iz Siska⁴³, dok sjekire iz Otrisa, korita rijeke Krke i okolice Knina⁴⁴ imaju bli-

³¹ J. Hampel, nav. dj., 82-87, si. 90-102.

³² B. Dostál, nav. dj., 71, si. 15/9.

³³ D. Mrkobrad, *Arheološki nalazi seobe naroda u Jugoslaviji*, Beograd 1980, 99, T. LXXX/8-10.

³⁴ F. Ivaniček, Istraživanje nekropole ranog srednjeg vijeka u Bijelom Brdu, *Ljetopis JAZU*, 55/1949, 138-139, si. 51a, 51b.

³⁵ I. Čremošnik, Ranoslavensko naselje Jazbine u Batkoviću kod Bijeljine, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANU B i H*, knj. 13/1977, 275-276, T. XII/9.

³⁶ H. Spahiu, Varreza arbërore e Kalašë së Dalmaces, *Iliria*, IX-X/1979-1980, 31, T. III/4-7; D. Kornata, Varreza arbërore e Shurdhahut, isti časopis, 109, T. III/2; F. Prendi, Një varrezë e kulturës arbërore në Lezhë, isti časopis, 130, T. III, T. XVI/6.

³⁷ F. Prendi, nav. dj., 127, T. III.

³⁸ A. Kiss, *Avar Cemeteries in County Baranya*, Budapest 1977, T. XXX/4*i, T. LIV/18₃; a također usp. i dužu čekić-sjekiru iz Bijelog Brda u F. Ivaniček, nav. dj., si. 51a.

³⁹ F. Radić, nav. dj., si. 8 i 10, (sjekire iz korita rijeke Krke); si. 9 (sjekira iz Otrisa); D. Jelovina — D. Vrsalović, Die materielle Kultur der altkroatischen Gräberfel-

der auf dem Gebiete des dalmatinischen Kroatien, *Archaeologia Jugoslavica*, VII/1966, 91-92, T. VII/1-3 (sjekire iz okolice Knina), 4 (sjekira iz Nina; S. Gunjaca - D. Jelovina, *Starohrvatska baština*, Zagreb 1976, si. 74c (sjekira iz Otrisa, prema F. Radiću), 74d (sjekira iz okolice Knina, prema D. Jelovina - D. Vrsalović); J. Belošević, nav. dj., T. XXXVIII/2 (sjekira iz Dalmacije bez bližih podataka o nalazištu), XXXVIII/7 (sučajni nalaz iz Nina, prema D. Jelovina - D. Vrsalović).

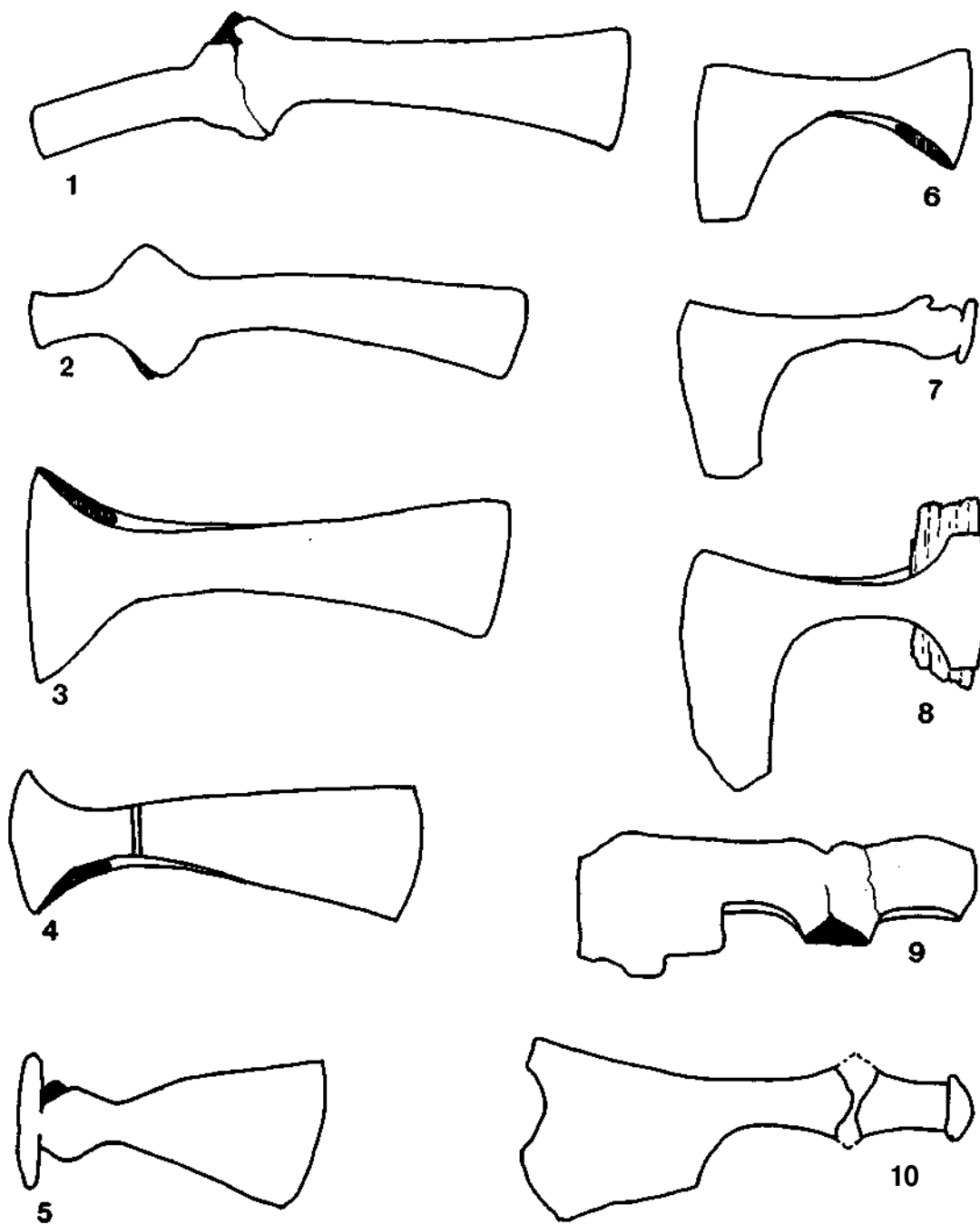
⁴⁰ D. Jelovina - D. Vrsalović, nav. dj., T. VII/2.

⁴¹ V. Hoffiller, Staro groblje u Velikoj Gorici, *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva*, n. s. X/1908-1909, 120-134, si. 21/1-4.

⁴² J. Belošević, nav. dj., XXXVIII/2, 7.

⁴³ R. Košćević - R. Makjanić, Neki noviji arheološki rezultati s područja antičke Siscije, *Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području*, Izd. Hrvatskog arheološkog društva, sv. 10/1985, 119-122, si. 1/8. Usp. također i identičan nalaz ovakve kasnoantičke sjekire u: A. Messina, Ripostiglio di ferri tardoromani dal Carso triestino, *Atti e memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, N. S. XXXIV/1986, 9-10, T. I/1 i tamo navedene druge kasnoantičke sukladne primjerke.

⁴⁴ Vidi bilj. 39.

Slika 3

ske analogije u kasnoantičkim sjekirama iz 5. stoljeća⁴⁵, te u oblicima kakvi su u upotrebi kod Germana potkraj 5. i u prvoj polovici 6. stoljeća⁴⁶. Dodatno treba upozoriti da ovi primjerci imaju značajnih oblikovnih srednosti s germanskim sjekirama iz nekropole u Rakovčanima kraj Prijedora, posebice u specifično oblikovanom dijelu sjekire oko otvora za nasad drška⁴⁷.

U zatvorenim grobnim cjelinama iz ranog srednjeg vijeka u Hrvatskoj, do sada je pronađeno svega desetak željeznih sjekira, i to jedna u Dalmaciji⁴⁸, a sve ostale u kopnenom dijelu Hrvatske (Bijelo Brdo⁴⁹, Zagreb - Kruge⁵⁰, Velika Gorica⁵¹, Novo Čiče⁵² i Medvedička kod Đurđevca⁵³). Većina ovih nalaza potječe iz grobova s nekropola koje imaju stanovitu avarsku komponentu, a datirani su od kraja 7. do kraja 8. stoljeća, dok je sjekira iz Medvedičke pronađena u grobu uz ranokarolinški mač i jezičac pojasa. Unatoč drugim nalazima iz ovog groba, pretpostavlja se da pripada grupi tipičnih slavenskih oblika tzv. bradatih sjekira. Datirana je krajem 8. stoljeća⁵⁴.

Sobzirom na tipološke osobine ovih nalaza, u ranosrednjovjekovnim grobovima u Hrvatskoj zastupljena su, dakle, dva osnovna tipa sjekira sa po dvije varijante (si. 3/1-10):

1. sjekire uskog sječiva (si. 3/1-5)
 - a. sa čekičastim završetkom na drugom kraju [Bijelo Brdo — 2 primjerka (si. 3/1, 2), Velika Gorica - 1 primjerak (si. 3/5)];
 - b. s ravnim završetkom na drugom kraju [Zagreb - Kruge - 1 primjerak (si. 3/4), Velika Gorica - 1 primjerak (si. 3/4)].
2. sjekire jednostrano proširenog sječiva, tzv. bradate sjekire (si. 3/6-10)
 - a. sa čekičastim završetkom na drugom kraju [Velika Gorica - 1 primjerak (si. 3/7), Kašić - Maklinovo brdo - 1 primjerak (si. 3/9), Medvedička - 1 primjerak (si. 3/10)];
 - b. s ravnim završetkom na drugom kraju [Novo Čiče - 1 primjerak (si. 3/6), Velika Gorica - 1 primjerak (si. 3/8)].

Sve ranosrednjovjekovne sjekire iz 7. i 8. stoljeća iz Hrvatske, uzimajući u obzir i pretpostavljene slučajne i pouzdane grobne nalaze, tipološki su prilično ujednačene i pokazuju različitu vremensku i kulturnu pripadnost. Većim dijelom, vidjeli smo, imaju izravne sličnosti s antičkim i kasnoantičkim oblicima željeznih sjekira, bilo da doista pripadaju tome razdoblju, ili se pak u ranom srednjem vijeku javljaju kao pozajmice, odnosno kao kasnije oponašanje ovih oblika. Rijetke primjerke možemo dovesti u vezu s utjecajima iz drugih onovremenih sredina, kao npr. sjekire iz Bijelog Brda s vrlo sličnim oblicima iz srednjopodunavskog (avarskog) područja, dok je tzv. bradatih sjekirama iz Kašić - Maklinovog brda i Medvedičke datiranim u 8. stoljeće odnosno kraj 8. stoljeća, jedino moguće s obzirom na njihove tipološke osobine, vjerojatnije utvrditi slavensku! kulturnu pripadnost.

⁴⁵ Usp. npr.: A. Lalović, Gamzigrad, *Arheološki pregled 1985*, 141. Jednu ovakvu sjekiru donosi i S. Vetnić, Medieval Weapons and Implements Deriving from the Middle Morava Basin, *Balkanoslavica*, 10/1983, 141, T. III/11, a datiraju u 12-15. stoljeće ne donoseći za to nikakvo obrazloženje. Treba, međutim, napomenuti da je sjekira pronađena u srednjovjekovnoj tvrđavi (Gornji Grad u selu Županjevac kod Rekovca) koja ima svog antičkog prethodnika. Usp. A. Deroko, *Srednjovjekovni gradovi u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji*, Beograd 1950, 116-117.

⁴⁶ W. Hiibener, nav. dj., si. 30/288.

⁴⁷ N. Miletić, nav. dj., T. I/1, T. 111/13.

⁴⁸ J. Belošević, nav. dj., 44-46, T. XXXI/16.

⁴⁹ F. Ivaniček, nav. dj., 138-139, si. 51a.

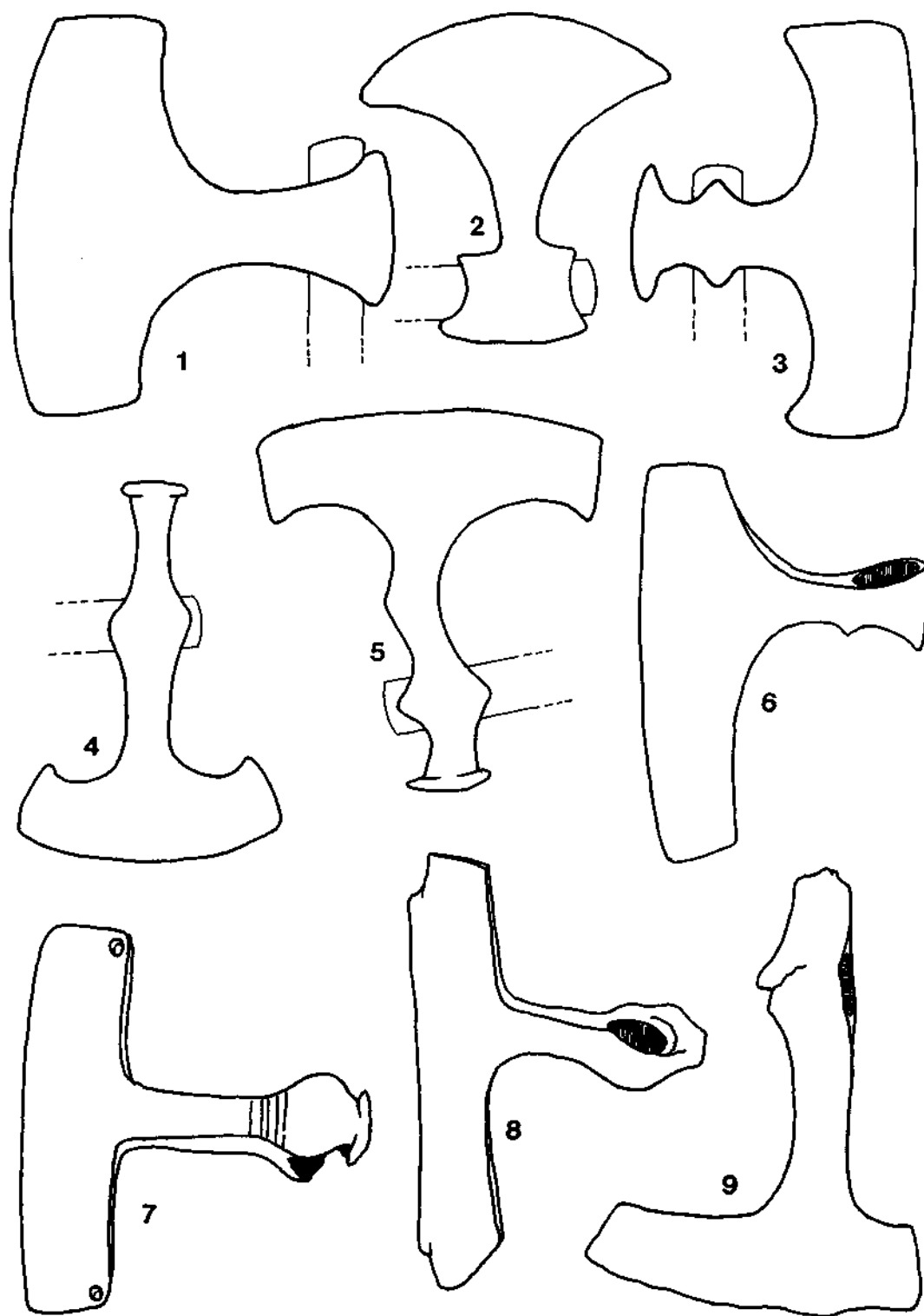
⁵⁰ Z. Vinski, Ranosrednjovjekovni arheološki nalazi u Zagrebu i njegovoj okolici, *Zbornik »Iz starog i novog Zagreba*, 1h, 1960, 52-53, si. 41.

⁵¹ V. Hoffiller, nav. dj. 120-134, si. 21/1-4.

⁵² K. Simoni, Zagreb i njegova okolica u ranom srednjem vijeku, *Arheološka istraživanja u Zagrebu i njegovoj okolici*, izd. Hrvatskog arheološkog društva 6/1981, 160, si. 7/4b.

⁵³ Z. Vinski, Novi ranokarolinški nalazi u Jugoslaviji, *VAM*, 3, ser. sv. X-XI/1977-1978, 181-185, T. XVII/2a, 2b.

⁵⁴ Isti, nav. dj., 184-185.

Slika 4

Ni jedan od ovih nalaza nema, međutim, nikakvih tipoloških paralela s bojnomo sjekirom iz Vedrina koja je polazište ove rasprave, a obostrano raskovano polumjesečasto sječivo distingviraju i od svih ostalih oblika ranosrednjovjekovnih sjekira s ovako obrađenim sječivom. Stoga, prije negoli iznesem izravne paralele sjekiri iz Vedrina kod Trilja, upozoravam na nekoliko osnovnih oblika željeznih sjekira s obostrano raskovanim sječivom pronađenih mahom na srednoevropskim nalazištima iz ranog srednjeg vijeka (si. 4/1-9). Uočljivo je pak da ni ovi nalazi nemaju tipoloških analogija s vedrinskom sjekirom, a ovdje ih donosim da se te razlike dodatno uoče. Stanovite sličnosti treba možda vidjeti samo u obliku sječiva sjekire iz Aulnizeuxa (si. 4/2), te u načinu obrade vrata i čekićastog završetka na ponekim primjercima (usp. si. 4/4, 5). Većim dijelom ove sjekire pripadaju vremenu seobe naroda (si. 4/1-6)⁵⁵, rijetki primjerci se mogu datirati u 7-8. stoljeće (si. 4/7, 8)⁵⁶, a posve iznimno javljaju se i početkom 9. stoljeća (si. 4/9)⁵⁷.

Jedine izravne paralele bojnomo sjekiri iz Vedrina utvrdio sam među nalazima iz ranosrednjovjekovnih grobova iz 7. i 8. stoljeća s područja današnje Albanije iz okvira tzv. »komanske kulturne grupe«. Gotovo identičnim oblicima ovakve sjekire zastupljene su u jednom slučaju među nalazima s nekropole Kruje⁵⁸ (si. 5/1), a u jednom slučaju na nekropoli Kalaj Dalmaces⁵⁹ (si. 5/2). Ni jednu među ovim ranosrednjovjekovnim sjekirama iz Albanije nije, međutim, moguće uže datirati i niti etnički vrednovati, prvenstveno zbog već iznijete konstatacije o nepotpunoj arheološkoj obradi prilikom njihova publiciranja, pri čemu nedostaju grobne cijeline i drugi relevantni arheološki pokazatelji, pa se do sistematiziranja cjelokupne ove arheološke građe moramo zadovoljiti šrom datacijom ovih sjekira u okviru trajanja »komanske kulturne grupe«⁶⁰.

⁵⁵ Za sjekire na si. 4/1-3 usp. W. Hübenner, nav. dj., 82-83, si. 23-26; E. Salin - A. France-Leonard, *Le Fer à l'Époque mérovingienne*, Paris 1943, 101-106. Za sjekire na si. 5/4, 6. usp. B. Schmidt, nav. dj., 1961, T. 71/a; Isti, nav. dj., 1976, T. 71/50. za sjekiru na si. 5/5 usp. H. Spahiu, *Iliria*, 1/1971, 235-237, T. III/6.

⁵⁶ Za sjekiru na si. 4/7 usp. A. Kiss, nav. dj., T. XXXII/133, te druge slične oblike iz avarskih grobova iz druge polovice 7. i 8. stoljeća u mađarskom dijelu Baranje u istom radu na T. VII/38, T. XLIII/X. Također za ovaj oblik sjekire i J. Hampel, nav. dj., 88, si. 104, 105. Općenito o svim sjekirama tzv. »T« tipa u A. Cs. Sós, *Le deuxième cimetièrè avare d'Üllò*, *Acta archaeologica Hung.*, VI/1-4, 1955, 214-216. Za sjekiru na si. 4/8 usp. J. Pastor, *Slavsko-slovenskè pohrebište v Barci - okres Košice*, *Slovenska arheologia* 11/1954, 163, T. 4.

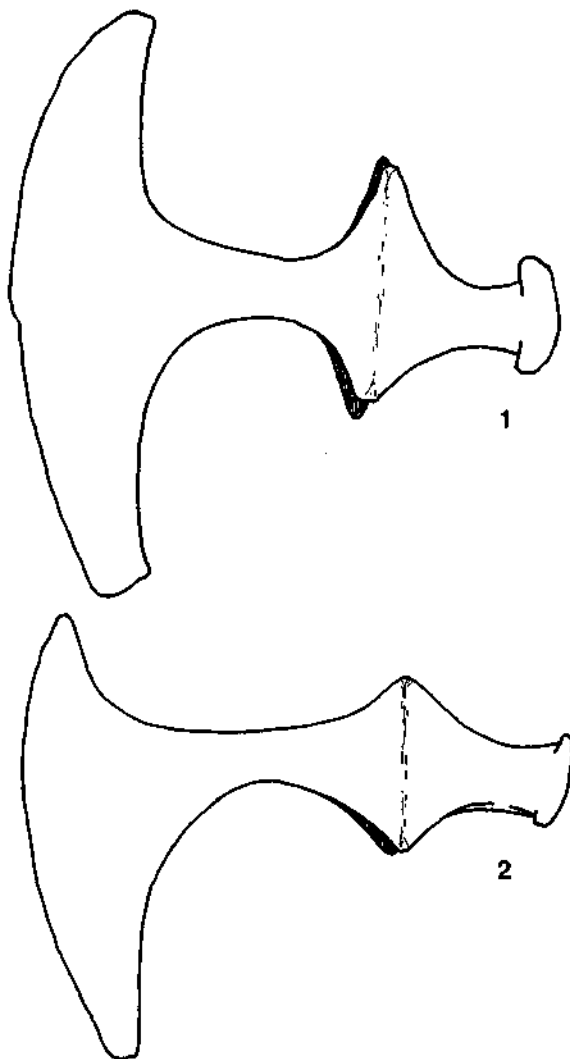
⁵⁷ Za sjekiru na si. 4/9 usp. J. Pouh'k, *Staroslavenska Morava*, Praha 1948, T. LXI/11, a također i primjerkè na T. XLVII/8 i T. LXXVIII/3. Prema tipologiji B. Dostála, sjekire ovog oblika pripadaju tipu III B, a datirane su od 7. do početka 9. stoljeća (usp. B. Dostál, nav. dj., 71-72, si. 15/11).

⁵⁸ S. Animalì — H. Spahiu, *Varreza arbèrore e Krujës*, *Iliria*, IX-X/1979-1980, 55-56, 96, T. IV/2.

⁵⁹ H. Spahiu, nav. dj., *Iliria*, IX-X/1979-1980, 31, 44, T. IH/1.

⁶⁰ Zanimanje za ovu arheološku grupu ranog srednjeg vijeka seže u drugu polovicu 19. stoljeća, u vrijeme prvog utvrđivanja njenih elemenata u mirditskim planinama iznad Skadarskog jezera u Albaniji. Danas je poznato približno 40 lokaliteta sa značajkama ove kulturne grupe s rasprostranjenošću na cijeloj istočnojadranskoj obali od Istre na sjeveru, te dijelom na teritoriju današnje Makedonije, prvenstveno u široj okolini Ohridskog i Prespanskog jezera. Najveća koncentracija nalazišta ove arheološke grupe je i nadalje u sjevernoj Albaniji, posebice u već spomenutim mirditskim planinama i dolini rijeke Mat

(usp. kartu na si. 6). Unatoč znatnoj arheološkoj istraženosti, u pogledu utvrđivanja porijekla i trajanja »komanske kulturne grupe« ranog srednjeg vijeka, u stručnoj literaturi još uvijek nema usaglašenih mišljenja, čemu svakako pridonosi već spomenuta nedovoljna arheološka obrada albanskih nalaza. Albanski arheolozi se zalažu za njenu isključivu autohtonost na osnovi (arheološki još uvijek nedokazanog) kontinuiteta iz starijeg željeznog doba (S. Animalì, *Le problème de la civilisation haute-médiévale albanaise à la lumière des nouvelles découvertes archéologiques*, *Studia albanica*, III/1, 1966, 199-211), s pojedinačnim preostacima antičke materijalne kulture (Isti, *Basse antiquité et haut moyen âge dans les recherches albanaises*, *Iliria*, IX-X/1979-1980, 13-21), pretpostavljajući time autohtonost Albanaca u Albaniji još od prapovijesnog vremena. U grobnom inventaru »komanske kulturne grupe«, međutim, jasno su uočljivi različiti kulturni utjecaji, pri čemu, uz stanovite regionalne osobine lokalnih radionica, prevladavaju kasnoantički, odnosno bizantski kulturni elementi, sa znatno rjeđim i pojedinačnim nalazima germanske (gotske) kulturne pripadnosti u primarnoj (5. st.) i sekundarnoj upotrebi (6-7 st.), ostaci avarske materijalne kulture iz druge polovice 7. i 8. stoljeća, te nekolicina nesumnjivih nalaza slavenske kulturne pripadnosti iz 8. i dijelom 9. stoljeća. Za približno ovakvu interpretaciju zalaže se većina naših arheologa (usp. J. Korošec, *Datacija slovanskih ostalina u okolicì Skadra v Albaniji*, *Arheološki vestnik*, IV/2, 1953, 234-253; I. Rajterič-Sivec, *Oris arheološkega stanja in povojna raziskovanja zgodnjosrednjeveške arheologije v Albaniji*, *Arheološki vestnik*, XXV/1974, 552-561, i tamo navedena ostala literatura. Za kraće osvrtè na ovaj problem usp. Z. Vinski, *Rani srednji vijek u Jugoslaviji od 400. do 800. godine*, *VAMZ* 3. ser., sv. V/1971, 59, 67; J. Kovačević, *Slaveni i staro balkansko stanovništvo*, *Materijali SADJ*, III/1965, 61).

Slika 5

Unatoč nesuglasicama oko porijekla, trajanja i rasprostranjenosti ove arheološke grupe ranog srednjeg vijeka, ostaje neprikosnovena činjenica da se sjekire s obostrano raskovanim polumjesečastim sječivom na jednom i čekićastim završetkom na drugom kraju javljaju samo na relativno uskom području istočne jadranske obale, dok drugi dijelovi Balkanskog poluotoka i onovremene Evrope poznaju bitno drukčije oblike ovog oružja. Nesumnjive paralele vedrinske sjekire prema odnosnim nalazima iz »komanske kulturne grupe« ne znače nužno da je ona otuda importirana, a još je manje vjerojatna pretpostavka da su dalmatinska sjekira i albanski nalazi samonikla pojava u okviru materijalne kulture ranog srednjeg vijeka na svakom od ovih područja zasebno.

Stoga bih, s obzirom na cjelokupni stupanj istraženosti ranosrednjovjekovne materijalne kulture istočne jadranske obale, ovaj dio izlaganja zaključio pretpostavkom da ovim tipološki identičnim nalazima sjekira zajedničko ishodište treba potražiti u nekoj drugoj kulturnoj sredini. Opravdano mi se čini da bi to ishodište moglo biti u kasnoantičkoj (bizantskoj) ostavštini, prvenstveno sobzirom na izrazito dominantnu bizantsku komponentu u formiranju »komanske kulturne grupe« i neusmjernu povijesno potvrđenu bizantsku prisutnost na istočnoj jadranskoj obali i zaleđu⁶¹, a u triljskom području posebno⁶².

Podsjećam, uz to, na već ranije u materijalnoj kulturi (ratničkoj opremi) osvjedočeno bizantsko prisustvo u ovom dijelu Dalmacije, pretpostavljeno nedavno publiciranim grobnim nalazom željeznog šljema na provijesla iz Sinja⁶³, udaljenog desetak kilometara od vedrinskog nalaza.

Zbog svega po mojem mišljenju, treba pretpostaviti da bojna sjekira iz Vedrina ima izvorno bizantsko porijeklo⁶⁴. Vjerojatno ju treba datirati u 7. stoljeće, kako to iziskuju albanski nalazi ovakvih sjekira, a nesumnjivo i drugi nalazi »komanskog« obilježja pronađeni na širem području istočne jadranske obale, npr. polukružni brončani privjesak nađen združen s kasnoantičkom kopčom iz 7. stoljeća u Stonu⁶⁵, zatim istovremeni ovakvi nalazi iz Kašić - Maklinovog brda⁶⁶ i Nina⁶⁷ nedaleko od Zadra, te jedan ovakav privjesak iz Istre⁶⁸. Za rasprostranjenost nalazišta s elementima »komanske kulturne grupe« ranog srednjeg vijeka usp. i kartu na si. 6.

Bizantskom porijeklu sjekire iz Vedrina i njenoj dataciji u 7. stoljeće naizgled se suprotstavljaju povijesni događaji koji u to vrijeme potvrđuju avaro-slavenske prodore i njihovu stalnu naseljenost u velikom dijelu Dalmacije, a već u prim desetljećima 7. stoljeća i razaranje Salone. Padom Salone pretpostavlja se i uništenje svih ostalih kasnoantičkih naselja u njenom zaleđu, dakle i utvrda u Sinju (ant. *Osinium*) i na Gardunu (nat. *Tilurium*⁶⁹). U povijesnim izvorima, pak, o tome nema izravnih podataka. Prije mi se čini vjerojatnom pretpostavka da je razaranje Salone zapravo rezultat odmazde novodoseljenog avaro-slavenskog stanovništva zbog pljačkanja i razara-

⁶¹ J. Ferluga, *Vizantiska uprava u Dalmaciji*, Beograd 1957; a za triljsko područje posebno I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, Split 1963, 80; S. Gunjaca, Tri preživjela prethrvatska toponima, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji*, 2, Zagreb 1973, 8-18.

⁶² Važan podatak u tom smislu je darovnica bizantskog cara Justinijana (527-565) montekasinskom samostanu kojem se darivaju, pored ostalih zemalja, u staroj provinciji Dalmaciji i posjedi u okolici Trilja (usp. Š. Jurić, Građa za bibliografiju Cetinske krajine do 1980, *Zbornik Cetinske krajine*, 3, 1982, 14).

⁶³ Z. Vinski, Šljem epohe seobe naroda nađen u Sinju, *SHP*, ser. III, sv. 12/1982, 7-28. A. Milošević, Arheološki spomenici gornjeg i srednjeg toka rijeke Cetine, *Zbornik Cetinske krajine* 2/1981, 17, 61-62, si. 114.

⁶⁴ Jedna ovakva identična sjekira prikazana je i na freski Izdajstvo Judino s početka 14. stoljeća u crkvi Sv. Đorđa u Starom Nagoričanu kod Kumanova u Makedoniji (usp. G. A. Skrivanić, *Oružje u srednjovjekovnoj Srbiji, Bosni i Dubrovniku*, Beograd 1957, 94-99, si. 52/4, T. VIII). S obzirom da se ovakav sličan oblik sjekire u

kasnom srednjem vijeku ne javlja prije kraja 15, odnosno 16. stoljeća (Isti, nav. dj. 96-97), treba pretpostaviti da su zografi iz Starog Nagoričana za ovaj oblik sjekire koristili starije likovne prikaze, jednako kao što je zograf iz 14. stoljeća u prizoru *Izdajstva Juding* u crkvi Uspenja Bogorodice manastira Treskavac kod Prilepa, prema starijim likovnim predlošcima, na glavama vojnika naslikao šljemove na četiri provjesla (usp. K. Balabanov, *Freske i ikone u Makedoniji (IV-XV vek)*, u seriji »Umetnost na tlu Jugoslavije«, 1983, 129, si. 68), potpuno identične bizantskom željeznom šljemu justinijanskog vremena pronađenom u Sinju (usp. Z. Vinski, nav. dj., T. I).

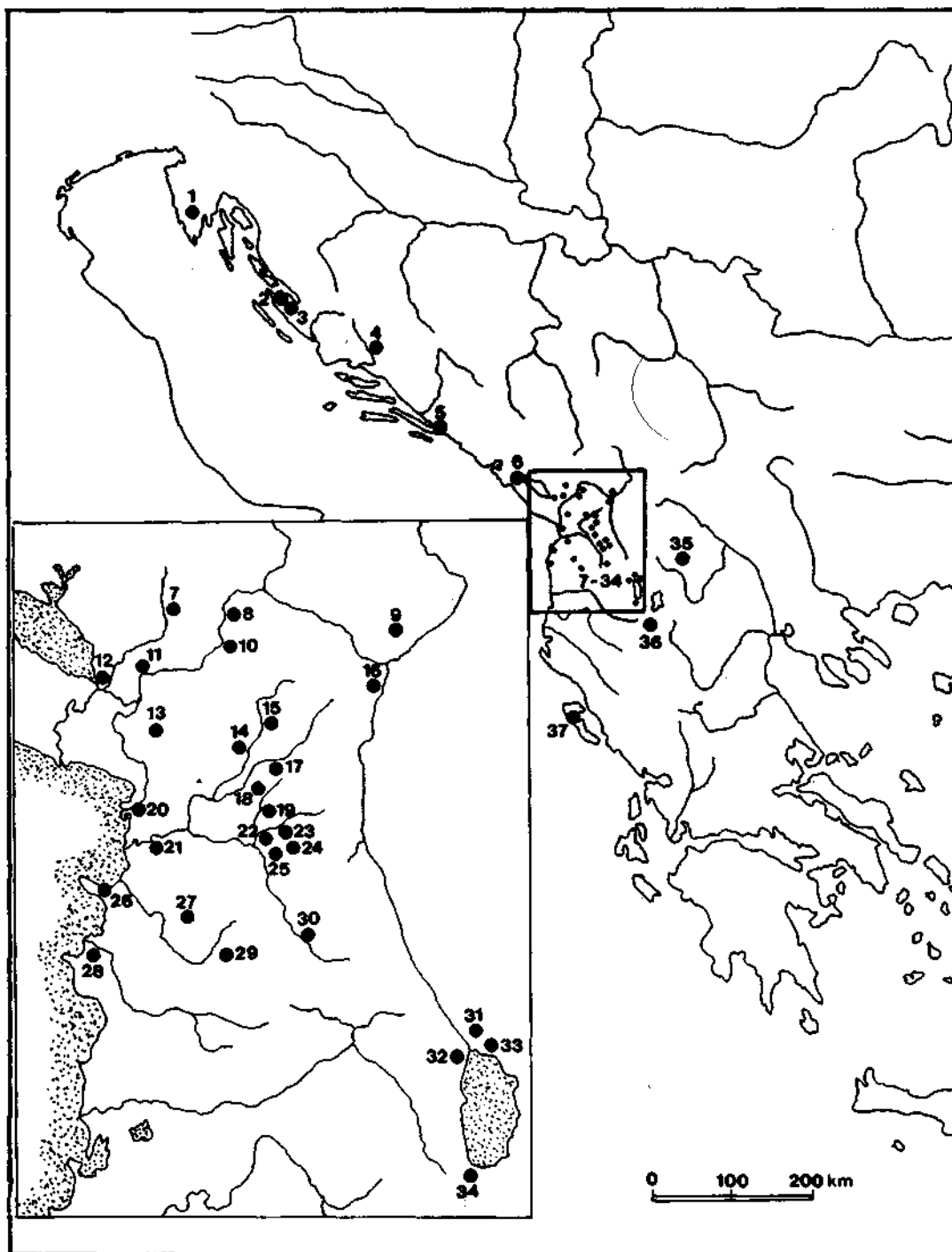
⁶⁵ J. Kovačević, *Varvarska kolonizacija južnoslavenskih oblasti*, Novi Sad 1960, 25, si. 43; Z. Vinski, Rani srednji vijek, 59.

⁶⁶ J. Belošević, nav. dj., 92-93, T. XXXV/10.

⁶⁷ Z. Vinski, nav. dj., 59.

⁶⁸ B. Marušić, *Varia archaeologica prima, Histria archaeologica*, 11-12/1980-1981, 54, T. VIII/2.

⁶⁹ S. Gunjaca, nav. dj., 23.

Slika 6

nja njihove zemlje i nepoštivanja dogovorene granice, vjerojatno na rijeci Cetini⁷⁰. Povijesni izvori, naime, bilježe da je avaro-slavenski nasilni prelazak granice na rijeci Cetini prouzročilo pljačkanje i razaranje njihove zemlje od strane stanovnika Salone, odnosno njihovih isturenih 'stalnih vojnih postaja u utverdama uz tu granicu⁷¹.

Pri utvrđivanju mogućeg etničkog nosioca bojne sjekire iz 7. stoljeća iz Vedrina koja je nađena s »onu stranu granice«, dakle na avaro-slavenskom teritoriju, postoji više mogućnosti, a najbliža je, čini mi se, sadržana u podacima zabilježenim u 29. i 30. poglavlju navedenog Porfirogenetovog djela *De administrando imperio*. Odnosi se na drugi salonitanski pokušaj pljačkanja avaro-slavenske zemlje koji je završio neuspjehom i zarobljavanjem svih salonitanskih vojnika, te **zapljenom njihova oružja**. Poslije ovog neuspjelog napada uslijedilo je avaro-slavensko razaranje Salone. Podsjećam da je sjekira nađena uz antičku cestu, odnosno uz najvjerojatniji pravac kretanja avaro-slavenske vojske **opremljene rimskim zarobljenim oružjem** prema triljskom mostu (ant. *Pons Tiluri*), odnosno prema Saloni.

⁷⁰ Podsjetio bih na nastojanja da se u granici na rijeci koja dijeli Rome od avaro-slavenskih plemena, umjesto zabilježene rijeke Dunav u 29. i 30. poglavlju djela *De administrando imperio* cara Konstantina VII Porfirogeneta, prepozna zapravo rijeka Cetina (usp. R. Novaković, Neka zapažanja o 29. i 30. glavi *De administrando imperio*, *Istorijski časopis*, XIX/1972, 5-54). Premda ova pretpostavka povijesno i topografski dobro obrazložena, posebice u kasnijem radu N. Jakšića, Constantine Porphyrogenitus as the source for Destruction of Salona, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 77/1984, 315-326, djeluje odista uvjerljivo, nije uvijek jednako prihvaćena (usp. N. Klaić, Najnoviji radovi o 29, 30. i 31. poglavlju u djelu *De administrando imperio* cara Konstantina VII Porfirogeneta, *SHP*, III ser., sv. 15/1985, 31-58).

⁷¹ Pored već spomenutih utvrda na Gardunu i u Sinju spomenutih i u kasnoantičkim povijesnim izvorima, upozorio bih da su one zapravo samo dio limesa koji izuzetno jako i gusto utvrđuje srednji tok rijeke Cetine. Ovakva kasnoantička utvrđenja pronašao sam rekognoscirajući prapovijesne gradine još na Čačvini, u Rudi, u Udovičićima, u Otoku, na Gljevu, te u Lučanima. Zanimljivo je da ovakvih kasnoantičkih utvrđenja nema istočnije od ovih nalaza, pa se nameće zaključak da su ove utvrde zapravo dio obrambenog sistema raspoređenog sjevernim i istočnim rubom Sinjskog polja, a nesumnjivo zadatak im je obrana posljednjeg preostatka nekadašnje provincije Dalmacije, svedenog samo na širi salonitanski teritorij.

OPIS TABLI I ILUSTRACIJA U TEKSTU
TAFELNBESCHREIBUNG UND TEXTABBILDUNGEN

Table 1-2

Tafeln 1-2

Ranosrednjovjekovna željezna sjekira iz Vedrina kraj Trilja.

Frühmittelalterliche Streitaxt aus Vedrine bei Trilj.

Slika 1

Abbildung 1

Položaj nalaza ranosrednjovjekovne sjekire u Vedrinama kraj Trilja.

Die Lage der Fundstätte der frühmittelalterlichen Streitaxt in Vedrine bei Trilj.

Slika 2

Abbildung 2

Oblici ranosrednjovjekovnih (?) željeznih sjekira iz Dalmacije - slučajni nalazi (1 - Biskupija kraj Knina, 2 - Morpolača kraj Benkovca, 3 - Otres kraj Skradina, 4 - okolica Knina).
Formen der frühmittelalterlichen (?) Eisenäxte aus Dalmatien-Zufallsfunde (1 - Biskupija bei Knin, 2 - Morpolača bei Benkovac, 3 - Otres bei Skradin, 4 - die Umgebung von Knin).

Slika 3

Abbildung 3

Ranosrednjovjekovne željezne sjekire iz 7. i 8. stoljeća iz zatvorenih grobnih cjelina u Hrvatskoj (1, 2 - Bijelo Brdo, 3 - Zagreb / Kruge, 4, 5, 7, 8 - Velika Gorica, 6 - Novo Čiče, 9 - Kašić / Maklinovo brdo, 10 - Medvedička).

Frühmittelalterliche Eisenäxte des 7. und 8. Jahrhunderts aus geschlossenen Grabfunden in Kroatien (1, 2 - Bijelo Brdo, 3 - Zagreb / Kruge, 4, 5, 7, 8, - Velika Gorica, 6 - Novo Čiče, 9 - Kašić / Maklinovo brdo, 10 - Medvedička).

Slika 4

Abbildung 4

Ranosrednjovjekovne sjekire s obostrano raskovanim sječivom iz srednjoevropskih nalazišta (1 - Homécourt / Francuska, 2 - Aulnizeux / Francuska, 3 - Selongey / Francuska, 4 - Stössen / DR Njemačka, 5 - Kalašë së Dalmaces / Albanija, 6 - Schafstadt / DR Njemačka, 7 - Nagypall / Mađarska, 8 - Barca / Čehoslovačka, 9 - Boleradice / Čehoslovačka).

Frühmittelalterliche Aexle mit beiderseitig geschmiedeter Klinge aus mitteleuropäischen Fundstätten (1 - Homécourt / Frankreich, 2 - Aulnizeux / Frankreich, 3 - Selongey / Frankreich, 4 - Stössen / DDR, 5 - Kalašë së Dalmaces / Albanien, 6 - Schafstadt / DDR, 7 - Nagypall / Ungarn, 8 - Barca / Tschechoslowakei, 9 - Boleradice / Tschechoslowakei).

Slika 5

Abbildung 5

Ranosrednjovjekovne željezne sjekire s polumjesečasto raskovanim sječivom iz Albanije (1 - Krujë, - 2 - Kasašë së Dalmaces).

Frümittelalterliche Eisenäxte mit halbmondförmig geschmiedeter Kline aus Albanien (1 - Krujë, - 2 - Kasašë së Dalmaces).

Slika 6

Abbildung 6

Rasprostranjenost elemenata »komanse kulturne grupe« ranoga srednjeg vijeka na istočnoj jadranskoj obali (1 - Istra / nepoznato nalazište, 2 - Nin, 3 - Kašić / Maklinovo brdo, 4 - Vedrine, 5 - Ston, 6 - Mijeje, 7 - Malaxhia, 8 - Dushmani, 9 - Golaj, 10 - Koman, 11 - Shurdhah, 12 - Shkodra, 13 - Vig, 14 - Bukmire, 15 - Kacinar, 16 - Cinamak, 17 - Bukel, 18 - Malaj, 19 - Perlat, 20 - Lezhe, 21 - Milot, 22 - Rremull, 23 - Dukagjin, 24 - Urxalle, 25 - Derjan, 26 - Rodon, 27 - Kruje, 28 - Vrrin, 29 - Shtish-Tufin, 30 - Klos, 31 - Sv. Erazmo, 32 - Radolist, 33 - Orovnik, 34 - Pogradec, 35 - Prilep, 36 - Kor-9a, 37 - Afione).

Die Verbreitung der Elemente der »komanischen Kulturgruppe« des frühen Mittelalters an der östlichen Adriaküste (1 - Istrien / unbekannte Fundstätte, 2 - Nin, 3 - Kašić / Maklinovo brdo, 4 - Vedrine, 5 - Ston, 6 - Mijeje, 7 - Malaxhia, 8 - Dushmani, 9 - Golaj, 10 - Koman, 11 - Shurdhah, 12 - Shkodra, 13 - Vig, 14 - Bukmire, 15 - Kacinar, 16 - Cinamak, 17 - Bukel, 18 - Malaj, 19 - Perlat, 20 - Lezhe, 21 - Milot, 22 - Rremull, 23 - Dukagjin, 24 - Urxalle, 25 - Derjan, 26 - Rodon, 27 - Kruje, 28 - Vrrin, 29 - Shtish-Tufin, 30 - Klos, 31 - Sv. Erazmo, 32 - Radolist, 33 - Orovnik, 34 - Pogradec, 35 - Prilep, 36 - Kor-9a, 37 - Afione).

ZUSAMMENFASSUNG
FRÜHMITTELALTERLICHE STREITAXT AUS VEDRINE BEI TRILJ UND ANDERE
STREITAXTFUNDE DERSELBEN ZEIT IN KROATIEN

Dieser Beitrag behandelt den einmaligen Fund einer langhalsigen eisernen Axt, die an einem Ende eine kleine hammerartige Endung, und am anderen eine beiderseitig halbmondförmig geschmiedete Klinge hat. (T. 1-2). Es handelt sich um einen Zufallsfund im Dorf Vedrine bei Trilj in Dalmatien². Untersuchungen über die typologischen Unterschiede zwischen dieser Streitaxt und anderen frühmittelalterlichen Funden dieser Art in Dalmatien und den benachbarten Ländern sind im Gange. Tatsache ist, daß Äxte in der materiellen Kultur des frühen Mittelalters im westlichen Teil Jugoslawiens schon seit der Zeit der Völkervanderung vorkommen, wobei sie, zum Unterschied von mitteleuropäischen Fundstellen, gleichermaßen selten als Grabbeigaben vorkommen wie auch als Zufallsfunde außerhalb von Grabeinheiten. Die einzigen Funde dieser Zeit aus Gräbern sind zwei identische Streitäxte aus dem Gräberfeld in Rakovčani bei Prijedor in Bosnien³, jedoch mit dem Hinweis, daß es sich möglicherweise um germanische Träger dieser Funde handeln könnte, und nicht, wie früher vorgeschlagen wurde, um Funde antiker Herkunft⁴⁵. Den einzigen Fund aus dieser Zeit, der außerhalb von Gräbern gemacht wurde, stellen Streitäxte aus dem Depot bei Nartski Novaki in Kroatien dar⁶. Die meisten Funde aus diesem Depot haben keine klaren chronologischen Determinanten, weil sie in derselben Form eine längere Zeitperiode hindurch vorkommen¹⁰¹¹. Besonders interessant sind jedoch zwei Streitäxte von unzweifelhaft germanischer Herkunft¹²¹³, von denen eine den charakteristischen Typ eines germanischen Kampfbeils - *francisca* - vertritt. Für die andere germanische Streitaxt aus diesem Depot gibt es analoge Funde¹⁴¹⁵, wobei hervorzuheben ist, daß einzig diese beiden Äxte aus dem Depot mit Sicherheit in die Zeit der Völkervanderung zu datieren sind, während die übrigen Funde weder chronologisch noch ethnisch zuverlässige Angaben bieten, da sie lange Zeit hindurch in Gebrauch waren und auf einem sehr weiten Gebiet vorkommen. Es scheint, daß sie zeitlich dem spätantiken Zeitraum näherstehen als dem frühen Mittelalter¹⁷, weshalb man den ganzen Fund als viel älter ansehen muß, als bis jetzt angenommen wurde. Wahrscheinlich stammt er vom Ende des 5. oder aus der ersten Hälfte des 6. Jahrhunderts.

Ferner wird auf die Tatsache hingewiesen, daß Streitäxte in dalmatinischen Gräbern des frühen Mittelalters außerordentlich selten vorkommen, wobei die eiserne Axt aus dem Gräberfeld Kašić-Maklinovo Brdo bei Zadar (Abb. 3/9)¹⁹ der einzige archäologisch zuverlässige Fund ist. Die ältere Literatur erwähnt jedoch auch, daß Eisenäxte als Beigaben auch in mittelalterlichen Gräbern in Biskupija bei Knin gefunden wurden²⁰. Die meisten dieser Funde haben jedoch keine eindeutigen typologischen Eigenschaften, die ihre engere chronologische oder ethnische Zugehörigkeit indizieren würden. In der Regel handelt es sich um Formen die einen längeren Zeitraum hindurch auf einem weitem Gebiet in Gebrauch waren, und die außerhalb der geschlossenen Einheit eines Grabfundes keinerlei Grundlagen für eine eingehendere Diskussion bieten. Das bezieht sich besonders auf die atypischen Formen der s.g. »Bartaxte«²¹. Zu ungefähr den gleichen Schluß kommt man bei der Axt aus Biskupija mit langer, schmaler Klinge an einem und hammerartiger Endung am anderen Ende, die D. Jelovina publiziert hat (Abb. 2/1)²⁶. Es ist darauf hinzuweisen, daß es sich auch hier um eine Axtform handelt, die fast unverändert seit der Vorgeschichte²⁷ und Antike²⁸ vorkommt, so daß Vermutung gerechtfertigt erscheint, daß die Vorbilder

für die eventuelle Produktion solcher Äxte im frühen Mittelalter im Erbe der antiken Welt zu suchen sind²⁹. Eine ähnliche generelle Schlussfolgerung könnte man auch für die beiden zufällig entdeckten Streitäxte dieser Form aus Norddalmatien ziehen die J. Belošević³⁰ publiziert hat, wobei für die weitere Untersuchung von Streitäxten dieses Typs der Umstand interessant ist, daß sie am häufigsten in awarischen Gräbern des 7. und 8. Jahrhunderts vertreten sind, in erster Linie auf dem Gebiet des heutigen Ungarn³¹, und zum kleineren Teil in den Benachbarten Ländern, die unter awarischem Einfluß standen^{32,34}. Weiter südlich von diesen Gebieten sind Funde von Streitäxten dieses Typs sehr selten. Ein Exemplar wurde z.B. in der frühmittelalterlichen Ansiedlung Jazbine bei Bijeljina in Bosnien gefunden³⁵, und eine größere Anzahl von Exemplaren in frühmittelalterlichen Gräbern der s.g. »komanischen Kulturgruppe« in Albanien³⁶. Diesen interessanten Funden aus Albanien fehlt jedoch eine korrekte archäologische Dokumentation, so daß man die einzelnen Gräber mit ihren Funden schwer rekonstruieren kann. eine Ausnahme ist die Streitaxt aus dem Gräberfeld unterhalb der Festung Qafa bei Lješ, das als einziges zusammen mit anderen Grabfunden publiziert wurde³⁷. Durch die Form der hammerartigen Endung unterscheidet sich dieser Fund von anderen frühmittelalterlichen Äxten dieses Typs in Albanien, wobei sich direkte Parallelen zu Funden aus awarischen Gräbern des frühen Mittelalters ergeben³⁸. Die awarische Herkunft dieser Axt bestätigt auch die dreirippige Pfeilspitze aus demselben Grab, während einige Schmuckgegenstände aus diesem Grab von unzweifelhaft spätantiker kultureller Zugehörigkeit eine frühere Datierung der Axt ermöglichen, wahrscheinlich in die Zeit um die Hälfte des 7. Jahrhunderts.

Eine interessante Gruppe von vermutlich frühmittelalterlichen Funden stellen Streitäxte dar, die größtenteils durch Zufall in der Umgebung von Knin und an Fundorten entlang des Flusses Kupa gefunden wurden (Abb. 2/2-4)³⁹. Auch diese kann man jedoch aufgrund ihrer typologischen Merkmale nicht ausschließlich dem frühen Mittelalter zuordnen, da identische Formen auch in spätantiken Fundorten vorkommen^{43,45}.

In geschlossenen Gräberfunden des frühen Mittelalters in Kroatien wurden bis jetzt nur etwa zehn eiserne Streitäxte gefunden, und zwar eine in Dalmatien⁴⁸, und alle übrigen im kontinentalen Teil Kroatiens (Bijelo Brdo⁴⁹, Zagreb-Krüge⁵⁰, Velika Gorica⁵¹, Novo Čiče⁵² und Medvedička bei Đurđevac⁵³). Aufgrund der typologischen Eigenschaften dieser Funde aus frühmittelalterlichen Gräbern in Kroatien sind hier zwei Grundtypen mit je zwei Varianten vertreten (Abb. 3/1-10):

1. Streitäxte mit schmaler Klinge

- a) mit hammerartiger Endung am anderen Ende (Bijelo Brdo - Abb. 3/1, 2, Velika Gorica - Abb. 3/5);
- b) mit gerader Endung am anderen Ende (Zagreb - Krüge - Abb. 3/4, Velika Gorica - Abb. 3/4);

2. Streitäxte mit einseitig verbreiteter Klinge, s.g. Bartäxte

- a) mit hammerartiger Endung am anderen Ende (Velika Gorica - Abb. 3/7, Kašić - Maklinovo Brdo - Abb. 3/9, Medvedička - Abb. 3/10);
- b) mit gerader Endung am anderen Ende (Novo Čiče - Abb. 3/6, Velika Gorica - Abb. 3/8).

Die meisten dieser Funde stammen aus Gräbern in Gräberfeldern mit einer gewissen awarischen Komponente, und stammen vom Ende des 7. bis Ende des 8. Jahrhunderts, während die Axt aus Medvedička, das neben einem Schwert und einer Riemenzunge aus karolingischer Zeit

gefunden wurde, ebenso wie die Axt aus Kašić - Maklinovo Brdo als einzige der Gruppe typisch slawischer Axte angehören. Nicht ein einziger dieser Funde jedoch besitzt typologische Parallelen zu der Kampfaxt aus Vedrına, dem eigentlichen Ausgangspunkt dieses Beitrags, und die beiderseitig halbmondförmig geschmiedete Klinge unterscheidet diese Streitaxt auch von den übrigen Formen frühmittelalterlicher Axte mit auf diese Weise bearbeiteten Klingen (Abb. 4/1-9)⁵⁵⁺⁵⁷.

Unmittelbare Parallelen zur Kampfaxt aus Vedrına wurden unter Funden aus frühmittelalterlichen Gräbern des 7. und 8. Jahrhunderts auf dem Gebiet des heutigen Albanien festgestellt, die schon zur erwähnten »komanischen Kulturgruppe« gehören. Mit fast identischen Formen treten solche Axte in einem Fali unter den Funden des Gräberfeldes Kruje (Abb. 5/1)⁵⁸, und in einem anderen Fali unter den Funden des Gräberfeldes Kalaj Dalmaces auf (Abb. 5/2)⁵⁹. Eine sichere Datierung der frühmittelalterlichen Axte aus Albanien ist wegen der schon erwähnten Gründe sehr erschwert. Trotz der Differenzen um Herkunft und Dauer dieser archäologischen Kulturgruppe⁶⁰ bleibt die Tatsache bestehen, daß Streitaxte mit beiderseitig geschmiedeten, halbmondförmigen Klingen an Einem, und einer schmalen, hammerartigen Endung am anderen Ende im frühen Mittelalter nur auf einem relativ schmalen Gebiet an der Ostküste der Adria vorkommen, während andere Teile der Balkanhalbinsel und des damaligen Europas völlig verschiedene Formen dieser Waffe kennen. Die unbestrittenen Parallelen zwischen der Axt aus Vedrına und entsprechenden Funden aus der »komanischen Kulturgruppe« müssen nicht unbedingt bedeuten, daß diese Axtform aus Albanien importiert wurde, und noch weniger wahrscheinlich erscheint die Vermutung, daß die dalmatinische Streitaxt und die albanischen Funde als eigenständige Erscheinungen im Rahmen der materiellen Kultur des frühen Mittelalters in jedem dieser Gebiete auftraten. Der Verfasser setzt deshalb voraus, daß man den gemeinsamen Ausgangspunkt dieser typologisch identischen Streitäxte in einem anderen Kulturmilieu suchen muß. Die Annahme erscheint gerechtfertigt, daß der Ausgangspunkt die spätantike (byzantinische) Zivilisation war, in erster Linie wegen der dominierenden byzantinischen Komponente in der Formierung der »komanischen Kulturgruppe«, sowie wegen der geschichtlich dokumentierten byzantinischen Anwesenheit an der Ostküste der Adria und in ihrem Hinterland⁶¹, besonders im Gebiet von Trilj⁶².

Der Verfasser vermutet aus diesem Grunde, daß die Streitaxt aus Vedrına ursprünglich byzantinischer Ursprungs ist, was auch durch bildliche Darstellungen solcher Axte auf Fresken des 14. Jahrhunderts in Staro Nagoričane bei Kumanovo in Makedonien⁶⁴ bezeugt wird. Dabei ist besonders interessant, daß eine ähnliche Axtform im späten Mittelalter nicht vor dem Ende des 15. beziehungsweise Anfang des 16. Jahrhunderts auftritt. Die Axt aus Vedrına muß man wahrscheinlich in das 7. Jahrhundert datieren, was auch für die in Albanien gefundenen Axte gilt, sowie für die übrigen Funde mit »komanischen« Merkmalen, die im weiteren Gebiet der Ostküste der Adria gefunden wurden (siehe Karte auf Abb. 6)⁶⁵⁺⁶⁸.

Einer byzantinischen Herkunft der Streitaxt aus Vedrına und ihrer Datierung in das 7. Jahrhundert scheinen die geschichtlichen Ereignisse zu widersprechen. Es ist die Zeit der awar-slawischen Einfälle und der ständigen Ansiedlung dieser Völker in einem großen Teil Dalmatiens, wozu sich schon in den ersten Jahrzehnten des 7. Jahrhunderts die Zerstörung von *Salona* gesellt. Es wird angenommen, daß der Fali von *Salona* auch die Vernichtung aller anderen byzantinischen Siedlungen im Hinterland, sowie auch der nahegelegenen Festungen in Sinj (*Osinium*) und Gardun bei Trilj (*Tilurium*) nach sich gezogen hatte⁶⁹. In den Geschichtsquellen findet man dazu keine direkten Angaben, so daß die Vermutung gerechtfertigt erscheint, daß die Zerstörung von

Salona eigentlich ein Racheakt der neuangesiedelten awaro-slawischen Einwohnerschaft war, hervorgerufen durch Plünderungen und Verviistungen ihres Gebietes, und der Nichtachtung der festgelegten Grenze, die sich wahrscheinlich am Fluß Cetina befand⁷⁰. Die Geschichtsquellen erwähnen nämlich, daß die gewaltsame Überschreitung der Grenze an der Cetina durch die awaro-slawischen Stämme der Grund für Plünderungen auf ihrem Gebiet seitens der Einwohner von *Salona*, beziehungsweise seitens der Militärposten in den Grenzbefestigungen gewesen war.

Bei der Feststellung eines möglichen ethnischen Trägers der Streitaxt aus dem 7. Jahrhundert aus Vadrina, die »jenseits der Grenze«, also auf awaro-slawischem Gebiet gefunden wurde, gibt es mehrere Möglichkeiten. Die wahrscheinlichste scheint sich in den Angaben des 29. und 30. Kapitels des Werkes »*Die administrando imperio*« des byzantinischen Kaisers Konstantin VII. Porphyrogenetos zu befinden. Diese Angaben beziehen sich auf den zweiten salonitanischen Versuch einer Plünderung des awaro-slawischen Gebietes, der mit einem Mißerfolg und der Gefangennahme aller salonitanischen Soldaten und der **Beschlagnahme ihrer Waffen** endete. Dieser mißlungene Angriff hatte die awaro-slawische Zerstörung von *Salona* zur Folge. Der Verfasser weist darauf hin, daß die Axt an der antiken StraÙe gefunden wurde, wo aller Wahrscheinlichkeit nach das awaro-slawische Heer, **ausgerüstet mit eroberten römischen Waffen**, auf dem Weg zur Brücke von Trilj (*Pons Tiluri*), beziehungsweise nach *Salona*, vorbeigezogen war.

Üebersetzung: Dr. Doris Baričević
Rukopis primljen 10. X. 1987.

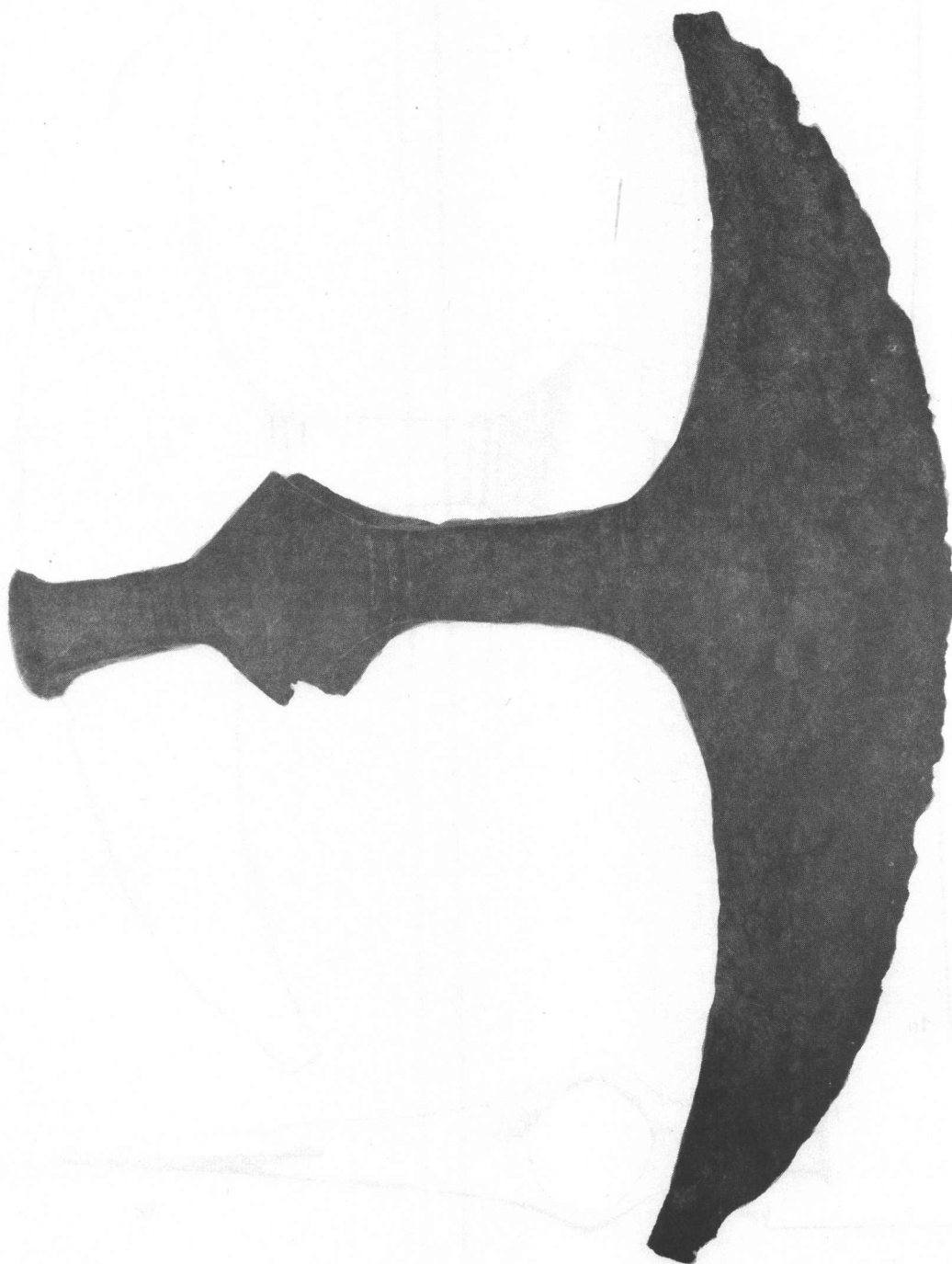

Tabla 1

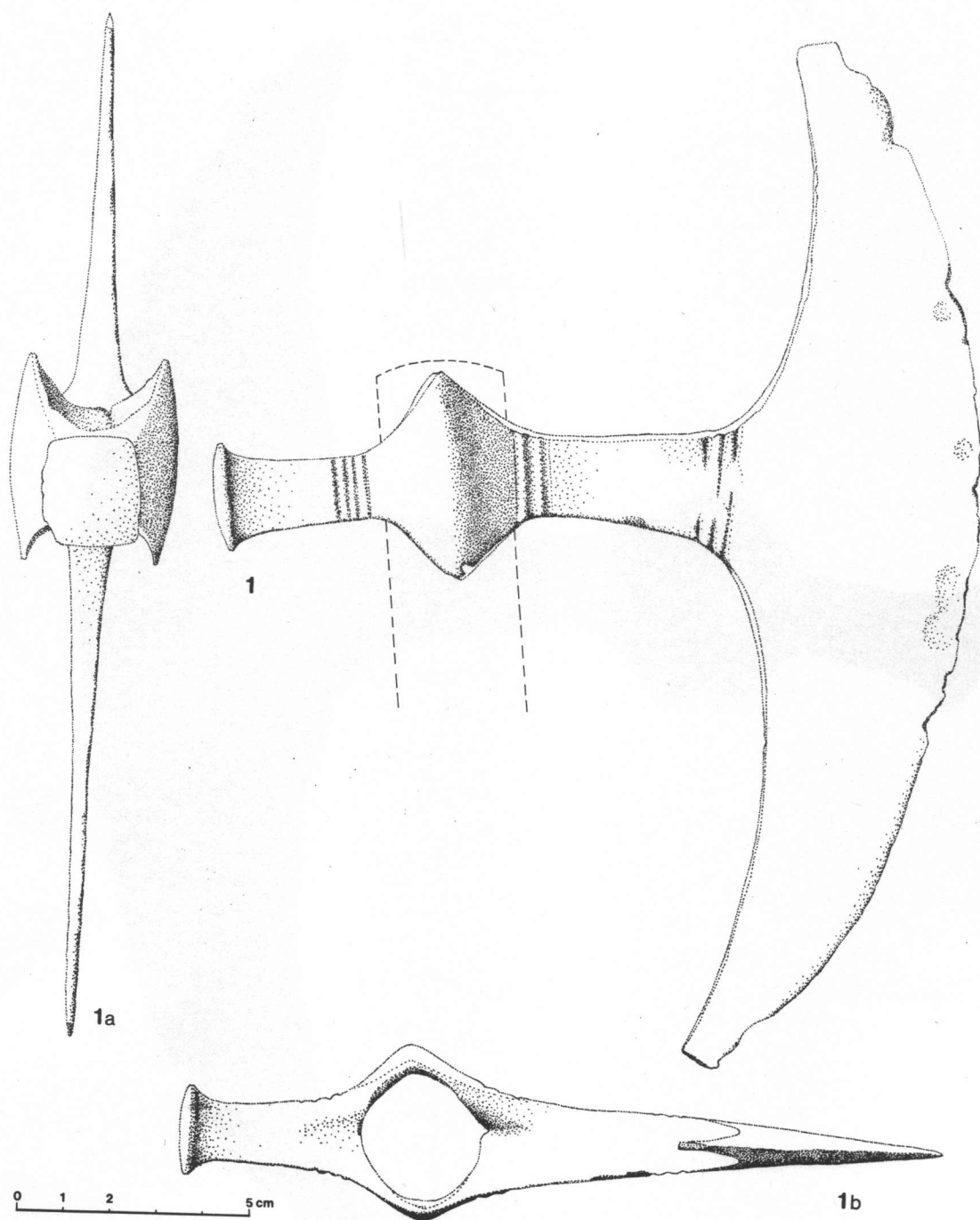

Tabla 2

PRIKAZ

Nándor KALICZ, Kőkori falu Aszódon (Zusammenfassung: Neolithisches Dorf in Aszód); Múzeumi füzetek, 32. szám, Petőfi Múzeum, Aszód 1985, str. 108, Abb. 85

Jedna knjiga o temi koja je, osobito nekoliko posljednjih godina, s napretkom istraživanja, postala nezaobilaznom u razrješavanju problematike neolitskog i eneolitskog razdoblja sjeverne Hrvatske, a posve sigurno i Vojvodine i kontinentalne Slovenije, pojavila se prije ne-pune dvije godine u izdanju u Aszódu, gdje su i vršena dugogodišnja obimna istraživanja. Aszód se nalazi na istoku koljena Dunava, tj. sjeveroistočno od eponimnih nalazišta lendelske kulture - Lengvela i Zengővarkonyja (koji se nalaze u mađarskoj Baranji), te su zajedno s ostalim okolnim lendelskim nalazištima (Abb. 2), krajnja istočna točka širenja klasične lendelske kulture. Već i prema kartiranju rasprostiranja pojedinih kultura jasno je zašto je za nas posebno zanimljiva ova knjiga i ova tema: s jedne strane, lendelska kultura obuhvaća cijelu Transdanubiju, dio Austrije i sjeverne krajeve preko Dunava (si. 1). međutim, već se ovdje ne možemo dokraja složiti s autorom knjige, drom Nándorom Kaliczom — važnim neolitičarom, ekspertom za srednjoevropski i isto-tako, istočnoevropski i jugoistočnoevropski neolit i eneolit - članom Arheološkog instituta Mađarske akademije znanosti. Naime, koliko god se, glede utjecaja, možemo složiti s kartiranjem lendelske (ili, ipak, lendelskih - ?) kulture u podravskom dijelu sjeverne Hrvatske, toliko se ne možemo složiti s kartiranjem vinčanskog rasprostiranja duboko do otprilike Požeškog gorja, jer naprosto za takvu teoriju ne postoje (a najvjerojatnije neće ih ni biti!) nikakvi dokazi; nasuprot tome, rasprostiranje sopske kulture pomaknuto je suviše na zapad, tj. »protjerana« je ova kultura iz srednje i istočne Slavonije.

Nalazište je otkriveno 1959. godine, a istraživano je od 1960. do 1982. godine, s pokusnim, sustavnim i zaštitnim iskapanjima, te je otvorena površina od oko 5000 četvornih metara, što je - kako autor zamjećuje - tek oko 2 posto istražene površine. U stupnjevanju lendelske kulture - kako je predložilo više istraživača — odvojen je u novije vrijeme, osim 1. i 2. stupnja i 3. stupanj, kao najmlađi-neslikani. U tome sustavu Aszód pripada starijoj ili 1. fazi lendelske kulture.

U Mađarskoj je danas poznato oko 250 nalazišta lendelske kulture - od toga je oko 160 nalazišta u županijama Baranya, Tolna i Somogy. Lokaliteti se uglavnom prostiru na području gdje je ranije bila rasprostranjena srednjoevropska ili transdanubijska linearno-trakasta keramika. Naselja su postavljena na zaštićenim položajima, strateški važnima, obično na brežuljcima, što vrijedi i za Aszód. Lokalitet se nalazi na brežuljku okruženom sa dva potoka, a površina mu je 700 x 300-400 m, pa se smatra najvećim nalazištem istočno od Dunava, zaprema oko 20 do 25 hektara zemljišta, te se ubraja među tri-četiri najveća poznata lendelska nalazišta. Autor naglašava da

se ne zna jesu li stanovnici naselja bili povezani krvnim srdstvom, ili su na neki dugi način bili povezani u zajednicu.

Što se tiče naseobinskih pokazatelja, važno je istaknuti slijedeće podatke: grade se nadzemne kuće s konstrukcijom od drvenih trupaca s kućnim mazom (pet kuća), a sudeći prema obliku i dimenzijama pretpostavlja se da su to bile kuće za jednu obitelj (dimenzije 8 x 5, te 6 x 4,5 m). Zanimljivo je da su u cijeloj Mađarskoj pronađeni modeli kuća ili koliba jedino ovdje (i to upravo pet primjera!); ovi modeli, međutim, imaju djelomice ravan krov, što ne odgovara mađarskim klimatskim prilikama, pa autor traži jugoistočne paralele. U kućama su pronađene »radionice«, ognjišta, posude i dijelovi tkalačkog pribora (čak 32 utega u kući 2, uništenoj požarom).

Do danas je u Aszódu pronađeno 220 grobova. Svi grobovi pronađeni su na području naselja, ali autor pretpostavlja da su stanovnici živjeli stanovito vrijeme na jednom dijelu naselja, a na drugom pokapali svoje mrtve (ukupno možda oko 10.000 ukopa). Grobovi su grupirani smjerom sjever-jug, a grupe odijeljene praznim prostorom. Tako je, primjerice, u grupi a) zapažen velik broj dječjih grobova, ali i paljevinskih ukopa, a središnji položaj po bogatstvu priloga imali su muški grob 100 i ženski grob 101. U grupi b) nije zapaženo diferenciranje niti jednog groba ili para, ali je u jednom grobu djevojčice pronađen najvažniji kulturni predmet nekropole: to je šuplja posuda u životinjskom obliku s ljudskom nogom kao postoljem (si. 75). Inače je za nalazište karakteristično da dječji ukopi imaju slične priloge i slično su postavljeni. Što se tiče spaljivanja pokojnika, zamijećeno je da su urne posuda okrenute ustima prema dolje. Razlikuje se i grupa paljevinskih grobova s razasutim pepelom, gdje su npr. i kamene sjekire i perle spaljeni zajedno s pokojnikom. Autor prati porijeklo takvim običajima spaljivanja u srednjoevropskoj i zapadnoevropskoj linearno-trakastoj keramici, čije se tradicije kasnije nastavljaju u resenskoj kulturi, Stichband-keramici, Lužianky-grupi i naposljetku u lendelskoj kulturi.

Općenito su karakteristični za lendelsku kulturu zgrčenci, koji u Aszódu čine većinu ukopa. Gotovo dvije trećine grobova imaju smjer jugoistok-sjeverozapad, a ostali približno jug-jugozapad/sjever-sjeveroistok; više od 90% kostura položeno je na desnu stranu. Trip ukopa su simbolična jer su obilježena oker-bojom simbolom života. Uočljivo je da nalazišna cjelina iz Aszóda ima velike sličnosti s istočnom Mađarskom, a vrlo malo sličnosti s južnom Transdanubijom. U muškim grobovima prilozima su kamena sjekira i sjekira-čekić od rogovlja, te kljove i čeljusti vepra, koji se ranije ne pojavljuju kao prilozima. U ženskim grobovima karakteristični su prilozima od spondilusa, te brojni dijelovi nakita (narukvice i zrna ogrlica) na različitim dijelovima tijela. Privjesak od probušene školjke imala su kao prilog samo mala djeca, a u jednom jednom grobu nađen je ulomak bakrene ploče.

U daljnjem tekstu N. Kalicz analizira nalaze, te naglašava da je pretežno riječ o različitim glinenom posudu, od malih pehara za piće do velikih posuda za žito. Od gline su izrađeni i različiti utezi, vretena, te kultne posude, oltari, male statue; nalaženi su i brojni ulomci posuda. Karakteristični oblici su: različite kupe na šupljom nozi, uglavnom slikane; zdjele; »gljivaste« posude s paralelama u **butmirskoj** kulturi, koje se javljaju oslikane ili neoslikane, te s urezanim varijantama bez vrata ili s ljevkastim vratom (u nas poznatije kao piriformne posude); oslikane boce s dugim vratom; amfore; lonci, među kojima su u grobovima češći malih dimenzija; mnogobrojni oblici pehara; rijetki su oblici kockastih posuda (»lampica«) i minijature posuda; vrlo su rijetki poklopci (neki imaju ručke u obliku kuće ili životinje). Antropomorfnе posude pronađene su samo u ulomcima, kao i one životinjskog oblika. Zanimljivo je da keramika potiske kulture u krugu lendelske kulture dolazi u većem broju jedino u Aszödu, a iz iste kulture potječe i oltar s probušenim postoljem; utjecaju vinčanske kulture pripisuje se pojava posuda s dugim nožicama (vjerojatno također oltari); često su čunjasta cjedila (»kadionice«). Karakteristično je da keramika nema primjesa pljeve, te k tome izostaje i posude stijenki tankih kao jajčana ljuska, izrađeno od fino pročišćenoga blata, što je u mađarskom neolitu jedino karakteristika lendelske kulture.

Prosudujući ukrašavanje autor naglašava da je urezivanje - uglavnom motiva spirale, meandra, rešetke, cik-cak i pravilne linije - često kombinirano sa slikanjem, ponajprije na malim peharima. Ukrašavanje jedne posude podsjeća na Stičband-keramiku, a jedne na bockane vinčanske trake.

Jedna od najznačajnijih karakteristika lendelske kulture jest česta primjena oslikavanja posuda i plastike. Svugdje je primjenjena crvena boja, ali uz nju se u Aszödu pojavljuje i žuta, bijela, te crna boja, mnogo više i češće nego u južnoj Transdanubiji. Materijal za crvenu boju dobiven je iz stijena koje sadrže željezni oksid (hematit). Crna boja je u lendelskoj kulturi jedino česta u Aszödu, i to ponajčešće na zdjelama sa šupljom nogom, a rjeđe na amforama. Motivi su jednostavni: posvuda su uspravne pravilne trake kombinirane s horizontalnim i kosim trakama, dok je na peharima slikanjem dopunjeno urezivanje; rijetke su spirale. Bijeli i žuti motiv nanose se na crvenu podlogu. Jedna osobitost je i u tome da se na crvenu površinu otisne tekstil umočen u žutu boju. Unutarnja strana rubova pehara i boca oslikana je crvenom i žutom bojom. U vezi sa oslikanim lendelskim posudom napominjemo da ono nije bilo posve nepoznato niti ranije u sjevernoj Hrvatskoj (npr. Sopot i Bapska: gornji, najvjerojatnije poremećeni sloj; S. Dimitrijević, *Sopotsko-lendelska kultura*, Zagreb 1968, 51, T. XVI: 7, T. XVIII :1, a u novije vrijeme potvrđeno je izrađivanje i oslikavanje ovakvog posuda upravo na ovome prostoru (naselje na tellu Pepelane I.-kasneolitski slojevi iskopani na istraživanju pod vodstvom K. Minichreiter 1985. godine: K. Minichreiter, Arheološki pregled 26, Ljubljana 1986, 40-41).

Plastično ukrašavanje prvenstveno je služilo u praktične svrhe, ali postoje i različite aplikacije ili drške koje su ukrasne (kao npr. kljunaste drške ili okrugle aplikacije). Što se tiče manjih keramičkih predmeta, pojavljuju se žlice, utezi, mali modeli masivnih posuda, a jedan mali predmet možda je model čuna). K tome autor analizira uglaćane kamene predmete, predmete od kosti i rogovna, nakit, oznake dostojanstva, ulomke idolooplastike,

često zastupljenu životinjsku plastiku, »zvjezdaste« glinene predmete (tzv. vinčanske amulete) i priloge od kostiju vepra.

Posebno se ističe posuda u obliku ptičjeg tijela s ljudskom nogom (naslovna strana i Sl. 75). Posuda potječe iz groba 205 i visoka je 25 cm te ima dva dijela: gornji dio čini ptičje tijelo, a donji ljudsku nogu (gornji je dio na donjoj strani zatvoren); cijela posuda obojena je crveno, a noga ima i tanku crnu prevlaku. Kalicz konstatira da je ovo jedinstveni primjerak i da mu nema ravna od Egeje do sjeverne Evrope, te da se ova dva simbola javljaju kao religiozni simboli odvojeno počam od neolita do brončanog doba.

Što se tiče privrede dokazani su uzgoj ječma, pira i dvozrne pšenice. Probušeno oruđe autor ne tumači kao kuke, nego kao ručni plug, a spominje i nalaz držača za srp u koji su se umetale kamene oštrice. Neizravni dokaz za gajenje žitarica su i velike plosnate zdjele, te žrnjevi, kao rezultat nedovršene analize životinjskih kostiju (S. Bőkónyi) navodi da su 42,7 posto kosti domaćih životinja, a 57,3 kosti divljih životinja, što u odnosu na razdoblje Zseliz-kulture znači porast udjela lovnih životinja. Najvažnije domaće životinje su govedo i svinja, te pas, dok su ovca i koza zastupljeni u zanemarivom broju. Od lovne divljači prevladavaju jelen, divlja svinja i prago-vedo. Što se tiče trgovine, autor naglašava put istok-zapad kao najvažniji za trgovinu opsidijanom iz Tokaja, a za put od juga prema sjeveru smatra da je bio važan za transportiranje morskih školjki, te činjenicu da je Aszöd bogatiji ovim materijalom nego bilo koji drugi lendelski lokalitet, kao i da je u trgovini bakrom bio siromašan. Bakar se, naime, u većoj mjeri pojavljuje samo u južnom dijelu Transdanubije i na jugu Velike ugarske nizine, možda nakon vremena kada ovaj lokalitet prestaje postojati. U vezi s trampom su vjerojatno i posude potiske kulture na ovom nalazištu.

Govoreći o društvenim odnosima, Kalicz govori da su stanovnici naselja najvjerojatnije imali obiteljske zajednice sa oko 30-35 članova, uračunavajući i umrle, te da je glava kuće bio prvi među jednakima. Mrtvi su ostali članovi zajednice i birnulo se i za njih.

Nalazište Aszöd pripada - navodi N. Kalicz - isto grupi lendelske kulture i prethodi najkasnijoj (Zseliz) fazi linearnotrakaste keramike, odnosno - kako potom navodi - prva faza ovoga nalazišta istovremena je prijelazu Vince B-2 na C, tj. vremenu Sopot II (Bicske), odnosno jednome dijelu Lužianky-kulture, ali da je kolijevka ove kulture upravo u sopotskoj i Zseliz kulturi, a da je rezultat stapanja obje ove pojave bila upravo lendelska kultura, koja je vrlo srodna (u svojoj istočnoj grupi) potiskoj kulturi u mnogim detaljima. Nekalibrirani radiokarbonski datumi za nalazište u rasponu su od 4030 do 3650 100 god. p. n.e. što bi u sjevernoj Hrvatskoj odgovaralo završetku korenovske kulture, bezovljanskom tipu sopotske kulture, te završetku sopotske klasične kulture (uključujući tzv. Sopot-final ili Sopot-IV. stupanj), naravno s neznatnim odstupanjima (o ovim datumima v. Z. Marković, *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Katalog izložbe, Koprivnica 1986, 6-7; također u: Z. Marković, *Problem kontinuiteta stanovništva i kultura sjeverne Hrvatske od ranog neolita do početka brončanog doba*, rukopis u pripremi za tisak). Prema mišljenju autora materijal iz Aszöda pripadao bi 1. fazi, sa završetkom na početku 2. faze lendelske kulture, ali se može podijeliti interno u dvije potfaze.

Faza 1. bila bi karakterizirana butmirskim tipom (ili Schultergefäße) vaza, te urezanim spiralama i meandrom, a u oslikavanju karakterizira je upotreba crvene, žute i crne boje. Prisutna je i potiska keramika s urezanim ukrasima.

Faza 2. Urezivanje je izgubilo svoje značenje a za oslikavanje je postala karakteristična bijela boja nanosena u gustom sloju na crvenu podlogu. Najbliže analogije za Aszód su Zengővárkony i Csabdi u Mađarskoj, te Svodin u Slovačkoj.

Autor nadalje analizira odnose i pralele ovoga nalazišta s ostalim regijama (neke paralele smo već naveli): tako na zapadu 1. fazi lendelske kulture pripadaju Nitriansky Hradok, Tešetyce, Falkenstein, a naglašava se da ovo nalazište nema nikakvih stvarnih odnosa s ubodno-trakastom keramikom. Naglašavaju se i začuđujuće sličnosti s predjelima oko Krakowa. U južnim odnosima naglašene su sopotska kultura, te butmirska i vinčanska kultura. Za neke istovrsnosti s butmirskom kulturom autor oprezno pretpostavlja da bi moglo biti riječi o kretanju s jadranske obale (tzv. prethodnica jantarskog puta), te su tom prilikom vjerojatno preneseni pojedini elementi butmirske kulture u lendelsko područje, a bockane trakaste ukrase i posredničko prenošenje školjaka dovodi u vezu vinčanskom i potiskom kulturom. Također pretpostavlja da je pojava sopotske kulture u Transdanubiji (istočnom dijelu) povezana s pokretima manjih ljudskih grupa.

Za autorovu tezu o ekološkim promjenama zajedno s nastupom nositelja sopotske kulture u Transdanubiju (glede faktora nastanka lendelske kulture), koliko god privlačno izgledala, osobito sa stajališta današnjih ekoloških pokreta, čini nam se da ima premalo dokaza, prvenstveno u rezultatima istraživanja u sjevernoj Hrvat-

skoj ili u užem području srednje i istočne Slavonije gdje se zapravo i razvija klasična sopotska kultura. Nasuprot tome, možemo se složiti da je uz lov, stočarstvo i zemljoradnju u životu lendelske kulture, tj. njezinih nositelja, izuzetno važnu ulogu počela igrati trgovina ili razmjena dobara (trampa), što se prvenstveno odnosi na istočnu grupu.

Procjenjujući broj stanovnika naselja, s obzirom na istraženu površinu, te broj pokopanih, autor zaključuje da je ukupan broj stanovnika iznosio oko 10.000 ljudi. Međutim, u jednome momentu mogao je, sudeći prema 350 (ali, kako Kalicz naglašava, možda i 400-500) godina postojanja, lokalitet brojati oko 300 duša ili 40-50 obitelji, što je za vrijeme kasnog neolita vrlo veliko naselje. Tu se postavlja i pitanje kasnijega raspadanja na manje zajednice koje naseljavaju kasnije okolice itd.

Rezimirajući, moramo naglasiti da je ova — vrlo vrijedna, te izuzetno i stručno i pošteno predočena — monografija za cijeli niz sjevernojugoslavenskih (pa i za neke južnije) kultura izuzetno važna i praktično nezaobilazna u proučavanju još uvijek dosta zamršenih pitanja kasnoga neolita i ranog eneolita (primjerice, spominjemo samo novija i još uvijek nedovoljno publicirana istraživanja lokaliteta Ajdovska jama, Seče, Pepelane I, Karane kod Križevaca, Klisa kod Vukovara, Gomolava, te niz ostalih istraživanja; naravno, svjesni smo da je često i pri publiciranju financijski moment u pitanju, no realno govoreći za neka istraživanja nedostaju i prosječni ilustrirani predizvještaji što je zaista šteta). Svakako, ova izvrsna knjiga, bez obzira na moguća djelomična neslaganja, mogla bi nam biti izvršnim putokazom za objavu istraženih lokaliteta.

Zorko MARKOVIĆ
Muzej grada Koprivnice
Rukopis primljen 19. 10. 1987.

